
कविकुलगुरू - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M 708 विषय वैदिक

नाव. ऐतरेय ब्राह्मण (MSS)

लेखक/लिपीक : कृष्णभट्ट बाळंभट्ट करंबेळकर

पृष्ठ 288 काळ सन 1796 पूर्ण/अपूर्ण

॥अथपरिभाषाप्रारंभः॥भैरवप्रसन्न्॥

परिभाषा
१

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथर्ग्वेदाम्नाये शाकलके सूक्तप्रतीकक्संख्यऋषिदैवतच्छंदां
स्यनुक्रमिष्यामो यथोपदेशं न ह्येतज्ज्ञानमृते श्रौतस्मार्तकर्मप्रसिद्धिर्मंत्राणां ब्राह्मणार्षेया
च्छंदोदैवतविद्याध्ययनाध्यापनाभ्यां श्रेयोधिगच्छत्येताभ्यामेवानेवंविदो यातयामानि च्छंदांसि
भवंति स्थाणुं वर्च्छति गर्तं वापद्यते प्रमीयते वा पापीयान्भवतीति विज्ञायते १ अथ ऋषयः श
तर्चिन आद्ये मंडले अंत्ये क्षुद्रसूक्तमहासूक्ता मध्यमेषु माध्यमाः क्वचित्कथंचिददिज्ञोषितं ब्रह्मऋ
षिमक्लिप्य मनुक्तगोत्रमांगिरसं विद्याद्यस्य वाक्यं स ऋषिर्या तेनोच्यते सा देवता यदक्षरपरिमाणं
तच्छंदो अर्थेप्सव ऋषयो देवताश्छंदोभिरभ्यधावंस्तिस्र एव देवताः क्षित्यंतरिक्षद्युस्थाना अग्नि

शंकर
१

परिभाषा
२

गैकाक्षरीभा चान्व्यूहेद्व्याद्येतु सप्तवर्गे पादविशेषात्संज्ञाविशेषास्तान्नुक्रामंत एवोदाहरिष्यामो
विराड्रूपा विराट्स्थानाश्च बहुना अपि त्रिष्टुभ एवेत्युद्देशास्तत्र दशैकादशा द्वादशाक्षराणां वैराज
त्रैष्टुभजागता इति संज्ञा अनादेशेऽष्टाक्षराः पादाश्चतुष्पदाश्चर्चः ३ प्रथमं छंदस्त्रिपदा गा
यत्री पंचकाश्चत्वारः षट्कश्चैकश्चतुर्थश्चतुष्को वा परः पंक्तिः षट्सप्तैकादशाद्बहिर्गर्भा त्रय
ः सप्तकाः पादनिचृन्मध्यमः षट्कश्चेदतिनिचृद्द्वाकश्चेद्यवमध्या यस्यास्तु षट्कसप्तकाष्टकाः
सा वर्धमाना विपरीता प्रतिष्ठा द्वौ षट्कौ सप्तकश्च ह्रसीयसी ४ द्वितीयमुष्णिक्त्रिपदांत्योद्वा
दशाद्यश्चेत्पुरउष्णिङ्मध्यमश्चेत्ककुप्त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुम्न्यंकुशिरैकादशिनोः परः ष

शंकर
२

श्रीगणेशाय नमः ॥ तदु त्रैष्टुभमा त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि । तुविकूर्मिमृतीषहमिन्द्र शविष्ठ सत्पते ॥ तदुकया

तदु त्रैष्टुभं स्यंस्कमेषं तदु जागतं पिबा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः । आपिर्नो बोधि सधमाद्ये वृधेऽस्माँ अवन्तु ते धियः ॥ पिबा सुतस्य समृषुवा जिनं ॥ १ ॥ इन्द्रस्य

नु वीर्याणि तदु त्रैष्टुभं अभि त्वं मेषं तदु जागतं तत्सवितुरभि त्वा देव सवि

तरिति प्रेतां यज्ञस्य मयं देवाय मा यो हितं द्विपदां त्वेभिरग्ने तान्युग

गायत्राणि प्र यद्वस्त्रिष्टुभं जातवेदसे तृतं वो तान्युगायत्राणि ॥ २ ॥ यद्येनेति

४ द्वितीय | य ध्येवं एता नि वे तदु त्रैष्टुभं कुविदंग तदु त्रैष्टुभं त्रा साम हां महाश्चित्व मिंद्र

पिबा सोमं महां इंद्रो नृवदा तदु त्रैष्टुभं तमस्य द्यावापृथिवी तदु जागतं ।

महद्दं त्व भित्वा शूर नोनुमो त्वमृषुवा जिनं ॥ ३ ॥ अपूर्व्या तां स्कृतं कीर्तिं

महां इंद्र यो ह शुष्मैस्त्वं महां इंद्र तुभ्यं ह्यसा तदु त्रैष्टुभं दिवश्चिदस्य वरिमा ।

विपश्चिनंतदुजागतं महद्वतिनां निहोधा विश्वोदेवस्य नेतु हिरण्यपाणिमही
द्यौः पृथिवी चनइमं युवाना पितरामिमानुकंतघ द्विपदा देवानां तान्सुगा
यत्राणि ऋवानं की ळंबुः त्राहूं जातवेदसे अग्ने मृळमहां तां सुगाय त्रा
णि॥४॥ यद्वैसमानोदकं यध्येवतृतीय महस्तदुत्रेष्टुभंतद्वीरयातदुत्रेष्टुभ
भस्तंनमिद्वाधसे महेप्रनूनं ब्रह्मणस्पतिर्नकिः सुदासोरथं इंद्रस्वाहा पिब
तुगायत्सामनिष्ठाहरी इमाउत्वा तदुत्रेष्टुभंसमंदिनो। तदुजागतं पंचसू
क्तानि तामिद्धि हवामहे त्यमूषुवाजिनं॥५॥ संचतेज ग्मुः कदाभुवनू
आसत्योयानुतन्न इंद्रियं तदुत्रेष्टुभ महं भुवं तदुजागतं पंचसूक्तानि ता
निहूधानत्स वितुर्वृणीमहे दोषा आ गादितिसा विश्वं प्रवां महिद्यवी

मिदंबो

पंच २

इंद्रइषेव भुरेको तघा द्विपदाः श्रीसातिये त्रिंशा तिन्नयस्यये त्रिंशा तिन्नय
स्परस्तान्सुगाय त्राणि विश्वा नरो नऊतय आतिमरुतो यस्य हि क्षय आति
मारुतं जातवेदसे प्राग्नये सनः पर्षदति द्विषः॥६॥

॥ अथप्रथमपंचिकाप्रारंभः ॥

ब्रा॰प्र॰ ॥१॥

श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ॐ ॥ अग्निर्वै देवानामवमो विष्णुः परमस्तदंतरे
ण सर्वा अन्या देवताः आग्नावैष्णवं पुरोळाशं निर्वपंति दीक्षणीयमेकादशक
पालं सर्वाभ्य एवैनं तद्देवताभ्योऽनंतरायं निर्वपंत्यग्निर्वै सर्वा देवता विष्णुः सर्वा दे
वता एते वै यज्ञस्यांत्ये तन्वौ यदग्निश्च विष्णुश्च तद्यदाग्नावैष्णवं पुरोळाशं निर्व
पंत्यंतत एव तद्देवानृध्नुवंति तदाहुर्यदेकादशकपालः पुरोळाशो द्वावग्नाविष्णू
केनयोस्तत्र कॢप्तिः का विभक्तिरित्यष्टाकपाल आग्नेयोऽष्टाक्षरा वै गायत्री गाय
त्रमग्नेश्छंदस्त्रिकपालो वैष्णवस्त्रिर्हीदं विष्णुर्व्यक्रमत सेनयोस्तत्र कॢप्तिः सा

राम ॥१॥

विभक्तिर्घृते चरुं निर्वपेत यो प्रतिष्ठितो मन्येतास्यां वाव स न प्रतितिष्ठति योन प्र
तितिष्ठति नद्य घृतं तत्स्त्रियै पयो यत्तंडुलास्तत्पुंसस्तन्मिथुनं मिथुनेनैवैनं तत्प्र
जया पशुभिः प्रजनयति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेदारब्धयज्ञो वा ए
ष आरब्धदेवतो यो दर्शपूर्णमासाभ्यां यजत आमावास्येन वा हविषेष्ट्वा पौर्ण
मासेन वा तस्मिन्नेव हविषि तस्मिन्वा बर्हिषि दीक्षेतैषो एका दीक्षा सप्तदश सामि
धेनीरनुब्रूयात्सप्तदशो वै प्रजापतिर्द्वादशमासाः पंच र्त्तवो हेमंतशिशिरयोः समा
सेन तावान्संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापत्यायतनाभिरेवाभी राध्नोति

य एवं वेद ॥१॥ यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रामत्तमिष्टिभिः प्रैषमैछन्यदिष्टिभिः प्रैषमैछं
स्तदिष्टीनामिष्टित्वं तमन्वविंदन्ननुवित्त यज्ञो राध्नोति य एवं वेदाहूतयो वै नामैता
यदाहुतय एताभिर्वै देवान्यजमानो ह्वयति तदाहुतीनामाहुतित्वमूतयः खलु
वै ता नाम याभिर्देवा यजमानस्य हवमायंति ये वै पंथानो याः स्रुतयस्ता वा ऊतयस्त
उ एवैनं स्वर्गयाणा यजमानस्य भवंति तदाहुर्यदन्यो जुहोत्यथ यो ऽनुवाह यज
ति च कस्मात्तं होतेत्याचक्षत इति यद्वाव स तत्र यथाभाजनं देवता अमुमावहामु
मावहेत्यावाहयति तदेव होतुर्होतृत्वं होता भवति होतेत्येनमाचक्षते य एवं वेद ॥२॥

पुनर्वा एतमृत्विजो गर्भं कुर्वंति यं दीक्षयंत्यद्भिरभिषिंचंति रेतो वा आपः सरेतसमेवै
नं तत्कृत्वा दीक्षयंति नवनीतेनाभ्यंजंत्याज्यं वै देवानां सुरभि घृतं मनुष्याणामायु
तं पितृणां नवनीतं गर्भाणां तद्यन्नवनीतेनाभ्यंजंति स्वेनैवैनं तद्भागधेयेन समर्ध
यंत्याञ्जंत्येनं तेजो वा एतदक्ष्योर्यदांजनं सतेजसमेवैनं तत्कृत्वा दीक्षयंत्येकविंश
त्या दर्भपिंजूलैः पावयंति शुद्धमेवैनं तत्पूतं दीक्षयंति दीक्षितविमितं प्रपादयंति यो
निर्वा एषा दीक्षितस्य यद्दीक्षितविमितं योनिमेवैनं तत्स्वां प्रपादयंति तस्माद्ध्रुवाद्यो
नेरास्ते च चरति च तस्माद्ध्रुवाद्योनेर्गर्भा धीयंते च प्रच जायंते तस्माद्दीक्षितं नान्यत्र दी

ब्रा॰प्र॰
॥३॥

क्षितविमितादादित्योभ्युदियाद्वाभ्यस्तमियाद्वापिवाभ्याश्रावयेयुर्वाससाप्रोर्णुवं
त्युल्बंवाएतद्दीक्षितस्ययद्वासउल्बेनैवैनंतत्प्रोर्णुवंतिकृष्णाजिनमुत्तरंभवत्युत्त
रंवाउल्बाज्जरायुजरायुणैवैनंतत्प्रोर्णुवंतिमुष्टीकुरुतेमुष्टीवैकृत्वागर्भोंतःशेते
मुष्टीकृत्वाकुमारोजायतेतद्यन्मुष्टीकुरुतेयज्ञंचैवतत्सर्वाश्चदेवतामुष्ट्योःकुरुते
तदाहुर्नपूर्वदीक्षिणःसंसवोस्तिपरिगृहीतोवाएतस्ययज्ञःपरिगृहीतादेवतानै
तस्यार्त्तिरस्त्यपरदीक्षिणएवयथातथेत्युन्मुच्यकृष्णाजिनमवभृथमभ्यवैति
तस्मान्मुक्तागर्भाजरायोर्जायंतेसहैववाससाभ्यवैतितस्मात्सहैवोल्बेनकुमारोजा

राम
॥३॥

यते॥३॥त्वमग्नेसप्रथाअसिसोमयास्तेमयोभुवइत्याज्यभागयोःपुरोनुवाक्ये
अनुब्रूयाद्यःपूर्वमनीजानःस्यात्तस्मैत्वयायज्ञंवितन्वतइतियज्ञमेवास्माएत
द्वितनोत्यग्निःप्रत्नेनमन्मनासोमगीर्भिष्ट्वावयमितियःपूर्वमीजानःस्यात्तस्मैप्र
त्नमितिपूर्वंकर्माभिवदतितत्तन्नादृत्यमग्निर्वृत्राणिजंघनत्त्वंसोमासिस
त्पतिरितिवार्त्रघ्नावेवकुर्याद्वृत्रंवाएषहंतियंयज्ञउपनमतितस्माद्वार्त्रघ्नावेव
कर्त्तव्यावग्निर्मुखंप्रथमोदेवतानामग्निश्चविष्णोतपउत्तमंमहइत्याग्नावैष्ण
वस्यहविषोयाज्यानुवाक्येभवतआग्नावैष्णव्योरूपसमृद्धेएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धं

ब्रा·प्र·
॥४॥

यज्ञस्य समृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदत्यग्निश्च ह वै विष्णुश्च देवानां दीक्षापा
लौ तौ दीक्षाया ईशाते तद्यदाग्नावैष्णवं हविर्भवति यौ दीक्षाया ईशाते तौ प्रीतौ दी
क्षां प्रयच्छतां यौ दीक्षयितारौ तौ दीक्षयेतामिति त्रिष्टुभौ भवतः सेंद्रियत्वाय ॥४॥
गायत्र्यौ स्विष्टकृतः संयाज्ये कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामस्तेजो वै ब्रह्मवर्च
सं गायत्री तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्गायत्र्यौ कुरुत उष्णिहावा
युष्कामः कुर्वीतायुर्वा उष्णिक्सर्वमायुरेति य एवं विद्वानुष्णिहौ कुरुतेनुष्टुभौ
स्वर्गकामः कुर्वीत द्वयोर्वा अनुष्टुभोश्चतुःषष्टिरक्षराणि त्रय इम ऊर्ध्वा एकं

राम
॥४॥

विंशा लोका एकविंशत्यैकविंशत्यैवेमांलोकान्रोहति स्वर्ग एव लोके चतुःषष्टि
तमेन प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति य एवं विद्वाननुष्टुभौ कुरुते बृहत्यौ श्रीकामो य
शस्कामः कुर्वीत श्रीर्वै यशश्छंदसां बृहती श्रियमेव यश आत्मंधत्ते य एवं वि
द्वान्बृहत्यौ कुरुते पंक्ती यज्ञकामः कुर्वीत पांक्तो वै यज्ञ उपैनं यज्ञो नमति य एवं
विद्वान्पंक्ती कुरुते त्रिष्टुभौ वीर्यकामः कुर्वीतौजो वा इंद्रियं वीर्यं त्रिष्टुबोजस्वींद्रि
यवान्वीर्यवान्भवति य एवं विद्वांस्त्रिष्टुभौ कुरुते जगत्यौ पशुकामः कुर्वीत जागता
वै पशवः पशुमान्भवति य एवं विद्वाञ्जगत्यौ कुरुते विराजावन्नाद्यकामः कुर्वीत

ब्रा०प्र०
॥५॥

न्नंवैविराट्तस्माद्यस्यैवेहभूयिष्ठमन्नंभवतिसएवभूयिष्ठंलोकेविराजतितद्वि
राजोविराट्त्वंविस्वेषुराजतिश्रेष्ठस्वानांभवतियएवंवेद॥५॥अथोपंचवीर्यं
वाएतच्छंदोयद्विराड्यत्त्रिपदातेनोष्णिहागायत्र्यौयदस्याएकादशाक्षराणिप
दानितेनत्रिष्टुब्यत्त्रयस्त्रिंशदक्षरातेनानुष्टुब्नवाएकेनाक्षरेणछंदांसिवियं
तिनद्वाभ्यांयद्विराट्तत्पंचमंसर्वेषांछंदसांवीर्यमवरुंधेसर्वेषांछंदसांवीर्यम
श्नुतेसर्वेषांछंदसांसायुज्यंसरूपतांसलोकतामश्नुतेन्नादोन्नपतिर्भवत्यश्नुते
प्रजयान्नाद्यंयएवंविद्वान्विराजौकुरुतेतस्माद्विराजावेवकर्त्तव्येप्रेद्धोअग्नइ

राम
॥५॥

मोअग्नइत्येतेऋतंवावदीक्षासत्यंदीक्षातस्माद्दीक्षितेनसत्यमेववदितव्यम
थोखल्वाहुःकोर्हतिमनुष्यःसर्वंसत्यंवदितुंसत्यसंहितावैदेवाअनृतसंहिता
मनुष्याइतिविचक्षणवतींवाचंवदेच्चक्षुर्वैविचक्षणंविह्येनेनपश्यतीतद्धवैमनु
ष्येषुसत्यंनिहितंयच्चक्षुस्तस्मादाचक्षाणमाहुरद्रागितिसयद्यदर्शमित्याहाथा
स्यश्रद्दधतियद्युवैस्वयंपश्यतिनबहूनांचनान्येषांश्रद्दधातितस्माद्विचक्षणव
तीमेववाचंवदेत्सत्योत्तराहैवास्यवागुदिताभवतिभवति॥६॥इतिप्रथमपंचि
कायांप्रथमोध्यायः॥१॥स्वर्गंवाएतेनलोकमुपप्रयंतियत्प्रायणीयस्तत्प्रा

त्ये

ब्रा० प्र०
॥ ६ ॥

यणीयस्य प्रायणीयस्तं प्राणो वै प्रायणीय उदान उदयनीयः समानो होता भवति स
मानौ हि प्राणोदानौ प्राणानां क्लृप्त्यै प्राणानां प्रतिप्रज्ञात्यै यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रामत्ते
देवा न किंचनाशक्नुवन्कर्तुं न प्राजानंस्ते ब्रुवन्नदितिं त्वयेमं यज्ञं प्रजानामेति सा त
थेत्यब्रवीत्सा वै वो वरं वृणा इति वृणीष्वेति सैतमेव वरमवृणीत मत्प्रायणा यज्ञाः
संतु मदुदयना इति तथेति तस्मादादित्यश्चरुः प्रायणीयो भवत्यादित्य उदयनीयो
वरवृतो ह्यस्या अथो एतं वरमवृणीत मयैव प्राचीं दिशं प्रजानाथाग्निना दक्षिणां राम
सोमेन प्रतीचीं सवित्रोदीचीमिति पथ्यां यजति यत्पथ्यां यजति तस्मादसौ पुर ॥ ६ ॥

उदेति पश्चास्तमेति पथ्यां ह्येषोनुसंचरत्यग्निं यजति यदग्निं यजति तस्माद्दक्षिणतोग्र
ओषधयः पच्यमाना आयंत्याग्नेय्यो ह्योषधयः सोमं यजति यत्सोमं यजति तस्मा
त्प्रतीच्यो प्यापो बह्व्यः स्यंदंते सौम्या ह्यापः सवितारं यजति यत्सवितारं यजति तस्मा
दुत्तरतः पश्चादयं भूयिष्ठं पवमानः पवते सवितृप्रसूतो ह्येष एतत्पवत उत्तमामदि
तिं यजति यदुत्तमामदितिं यजति तस्मादसाविमां वृष्ट्याभ्युनत्यभिजिघ्रति पंच दे
वता यजति पांक्तो यज्ञः सर्वा दिशः कल्पंते कल्पते यज्ञोपि तस्यै जनतायै कल्पते य
त्रैवंविद्वान्होता भवति ॥ ७ ॥ २ ॥ यस्तेजो ब्रह्मवर्चसमिच्छेत्प्रयाजाहुतिभिः प्राङ् स

ब्रा०प्र०२ इयात्तेजोवैब्रह्मवर्चसंप्राचीदिक्तेजस्वीब्रह्मवर्चसीभवतियएवंविद्वान्प्राङेतियोन्ना

॥७॥ द्यमिच्छेत्प्रयाजाहुतिभिर्दक्षिणासइयादन्नादोवाएषोन्नपतिर्यदग्निरन्नादोन्नप

तिर्भवत्यश्नुतेप्रजयान्नाद्यंयएवंविद्वान्दक्षिणेतियःपशूनिच्छेत्प्रयाजाहुतिभिःप्रत्य

ङ्सइयात्पशवोवाएतेयदापःपशुमान्भवतियएवंविद्वान्प्रत्यङेतियःसोमपीथमि

च्छेत्प्रयाजाहुतिभिरुदङ्सइयादुत्तराहवैसोमोराजाप्रसोमपीथमाप्नोतियएवंविद्वा

नुदङेतिस्वर्ग्यैवोर्ध्वादिक्सर्वासुदिक्षुराध्नोतिसम्यंचोवाइमेलोकाःसम्यंचोस्माइमे राम

लोकाःश्रियैदीद्यतियएवंवेदपथ्यांयजंतियत्पथ्यांयजंतिवाचमेवतद्यज्ञमुखेसं ॥७॥

भरतिप्राणापानावग्नीषोमौप्रसवायसविताप्रतिष्ठित्याअदितिःपथ्यामेवयजंतिय

त्पथ्यामेवयजंतिवाच्येवतद्यज्ञंपंथामपिनयंतिचक्षुषीएवाग्नीषोमौप्रसवायस

विताप्रतिष्ठित्याअदितिश्चक्षुषावैदेवायज्ञंप्राजानंश्चक्षुषावाएतत्प्रज्ञायतेयदप्र

ज्ञेयंतस्मादपिमुग्धश्चरित्वायदैवानुष्ठ्याचक्षुषाप्रजानात्यथप्रजानातियद्वेतद्देवा

यज्ञंप्राजानंनस्यांवावतत्प्राजानन्नस्यांसमभरन्नस्यैवैयज्ञस्तायतेस्यैक्रियतेस्यैसं

भ्रियतइयंह्यदितिस्तदुत्तमामदितिंयजंतियदुत्तमामदितिंयजंतियज्ञस्यप्रज्ञात्यैस्व

र्गस्यलोकस्यानुख्यात्यै॥८॥७॥देवविशःकल्पयितव्याइत्याहुस्ताःकल्पमानाअ

ब्रा०प्र०२

॥८॥

नुमनुष्यविशःकल्पंतद्इतिसर्वाविशःकल्पंतेकल्पतेयज्ञोपितस्यैजनतायैकल्पतेयत्रै
वंविद्वान्होताभवतिस्वस्तिनःपथ्यासुधन्वस्वित्यन्वाहस्वस्त्यप्सुवृजनेस्वर्वति॥स्वस्ति
नःपुत्रकृथेषुयोनिषुस्वस्तिरायेमरुतोदधातनेतिमरुतोवैदेवानांविशस्ताएवैतद्यज्ञ
मुखेचीक्लृपत्सर्वैश्छंदोभिर्यजेदित्याहुःसर्वैर्वैछंदोभिरिष्ट्वादेवाःस्वर्गलोकमज
यंस्तथैवैतद्यजमानःसर्वैश्छंदोभिरिष्ट्वास्वर्गलोकंजयतिस्वस्तिनःपथ्यासुधन्वसु॥
स्वस्तिरिद्धिप्रपथेश्रेष्ठेतिपथ्यायास्वस्तेस्त्रिष्टुभावग्नेनयसुपथारायेअस्मानादेवा

राम

नामपिपंथामगन्मेत्यग्नेस्त्रिष्टुभौत्वंसोमप्रचिकितोमनीषायातेधामानिदिवियापृ

॥८॥

थिव्यामितिसोमस्यत्रिष्टुभावाविश्वदेवंसत्पतिं यइमाविश्वाजातानीतिसवितुर्गायत्र्यौ
सुत्रामाणंपृथिवींद्यामनेहसंमहीमूषुमातरंसुव्रतानामित्यदितेर्जगत्यावेतानिवा
वसर्वाणिछंदांसिगायत्रंत्रैष्टुभंजागतमन्वन्यान्येतानिह्यियज्ञेप्रतमामिवक्रियं
तएतैर्हवाअस्यछंदोभिर्यजतःसर्वैश्छंदोभिरिष्टंभवतियएवंवेद॥९॥तावाए
ताःप्रवत्स्योनेतमत्स्यःपथिमत्स्यःस्वस्तिमत्स्यएतस्यहविषोयाज्यानुवाक्याएताभिर्वा
इष्ट्वादेवाःस्वर्गलोकमजयंस्तथैवैतद्यजमानएताभिरिष्ट्वास्वर्गंलोकंजयतितासुपद

गँ

मस्तिस्वस्तिरायेमरुतादधातनेतिमरुतोहवैदेवविशोंतरिक्षभाजनास्तेभ्योहयोनिवे

ब्रा॰प्र॰२ ॥९॥

द्यौः स्वर्गं लोकमेतावीश्वरौ हैनं निवारोद्धोर्विवामथितोः स यदाह स्वस्ति राये मरुतो दधात
नेति तं मरुद्भ्यो देवविड्भ्यो यजमानं निवेदयति न ह वा एनं मरुतो देवविशः स्वर्गं लो
कं यंतं निरुंधते न विमथ्नंते स्वस्ति हैनमत्यर्जंति स्वर्गं लोकमभि य एवं वेद विराजौ वा एत
स्य हविषः स्विष्टकृतः संयाज्ये स्यातां यत्त्रयस्त्रिंशदक्षरे ॥ सेदग्निरग्नींरत्यस्त्वन्या
न्त्सेदग्निर्यो वनुष्यतो निपातीत्येते विराजौ वा इष्ट्वा देवाः स्वर्गं लोकमजयंस्तथैवैतद्य
जमानो विराड्भ्यामिष्ट्वा स्वर्गं लोकं जयति तत्त्रयस्त्रिंशदक्षरे भवतस्त्रयस्त्रिंशद्वै देवा अष्टौ
वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्च तत्प्रथमे यज्ञमुखे देवता

राम ॥९॥

अक्षरभाजः करोत्यक्षरेणाक्षरेणैव तद्देवतां प्रीणाति देवपात्रेणैव तद्देवतास्तर्पयति ॥१०॥
४॥ प्रयाजवदननुयाजं कर्तव्यं प्रायणीयमित्याहुर्हीनमिव वा एतदीङ्खितमिव य
त्प्रायणीयस्यानुयाजा इति तत्तन्नादृत्यं प्रयाजवदेवानुयाजवत्कर्तव्यं प्राणा वै प्र
याजाः प्रजानुयाजा यत्प्रयाजानंतरियात्प्राणांस्तद्यजमानस्यांतरियाद्यदनुयाजानंत
रियात्प्रजां तद्यजमानस्यांतरियात्तस्मात्प्रयाजवदेवानुयाजवत्कर्तव्यं पत्नीर्न संयाजये
त्संस्थितयजुर्न जुहुयात्तावतैव यज्ञोऽसंस्थितः प्रायणीयस्य निष्कासं निदध्यात्तमुदयनी
येनाभिनिर्वपेद्यज्ञस्य संतत्यै यज्ञस्याव्यवच्छेदायाथो खलु यस्यामेव स्थाल्यां प्रायणीयं

निर्वपेत्तस्यामुदयनीयंनिर्वपेन्नावर्त्ततेवयज्ञःसंततोव्यवच्छिन्नोभवत्यमुष्मिन्वाएतेनलो
केराध्नुवंतिनास्मिन्नित्याहुर्यत्प्रायणीयमितिप्रायणीयमितिनिर्वपंतिप्रायणीय
मितिचरंतिप्रयंत्येवास्माल्लोकाद्यजमानाइत्यविद्ययेवतदाहुर्व्यतिषजेद्याज्यानुवा
क्यायाःप्रायणीयस्यपुरोनुवाक्यास्ताउदयनीयस्ययाज्याःकुर्याद्याउदयनीयस्य
पुरोनुवाक्यास्ताःप्रायणीयस्ययाज्याःकुर्यात्तद्व्यतिषजन्नुभयोर्लोकयोर्ऋध्याउभ
योर्लोकयोःप्रतिष्ठित्याउभयोर्ल्लोकयोर्ऋध्नोत्युभयोर्लोकयोःप्रतितिष्ठतिप्रतितिष्ठ
तियएवंवेदादित्यश्चरुःप्रायणीयोभवत्यादित्यउदयनीयोयज्ञस्यधृत्यैयज्ञस्यब

सैनध्यैयज्ञस्याप्रस्रंसायतद्यथैवादइतिहस्माहतेजन्याउभयतोंतयोरप्रस्रंसायबसौं
नह्यत्येवमेवैतद्यज्ञस्योभयतोंतयोरप्रस्रंसायबसौंनह्यतियदादित्यश्चरुःप्रायणीयो
भवत्यादित्यउदयनीयःपथ्यमेवैतःस्वस्त्याप्रयंतिपथ्यांस्वस्तिमभ्युद्यंतिस्वस्त्येवैतःप्रयं
तिस्वस्त्युद्यंतिस्वस्त्युद्यंति॥११॥५॥इतिप्रथमपंचिकायांद्वितीयोध्यायः॥२॥प्राच्यां
वैदिशिदेवाःसोमंराजानमक्रीणंस्तस्मात्प्राच्यांदिशिक्रीयतेतंत्रयोदशान्मासादक्रीणं
स्तस्मात्त्रयोदशोमासोनानुविद्यतेनवैसोमविक्रय्यनुविद्यतेपापोहिसोमविक्रयीतस्य
क्रीतस्यमनुष्यानभ्युपावर्तमानस्यदिशोवीर्याणींद्रियाणिव्युदसीदंस्तान्येकयर्चावा

ब्रा०अ३
॥१२॥

रुरुत्संततानिनाशक्नुवंस्तानिद्वाभ्यांनानितिस्त्रिभिस्तानिचतसृभिस्तानिपंचभिस्तानि
षड्भिस्तानिसप्तभिर्नैवावारुंधततान्यष्टाभिरवारुंधताष्टाभिराश्नुवतयदष्टाभिरवारुं
धताष्टाभिराश्नुवततदष्टानामष्टत्वमश्नुतेयद्यत्कामयतेयएवंवेदतस्मादेतेषुकर्म
स्वष्टावष्टावनूच्यंतइंद्रियाणांवीर्याणामवरुध्यै॥१३॥१॥सोमायक्रीतायप्रोह्यमा
णायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युर्भद्रादभिश्रेयःप्रेहीत्यन्वाहायंवैलोकोभद्रस्तस्मादसावे
वलोकःश्रेयान्स्वर्गमेवतल्लोकंयजमानंगमयतिबृहस्पतिःपुरएतातेअस्त्वितिब्रह्म राम
वैबृहस्पतिर्ब्रह्मैवास्माएतत्पुरोगवमकर्णवैब्रह्मण्वद्विष्यत्यथेमवस्यवरआपृथि ॥१२॥

व्याइतिदेवयजनंवैवरंपृथिव्यैदेवयजनमेवैनंतदवसाययत्यारेशत्रून्कृणुहिसर्ववी
रइतिद्विषंतमेवास्मैतत्पाप्मानंभ्रातृव्यमपबाधतेधरंपादयतिसोमयास्त्वमयोभु
वइतिनत्वंसौम्यंगायत्रमन्वाहसोमेराजनिप्रोह्यमाणेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंद
सासमर्द्धयतिसर्वेनंदंतियशसागतेनेत्यन्वाहयशोवैसोमोराजासर्वोहवाएतेनक्रीयमा
णेननंदतियश्चयज्ञेलप्स्यमानोभवतियश्चनसभासाहेनसख्यासखायइत्येषवैब्रा
ह्मणानांसभासाहःसखायत्सोमोराजाकिल्बिषस्पृदितिपषउएवंकिल्बिषस्पृद्यो
वैभवतियःश्रेष्ठतामश्नुतेसकिल्बिषंभवतितस्मादाहकर्मानुवोचोमाप्रचारीःकिल्बि

ब्रा० प्र० ३

॥१२॥

षन्नुमायातयन्निति पितुषणिरित्यन्नं वै पितुर्दक्षिणा वै पितुस्तामेवैनं सनोत्यन्न
सनिमेवैनं तत्करोत्यरं दिरो भवति वाजिनां येनीद्रियं वै वीर्यं वाजिनमाजरसंहा
स्मै वाजिनं नापच्छिद्यते य एवं वेदागंदेव इत्यन्वाहागनो दिः सनरभिवत्यृतुभिर्वर्द्ध
तुक्षयमित्यृतवो वै सोमस्य राज्ञो राजभ्रातरो यथा मनुष्यस्य तैरेवैनं तत्सहागमय
ति दधातु नः सविता सुप्रजामिषमित्याशिषमाशास्ते स नः क्षपाभिरहभिश्च जिन्वत्वि
त्यहानि वा अहानि रात्रयः क्षपा अहोरात्रैरेवास्मा एतामाशिषमाशास्ते प्रजावंतं रयि
मस्मे समिन्वत्वित्याशिषमेवाशास्ते यानि धामानि हविषा यजंतीत्यन्वाह ताते विश्वा

राम

॥१२॥

परिभूरस्तु यज्ञं॥ गयस्फानः प्रतरणः सुवीर इति गवां नः स्फावयिता प्रतारयिते धीत्येव
तदाह वीरहा प्रचरा सोम दुर्यानिति गृहा वै दुर्या बिभ्यति वै सोमाद्राज्ञ आयतो यजमा
नस्य गृहाः स यदेतामन्वाह शांत्यैवैनं तच्छमयति सोस्य शांतो न प्रजां न पशून्हिनस्ती
मांधियं शिक्षमाणस्य देवेति वारुण्या परिदधाति वरुणदेवत्या वा एषता वद्यावदुपन
द्धो यावत्परिश्रितानि प्रपद्यते स्वयैवैनं तद्देवतया स्वेन छंदसा समर्द्धयति शिक्षमा
णस्य देवेति शिक्षते वा एष यो यजते क्रतुं दक्षं वरुण संशिशाधीति वीर्यं प्रज्ञानं वरुण
संशिशाधीत्येवैतदाह ययाति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहेमेति यज्ञो वै

ब्रा० प्र०३ ॥१३॥

सुतर्मा नौः कृष्णाजिनं वै सुतर्मा नौर्वाग्वै सुतर्मा नौर्वाचमेव तदारुह्य तया स्वर्गं लोकमभि
संतरति ता एता अष्टावन्वाह रूपसमृद्धा एतद्वै यज्ञस्य समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रि
यमाणमृगभिवदति तासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ता द्वादश संपद्यंते द्वादश वै
मासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापत्यायतनाभिरेवाभी राध्नोति य एवं वेद त्रिः
प्रथमां त्रिरुत्तमामन्वाह यज्ञस्यैव तद्बर्सौ नह्यति स्थेम्ने बलायाविस्रंसाय ॥१३॥ ॥

अन्यतरोनड्वान्युक्तः स्यादन्यतरो विमुक्तोथ राजानमुपावहरेयुर्यदुभयोर्विमुक्तयो
रुपावहरेयुः पितृदेवत्यं राजानं कुर्युर्यद्युभयोर्युक्तयोरयोगक्षेमः प्रजा विंदेत्ताः प्रजाः परि

राम ॥१३॥

प्लवेरन्योनड्वान्विमुक्तस्तच्छालासदां प्रजानां रूपं यो युक्तस्तच्चक्रियाणां ते ये युक्तेन्ये वि
मुक्तेन्य उपावहरंत्युभावेव ते क्षेमयोगौ कल्पयंति देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतं
त त एतस्यां प्राच्यां दिश्ययतंत तांस्ततोसुरा अजयंस्ते दक्षिणस्यां दिश्ययतंत तांस्ततो
सुरा अजयंस्ते प्रतीच्यां दिश्ययतंत तांस्ततोसुरा अजयंस्त उदीच्यां दिश्ययतंत तां
स्ततोसुरा अजयंस्त उदीच्यां प्राच्यां दिश्ययतंत ते ततो न पराजयंत सैषा दिगपराजिता
तस्मादेतस्यां दिशि यतेत वा यातयेद्वेश्वरो हानृणाकर्तोस्ते देवा अब्रुवन्नराजतया वै
नो जयंति राजानं करवामहा इति तथेति ते सोमं राजानमकुर्वंस्ते सोमेन राज्ञा सर्वा दि

ब्रा०प्र०३
॥१४॥

शो जयन्त्येष वै सोमराजा यो यज्ञे तं प्रावितिछल्याद्धति तेन प्राचीं दिशं जयति तं दक्षिणाप
रिवहंति तेन दक्षिणां दिशं जयति तं प्रत्यंचमावर्तयंति तेन प्रतीचीं दिशं जयति तमुदीचस्ति
ष्ठन्त उपावहरंति तेनोदीचीं दिशं जयति सोमेन राज्ञा सर्वा दिशो जयति य एवं वेद ॥१४॥३॥
हविरातिथ्यं निरुप्यते सोमे राजन्यागते सोमो वै राजा यजमानस्य गृहानागच्छति तस्मा
एतद्धविरातिथ्यं निरुप्यते तदातिथ्यस्यातिथ्यत्वं नवकपालो भवति नव वै प्राणाः प्राणा
नां क्लृप्त्यै प्राणानां प्रतिप्रज्ञात्यै वैष्णवो भवति विष्णुर्वै यज्ञः स्वयैवैनं तद्देवतया स्वेन छन्द राम
सा समर्धयति सर्वाणि वाव छंदांसि च पृष्ठानि च सोमं राजानं क्रीतमन्वायंति यावंतः ॥१४॥

खलु वै राजानमनुयंति तेभ्यः सर्वेभ्य आतिथ्यं क्रियतेऽग्निं मंथंति सोमे राजन्यागते त
द्यथैवादो मनुष्यराज आगतेऽन्यस्मिन्वार्हत्युक्षाणं वा वेहतं वा क्षदंत एवमेवास्मा एत
त्क्षदंते यदग्निं मंथंत्यग्निर्हि देवानां पशुः ॥१५॥४॥ अग्नये मथ्यमानायानुब्रूहीत्याह
ध्वर्युरभि त्वा देव सवितरिति सावित्रीमन्वाह तदाहुर्यदग्नये मथ्यमानायानुवाचमाहा
थ कस्मात्सावित्रीमन्वाहेति सविता वै प्रसवानामीशे सवितृप्रसूता एवैनं तन्मंथंति
तस्मात्सावित्रीमन्वाह मही द्यौः पृथिवी च न इति द्यावापृथिवीयामन्वाह तदाहुर्यद
ग्नये मथ्यमानायानुवाचमाहाथ कस्माद्द्यावापृथिवीयामन्वाहेति द्यावापृथिवीभ्यां

श्रा०ब्र०३ वा एतं जातं देवाः पर्यगृह्णंस्ताभ्यामेवाद्यापि परिगृहीतस्तस्माद्यावापृथिवीयामन्वा
॥१५॥ष्क हत्वामग्ने पुँरादधीति तृचमाग्नेयं गायत्रमन्वाहाग्नौ मथ्यमाने स्वयैवैनं तद्देवतया स्वे
न छंदसा समर्द्धयत्यथर्वा निरमंथतेति रूपसमृद्धमेतद्वै यज्ञस्य समृद्धं यद्रूपसमृ
द्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदति स यदि न जायेत यदि चिरं जायेत राक्षोघ्नीर्गायत्र्यो
नूच्या अग्ने हंसि न्यत्रिणमित्येता रक्षसामपहत्यै रक्षांसि वा एनं तर्ह्यालभंते यर्हि
न जायते यर्हि चिरं जायते स यद्येकस्यामेवानूक्तायां जायेत यदि द्वयोरथोत ब्रुवंतु राम
जंतव इति जाताय जातवतीमभिरूपामनुब्रूयाद्यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धमायं हस्ते ॥१५॥

न खादिनमिति हस्ताभ्यां ह्येनं मंथंति शिशुं जातमिति शिशुरिव वा एष प्रथमजातो
यदग्निर्न बिभ्रति विशामग्निं स्वध्वरमिति यद्वै देवानां नेति तदेषामो३मिति प्र देवं देववी
तये भरता वसुवित्तममिति प्रह्रियमाणायाभिरूपा यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धमा स्वे योनौ
निषीदतीत्येष ह वा अस्य स्वो योनिर्यदग्निरग्नेरा जातं जातवेदसीति जात इतरो जातवे
दा इतरः प्रियं शिशीतातिथिमित्येष ह वा अस्य प्रियोतिथिर्यदग्निरग्नेः स्योन आ गृहपति
मिति शांत्यामेवैनं तद्दधात्यग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा ॥ हव्यवाड्जुह्वास्य
इत्यभिरूपा यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्त्सतेति विप्र इतरो विप्र

ब्रा॰ प्र॰ ३
॥२६॥
नाग्नि

इतरः सन्नितरः सन्नितरः सखा सख्या समिध्यस इत्येष ह वा अस्य स्वः सखा यदग्निस्ते
स्तमर्जयंतसुक्रतुं पुरोयावानमाजिषु ॥ स्वेषु क्षयेषु वाजिनमित्येष ह वा अस्य स्वः
क्षयो यदग्निरग्नेर्यज्ञेन यज्ञमयजंत देवा इत्युत्तमया परिदधाति यज्ञेन वै तद्देवा य
ज्ञमयजंत यदग्निमयजंत ते स्वर्गं लोकमायं स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्नि ते ह
नाकं महिमानः सचंत यत्र पूर्वे साध्याः संति देवा इति छंदांसि वै साध्या देवास्तेग्रेग्नि
नाग्निमयजंत ते स्वर्गं लोकमायन्नादित्याश्चैव हास्मिन्नंगिरसश्च तेग्रेग्निनाग्निमय
जंत ते स्वर्गं लोकमायंस्तेषा स्वर्ग्याकृतिर्यद्गम्याकृतिर्यदिह वा अप्यब्राह्मणोक्तो यदि

स्ते
राम
॥२६॥

दुरुक्तोक्तो यजतेऽथ हैषाकृतिर्गच्छत्येव देवान्न पाप्मना संसृज्यते गच्छत्यस्याकृतिर्देवा
न्नास्याकृतिः पाप्मना संसृज्यते य एवं वेद ता एतास्त्रयोदशान्वाह रूपसमृद्धा एतैर्वै यज्ञ
स्य समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदति तासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरु
त्तमां ताः सप्तदश संपद्यंते सप्तदशो वै प्रजापतिर्द्वादश मासाः पंचर्तवस्तावान्संव
त्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्राजापत्यायतनाभिरेवाभी राध्नोति य एवं वेद त्रिः प्रथमान्त्रि
रुत्तमामन्वाह यज्ञस्यैव तद्बर्सौ नह्यति स्थिम्नै बलायाविस्रंसाय ॥१॥५॥ समिधाग्निं दुव
स्यताप्यायस्व समेतु त इत्याज्यभागयोः पुरोनुवाक्ये भवत आतिथ्यवत्यौ रूपसमृद्धे एते हे

ए

यज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतिसैषाग्नेय्यातिथिमतीनसौम्या
तिथिमत्यस्तियत्सौम्यातिथिमतीस्याच्छुभ्वत्सास्यांदत्तलेवैषातिथिमतीयदापीनवतीय
दावाअतिथिंपरिवेविषत्यापीनइववैसतर्हिभवतिनयोर्जुषाणेनेवयजतीदंविष्णुर्विचक्रमेतद
स्यप्रियमभिपाथोअश्यामितिवैष्णव्यौत्रिपदामनूच्यचतुष्पदयायजतिसप्तपदानिभवंतिशि
रोवाएतद्यज्ञस्ययदातिथ्यंसप्तवैशीर्षन्प्राणाःशीर्षन्नेवतत्प्राणान्दधातिहोतारंचित्ररथम
ध्वरस्यंप्रप्रायमग्निर्भरतस्यशृण्वदितिस्विष्टकृतःसंयाज्येभवतआतिथ्यवत्यौरूपसमृद्धेए
तद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतित्रिष्टुभौभवतःसेंद्रियत्वायेळां

तंभवतीळांतेनवाएतेनदेवाअराध्नुवन्यदातिथ्यंतस्मादिळांतमेवकर्त्तव्यंप्रयाजा
नेवात्रयजंतिनानुयाजान्प्राणावैप्रयाजानुयाजास्तियइमेशीर्षन्प्राणास्तेप्रयाजा
येवांचस्तेनुयाजाःसयोत्रानुयाजान्यजेद्यथेमान्प्राणानालुप्यशीर्षन्धित्सेत्ताद
क्तदतिरिक्तंतत्समुवाइमेप्राणाविद्रयेचेमेयेचेमेतद्यदेवात्रप्रयाजान्नयजंतिनानु
याजांस्तत्रसकाममुपाप्तोयोनुयाजेषुयोनुयाजेषु॥१७॥६॥इत्यैतरेयब्राह्मणे१
पंचिकायांतृतीयोऽध्यायः॥३॥यज्ञोवैदेवेभ्यउदक्रामन्नवोहमन्नंभविष्यामीति
नेतिदेवाअब्रुवन्नन्नमेवनोभविष्यसीतितंदेवाविमेथिरेसदेभ्योविहृतोनप्रबभूव

ब्रा॰प्र॰४
॥१८॥

तेहोचुर्देवान्नवैनइदंस्वंविहतोलंभविष्यतीतितेमंयज्ञंसंभरामेतितथेतितंसंजभ्रुस्तंसं
भृत्योचुरश्विनाविमंभिषज्यतमित्यश्विनौवैदेवानांभिषजावश्विनावध्वर्यूतस्मादध्व
र्यूघर्मंसंभरतस्तंसंभृत्याहतुर्ब्रह्मन्प्रवर्ग्येणप्रचरिष्यामोहोतरभिष्टुहीति॥१८॥१॥
ब्रह्मजज्ञानंप्रथमंपुरस्तादितिप्रतिपद्यतेब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनंतद्भिषज्य
तीयंपित्रेराष्ट्र्येत्यग्रइतिवाग्वैराष्ट्रीवाचमेवास्मिंस्तद्दधातिमहान्महीअस्तभाय
द्विजातइतिब्राह्मणस्पत्याब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनंतद्भिषज्यत्यभित्यंदेवंसविता राम
रमोण्योरितिसावित्रीप्राणोवैसविताप्राणमेवास्मिंस्तद्दधातिसंसीदस्वमहाँअसीत्ये ॥१८॥

वैनंसमसादयन्नंजंतियंप्रयंतोनविप्राइव्यज्यमानायाभिरूपायद्यज्ञेभिरूपंत
त्समृद्धंपतंगमक्तमसुरस्यमाययायोनःसनुत्योअभिदासदग्नेभवानोअग्नेसुमना
उपेतावितिद्वेअभिरूपेयद्यज्ञेभिरूपंतत्समृद्धंकृणुष्वपाजःप्रसितिंनपृथ्वीमिति
पंचराक्षोघ्न्योरक्षसामपहत्यैपरित्वागिर्वणोगिरोधिद्वयोरदधाउक्थ्यंवचःशुक्रंते
अन्यद्यजतंतेअन्यदपश्यंगोपामनिपद्यमानमितिवतस्त्रएकपातिन्यस्ताएकविंश
तिर्भवंत्येकविंशोयंपुरुषोदशहस्त्याअंगुलयोदशपाद्याआत्मैकविंशस्तमिममात्मा
नमेकविंशंसंस्कुरुते॥१९॥२॥स्रक्वेद्रप्सस्यधमतःसमस्वरन्नितिनवपावमान्योन

र्वै प्राणाः प्राणानेवास्मिँस्तद्धात्ययं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा इत्ययं वै वेनो स्माद्ध्यूर्ध्वा
अन्ये प्राणा वेनंत्यवाञ्चोन्येतस्माद्वेनः प्राणो वा अयं सन्नाभेरिति तस्मान्नाभिस्तन्नाभे
र्नाभित्वं प्राणमेवास्मिँस्तद्धाति पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते तपोष्पवित्रं विततं दिवस्प
दे वियत्पवित्रं धिषणा अतन्वतेति पूतवंतः प्राणास्त इमे वा चोरेतस्यो मूर्त्यः पुरीष्य इत्ये
तानेवास्मिँस्तद्धाति ॥२०।३॥ गणानां त्वा गणपतिं हवामह इति ब्राह्मणस्पत्यं ब्रह्म
वै बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनं तद्भिषज्यति प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामेति घर्मं तन्वः सततनु
मेवैनं तत्स्वरूपं करोति रथंतरमाजभारा वसिष्ठः ॥ भरद्वाजो बृहदा चक्रे अग्नेरिति

हन्द्रथंतरवंतमेवैनं तत्करोत्यपश्यं त्वा मनसा चेकितानमिति प्रज्ञा वा प्राजापत्यः प्रज्ञा
मेवास्मिँस्तद्धाति का राधद्धोत्राश्विना वामिति नव विच्छंदसस्तं देतद्यज्ञस्यान स्त्यं
विच्छंद इव वा अंतस्त्यमणीय इव वरूछवीय इव वंतस्मादेता विच्छंदसा भवंत्येनाभि
र्ह्यश्विनोः कक्षीवान्प्रियं धामोपागच्छत्स परमं लोकमजयदुपाश्विनोः प्रियं धाम ग
च्छति जयति परमं लोकं य एवं वेदाभात्यग्निरुषसामनीकमिति सूक्तं पीपिवांसम
श्विना घर्ममच्छेत्यभिरूपं यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं तदु त्रैष्टुभं वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्यमेवा
स्मिँस्तद्धाति ग्रावाणेव तदिदर्थं जरेथे इति सूक्तमक्षी इव कर्णाविव नासेव त्वंग समा

ब्रा०प्र०४
॥२०॥

रव्यायमेवास्मिंस्तदिंद्रियाणि दधातितदु त्रैष्टुभं वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्यमेवास्मिंस्तद्दधाती ळे
द्यावापृथिवी पूर्वचित्तय इति सूक्तमग्निं घर्मं सुरुचं यामन्निष्टय इत्यभिरूपं यद्यज्ञेभि
रूपं तत्समृद्धं तदु जागतं जागता वै पशवः पशूनेवास्मिंस्तद्दधाति याभिरमुमावतं या
भिरमुमावतमित्यश्विनावन्तो ह्यत्राश्विनौ कामान्दुदुहातुस्तानेवास्मिंस्तद्दधाति तैरेवै
नं तत्समर्धयत्यरूरुचदुषसः पृश्निरग्रिय इति रुचितवती रुचमेवास्मिंस्तद्दधाति
द्युभिरक्तुभिः परिपातमस्मानित्युत्तमया परिदधात्यरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः॥ त
न्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौरित्येतैरेवैनं तत्कामैः सम

राम
॥२०॥

र्द्धयतीति नु पूर्वं पटलं॥२२॥४॥ अथोत्तरमुपह्वये सुदुघां धेनुमेतां हिङ्कृण्वती वसुपत्नी
वसूनामभि त्वा देव सवितः समी वत्सं न मातृभिः संवत्स इव मातृभिर्य स्ते स्तनः शशयो
यो मयोभूर्गौरमीमेदनु वत्सं मिषन्तं नमसेदुपसीदत संजानाना उपसीदन्नभिज्ञ्वा दश
भिर्विवस्वतो दुहन्ति सप्त हैकां समिद्धो अग्निरश्विना समिद्धो अग्निर्वृषणारतिर्दिवस्तदु
प्रयक्षतममस्य कर्मात्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पय उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते धुक्षत्सिप्युषीमि
षमुप द्रव पयसा गोधुगोषमा सुते सिंचत श्रियमा नूनमश्विनोर्ऋषिः समुत्यमरुतीरप
इत्येकविंशतिरभिरूपा यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धमुदुष्य देवः सविता हिरण्ययेत्यन्वाह तिष्ठ

ब्रा०प्र०४ ॥२१॥

तिष्ठेत्तु ब्रह्मणस्पतिरित्यनु प्रेति गंधर्वः इत्थापदमस्य रक्षतीति स्वरमवेक्षते नाके सुपर्ण
मुपयत्पतंतमित्युपविशति नष्टो वा घर्मो न क्षति स्वहोता भापिबतमश्विनेति पूर्वार्द्धे यज
त्यग्ने वीहीत्यनुवषट्करोति स्विष्टकृद्भाजनं यदुस्त्रियास्वाहुतं घृतं पयोस्य पिबतमश्वि
नेत्यपरार्द्धे यजत्यग्ने वीहीत्यनुवषट्करोति स्विष्टकृद्भाजनं त्रयाणां हि वै हविषां स्विष्टकृ
तेन समवद्यंति सोमस्य घर्मस्य वाजिनस्येति स यदनुवषट्करोत्यग्नेरेव स्विष्टकृतो नां
तरित्यै विश्वा आशा दक्षिणसादिति ब्रह्मा जपति स्वाहाकृतः शुचिर्देवेषु घर्मः समुद्रादू
र्मिमुदियर्त्ति वेनो द्रप्सः समुद्रमभियज्जिगाति॥ सखे सखायमभ्यावर्त्तस्वोर्ध्व ऊषुण

राम ॥२१॥

ऊतय ऊर्ध्वो नः पाह्यंहसस्तं घेमित्था नमस्विन इत्यभिरूपा यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं पा
वकशोचे तव हि क्षयं परीति भक्षमाकांक्षंते हुतं हविर्मधु हविरिंद्रतमेऽग्नावश्याम ते दे
व घर्म॥ मधुमतः पितुमतो वाजवतोंऽगिरस्वतो नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति घर्मस्य भ
क्षयति श्येनो नयोनिं सदनं धिया कृतं मा यस्मिन्त्सप्त वासवा इति संसाद्यमानायान्वा
ह हविर्हविष्मो महि सद्म दैव्यमिति यद्धरुत्सादयिष्यंतो भवंति स्यवसाद्भगवती हि भू
याइत्युत्तमया परिदधाति तदेतद्देव मिथुनं यद्घर्मः स यो घर्मस्तच्छिश्नं यौ शफौ तौ
य शफौ योपयमनी ते श्रोणिकपाले यत्पयस्तद्रेतस्तदिदमग्नौ देवयोन्यां प्रजनने रेतः सिच्य

ब्रा॰प्र॰४
॥२२॥

नेग्निर्वै देवयोनिः सोग्नेर्देवयोन्या आहुतिभ्यः संभवत्यृङ्मयो यजुर्मयः साममयो वेदमयो
ब्रह्ममयोमृतमयः संभूय देवता अप्येति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेतेन यज्ञक्रतुना यजते॥
२३॥५॥ देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतंत ते वा असुरा इमानेव लोकान्पुरो कुर्वत यथौजी
यांसो बलीयांस एवं ते वा अयस्मयीमेवेमामकुर्वत रजतामंतरिक्षं हरिणीं दिवं ते तथे
मांल्लोकान्पुरो कुर्वत ते देवा अब्रुवन्पुरो वा इमे सुरा इमांल्लोकानक्रत पुर इमांल्लोका
न्प्रतिकरवामहा इति तथेति ते सद एवास्याः प्रत्यकुर्वताऽऽग्नीध्रमंतरिक्षाद्धविर्धा
ने दिवस्ते तथेमांल्लोकान्पुरः प्रत्यकुर्वत ते देवा अब्रुवन्नुपसद उपायामोपसदा वै मह

राम
॥२४॥

पुरं जयंतीति तथेति ते यामेव प्रथमामुपसदमुपायंस्तयैवैनानस्माल्लोकादनुदंत यां द्वि
तीयां तयांतरिक्षाद्यां तृतीयां तया दिवस्तांस्तथेभ्यो लोकेभ्यो नुदंत ते वा एभ्यो लोकेभ्यो नु
त्ता असुरा ऋतूनश्रयंत ते देवा अब्रुवन्नुपसद एवोपायामेति तथेति त इमास्तिस्रः सती रु
पसदो द्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ताः षट्संपद्यंत षड्वा ऋतवस्तान्वा ऋतुभ्यो नुदंत ते वा ऋ
तुभ्यो नुत्ता असुरा मासानश्रयंत ते देवा अब्रुवन्नुपसद एवोपायामेति तथेति त इमाः ष
ट्सतीरुपसदो द्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ता द्वादश संपद्यंत द्वादश वै मासास्तान्वै मासेभ्यो
नुदंत ते वै मासेभ्यो नुत्ता असुरा अर्धमासानश्रयंत ते देवा अब्रुवन्नुपसद एवोपाया

ब्रा०प्र०४
॥२३॥

मेतितथेतितइमाद्वादशसतीरुपसदोद्वेद्वेएकैकामुपायँस्ताश्चतुर्विंशतिःसमपद्यंतच
तुर्विंशतिर्वाअर्द्धमासास्तान्वाअर्द्धमासेभ्योनुदंतनेवाअर्द्धमासेभ्योनुत्ताअसुराअ
होरात्रेअभ्यश्रयंततंदेवाअब्रुवन्नुपसदावेवोपाययामेतितथेतितेयामेवपूर्वाह्णउपसदमु
पायँस्तयैवैनानह्नोनुदंततयामपराह्णेतयारात्रेस्तांस्तथोभाभ्यामहोरात्राभ्यामंतरायं
स्तस्मात्पूर्वाह्णएवपूर्वयोपसदाप्रचरितव्यंस्यपराह्णेपरयातावंतमेवतद्द्विषतेलो
कंपरिशिनष्टि ॥२३॥६॥ जितयोवैनामैतायदुपसदौसपत्नीवाएताभिर्देवाविजितिं राम
व्यजयंतासपत्नांविजितिंविजयतेयएवंवेदयांदेवाएषुलोकेषुयामृतुषुयांमासेषु ॥२३॥

यामर्द्धमासेषुयामहोरात्रयोर्विजितिंव्यजयंततांविजितिंविजयतेयएवंवेदतेदेवाअबि
भयुरस्मात्कंविभ्रमाणमन्विदमसुराआभविष्यंतीतितिव्युत्क्रम्यामंत्रयंताग्निर्वसुभि
रुदक्रामदिंद्रोरुद्रैर्वरुणआदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्तेतथाव्युत्क्रम्यामंत्रयंततेब्रुव
न्हंतयाएवनइमाःप्रियतमास्तन्वस्ताअस्यवरुणस्यराज्ञोगृहेसंनिदधामहैताभिरे
वनःसनसंगच्छातैयानएतदतिक्रामाद्यआलुलोभयिषादितितथेतितेवरुणस्यराज्ञो
गृहेतनूःसन्यदधततेयद्वरुणस्यराज्ञोगृहेतनूःसन्यदधततत्तानूनप्त्रमभवत्तत्ता
नूनप्त्रस्यतानूनप्त्रत्वंतस्मादाहुर्नसतानूनप्त्रिणेद्रोग्धव्यमितितस्माद्विदमसुरानान्वा

भवंति॥२४॥७॥ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं ग्रीवाउपसदः समानबर्हिषी भवतः समानं हि शिरश्च ग्रीवाश्च मिथुनं वा एतां देवाः समस्कुर्वत यदुपसदस्तस्या अग्निरनीकमासीत्सोमः शल्यो विष्णुस्तेजनं वरुणः पर्णानि तामाज्यधन्वानो व्यसृजंस्तया पुरो भिन्दंत आयंस्तस्मादेता आज्यहविषो भवंति चतुरोऽग्रे स्तनान्व्रतमुपैत्युपसत्सु चतुःसंधिर्हीषुरनीकं शल्यस्तेजनं पर्णानि त्रीन्स्तनान्व्रतमुपैत्युपसत्सु त्रिषंधिर्हीषुरनीकं शल्यस्तेजनं॥ द्वौ स्तनौ व्रतमुपैत्युपसत्सु द्विषंधिर्हीषुः शल्यश्च ह्येव तेजनं चैकं स्तनं व्रतमुपैत्युपसत्स्वेका ह्येवेषुरित्याख्यायत एकया वीर्यं क्रियते परोवरीयांसो वा इमे लोका अर्वागंहीयां

मु

सः परस्तादर्वाचीरुपसद उपैत्येषामेव लोकानामभिजित्या उपसद्याय मीढुषे स्वाहा अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेरिति तिस्रस्तिस्रः सामिधेन्योऽनूपसमृद्ध्या एतद्यज्ञस्य समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदति जघ्निवती याज्यानुवाक्याः कुर्याद्दग्निर्वृत्राणि जंघनदग्र उग्र इव शर्यतः त्वं सोमासि सत्पतिर्गयस्फानो अमीवहेदं विष्णुर्विचक्रमे त्रीणि पदा विचक्रम इत्येता विपर्यस्ताभिरपरा ह्लप जातिं घ्नतो वा एताभिर्देवाः पुरो भिन्दंत आयन्यदुपसदः स च्छंदसः कर्तव्या न विच्छंदसो यद्धि च्छंदसः कुर्याद्ग्रीवासु तद्गंडं दध्यादीश्वरो ग्लावो जनितोस्तस्मात्स च्छंदस एव कर्तव्या न विच्छंदसस्त

ब्रा०प्र०४
॥२५॥

दुहस्माहैषापाविर्जीनश्रुतेयउपसदांकिलवैतद्ब्राह्मणंयस्मादप्यश्लीलस्यश्रोत्रियस्यमु
खंव्येवज्ञायतेतृप्तमिवरेभतीवेत्याह्स्मह्विषोह्युपसदोग्रीवास्यमुखमध्याहितंतस्मा
द्धस्मतदाह॥२५॥८॥देववर्मवाएतद्यत्प्रयाजाश्चानुयाजाश्चप्रयाजमनुयाजंभव
तीष्वसंशित्याअप्रतिशरायसकृदतिक्रम्याश्रावयतियज्ञस्याभिक्रांत्याअनपक्रमाय
तदाहुःक्रूरमिववाएतत्सोमस्यराज्ञोंतेचरंतियदस्यघृतेनांतेचरंतिघृतेनाह्विवज्रेणें
द्रोवृत्रमहन्स्तद्यदंशुरंशुष्टेदेवसोमाप्यायतामिंद्रायैकधनविदआतुभ्यमिंद्रःप्या
यतामात्वमिंद्रायप्यायस्वाप्याययास्मान्त्सखीन्॥सन्यामेधयास्वस्तितेदेवसोम

राम
॥२५॥

सुत्यामुदृचमशीयेतिराजानमाप्याययंतियदेवास्यतत्क्रूरमिवांतेचरंतितदेवास्यैतेना
प्याययंत्यथोएनंवर्द्धयंत्येवद्यावापृथिव्योर्वाएषगर्भोयत्सोमोराजातद्यदेष्टाराय
एष्टावामानिप्रैषेभगायऋतमृतवादिभ्योनमोदिवेनमःपृथिव्याइतिप्रस्तरेनिह्नु
वतेद्यावापृथिवीभ्यामेवतन्नमस्कुर्वंत्यथोएनेवर्द्धयंत्येववर्द्धयंत्येव॥२६॥९॥इति
प्रथमपंचिकायांचतुर्थोऽध्यायः॥४॥सोमोवैराजागंधर्वेष्वासीत्तंदेवाश्चऋषयश्चा
भ्यध्यायन्कथमयमस्मान्त्सोमोराजागच्छेदितिसावागब्रवीत्स्त्रीकामावैगंधर्वाम
यैवस्त्रियाभूतयापणध्वमितिनेतिदेवाअब्रुवन्कथंवयंत्वदृतेस्यामेतिसाब्रवी

ब्रा०अ०१ नै ॥२६॥

क्रीणीतैव यर्हि वाव वो मयार्थो भविता तर्ह्येव वोऽहं पुनरागंतास्मीति तथेति तया महानग्न्या भूतया सोमं राजानमक्रीणंस्तामनुकृतिमस्कन्नां वत्सतरीमाजंति सोमक्रयणीं तया सोमं राजानं क्रीणंति तां पुनर्निष्क्रीणीयात्पुनर्हि सा तानागच्छत्तस्मादुपांशु वाचा चरितव्यं सोमे राजनि क्रीते गंधर्वेषु हि तर्हि वाग्भवति साग्नावेव प्रणीयमाने पुनरागच्छति ॥२७॥१॥ अग्नये प्रणीयमानायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युः प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसं ॥ हव्या नो वक्षदानुषगिति गायत्रीं ब्राह्मणस्यानुब्रूयाद्गायत्रो वै ब्राह्मणस्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेजसैवैनं तद्ब्रह्मवर्चसेन समर्धयती ॥२६॥

ग

राम

॥

इमं महे विदथ्याय शूषमिति त्रिष्टुभं राजन्यस्यानुब्रूयात्त्रैष्टुभो वै राजन्य ओजो वा इंद्रियं वीर्यं त्रिष्टुबोजसैवैनं तदिंद्रियेण वीर्येण समर्धयति शश्वत्कृत्व ईड्याय प्रजभ्रुरिति स्वामेवैनं तच्छंदं गमयति शृणोतु नो दम्येभिरनीकैः शृणोत्वग्निर्दिव्यैरजस्र इत्याजरसं हास्मिन्नजस्रो दीदाय य एवं वेद अयमिह प्रथमो धायि धातृभिरिति जगतीं वैश्यस्यानुब्रूयाज्जागतो वै वैश्यो जागताः पशवः पशुभिरेवैनं तत्समर्धयति वनेषु चित्रं विभ्वं विशे विश इत्यभिरूपा यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धमयमु ष्य प्र देवयुरित्यनुष्टुभा वाचं विसृजते वाग्वा अनुष्टुब्वाच्येव तद्वाचं विसृजतेऽयमु ष्य इति यदाह

ब्रा॰प्र॰५
॥२७॥

यमुष्यागमं यापुरा गंधर्वेष्ववाकत्ममित्येवैतद्धाकुम्रब्रूतेऽयमग्निरुरुष्यतीत्ययं वाअ
ग्निरुरुष्यत्यमृतादिवजन्मनइत्यमृतत्वमेवास्मिँस्तद्दधाति स रुसंश्चित्स्तह्यान्दि
वोजीवातवे कृत इति देवो ह्येष एतज्जीवातवे कृतो यदग्निरिळाया स्त्वापदे वयं नाभा
पृथिव्या अधीत्येतद्वा इळायास्पदं यदुत्तरवेदीनाभिर्जातवेदो निधीमहीति निधा
स्यंतो ह्येनं भवंत्यग्ने हव्याय वोळ्हव इति हव्यं हि वक्ष्यन्भवत्यग्ने विश्वेभिः स्वनीक
देवैरूर्णावंतं प्रथमः सीद योनिमिति विश्वैरेवैनं तद्देवैः सह सादयति कुलायिनं घृ
तवंतं सवित्र इति कुलायमिव ह्येतद्यज्ञे क्रियते यत्सैतुदाम्नाः परिधयो गुग्गुलूर्णा

राम
॥२७॥

स्तुकाः सुगंधितेजनानीति यज्ञं नय यजमानाय साध्विति यज्ञमेवैतदृजुधा प्रतिष्ठा
पयति सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वानित्यग्निर्वै देवानां होता तस्यैष स्वो लोको य
दुत्तरवेदीनाभिः सादया यज्ञं सुकृतस्य योनावितिं यजमानो वै यज्ञो यजमानायै
वैतामाशिषमाशास्ते देवावीर्देवान्हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धा इति प्रा
णो वै वयः प्राणमेव तद्यजमाने दधाति नि होता होतृषदने विदान इत्यग्निर्वै देवानां
होता तस्यैतद्धोतृषदनं यदुत्तरवेदीनाभिस्त्वेषो दीदिवाँऽअसदत्सुदक्ष इत्यास
न्नो हि स तर्हि भवत्यदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठ इत्यग्निर्वै देवानां वसिष्ठः सहस्रंभ

ब्रा॰प्र॰५

॥२९॥ह

रः शुचिजिह्वोअग्निरित्येषा ह वा अस्य सहस्रंभरता यदेनमेकं संतं बहुधा विहरंति

स ह वै साहस्रं पोषमाप्नोति य एवं वेद त्वं दूतस्त्वमु नः परस्पा इत्युत्तमया परिदधाति

त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ॥ अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीद्यद्बोधि गो

पा इत्यग्निर्वै देवानां गोपा अग्निमेव तत्सर्वतो गोप्तारं परिदत्त आत्मने च यजमा

नाय च यत्रैवं विद्वानेतया परिदधात्यथो संवत्सरीणामेवैतां स्वस्तिं कुरुते ताए

ता अष्टावन्वाह रूपसमृद्धा एतद्वै यज्ञस्य समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाण

मृगभिवदति ता सां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ता द्वादश संपद्यंते द्वादश वै

राम

॥२८॥

मासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्राजापत्यायतनाभिरेवाभी राध्नोति य एवं

वेद त्रिः प्रथमां त्रिरुत्तमामन्वाह यज्ञस्यैव तद्बर्सौ नह्यति स्थेम्ने बलायाविस्रं

साय ॥२८॥ २॥ हविर्धानाभ्यां प्रोह्यमाणाभ्यामनुब्रूहीत्याहाध्वर्युर्युजे वां ब्र

ह्म पूर्व्यं नमोभिरित्यन्वाह ब्रह्मणा वा एते देवा अयुंजत यद्धविर्धाने ब्रह्मणैवैने

एतद्युंक्ते न वै ब्रह्मण्वद्रिष्यति प्रेतां यज्ञस्य शंभुवेति तृचं द्यावापृथिवीयमन्वाह

तदाहुर्यद्धविर्धानाभ्यां प्रोह्यमाणाभ्यामनुवाचाहाथ कस्मात्तृचं द्यावापृथिवी

यमन्वाहेति द्यावापृथिवी वै देवानां हविर्धाने आस्तां त उ एवाद्यापि हविर्धाने

ब्रा॰प्र॰५

॥२९॥

तेहीदमंतरेणसर्वंहविर्यदिदंकिंचतस्मात्त्वंवैद्यावापृथिवीयमन्वारभ्यमेइवयतमाने
यदैतमितिर्यमेइवह्येतेयजमानेप्रबाहुग्गितःप्रवांभरन्मानुषादेवयंतइतिदेवयंतोह्येने
मानुषाःप्रभरंत्यासीदतंस्वमुलोकंविदाने॥स्वासस्थेभवतमिन्दवेनऽइतिसोमोवैराजेंदुः
सोमायैवैनेऽएतद्राज्ञऽआसदेव्याकृपदधिद्यावोरुधाऽउरुकंप्यवचऽइतिद्योर्होनत्तृतीयं
कृदिरधिनिधीयतऽउरुकंप्यवचऽइतियदाहयज्ञियेवैकर्मोरुकंप्यवचोयज्ञमेवैतेनसमर्द्ध
यतियतस्रुचामिथुनायासपर्यतः॥असंयत्तोव्रतेतेक्षेतिपुष्यतीतियदेवादःपूर्वंयत्त

राम

वत्सरमादृतदेवैतेनशांत्याशमयतिभद्राशक्तिर्यजमानायसुन्वतऽइत्याशिषमाशास्ते ॥२९॥

विश्वारूपाणिप्रतिमुंचतेकविरितिविश्वरूपामन्वारभ्यरराट्यामीक्षमाणोनुब्रूया
च्छ्वित्रमिवहिरूपंरराट्याःशुक्लमिवचकृष्णमिववाविश्वंरूपमवरुंधऽआत्मने
चयजमानायचयत्रैवंविद्वानेतांरराट्यामीक्षमाणोन्वाहपरित्वागिर्वणोगिरऽ
इत्युत्तमयापरिदधातिसयदेवह्वविर्धानेसंपरिश्रितेमन्येतांथपरिदध्यादनग्नं
भावुकाहहोतुश्चयजमानस्यचभार्याभवंतियत्रैवंविद्वानेतयाहविर्धानयोःसंपरि
श्रितयोःपरिदधातियजुषावाएतेसंपरिश्रियेतेयद्धविर्धानेयजुषैवैनेएतत्परिश्र
यंतितोयदैवाध्वर्युश्चप्रतिप्रस्थाताचोभयेतामेध्योनिहन्यातामथपरिदध्यादत्राहि

ब्रा॰ऋ॰५ ॥३०॥

तेसंपरिश्रितेभवतस्ताऽएताअष्टावन्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूप
समृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतितास्तांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताद्वाद
शसंपद्यंतेद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापत्यायतनाभिरेवा
भीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्बर्सौनह्यतिस्थेम्ने
बलायाविस्रंसाय॥२९॥३॥अग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुब्रूहीत्याहाध्व
र्युःसावीर्हिदेवप्रथमायपित्रइतिसावित्रीमन्वाहतदाहुर्यदग्नीषोमाभ्यांप्रणीय
मानाभ्यामनुवाचाहाथकस्मात्सावित्रीमन्वाहेतिसवितावैप्रसवानामीशेसवितृप्र

तु राम ॥३०॥

सूताएवैनौतत्प्रणयंतितस्मात्सावित्रीमन्वाहप्रैतुब्रह्मणस्पतिरितिब्राह्मणस्पत्या
मन्वाहतदाहुर्यदग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुवाचाहाथकस्माद्ब्राह्मणस्पत्या
मन्वाहेतिब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मैवाभ्यामेतत्पुरोगवमकर्णवैब्रह्मण्वद्रिष्यतिप्रदेव्य
तुसृन्तेतिससृन्तमेवतद्यज्ञंकरोतितस्माद्ब्राह्मणस्पत्यामन्वाहहोतादेवोअमर्त्य
इतित्रृचमाग्नेयंगायत्रमन्वाहसोमेराजनिप्रणीयमानेसोमंवैराजानंप्रणीयमान
मंतरेणैवसदोहविर्धानान्यसुरारक्षांस्यजिघांसंस्तमग्निर्माययात्यनयत्पुरस्तादेति
मायेयेतिमाययाहिसतमत्यनयत्तस्माद्धस्याग्निंपुरस्ताद्धरंत्युपत्वाग्नेदिवेदिवउप

ब्रा०प्र०५
॥३७॥ण

त्रियंपनिभ्रतमितितिस्त्रश्चैकान्वान्वाहेश्वैरोह्येवाएनौसंयंतौयजमानंहिंसितोर्यश्चा
सौपूर्वेउद्धतोभवतियमुचैनमपरंप्रथयंतिनघ्नन्तिस्त्रश्चैकाग्वान्वाहसंज्ञानानावैवैनौ
तसंगमयतिप्रतिष्ठायामेवैनौनत्प्रतिष्ठापयत्यात्मनश्चयजमानस्यचाहिंसायाअ
ग्नेजुषस्वप्रतिहर्यतद्धवहत्याकूत्याआहूयमानायामन्वाहाग्नयएवतज्जुष्टिमाकूतिं
गमयतिसोमाजिगातिगातुविदितितिन्द्रवंसौम्यंगायत्रमन्वाहसोमेराजनिप्रणीयमा
नेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंदसासमर्द्धयतिसोमःसधस्थमासदद्दित्यासतत्त्यन्हि
सन्नेहिभवतितदतिक्रम्येवानुब्रूयात्स्थतद्वाग्नीध्रंकृत्वानमस्यराज्ञावरुणस्तमश्वि

राम
॥३९॥

नेतिवेहकुवीमन्वाहक्रतुंसचंततमारुतस्यवेधसः॥दाधारदक्षमुत्तममहर्विदंव्रजंच
विष्णुःसखिवाँअपोर्णुतइतिविष्णुर्वैदेवानांद्वारपःसएवास्माएतद्द्वारंविवृणोत्यंत
श्वप्रागाअग्रदितिर्भवासीतिप्रपाद्यमानेन्वाहश्येनोनयोनिंसदनंधियाकृतमित्या

य

सन्नेहिरण्ययमासदंदेवएषनीतिहिरण्मयमिवह्येवाएषएतद्देवेभ्यश्छदयतियत्कृष्णा
जिनंतस्मादेतामन्वाहास्तभ्नाद्यामसुरोविश्ववेदाइतिवारुण्यापरिदधातिवरुणदे
वत्यावाएषतावद्यावदुपनद्धोयावत्परिश्रितानिप्रपद्यतेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछं
दसासमर्द्धयतितंयद्युपवाधावेयुरभयंवेछेरन्नेवावंदस्वंवरुणंबृहंतमित्येतया

परिदध्याद्यावद्ध्योहाभयमिच्छतियावद्ध्योहाभयन्ध्यायतितावद्ध्योहाभयंभवतियत्रै
वंविद्वानेतयापरिदधातितस्मादेवंविद्वानेतयैवपरिदध्यात्॥ एताःसप्तदशान्वाह
रूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतितासां
त्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमान्ताएकविंशतिःसंपद्यन्तएकविंशोवैप्रजापतिर्द्वादशमा
साःपंचर्तवस्त्रयइमेलोकाअसावादित्यएकविंशउत्तमाप्रतिष्ठातद्दैवंक्षत्रंसाश्री
स्तदाधिपत्यंतद्ब्रध्नस्यविष्टपंतत्प्रजापतेरायतनंतत्स्वाराज्यमृध्नोत्येतमेवैताभिरे
कविंशत्येकविंशत्या॥ ३०॥ ४॥ इत्यैतरेयब्राह्मणेप्रथमपंचिकायांपंचमोध्या

यः॥ ५॥ समाप्तम॥ अग्निर्वैषट्॰ स्वर्गंवैपंच॥ प्राच्यांवैषट्॥ यज्ञोवैनव॥ सोमोवै
चत्वारि॥ अग्निर्वैप्रजेयोंबद्धणानांत्वात्रिंशत्॥ अग्निर्वैस्वर्गंवैप्राच्यांवैयज्ञोवैसोमोवैपं
च॥ ॥याकुंदेन्दुतुषारहारधवलायाशुभ्रवस्त्रावृतायावीणावरदंडमंडि
तकरायाश्वेतपद्मासना॥ याब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैःसदावन्दिता
सामांपातुसरस्वतीभगवतीनिश्शेषजाड्यापहा॥ १॥ संवत् १८५३
शके १७१८ प्रभवाब्देभाद्रपदवद्यअष्टम्यांप्रथमपंचिकासमाप्तं॥ श्रीवे
दपुरुषायनमः॥ श्रीगंगाभागीरथीचरणारविन्दाभ्यांनमः॥ श्रीराम॥ छ॥

॥ इति प्रथमपंचिकासमाप्तः ॥

॥ अथद्वितीयपंचिकाप्रारंभः ॥

श्रौ०द्वि०१

॥श्री॥

॥श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ॐ॥ यज्ञेनवैदेवाऊर्ध्वाःस्वर्गंलोकमायँस्तेबिभयुरिमंनो
दृष्ट्वामनुष्याश्चऋषयश्चानुप्रज्ञास्यंतीति तेवैयूपेनैवायोपयँस्तंयद्यूपेनैवायोपयँस्तद्यू
पस्ययूपत्वंतमवाचीनाग्रंनिमित्योर्ध्वाउदायँस्ततोवैमनुष्याश्चऋषयश्चदेवानांयज्ञवास्त्वभ्या
यन्यज्ञस्यकिंचिदेषिष्यामःप्रज्ञात्याइतितेवैयूपमेवाविंदंन्नवाचीनाग्रंनिमितंतेविदुरनेन
वैदेवायज्ञमयूयुपन्नितितमुत्खायोर्ध्वंन्यमिन्वंस्ततोवैतेप्रयज्ञमजानन्प्रस्वर्गंलोकंतद्य
द्यूपऊर्ध्वोनिमीयतेयज्ञस्यप्रज्ञात्यैस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैवज्रोवाएषयद्यूपःसोष्टा
श्रिःकर्त्तव्योष्टाश्रिर्वैवज्रस्तंतंप्रहरतिद्विषतेभ्रातृव्यायवधंयोस्यस्तृत्यस्तस्मैस्तर्त्तवैव

राम

॥१॥

ज्रोवैयूपःसएषद्विषतोवधउद्यतस्तिष्ठतितस्माद्धाप्येतर्हियोद्वेष्टितस्याप्रियंभवत्यमुष्या
यंयूपोमुष्यायंयूपइतिदृष्ट्वाखादिरंयूपंकुर्वीतस्वर्गकामःखादिरेणवैयूपेनदेवाःस्व
र्गंलोकमजयँस्तथैवैतद्यजमानःखादिरेणयूपेनस्वर्गंलोकंजयतिबैल्वंयूपंकुर्वी
तान्नाद्यकामःपुष्टिकामःसमांसमांवैबिल्वोगृभीतस्तदन्नाद्यस्यरूपमामूलाच्छाखा
भिरनुचितस्तत्पुष्टेःपुष्यतिप्रजांचपशूँश्चयएवंविद्वान्बैल्वंयूपंकुरुतेयदेवबैल्वां
बिल्वंज्योतिरितिवाआचक्षतेज्योतिःस्वेषुभवतिश्रेष्ठःस्वानांभवतियएवंवेदपालाशं
यूपंकुर्वीततेजस्कामोब्रह्मवर्चसकामस्तेजोवैब्रह्मवर्चसंवनस्पतीनांपलाशस्तेज

ब्रा॰ द्वि॰
॥२॥

स्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्पालाशं यूपं कुरुते यदेव पालाशं ३॥ सर्वेषां वा एष व
नस्पतीनां योनिर्यत्पलाशस्तस्मात्पलाशस्यैव पलाशेनाचक्षतेऽमुष्य पलाशममुष्य पला
शमिति सर्वेषां हास्य वनस्पतीनां काम उपाप्तो भवति य एवं वेद॥१॥ अञ्जन्ति यूपमनु
ब्रूहीत्याहाध्वर्युरंजंति त्वामध्वरे देवयंत इत्यन्वाहाध्वरे ह्येनं देवयंतोंजंति वनस्पते म
धुना दैव्येनेत्येतद्वै मधु दैव्यं यदाज्यं यदूर्ध्वस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद्यद्वा क्षयो मातुरस्या
उपस्थ इति यदि च तिष्ठासि यदि च शयासै द्रविणमेवास्मासु धत्तादित्येव तदाहो च्छ्रय
स्व वनस्पत इत्युच्छ्रीयमाणायाभिरूपा यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं वर्ष्मन्पृथिव्या अधीत्येतद्वै वर्ष्म पृथि ॥२॥

गम

व्यै यत्र यूपमुन्नयंति सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहस इत्याशिषमाशास्ते समिद्धस्य
श्रयमाणः पुरस्तादिति समिद्धस्य ह्येष एतत्पुरस्ताच्छ्रयते ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरमि
त्याशिषमेवाशास्ते आरे अस्मदमतिं बाधमान इत्यशनाया वै पाप्मामतिस्तामेव तदा
राद्यज्ञाच्च यजमानाच्च बाधत उच्छ्रयस्व महते सौभगायेत्याशिषमेवाशास्ते ऊर्ध्व ऊ षु ण
ऊतय इति तिष्ठा देवो न सवितेति यद्वै देवानां नेति तदेषां मा उ मितिति तिष्ठ देव इव सवितेत्येव तदा
होर्ध्वो वाजस्य सनितेति वाजसनिमेवैनं तद्धनसां सनोति यदञ्जिभिर्वाघद्भिर्विह्वयामह इति
छंदांसि वा अंजयो वाघतस्तैरेतद्देवान्यजमानो विह्वयते मम यज्ञमागच्छत मम यज्ञमिति

ब्रा०द्वि०१
॥३॥

यदिह्वाअपिबह्वइवयज्ञेनेष्टहास्यदेवायज्ञमेवगच्छंतियत्रैवंविद्वानेतामन्वाहोर्ध्वोनः
पाह्यंहसोनिकेतुनाविश्वंसमत्रिणंदहेतिरक्षांसिवैपाप्मात्रिणोरक्षांसिपाप्मानंदहेत्ये
वतदाहकृधीनऊर्ध्वांचरथायजीवसइतियदाहकृधीनऊर्ध्वांचरणायजीवसइत्येवतदा
हयदिहवाअपिनीतइवयजमानोभवतिपर्येवैनंतत्संवत्सरायददातिविदादेवेषु
नोदुवइत्याशिषमेवाशास्तेजातोजायतेसुदिनत्वेअह्नामितिजातोह्येषएतज्जाय
तेसमर्यआविदथेवर्द्धमानइतिवर्द्धयंत्येवैनंतत्पुनंतिधीराअपसोमनीषेतिपुनंत्ये
वैनंतद्देवयाविप्रउदियर्तिवाचमितिदेवेभ्यएवैनंतन्निवेदयतियुवासुवासाःपरिवी

राम
॥३॥

तआगादितिप्राणोवैयुवासुवासाःसोयंशरीरैःपरिवृतःसउश्रेया
न्भवतिजायमानइतिश्रेयाञ्छ्रेयान्ह्येषएतद्भवतिजायमानस्तंधीरासःकवयउन्न
यंतिस्वाध्योमनसादेवयंतइतियेवाअनूचानास्तेकवयस्तएवैनंतदुन्नयंतिताएताः
सप्तान्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभि
वदतितासांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताएकादशसंपद्यंतएकादशाक्षरावैत्रिष्टुप्त्रिष्टुबिं
द्रस्यवज्रइंद्रायतनाभिरेवाभीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यै
वतद्बर्सौनह्यतिस्थेम्नेबलायाविस्रंसाय॥२॥तिष्ठेयूपाः३॥अनुप्रहरेत्इत्याहुस्तिष्ठे

२

ब्रा॰ द्वि॰ १
॥४॥

स्पशुकामस्यै देवेभ्यो वै पशवोऽन्नाद्यायालंभाय नातिष्टंत तेपक्रम्य प्रतिवावदतोतिष्ठन्ना
स्मानालप्स्यध्वे नास्मानिति ततो वै देवा एतं यूपं वज्रमपश्यंस्तमेभ्य उदश्रयंस्तस्माद्बिभ्य
त उपावर्त्तंत तमेवाद्याप्युपावृत्तास्ततो वै देवेभ्यः पशवोऽन्नाद्यायालंभायातिष्टंत तिष्टंते
स्मै पशवोऽन्नाद्यायालंभाय य एवं वेद यस्यैवं विदुषो यूपस्तिष्ठत्यनुप्रहरेत्स्वर्गकाम
स्य तमनुहरेस्मैनं पूर्वेन्वेव प्रहरंतीति यजमानो वै यूपो यजमानः प्रस्तरोग्निर्वै देवयोनिः सो
ग्नेर्देवयोन्या आहुतिभ्यः संभूय हिरण्यशरीर ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमेष्यतीत्यथ ये तेभ्यो
वर आसंस्त एते स्वरुमपश्यन्यूपशकलं तं तस्मिन्कालेनुप्रहरेत्तत्र स काममुपाप्नो

राम
॥४॥

यो नुप्रहरणे तत्र स काममुपाप्नोति यस्स्थाने सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्य आत्मानमालभते
यो दीक्षतेग्निः सर्वा देवताः सोमः सर्वा देवताः स यदग्नीषोमीयं पशुमालभते सर्वाभ्य
एव तद्देवताभ्यो यजमान आत्मानं निष्क्रीणीते तदाहुर्द्विरूपोग्नीषोमीयः कर्त्तव्यो
द्विदेवत्यो हीति तत्तन्नादृत्यं पीव एव कर्त्तव्यः पीवोरूपा वै पशवः कृशित इव खलु वै य
जमानो भवति तद्यत्पीवा पशुर्भवति यजमानमेव तत्स्वेन मेधेन समर्द्धयति तदाहुर्ना
ग्नीषोमीयस्य पशोरश्नीयात्पुरुषस्य वा एषोश्नाति योग्नीषोमीयस्य पशोरश्नाति य
जमानो ह्येतेनात्मानं निष्क्रीणीत इति तत्तन्नादृत्यं वार्त्रघ्नं वा एतद्धविर्यदग्नीषोमी

ब्रा०द्वि०१
॥५॥

योग्नीषोमाभ्यांवाइंद्रोवृत्रमहंस्तावेनमब्रूतामावाभ्यांवैवृत्रमवधीर्वरंतेवृणावहाइति
वृणाथामितितावेतमेववरमवृणातांग्नीःसुत्यायांपशुंसएनयोरेषोऽच्युतोवरवृतोह्येन
योस्तस्मात्तस्याशितव्यंचैवलीप्सितव्यंच॥३॥आप्रीभिराप्रीणातितेजोवैब्रह्मवर्चस
माप्रियस्तेजसैवैनंतद्ब्रह्मवर्चसेनसमर्द्धयतिसमिधोयजतिप्राणावैसमिधःप्राणा
हीदंसर्वंसमिंधतेयदिदंकिंचप्राणानेवतत्प्रीणातिप्राणान्यजमानेदधातितनू
नपातंयजतिप्राणोवैतनूनपात्सहितन्वःपातिप्राणमेवतत्प्रीणातिप्राणंयजमानेद
धातिनराशंसंयजतिप्रजावैनरोवाक्शंसःप्रजांचैवतद्वाचंचप्रीणातिप्रजांचवाचंच

राम
॥५॥

यजमानेदधातीळोयजत्यन्नंवाइळोन्नमेवतत्प्रीणात्यन्नंयजमानेदधातिबर्हिर्यज
तिपशवोवैबर्हिःपशूनेवतत्प्रीणातिपशून्यजमानेदधातिदुरोयजतिवृष्टिर्वैदु
रोवृष्टिमेवतत्प्रीणातिवृष्टिमन्नाद्यंयजमानेदधात्युषासानक्तायजत्यहोरात्रेवाउ
षासानक्ताहोरात्रेएवतत्प्रीणात्यहोरात्रयोर्यजमानंदधातिदैव्याहोतारायजति
प्राणापानौवैदैव्याहोतारौप्राणापानावेवतत्प्रीणातिप्राणापानौयजमानेदधातिति
स्रोदेवीर्यजतिप्राणोवाऽपानोव्यानस्तिस्रोदेव्यस्ताएवतत्प्रीणातितायजमाने
दधातित्वष्टारंयजतिवाग्वैत्वष्टावाग्घीदंसर्वंताष्टीववाचमेवतत्प्रीणातिवा

ब्रा०द्वि०
॥६॥

वं यजमाने दधाति वनस्पतिं यजति प्राणो वै वनस्पतिः प्राणमेव तत्प्रीणाति प्रा
णं यजमाने दधाति स्वाहाकृतीर्यजति प्रतिष्ठा वै स्वाहाकृतयः प्रतिष्ठायामेव
तद्यज्ञमंततः प्रतिष्ठापयति ताभिर्यथऋष्याप्रीणीयाद्यथऋष्याप्रीणाति
यजमानमेव तद्बंधुताया नोत्सृजति ॥४॥ पर्यग्नये क्रियमाणायानुब्रूहीत्याहाध्व
र्युरग्निर्होता नो अध्वर इति तृचमाग्नेयं गायत्रमन्वाह पर्यग्निक्रियमाणे स्वयै
वैनं तद्देवतया स्वेन छंदसा समर्द्धयति वाजी सन्परिणीयत इति वाजिनमिव ह्ये
नं संतं परिणयंति परि त्रिविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिवेत्येष ह स्म रथीरिवाध्वरं परिया

राम
॥६॥

ति परि वाजपतिः कविरित्येष हि वाजानां पतिरुप प्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्य इत्याहा
ध्वर्युरजैदग्निरसनद्वाजमिति मैत्रावरुण उपप्रैषं प्रतिपद्यते तदाहुर्यदध्वर्युर्होता
रमुपप्रेष्यत्यथ कस्मान्मैत्रावरुण उपप्रैषं प्रतिपद्यत इति मनो वै यज्ञस्य मैत्रावरु
णो वाग्यज्ञस्य होता मनसा वा इषिता वाग्वदति यां ह्यन्यमना वाचं वदत्यसुर्या वै सा वा
गदेवजुष्टा तद्यन्मैत्रावरुण उपप्रैषं प्रतिपद्यते मनसैव तद्वाचमीरयति तन्मनसेषि
तया वाचा देवेभ्यो हव्यं संपादयति ॥५॥ दैव्याः शमितार आरभध्वमुत मनुष्या इत्याह
ये चैव देवानां शमितारो ये च मनुष्याणां तानेव तत्संशास्त्युपनयत मेध्या दुर आशासा

ब्रा०द्वि१
।।७।।

नामेधपतिभ्यांमेधमितिं पशुर्वैमेधो यजमानोमेधपतिर्यजमानमेवतत्स्वेनंमेधेनस
मर्द्धयत्यथोखल्वाऽऽहुर्यस्यैवावकस्यैचदेवतायैपशुरालभ्यतेसैवमेधपतिरितिसय
द्येकदेवत्यः पशुस्यान्मेधपतयइति ब्रूयाद्यदिद्विदेवत्योमेधपतिभ्यामितियदिबहु
देवत्योमेधपतिभ्यइत्येतदेवस्थितंप्रास्माअग्निंभरतेतिपशुर्वैनीयमानःसमृत्युं
प्रापश्यत्सदेवान्नान्वकामयतैतुंतंदेवाअब्रुवन्नेहिस्वर्गंवैत्वालोकंगमयिष्यामइ
तिसतथेत्यब्रवीत्तस्यवैमेयुष्माकमेकःपुरस्तादेत्वितितथेतितस्याग्निःपुरस्तादै
त्सोग्निमनुप्राच्यवततस्मादाहुराग्नेयोवावसर्वःपशुरग्निंहिसोनुप्राच्यवतेतितस्मा

राम
।।७।।

द्वस्याग्निंपुरस्ताद्धरंतिस्तृणीतबर्हिरित्योषध्यात्मावैपशुःपशुमेवतत्सर्वात्मानंकरो
त्यन्वेनंमातामन्यतामनुपितानुभ्रातासगर्भ्योनुसखासयूथ्यइतिजनित्रैरेवैनंतत्स
मनुमतमालभंतउदीचीनांअस्यपदोनिधत्तात्सूर्यंचक्षुर्गमयताद्वातंप्राणमन्ववसृ
जतादंतरिक्षमसुंदिशःश्रोत्रंपृथिवींशरीरमित्येष्वेवैनंतल्लोकेष्वादधात्येकधास्य
त्वचमाच्छ्यतात्पुरानाभ्याअपिशसोवपामुत्खिदतादंतरेवोष्माणंवारयध्वादितिप
शुष्वेवतत्प्राणांदधातिश्येनमस्यवक्षःकृणुतात्प्रशसाबाहूशलादोषणीकश्यपेवां
साच्छिद्रेश्रोणीकवषोरूस्रेकपर्णाष्ठीवंताषड्विंशतिरस्यवंक्रयस्ताअनुष्ठ्योच्यावय

ब्रा०द्वि०१
॥८॥

तस्मात्त्रेगात्रमस्या नूनं कृणुतादित्यंगान्येवास्य तस्मात्त्राणि प्रीणा त्यूवध्यं गोहं पार्थिवं खन
नतादित्याहौषधं वा ऊवध्यमियं वा ओषधीनां प्रतिष्ठा तदेनत्स्वायामेव प्रतिष्ठायामं
ततः प्रतिष्ठापयति॥ ६॥ अस्ना रक्षः संसृजतादित्याह तुषैर्वै फलीकरणैर्देवा हविर्य
ज्ञेभ्यो रक्षांसि निरभजन्नस्ना महायज्ञात्स यदस्ना रक्षः संसृजतादित्याह रक्षांस्ये
व तत्स्वेन भागधेयेन यज्ञान्निरवदयते नेदाङ्गनेय यज्ञे रक्षांसी कीर्तयेत्कानि रक्षांसि स्पृते
रक्षो वै यज्ञ इति तद्वाहुः कीर्तयेदेव यो वै भागिनं भागान्नुदते चयते वैनं स यदि वै
नं न चयतेऽथ पुत्रमथ पौत्रं चयते त्वेवैनमिति स यदि कीर्तयेदुपांशु कीर्तयेत्तिर इ

राम
॥८॥

व वा एतद्वाचो यदुपांशु तिर इवैतद्यद्रक्षांस्यथ यदुच्चैः कीर्तयेदीश्वरो हास्य वाचो
रक्षोभाषो जनितोर्यां वै रक्षसी वाचं वदति स मत्तो वै दृप्तो वदति या मुन्मत्तः सा वै राक्ष
सी वाङ्नात्मना दृप्यति नास्य प्रजायां दृप्त आजायते य एवं वेदवनिष्ठुमस्य मा राविष्टे
रूकं मन्यमाना निहतो वस्तनयेरविता रव ऋच्छमिता र इति ये चैव देवानां शमितारो ये च म
नुष्याणां तेभ्य एवैनं तत्परिददात्यध्रिगो शमीध्वं सुशमि शमीध्वं शमीध्वमध्रिगा उ
उ इति त्रिर्ब्रूयादपापेति वाध्रिगुर्वै देवानां शमिता पापो निग्रभीता शमितृभ्यश्चैवैनं तन्नि
ग्रभीतृभ्यश्च संप्रयच्छति शमितारो यदत्र सुकृतं कृणवथास्मासु तद्यद्दुष्कृतमन्यत्र त

श्रा०द्वि०१
॥९॥

दिस्याहाग्निर्वै देवानां होतासीत्स एनं वाचा व्यशाद्वाचा वा एनं होता विशास्ति तद्यदर्वाग्य
स्य रःकृंतति यदुल्बणं यद्धि शुरं क्रियते नेशमितृभ्यश्चैवैनत्तन्निग्रभीतृभ्यश्च समनुदि
शति स्वस्त्येव होतोन्मुच्यते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद॥ ७॥ पुरु
षं वै देवाः पशुमालभंत तस्मादालब्धान्मेध उदक्रामत्सोश्वं प्राविशत्तस्मादश्वो मेध्यो
भवदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यार्जंत स किंपुरुषोभवत्तेश्वमालभंत सोश्वादालब्धादुद
क्रामत्स गां प्राविशत्तस्माद्गौर्मेध्योभवदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यार्जंत स गौरमृगोभ
वत्ते गामालभंत स गोरालब्धादुदक्रामत्सोविं प्राविशत्तस्मादविर्मेध्योभवदथैनमु

राम
॥९॥

त

त्क्रांतमेधमत्यार्जंत स गवयोभवत्तेविमालभंत सोवेरालब्धादुदक्रामत्सोजं प्राविशत्त
स्मादजो मेध्योभवदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यार्जंत स उष्ट्रोभवत्सोजे ज्योक्तमामिवारमत
तस्मादेष एतेषां पशूनां प्रयुक्ततमो यदजस्तेजमालभंत सोजादालब्धादुदक्रामत्स
इमां प्राविशत्तस्मादियं मेध्याभवदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यार्जंत स शरभोभवत्त एत
उत्क्रांतमेधा अमेध्याः पशवस्तस्मादेतेषां नाश्नीयात्तमस्यामन्वगच्छंस्सोनुगतो
व्रीहिरभवत्तद्यत्पशौ पुरोळाशमनुनिर्वपंति समेधेन नः पशुनेष्टमसत्केवलेन नः
पशुनेष्टमसदिति समेधेन हास्य पशुनेष्टं भवति केवलेन हास्य पशुनेष्टं भवति य ए

ब्रा॰द्वि॰१ ॥१०॥

वं वेद ॥८॥ स वा एष पशुरेवालभ्यते यत्पुरोळाशस्तस्य यानि किंशारूणि तानि रोमाणि ये
तुषाः सा त्वग्ये फलीकरणास्तदसृग्यत्पिष्टं किक्नसास्तन्मांसं यत्किंचित्कं सारं तदस्थि
सर्वेषां वा एष पशूनां मेधेन यजते यः पुरोळाशेन यजते तस्मादाहुः पुरोळाशसत्रं लो
क्यमिति युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तं ॥ युवं सिंधूँरभिश
स्तेरवद्यादग्नीषोमावमुंचतं गृभीतानिति वपायै यजति सर्वाभिर्वा एष देवताभि
रालब्धो भवति यो दीक्षितो भवति तस्मादाहुर्न दीक्षितस्याश्नीयादिति स य
दग्नीषोमावमुंचतं गृभीतानिति वपायै यजति सर्वाभ्य एवतद्देव

राम ॥१०॥

ताभ्यो यजमानं प्रमुंचति तस्मादाहुरशितव्यं वपायां हुतायां यजमानो हि स तर्हि भव
तीत्यान्यं दिवो मातरिश्वा जभारेति पुरोळाशस्य यजत्यमथ्नादन्यं परि श्येनो अद्रेरि
नीतइव चह्येष इतइव च मेधः समाहृतो भवति स्वदस्व हव्या समिषो दिदीहीति पुरो
ळाशः स्विष्टकृतो यजति हविरेवास्मा एतत्स्वदयतीषमूर्जमात्मन्धत्त इळामुपह्व
यते पशवो वा इळा पशूनेव तदुपह्वयते पशून्यजमाने दधाति ॥९॥ मनोतायै हवि
षोवदीयमानस्यानुब्रूहीत्याहाध्वर्युस्त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोतेति सूक्तमन्वाह तदाहु
र्यदन्यदेवत्य उत पशुर्भवत्यथ कस्मादाग्नेयीरेव मनोतायै हविषोवदीयमानस्यान्वा

ब्रा॰द्वि॰१ हि तिस्रो वै देवानां मनोतास्तासु हि तेषां मनांस्योतानि वाग्वै देवानां मनोता तस्यां हि
॥१२॥ तेषां मनांस्योतानि गौर्वै देवानां मनोता तस्यां हि तेषां मनांस्योतान्यग्निर्वै देवानां मनो
ता तस्मिन्हि तेषां मनांस्योतान्यग्निः सर्वा मनोताग्नौ मनोताः संगच्छंते तस्मादाग्ने
य्येव मनोतायै हविषोवदीयमानस्यान्वाहाग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्येति हवि
षो यजति हविष इति रूपसमृद्धा प्रस्थितस्येति रूपसमृद्धा सर्वाभिर्ह्यस्य समृद्धिभिः
समृद्धं हव्यं देवानप्येति य एवं वेद वनस्पतिं यजति प्राणो वै वनस्पतिर्जीवं हास्य हव्यं राम
देवानप्येति यत्रैवं विद्वान्वनस्पतिं यजति स्विष्टकृतं यजति प्रतिष्ठा वै स्विष्टकृत्प्र ॥११॥

तिष्ठायामेवतद्यज्ञमंततः प्रतिष्ठापयतीळामुपह्वयंते पशवो वा इळा पशूनेवतदुपह्व
यंते पशून्यजमाने दधाति दधाति ॥१०॥ इति द्वितीयपंचिकायां प्रथमोध्यायः ॥१॥ देवा
वै यज्ञमतन्वत तांस्तन्वानानसुरा अभ्यायन्यज्ञवेशसमेषां करिष्याम इति तानाप्री
तपशौ पुर एव पर्यग्नेर्यूपं प्रति पुरस्तादुपायंस्ते देवाः प्रतिबुध्याग्निमयीः पुरस्त्रिपु
रं पर्यास्यंत यज्ञस्य चात्मनश्च गुप्त्यै ता एषामिमा अग्निमय्यः पुरो दीप्यमाना भ्रा
॥६३॥ जमाना अतिष्ठंस्ता असुरा अनपधृष्यैवापाद्रवंस्तेग्निनैव पुरस्ताद्सुर रक्षांस्यपा
घ्नताग्निना पश्चात्तथैवैतद्यजमाना यत्पर्यग्निं कुर्वंत्यग्निमयीरेवतत्पुरस्त्रिपुरं पर्यस्यंते

ब्रा॰ छि॰ २
॥१२॥

न
यँस्य वा त्मनश्च गुप्त्यैतस्मात्पर्यग्निकुर्वंतितस्मात्पर्यग्नयेन्वारुतं वा एतं पशुमाप्रीतं
संतंपर्यग्निकृतमुदंचंनयंतितस्योल्मुकंपुरस्ताद्धरंतियजमानोवाएषनिदानेनयत्पशु
र्तेनेनज्योतिषायजमानःपुरोज्योतिःस्वर्गंलोकमेष्यतीतितेनज्योतिषायजमानःपुरो
ज्योतिःस्वर्गंलोकमेतीतितंयत्रनिहनिष्यंतोभवंतितदध्वर्युर्बर्हिरधस्तादुपास्यतियदेवै
नमदआप्रीतंसंतंपर्यग्निकृतंबर्हिर्वेदिनयंतिबर्हिषदमेवैनंतत्कुर्वंतितस्यावध्यगोहंख
नंत्योषधंवाऊवध्यमियंवाओषधीनांप्रतिष्ठानंदेनत्स्वायामेवप्रतिष्ठायामंततःप्र
तिष्ठापयंतितदाहुर्यदेषहविरेवयत्पशुरथास्यवपांप्रतिलोमानित्वगसृक्कुष्ठिकाःश

राम
॥१२॥

फाविषाणेस्कंदतिपिशितंकेनास्यतदापूर्यतइतियदेवैतत्पशौपुरोडाशमनुनिर्वपंतितेन
नैवास्यतदापूर्यतेपशुभ्योवैमेधाउदक्रामंस्तौव्रीहिश्चैवयवश्चभूतावजायेतांतद्यत्प
शौपुरोळाशमनुनिर्वपंतिसमेधेननःपशुनेष्टमसत्केवलेननःपशुनेष्टमसदितिसमे
धेनहास्यपशुनेष्टंभवतिकेवलेनहास्यपशुनेष्टंभवतियएवंवेद॥११॥१॥तस्यवपा
मुत्खिद्याहरंतितामध्वर्युःस्रुवेणाभिघारयन्नाहस्तोकेभ्योनुब्रूहीतितद्यत्स्तोका
श्चोतंतिसर्वदेवत्यावैस्तोकानेन्मइमेनभिप्रीतादेवान्गच्छानितिजुषस्वसप्रथस्तम
मित्यन्वाहवचोदेवप्सरस्तमं॥हव्याजुह्वानआसनीत्यग्नेर्वैनौस्तदास्येजुह्वतीमं

ब्रा॰ द्वि॰ २
॥१३॥

नोयज्ञममन्तेषुधेहीतिस्रुक्रमन्वाहेमाहव्याजातवेदोजुषस्वेतिहव्यंजुष्टिमाशास्तेस्तो
कानामग्नेमेदसोघृतस्येतिमेदसश्चहिघृतस्यचभवंतिहोतःप्राशानप्रथमोनिषद्येत्यग्नि
र्वैदेवानांहोताग्निप्राशानप्रथमोनिषद्येत्येवतदाहघृतवंतःपावकतेस्तोकाश्चोतंतिमे
दसइतिमेदसश्चह्येवहिघृतस्यचभवंतिस्वधर्मेदेववीतयेश्रेष्ठंनोधेहिवार्यमित्याशि
षमाशास्तेतुभ्यंस्तोकाघृतश्चुतोग्नेविप्रायसंत्येतिघृतश्चुतोहिभवंत्यृषिःश्रेष्ठःसमि
ध्यसेयज्ञस्यप्राविताभवेतियज्ञसमृद्धिमाशास्तेतुभ्यंश्चोतंत्यध्रिगोशचीवस्तोका
सोअग्नेमेदसोघृतस्येतिमेदसश्चह्येवहिघृतस्यचभवंतिकविशस्तोबृहताभानु

राम
॥१३॥

नागाहव्याजुषस्वमेधिरेतिहव्यंजुष्टिमेवाशास्ते॰ओजिष्ठंतेमध्यतोमेदउद्भृतंप्रतेवयं
ददामहे॥श्चोतंतितेवसोस्तोकाअधित्वचिप्रतितान्देवशोविहीत्यभ्येवैनांस्तद्वषट्करो
तियथासोमस्याग्नेवीहीतितद्यत्स्तोकाश्चोतंतिसर्वदेवत्यावैस्तोकास्तस्मादियंस्तो
कशोवृष्टिर्विभक्तोपाचरति॥१२॥२॥नदाङ्कुःकाःस्वाहाकृतीनांपुरोनुवाक्याःकः
प्रेषःकायाज्येतियाएवैताःअन्वाहैताःपुरोनुवाक्यायःप्रेषःसप्रैषोयायाज्यासा
याज्यातदाङ्कुःकादेवताःस्वाहाकृतयइतिविश्वेदेवाइतिब्रूयात्तस्मात्स्वाहाकृतंहवि
रदंतुदेवाइतियजंतीतिदिवावैयज्ञेनश्रमेणतपसाहुतिभिःस्वर्गंलोकमजयंस्तेषां

ब्रा॰द्वि२
॥२४॥
स्या

वपायामेवहुतायांस्वर्गोलोकःप्रख्यायतेतिवपामेवहुत्वानादृत्येतराणिक
र्माण्यूर्ध्वाःस्वर्गंलोकमायंस्ततोवैमनुष्याश्चऋषयश्चदेवानांयज्ञवास्त्वभ्याय
न्यज्ञस्यकिंचिदेषिष्यामःप्रज्ञात्याइतितेभितःपरिचरंतएतंपशुमेवनिरांत्रंशया
नंतेविदुरियान्वावकिलपशुर्यावतीवपेतिसएतावानेवपशुर्यावतीवपाथयदे
नंतृतीयसवनेश्रपयित्वाजुह्वतिभूयसीभिर्नआहुतिभिरिष्टमसत्केवलेननः
पशुनेष्टमसदितिभूयसीभिर्हास्याहुतिभिरिष्टंभवतिकेवलेनहास्यपशुनेष्टंभ
वतियएवंवेद॥१३॥सावाएषामृताहुतिरेवयद्वपाहुतिरमृताहुतिरग्न्याहुति

राम
॥२५॥

रमृताहुतिराज्याहुतिरमृताहुतिःसोमाहुतिरेतावाअशरीराआहुतयोयावैका
श्चाशरीराआहुतयोमृतत्वमेवताभिर्यजमानोजयतिसावाएषारेतएवयद्वपा
प्रेववैरेतोलीयतेप्रेववपालीयतेशुक्लंवैरेतःशुक्लावपाशरीरंवैरेतोशरीरावपाय
द्वैलोहितंयन्मांसंतच्छरीरंतस्माद्ब्रूयाद्यावदलोहितंतावत्परिवासयेतिसापंचाव
त्ताभवतियद्यपिचतुरवत्तीयजमानस्यादथपंचावत्तैववपाऽऽज्यस्योपस्तृणातिहि
रण्यशकलोवपाहिरण्यशकलआज्यस्योपरिष्टादभिघारयतितदाहुर्यद्धिरण्यंन
विद्येतकथंस्यादितिद्विराज्यस्योपस्तीर्यवपामवदायद्विरुपरिष्टादभिघारयेत्सम

ब्रा०द्वि०२
॥१५॥

तं वा ऽआज्यममृतं हिरण्यं तत्र स कामउपाप्तो य ऽआज्ये तत्र स कामउपाप्तो यो हिरण्ये
तत्पंचसंपद्यंते पांक्तो यं पुरुषः पंचधा विहितो लोमानि त्वङ्मांसमस्थि मज्जा स या
वानेव पुरुषस्तावंतं यजमानं संस्कृत्याग्नौ देवयोन्यां जुहोत्यग्निर्वै देवयोनिः सोग्ने
र्देवयोन्या आहुतिभ्यः संभूय हिरण्यशरीर ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमेति ॥१४॥४॥ देवेभ्यः
प्रातर्यावभ्यो होतरनुब्रूहीत्याहाध्वर्युरेते वाव देवाः प्रातर्यावाणो यदग्निरुषा ऽअश्वि
नौ त एते सप्तभिः सप्तभिश्छंदोभिरागच्छंत्यास्य देवाः प्रातर्यावाणो हवं गच्छंति य एवं
वेद प्रजापतौ वै स्वयं होतरि प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यत्युभये देवासुरा यज्ञमुपावसन्न

राम
॥१५॥

स्मभ्यमनुवक्ष्यत्यस्मभ्यमिति स वै देवेभ्य एवान्वब्रवीत्ततो वै देवा अभवन्परासुरा भवत्या
त्मना परास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद प्रातर्वै स तं देवेभ्योन्वब्रवीद्यत्प्रा
तरन्वब्रवीत्तत्प्रातरनुवाकस्य प्रातरनुवाकत्वं महति रात्र्या ऽअनूच्यः सर्वस्यै वाचः सर्व
स्य ब्रह्मणः परिगृहीत्यै यो वै भवति यः श्रेष्ठतामश्नुते तस्य वाचं प्रोदितामनुप्रवदंति तस्मा
न्महति रात्र्या ऽअनूच्यः पुरा वाचः प्रवदितोरनूच्यो यद्वाचि प्रोदितायामनुब्रूयादन्यस्यैवै
नमुदितानुवादिनं कुर्यात्तस्मान्महति रात्र्या ऽअनूच्यः पुरा शकुनिवादादनुब्रूयान्निर्ऋते
र्वा एतन्मुखं यद्वयांसि यच्छकुनयस्तस्मात्पुरा शकुनिवादादनुब्रूयान्मा यज्ञियां वाचं प्रो

ब्रा०पं०२
॥२६॥

दितामनुप्रपद्येतेति तस्मात्प्रतिरात्र्याऽअनूच्योथो खलु यदेवाध्वर्युरुपाकुर्यादथा
नुब्रूयाद्यदा वाऽअध्वर्युरुपाकरोति वाचैवोपाकरोति वाचा होतान्वाह वाग्घि ब्रह्म त
त्र स काम उपाप्तो यो वाचि च ब्रह्मणि च ॥ १५ ॥ ५ ॥ प्रजापतौ वै स्वयं होतरि प्रातरनुवा
कमनुवक्ष्यति सर्वा देवताऽआशंसंत मामभि प्रतिपत्स्यति मामभीति स प्रजापतिरैक्ष
त यद्येकां देवतामादिष्टामभिप्रतिपत्स्यामीतरा मे केन देवता उपाप्ता भविष्यंतीति स
एतामृचमपश्यदापोरेवतीरित्यापो वै सर्वा देवता रेवत्यः सर्वा देवताः स एतयर्चा प्रातर
नुवाकं प्रत्यपद्यत ताः सर्वा देवताः प्रामोदंत मामभि प्रत्यपादि मामभीति

राम
॥२६॥

सर्वा हास्मिन्देवताः प्रातरनुवाकमनुब्रुवति प्रमोदंते सर्वाभिर्हास्य देवताभिः प्रातरनु
वाकः प्रतिपन्नो भवति य एवं वेद तद्देवा अबिभयुरसुरादानारो वै न इमं प्रातर्यज्ञमसुरा
यथौजीयांसो बलीयांस एवमिति तानब्रवीदिंद्रो मा बिभीत त्रिषमृद्धमेभ्योऽहं प्रातर्व
ज्रं प्रहर्त्तास्मीत्येतां वाव तदृचमब्रवीद्वज्रस्तेन यदपोनप्त्रीया वज्रस्तेन यत्त्रिष्टुब्वज्रस्ते
न यद्वाक्तमेभ्यः प्राहरत्तेनैनानहंस्ततो वै देवा अभवन्परासुरा भवत्यात्मना परास्य द्विष
न्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद तदाहुः स वै होता स्याद्य एतस्यामृचि सर्वाणि छंदांसि
प्रजनयेदित्येषा वाव त्रिरनूक्ता सर्वाणि छंदांसि भवत्येषा छंदसां प्रजातिः ॥ १६ ॥ ६ ॥

श्रा०द्वि०२
॥१७॥

शतमनूच्यमायुष्कामस्य शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः शतेंद्रिय आयुष्येवैनं तद्वीर्य
इंद्रिये दधाति त्रीणि च शतानि षष्टिश्चानूच्यानि यज्ञकामस्य त्रीणि च वै शतानि षष्टि
श्च संवत्सरस्याहानि तावान्त्संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञ उपैनं यज्ञो
नमति यस्यैवं विद्वांस्त्रीणि च शतानि षष्टिं चान्वाह सप्त च शतानि विंशतिश्चानूच्या
नि प्रजापशुकामस्य सप्त च वै शतानि विंशतिश्च संवत्सरस्याहोरात्रास्तावान्त्संवत्स
रः संवत्सरः प्रजापतिर्यः प्रजायमानं विश्वं रूपमिदमनु प्रजायते प्रजापतिमेव त
त्प्रजायमानं प्रजया पशुभिरनु प्रजायते प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं

राम
॥१७॥

वेदाष्टौ शतान्यनूच्यान्यब्राह्मणोक्तस्य यो वा दुरुक्तोक्तः शमलगृहीतो यजेताष्टाक्षरा
वै गायत्री गायत्र्या वै देवाः पाप्मानं शमलमपाघ्नत गायत्र्यैवास्य तत्पाप्मानं शम
लमपहन्त्यप पाप्मानं हते य एवं वेद सहस्रमनूच्यं स्वर्गकामस्य सहस्राश्वीने वा इतः
स्वर्गो लोकः स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै संपत्त्यै संगत्या ऽअपरिमितमनूच्यमपरिमितो
वै प्रजापतिः प्रजापतेर्वा एतदुक्थं यत्प्रातरनुवाकस्तस्मिन्त्सर्वे कामा ऽअवरुध्यंते स
यदपरिमितमन्वाह सर्वेषां कामानामवरुध्यै सर्वान्कामानवरुंधे य एवं वेद तस्माद
परिमितमेवानूच्यं सप्ताग्नेयानि छंदांस्यन्वाह सप्त वै देवलोकाः सर्वेषु देवलोकेषु

षु

ब्रा०द्वि०२ ॥२८॥

राध्नोति यएवंवेद सप्तोपस्यानिछंदांस्यन्वाह सप्तवैग्राम्याः पशवोवैग्राम्यान्पशूनवरुंधेय
एवंवेद सप्ताग्नेयानिछंदांस्यन्वाह सप्तधावैवागवदत्तावद्वैवागवदत्सर्वस्यैवावाचः
सर्वस्यब्रह्मणःपरिगृहीत्यैतिस्रोदेवताऽअन्वाहत्रयोवाइमेत्रिवृतोलोकाएषा
मेवलोकानामभिजित्यै॥१७॥७॥तदाहुःकथमनूच्यःप्रातरनुवाकइतियथाछंद
समनूच्यःप्रातरनुवाकःप्रजापतेर्वाएतान्यंगानियच्छंदांस्येषउएवप्रजापतिर्योय
जतेतद्यजमानायहितंपच्छोनूच्यःप्रातरनुवाकश्चतुष्पादावैपशवःपशूनामवरुध्या राम
ऽअर्द्धर्चशएवानूच्योयथैवैनमेतदन्वाहप्रतिष्ठायाएवद्विप्रतिष्ठोवैपुरुषश्चतुष्पा ॥२८॥

दाःपशवोयजमानमेवतद्द्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतितस्मादर्द्धर्चश
एवानूच्यस्तदाहुर्यदृग्भिःप्रातरनुवाकःकथमस्यबार्हतोभवतीतियदेवास्यबृह
तीमध्यान्नैतीतिब्रूयात्तेनेत्याहुतिभागावाऽअन्यादेवताऽअन्यास्तोमभागाश्छं
दोभागास्तायाऽअग्नावाहुतमाहूयंतेताभिराहुतिभागाःप्रीणात्यथयस्तुवंति
चशंसंतितेनस्तोमभागाश्छंदोभागाउभय्योहास्यैतादेवताःप्रीताऽअभीष्टाभवं
तियएवंवेदत्रयस्त्रिंशद्वैदेवाःसोमपास्त्रयस्त्रिंशदसोमपाऽअष्टौवसवएकाद
शरुद्राद्वादशादित्याःप्रजापतिश्चवषट्कारश्चैतेदेवाःसोमपाएकादशप्रयाजायेका

ब्रा॰ द्वि॰ २
॥१०॥

दशानुयाजा एकादशोपयाजा एते सोमपाः पशुभाजनाः सोमेन सोमपान्प्रीणाति
पशुना सोमपानुभय्यो हास्यैता देवताः प्रीता अभीष्टा भवंति य एवं वेदाभूदुषा रुश
त्पशुरित्युत्तमया परिदधाति तदाहुर्यत्रीन्क्रतूनन्वाहाग्नेयमुषस्यमाश्विनं क
थमस्यैकयर्चा परिदधतः सर्वत्र यः क्रतवः परिहिता भवंतीत्यभूदुषा रुशत्पशु
रित्युषसो रूपमाग्निरधाय्यृत्विय इत्यग्नेरयोजि वां वृषण्वसू रथो दस्रावमर्त्यो
माध्वी मम श्रुतं हवमित्यश्विनोरेवमु हास्यैकयर्चा परिदधतः सर्वत्र यः क्रत
वः परिहिता भवंति भवंति ॥१८॥८॥ इति द्वितीयपंचिकायां द्वितीयोध्यायः ॥२॥

राम
॥१०॥

ऋषयो वै सरस्वत्यां सत्रमासत ते कवषमैलूषं सोमादनयन्दास्याः पुत्रः कितवोऽब्रा
ह्मणः कथं नो मध्येऽदीक्षिष्टेति तं बहिर्धन्वोदवहन्नत्रैनं पिपासा हंतु सरस्वत्या उद
कं मा पादिति स बहिर्धन्वोदूळ्हः पिपासया वित्त एतदपोनप्त्रीयमपश्यत्प्र देवत्रा
ब्रह्मणे गातुरेत्विति तेनापां प्रियं धामोपागच्छत्तमापोऽनूदायंस्तं सरस्वती समंतं
पर्यधावत्तस्माद्धाप्येतर्हि परिसारकमित्याचक्षते यदेनं सरस्वती समंतं परिससा
र ते वा ऋषयोऽब्रुवन्विदुर्वा इमं देवा उपेमं ह्वयामहा इति तथेति तमुपाह्वयंत तमुप
हूयैतदपोनप्त्रीयमकुर्वत प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरेत्विति तेनापां प्रियं धामोपा

८

प्रा·छि·३
॥२०॥

गच्छंत्सुपदेवानामुपापांप्रियंधामगच्छंत्सुपदेवानांजयतिपरमंलोकंयऽएवंवेदयश्चैवं
विद्वानेनरूपेणगायत्रींकुरुतेतत्संततमनुब्रूयात्संततवर्षीहप्रजाभ्यःपर्जन्योभवतियत्रै
वंविद्वानेतत्संततमन्वाहयदवग्राहमनुब्रूयाज्जीमूतवर्षीहप्रजाभ्यःपर्जन्यस्यात्तस्मा
त्संततमेवानूच्यंतस्यत्रिःप्रथमांसंततमन्वाहतेनैवतत्सर्वंसंततमनूक्तंभवति
॥१९॥२॥ ताएतानवानंतरायमन्वाहहिनोतानोअध्वरंदेवयज्येतिदशमीमावर्त
त्तीरधनुद्धिधाराइत्यावृत्तास्वेकधनासुप्रतियदापोअदृश्रमायतीरितिप्रतिदृश्यमा
नास्वाधेनवःपयसातूर्ण्यर्थाइत्युपायतीषुसमन्यायंत्युपयंत्यन्याइतिसमायती

राम
॥२०॥

ष्वापोवाअस्पर्धंतवयंपूर्वंयज्ञंवक्ष्यामोवयमितियाश्चेमाःपूर्वेद्युर्वसतीवर्योगृह्यं
तेयाश्चप्रातरेकधनास्ताभृगुरपश्यदापोवैस्पर्धंतइतिताएतयर्चासमज्ञपयत्स
मन्यायंत्युपयंत्यन्याइतिताःसमजानतसंजानानाहास्माआपोयज्ञंवहंतियएवंवेदा
पोनदेवीरुपयंतिहोत्रियमितिहोतावमर्सेसमवनीयमानास्वन्वाहवसतीवरीष्वे
कधनासुवावेरपोध्वर्यो३उइतिहोताध्वर्युंपृच्छत्यापोवैयज्ञोविदोयज्ञा३म्॥
इत्येवतदाहोतेमनन्नमुरित्यध्वर्युःप्रत्याहोतेमाःपश्येत्येवतदाहतास्वध्वर्योइंद्रा
यसोमंसोतामधुमंतं॥ वृष्टिवनिंतीव्रांतंबहुरमध्यंवसुमतेरुद्रवतऽआदित्यव

श्रा०द्वि०३
॥२१॥

तऋभुमते विभुमते वाजवते बृहस्पतिवते विश्वदेव्यावते ॥ यस्येंद्रः पीत्वा वृत्राणि जं
घनत्प्र स जन्यानि तारिषोऽमिति प्रत्युत्तिष्ठति प्रत्युत्थेया वाऽआपः प्रति वै श्रेयांस
मायंतमुत्तिष्ठंति तस्मात्प्रत्युत्थेयाऽअनुपर्यावृत्याऽअनु वै श्रेयांसं पर्यावर्तंते तस्मा
दनुपर्यावृत्याऽअनुब्रुवंतेवानुप्रपत्तव्यमीश्वरो हयद्यप्यन्यो यजेताथ होतारं य
शोर्त्तोस्तस्मादनुब्रुवंतैवानुप्रपत्तव्यमंबयो यंत्यध्वभिरित्येतामनुब्रुवन्ननुप्रपद्ये
तन्नाम योऽअध्वरीयतां ॥ इंवतीर्मधुनापय इतियामधव्यायशोर्त्तोबुभूषेदमूर्या
उपसूर्ये याभिर्वा सूर्यः सहेति तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामो पो देवी रुपह्वयेयत्रगावः

ऊँ राम
॥२१॥

पिबंति न इति पशुकामस्ता एताः सर्वा एवानुब्रुवन्ननुप्रपद्येतैतेषां कामानामवरुध्या
एतान्कामानवरुंधे य एवं वेदेमाऽअग्मन्रेवतीर्जीवधन्या इति साद्यमानास्वन्वाहुर्वसतीव
रीषु के धनासु वाऽअम्नापउशन्ती बर्हिरेदमिति सन्नासु स एतया परिदधाति ॥ २० ॥ शिरो
वाएतद्यज्ञस्य यत्प्रातरनुवाकः प्राणापानाउपांश्वंतर्यामौ वज्र एव वाग्यद्रूतयोरुपांश्वंत
र्यामयोर्होता वाचं विसृजेत यदरूतयोरुपांश्वंतर्यामयोर्होता वाचं विसृजेत वाचा वज्रेण
यजमानस्य प्राणान्वीयाद्य एनं तत्र ब्रूयाद्वाचा वज्रेण यजमानस्य प्राणान्व्यगात्प्राण एनं हा
स्यतीति शश्वत्तथा स्यात्तस्मान्नाहूतयोरुपांश्वंतर्यामयोर्होता वाचं विसृजेत प्राणं यच्छ

ब्रा॰द्वि॰२
॥२२॥

स्वाहा त्वा सुहव सूर्यायेत्युपांशुमनुमंत्रयेत तमभिप्राणेत्प्राण प्राणं मे यच्छेत्यपानं यच्छ स्वा
हा त्वा सुहव सूर्यायेत्यंतर्याममनुमंत्रयेत तमभ्यपानेदपानापानं मे यच्छेति व्यानायेत्यु
पांशुसवनं ग्रावाणमभिमृश्य वाचं विसृजेत आत्मा वा उपांशुसवनः आत्मन्येव तद्धोता प्राणा
न्प्रतिधाय वाचं विसृजते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥ २१ ॥ ३ ॥ न दाकृः स
र्प३त ॥ न सर्पे ३ त इति ॥ सर्पेदिति हैक आहुरुभयेषां वा एष देवमनुष्याणां भक्षो यद्बहिष्प
वमानस्तस्मादेनमभिसंगच्छंत इति वदंतस्तत्तन्नादृत्यं यत्सर्पेद्गर्भमेव तत्स्यान्नानुवर्त्मानं
कुर्वीय एनं तत्र ब्रूयादनुवर्त्मा न्वाः अयं होता सामगस्याभूदुद्गातरि यशो धाद्व्यो स्याप्यत

राम
॥२२॥

नात्त्वोष्य तः आयतनादिति शश्वत्तथा स्यात्तस्मात्तत्रैवासीनोऽनुमंत्रयेत यो देवानामिह
सोमपीथोऽयज्ञे बर्हिषि वेद्यां ३ नृ ॥ तस्यापि भक्षयामसीत्येवमु हास्यात्मा सोमपीथादनं
तरितो भवत्यथो ब्रूयान्मुखमसि मुखं भूयासमिति मुखं वा एतद्यज्ञस्य यद्बहिष्पवमानो
मुखं स्वेषु भवति श्रेष्ठः स्वानां भवति य एवं वेद ॥ आसुरी वै दीर्घजिह्वी देवानां प्रातःसवनमवा
लेट् तदामादयंते देवाः प्राजिज्ञासंत ते मित्रावरुणावब्रुवन्युवमिदं निष्कुरुतमिति तौ त
थेत्यब्रूतां तौ वै वो वरं वृणावहा इति वृणाथामिति तावेतमेव वरमवृणातां प्रातःसवने प
यस्यां सेनयोर्युता वरुरत्ना ह्येनयोस्तद्यदस्यै विमत्तमिव तदस्यै समृद्धं विमत्तमि

वहितौ तयानिरकुरुतां ॥ ४ ॥ देवानां वै सवनानि नाभ्रियंत तएतान्पुरोळाशानपश्यंस्ता
ननुसवनं निरवपन्त्सवनानां धृत्यै ततो वै तानि तेषामभ्रियंत तद्यदनुसवनं पुरोळाशान्नि
रुप्यंते सवनानामेव धृत्यै तथा हि तानि तेषामभ्रियंत पुरो वा एतान्देवा अक्रत यत्पुरोळा
शांस्तत्पुरोळाशानां पुरोळाशत्वं नदाऽऽरस्त्वनुसवनं पुरोळाशान्निर्वपेदष्टाकपालं प्रातः
सवन एकादशकपालं माध्यंदिने सवने द्वादशकपालं तृतीयसवने तथा हि सवना
नां रूपं तथा छंदसामिति तत्तन्नादृत्यमैन्द्रा वा एते सर्वे निरुप्यंते यदनुसवनं पुरोळा
शास्तस्मात्तानेकादशकपालानेव निर्वपेन्नदाऽऽरुर्यनो घृतेनानक्तं स्यात्ततः पुरोळाश

राम
॥२३॥

स्य प्राश्नीयात्सोमपीथस्य गुप्त्यै घृतेन हि वज्रेणेंद्रो वृत्रमहन्निति तन्तन्नादृत्यं हविर्वा एत
द्यदुत्सूतं सोमपीथो वा एष यदुत्सूतं तस्मात्तस्य यत एव कुतश्च प्राश्नीयात्सर्वतो वा एतास्व
धा यजमानमुपक्षरंति यदेतानि हवींष्याज्यं धानाः करंभः परिवापः पुरोळाशः पयस्येति
सर्वत एवैनं स्वधा उपक्षरंति य एवं वेद ॥ २३ ॥ ५ ॥ यो वै यज्ञं हविष्पंक्तिं वेद हविष्पंक्तिना
यज्ञेन राध्नोति धानाः करंभः परिवापः पुरोळाशः पयस्येत्येष वै यज्ञो हविष्पंक्तिर्हविष्पं
क्तिना यज्ञेन राध्नोति य एवं वेद यो वै यज्ञमक्षरपंक्तिं वेदाक्षरपंक्तिना यज्ञेन राध्नोति सुम
त्पद्वगृदित्येष वै यज्ञोऽक्षरपंक्तिरक्षरपंक्तिना यज्ञेन राध्नोति य एवं वेद यो वै यज्ञं नराशंसपं

ब्रा॰ द्वि॰ २
॥२८॥

त्तिं वेद नराशंसपंक्तिना यज्ञेन राध्नोति द्विनाराशंसं प्रातःसवनं द्विनाराशंसं माध्यंदिनं स
वनं सकृन्नाराशंसं तृतीयसवनमेष वै यज्ञो नराशंसपंक्तिर्नराशंसपंक्तिना यज्ञेन रा
ध्नोति य एवं वेदस्या वै यज्ञः सवनपंक्तिं वेद सवनपंक्तिना यज्ञेन राध्नोति पशुरुपवस
थे त्रीणि सवनानि पशुरनूबंध्य इत्येष वै यज्ञः सवनपंक्तिः सवनपंक्तिना यज्ञेन रा
ध्नोति य एवं वेद हरिवाँ इंद्रो धाना अत्तु पूषण्वान्करंभं सरस्वतीवान्भारतीवा
न्परिवाप इंद्रस्यापूप इति हविष्पंक्त्या यजस्तक्ता मेवा इंद्रस्य हरी पशवः पूषान्नं क
रंभः सरस्वतीवान्भारतीवानिति वागेव सरस्वती प्राणो भरतः परिवाप इंद्रस्यापूप

राम
॥२८॥

इत्यन्नमेव परिवाप इंद्रियमपूप एतासामेव देवतानां यजमानं सायुज्यं सरूपतां सलो
कतां गमयति गच्छति श्रियं यशः सायुज्यं गच्छति श्रियं छतां य एवं वेद हविरग्ने वीहीत्यनु
सवनं पुरोळाशः स्विष्टकृतो यजत्यवत्सारो वा एतेनाग्नेः प्रियं धामोपागच्छत्स प
रमं लोकमजयदुपाग्नेः प्रियं धाम गच्छति जयति परमं लोकं य एवं वेद यश्चैवं वि
द्वानेतया हविष्पंक्त्या यजते यजतीति च यजती ॥ २४ ॥ ६ ॥ इति द्वितीयपंचिका
यां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ देवा वै सोमस्य राज्ञोऽग्रपेये न समपादयन्नहं प्रथमः पिबेय
महं प्रथमः पिबेयमित्येवाकामयंत ते संपादयंतोऽब्रुवन्हंताजिमयामस यो न उज्जेष्य

ब्रा०द्वि०४ ॥२५॥

तिसप्रथमःसोमस्यपास्यतीतितिनथेतितेआजिमयुस्तेषामाजिंयतामभिसृष्टानांवा
युर्मुखंप्रथमःप्रत्यपद्यताथेंद्रोथमित्रावरुणावथाश्विनौसोवेदिंद्रोवायुमुद्वे
जयतीतितमनुपरापतत्सहनावथोज्जयावेतिसनेत्यब्रवीदहमेवोज्जेष्यामी
तितृतीयंमेथोज्जयावेतिनेतिहैवाब्रवीदहमेवोज्जेष्यामीतितुरीयंमेथोज्जयावे
तितथेतितंतुरीयमत्यार्जततत्तुरीयभागिंद्रोभवत्त्रिभाग्वायुस्तोसहैवेंद्रवायूउद
जयतांसहमित्रावरुणौसहाश्विनौतएषामितेयथोज्जितंभक्षाइंद्रवाय्वोःप्रथमो
थमित्रावरुणयोरथाश्विनोःसएषइंद्रतुरीयोग्रहोगृह्यतेयदैन्द्रवायवस्तदेतदृषिः

राम ॥२५॥

पश्यन्नभ्यनूवाचनियुत्वाँइंद्रसारथिरितितस्माद्धाप्येतर्हिभरताःसत्वनांवित्तिंप्रयंतितु
रीयंहैवसंग्रहीतारोवदंतेमुनैवानूकाशेनयददइंद्रःसारथिरिवभूत्वोदजयत्॥२५॥१॥
तेवाएतेप्राणाएवयद्द्विदेवत्यावाक्चप्राणश्चैंद्रवायवश्चक्षुश्चमनश्चमैत्रावरुणःश्रो
त्रंचात्माचाश्विनस्तस्यहैतस्यैंद्रवायवस्याप्येकेनुष्टुभौपुरोनुवाक्येकुर्वंतिगायत्र्यौयाज्ये
वाक्चवाएषप्राणश्चग्रहोयदैन्द्रवायवस्तदपिच्छंदोभ्यांयथापर्यंकॢप्यतेइतितत्तन्ना
दृत्यंव्यृद्धंवाएतद्यज्ञेक्रियतेयत्रपुरोनुवाक्याज्यायसीयाज्यायैयत्रवैयाज्याज्यायसी
तत्समृद्धमथोयत्रसमेमस्यातत्कामायतथाकुर्यात्प्राणस्यचवाचश्चश्रोत्रेवतदुपाह्ने

कॢ

ब्रा०द्वि
॥२६॥

वायव्या पूर्वा पुरोनुवाक्यैन्द्रवायव्युत्तरैवं याज्ययोः सा या वायव्या तया प्राणं कल्पयति वा
युर्हि प्राणोथ यैन्द्रवायवी तस्यै यदैन्द्रं पदं तेन वाचं कल्पयति वाग्घ्यैन्द्र्युपाप्तं कामामाप्नो
ति यः प्राणे च वाचि च न यज्ञे विषमं करोति ॥ २६॥२॥ प्राणा वै द्विदेवत्या एकपात्रा गृ
ह्यंते तस्मात्प्राणा एकनामानो द्विपात्रा हूयंते तस्मात्प्राणा द्वंद्वं येन वा अध्वर्युर्यजुषा प्र
यच्छति तेन होता प्रतिगृह्णात्येष वसुः पुरूवसुरिह वसुः पुरूवसुर्मयि वसुः पुरू
वसुर्वाक्पा वाचं मे पाहीत्यैन्द्रवायवं भक्षयत्युपहूता वाक् सह प्राणेनोप मां वाक्
सह प्राणेन ह्वयतामुपहूता ऋषयो दैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजा उप माम्

राम
॥२६॥

षयो दैव्यासो ह्वयंतां तनूपावानस्तन्वस्तपोजा इति प्राणा वा ऋषयो दैव्यासस्तनूपावानस्त
न्वस्तपोजास्तानेव तदुपह्वयत एष वसुर्विदद्वसुरिह वसुर्विदद्वसुर्मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षु
ष्पाश्चक्षुर्मे पाहीति मैत्रावरुणं भक्षयत्युपहूतं चक्षुः सह मनसोप मां चक्षुः सह मनसा
ह्वयतामुपहूता ऋषयो दैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजा उप मामृषयो दैव्यासो ह्वयंतां
तनूपावानस्तन्वस्तपोजा इति प्राणा वा ऋषयो दैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजास्तानेव
तदुपह्वयत एष वसुः संयद्वसुरिह वसुः संयद्वसुर्मयि वसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पा
हीत्याश्विनं भक्षयत्युपहूतं श्रोत्रं सहात्मनोप मां श्रोत्रं सहात्मना ह्वयतामुपहूता ऋष

ब्रा०द्वि:
॥२७॥

योदैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजाउपमामृषयोदैव्यासोह्वयंतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइ
तिप्राणावाऋषयोदैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजास्तानेवतदुपह्वयतेपुरस्तात्प्रत्यंचंव
मैन्द्रवायवंभक्षयतितस्मात्पुरस्तात्प्राणापानौपुरस्तात्प्रत्यंचंमैत्रावरुणंभक्षयतित
स्मात्पुरस्ताच्चक्षुषीसर्वतःपरिहारमाश्विनंभक्षयतितस्मान्मनुष्याश्चपशवश्चसर्वतो
वाचंवदंतींशृण्वंति॥२७॥३॥प्राणावैद्विदेवत्याऽअनवानंद्विदेवत्याननुयजेत्प्राणानांसं
तत्यैप्राणानामव्यवच्छेदायप्राणावैद्विदेवत्यानद्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्याद्यद्द्विदेव
त्यानामनुवषट्कुर्यादसंस्थितान्प्राणान्त्संस्थापयेत्संस्थावाएषायदनुवषट्कारोय

राम
॥२७॥

एनंतत्रब्रूयादसंस्थितान्प्राणान्त्समतिष्ठिपत्प्राणएनंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मान्न
द्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्यात्तदाहुर्द्विरागूर्यमैत्रावरुणोद्विःप्रेष्यतिसकृदागूर्यहोताद्वि
र्वषट्करोतिकाहोतुरागूरितिप्राणावैद्विदेवत्याऽआगूर्वज्रस्तद्यदत्रहोतांतरेणागुरेता
गुरावज्रेणयजमानस्यप्राणान्वीयाद्यएनंतत्रब्रूयादागुरावज्रेणयजमानस्यप्राणा
न्व्यगात्प्राणएनंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मात्तत्रहोतांतरेणनागुरेतायोमनोवैय
ज्ञस्यमैत्रावरुणोवाग्यज्ञस्यहोतामनसावाइषितावाग्वदतियांह्यन्यमनावाचंवदत्यसु
र्यावैसावागदेवजुष्टातद्यदेवात्रमैत्रावरुणोद्विरागुरतेसैवहोतुरागूः॥२८॥४॥प्राणावा

ब्रा॰ द्वि॰
॥२८॥

ऋतुयाजांस्तद्यदृतुयाजैश्चरंति प्राणानेव तद्यजमाने दधति षळृतुनेति यजंति प्राणमेव त
द्यजमाने दधति चत्वार ऋतुभिरिति यजंत्यपानमेव तद्यजमाने दधति द्विर्ऋतुनेत्युपरिष्टा
द्व्यानमेव तद्यजमाने दधति स वा अयं प्राणस्त्रेधा विहितः प्राणोपानो व्यान इति तद्यदृतु
न ऋतुभिर्ऋतुनेति यजंति प्राणानां संतत्यै प्राणानामव्यवच्छेदाय प्राणा वा ऋतुयाजा
नर्तुयाजानामनुवषट्कुर्यादसंस्थिता वा ऋतव एकैक एव यदृतुयाजानामनुवषट्कु
र्यादसंस्थितानृतून्संस्थापयेत्संस्था वा एषा यदनुवषट्कारो य एनं तत्र ब्रूयादसंस्थिता राम
नृतून्समतिष्ठिपद्दुःषमं भविष्यतीति शश्वत्तथा स्यात्तस्मान्नर्तुयाजानामनुवषट्कुर्यात् ॥ २८ ॥

॥२९॥५॥ प्राणा वै द्विदेवत्याः पशव इळा द्विदेवत्यान्भक्षयित्वेळामुपह्वयते पशवो वा इळा
पशूनेव तदुपह्वयते पशून्यजमाने दधाति तदाहुरवांतरेळां पूर्वां प्राश्नीया३उत॥ हो
तृचमसं भक्षये३दिति ॥ अवांतरेळामेव पूर्वां प्राश्नीयादथ होतृचमसं भक्षयेद्यद्
व द्विदेवत्यान्पूर्वान्भक्षयति तेनास्य सोमपीथः पूर्वो भक्षितो भवति तस्मादवांतरेळा
मेव पूर्वां प्राश्नीयादथ होतृचमसं भक्षयेत्तदुभयतो न्नाद्यं परिगृह्णाति सोमपीथाभ्या
मन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै प्राणा वै द्विदेवत्या आत्मा होतृचमसो द्विदेवत्यानां संस्रवा
न्होतृचमसे समवनयत्यात्मन्येव तद्धोता प्राणान्त्समवनयते सर्वायुः सर्वायुत्वाय

ब्रा० द्वि० ४
॥२९॥

सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥२०॥६॥ देवा वै यद्देवयज्ञे कुर्वंस्तदसुराऽअकुर्वंस्ते समावद्वीर्या एवा
सन्नव्यावर्त्तंत ततो वै देवा एतं तूष्णींशंसमपश्यंस्तमेषामसुरा नान्ववायंस्तूष्णींसारो वा ए
ष यत्तूष्णींशंसो देवा वै यं यमेव वज्रमसुरेभ्य उदयच्छंस्तं तमेषामसुराः प्रत्यबुध्यंत ततो वै
देवा एतं तूष्णींशंसं वज्रमपश्यंस्तमेभ्य उदयच्छंस्तमेषामसुरा न प्रत्यबुध्यंत तमेभ्यः
प्राहरंस्तेनैनानप्रतिबुद्धेनाघ्नंस्ततो वै देवाऽअभवन्परासुरा भवत्यात्मना परास्य द्विषन्
भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ते वै देवा विजितिनो मन्यमाना यज्ञमतन्वत तमेषामसु राम
राऽअभ्यायन्यज्ञवेशसमेषां करिष्याम इति तान्समंतमेवोदारान्पर्ययत्तानुदपश्यं ॥२९॥

स्ते ब्रुवन्त्संस्थापयामेमं यज्ञं यज्ञं नो सुरा मा वधिषुरिति तथेति तं तूष्णींशंसे संस्थापयन्भू
रग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरित्याज्यप्रउगे संस्थापयन्निंद्रो ज्योतिर्भुवो ज्योतिरिंद्र इति नि
ष्केवल्यमरुत्वतीये संस्थापयन्त्सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः स्वः सूर्य इति वैश्वदेवाग्निमारुते
संस्थापयंस्तमेवं तूष्णींशंसे संस्थापयंस्तमेवं तूष्णींशंसे संस्थाप्यं तेनारिष्टेनो दृचमा
श्नुवत संतदा वाव यज्ञः संतिष्ठते यदा होता तूष्णींशंसं शंसति स य एनं शस्ते तूष्णींशंस उ
प वा वदेदनु वा व्याहरेत्तं ब्रूयादेष एवैतामार्त्तिमारिष्यति प्रातर्वाव वयमद्येमं शस्ते तूष्णीं
शंसे संस्थापयाम स्तं यथा गृहानितं कर्मणानुसमियादेवमेवैनमिदमनुसमिमइ

ब्रा॰ द्वि॰

॥३०॥

तिसहवावतामार्त्तिमृच्छति य एवं विद्वान्त्संशंसते तूष्णींशंसं उपवावदत्यनुवाव्याहरति
तस्मादेवंविद्वान्त्संशंसते तूष्णींशंसं नोपवदेन्नानुव्याहरेत् ॥३१॥७॥ चक्षूंषि वा एतानि
सवनानां यत्तूष्णींशंसो भूरग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिति प्रातःसवनस्य चक्षुषी इंद्रो ज्यो
तिर्भुवो ज्योतिरिंद्र इति माध्यंदिनस्य सवनस्य चक्षुषी सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः स्वः सूर्य
इति तृतीयसवनस्य चक्षुषी चक्षुष्मद्भिः सवनै राध्नोति चक्षुष्मद्भिः सवनैः स्वर्गं लोक
मेति य एवं वेद चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यत्तूष्णींशंस एकासती व्याहृतिर्द्वेधोच्यते तस्माद्
एकं सच्चक्षुर्द्वेधा मूलं वा एतद्यज्ञस्य यत्तूष्णींशंसो यं कामयेतानायतनवान्त्स्यादिति

राम

॥३०॥

नास्य यज्ञे तूष्णींशंसं शंसेदुन्मूलमेव तद्यज्ञं पराभवंतमनुपराभवति तदु वा आहुः
शंसेदेवापि वै तदृत्विजे हितं यद्धोता तूष्णींशंसं न शंसत्यृत्विजि हि सर्वो यज्ञः प्रतिष्ठि
तो यज्ञे यजमानस्तस्माच्छंस्तव्यः शंस्तव्यः ॥३२॥८॥ इति द्वितीयपंचिकायां चतु
र्थोऽध्यायः ॥४॥ ब्रह्म वा आहावः क्षत्रं निविद्विट् सूक्तमाह्वयतेऽथ निविदं दधाति
ब्रह्मण्येव तत्क्षत्रमनुनियुनक्ति निविदं शस्त्वा सूक्तं शंसति क्षत्रं वै निविद्विट् सूक्तं
क्षत्र एव तद्विशमनुनियुनक्ति यं कामयेत क्षत्रेणैनं व्यर्धयानीति मध्य एतस्यै नि
विदः सूक्तं शंसेत्क्षत्रं वै निविद्विट् सूक्तं क्षत्रेणैवैनं तद्व्यर्धयति यं कामयेत विशैनं

ब्रा·द्वि·५
॥३१॥

व्यृद्ध्यानीति मध्य एतस्य सूक्तस्य निविदं शंसेत् क्षत्रं वै निविद्विट् सूक्तं विशैवैनं तद्व्यर्द्ध
यति यमु कामयेत सर्वमेवास्य यथापूर्वमनुक्लृप्तं स्यादित्याद्य एतोथ निविदं दध्यादथ
सूक्तं शंसेत् सा सर्वस्य क्लृप्तिः प्रजापतिर्वा इदमेक एवाग्र आस सोऽकामयत प्रजायेय भू
यान्स्यामिति स तपोऽतप्यत स वाचमयच्छत् स संवत्सरस्य परस्ताद्व्याहरद् द्वादशकृत्वो
द्वादशपदा वा एषा निविदेतां वाव तां निविदं व्याहरत्तां सर्वाणि भूतान्यन्वसृज्यन्त तदेत

पू. दृषिः पश्यन्नभ्यनूवाच सपूर्वया निविदा कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनामि राम
ति तद्यदेतां पुरस्तात्सूक्तस्य निविदं दधाति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ॥ ॥३२॥

॥३३॥२॥ अग्निर्देवेद्ध इति शंसत्यसौ वा अग्निर्देवेद्ध एतं हि देवा इन्धत एतमेव तदेतस्मिं
ल्लोक आयातयत्यग्निर्मन्विद्ध इति शंसत्ययं वा अग्निर्मन्विद्ध इमं हि मनुष्या इन्धतेऽग्निमे
व तदस्मिंल्लोक आयातयत्यग्निः सुषमिदिति शंसति वायुर्वा अग्निः सुषमिद्वायु
र्हि स्वयमात्मानं समिन्धे स्वयमिदं सर्वं यदिदं किंच वायुमेव तदन्तरिक्षलोक आयात
यति होता देववृत इति शंसत्यसौ वै होता देववृत एष हि सर्वतो देवैर्वृत एतमेव तदे
तस्मिंल्लोक आयातयति होता मनुवृत इति शंसत्ययं वा अग्निर्होता मनुवृतो यं हि
सर्वतो मनुष्यैर्वृतोऽग्निमेव तदस्मिंल्लोक आयातयति प्रणीर्यज्ञानामिति शंसति

ब्रा० छि०
॥३४॥

वायुर्वै प्रणीर्यज्ञानां यदा हि प्राणित्यथ यज्ञोथाग्निहोत्रं वायुमेव तदंतरिक्षलोकऽआ
यातयति रथीरध्वराणामिति शंसत्यसौ वै रथीरध्वराणामेष हि यद्येन चरति रथी
रिवैतमेव तदेतस्मिंल्लोकऽआयातयत्युत त्नो होतेति शंसत्ययं वाऽअग्निरुत त्नो
होतेमं ह न कश्चन तिर्यंचं तरत्यग्निमेव तदस्मिंल्लोकऽआयातयति तूर्णिर्हव्यवाडि
ति शंसति वायुर्वै तूर्णिर्हव्यवाड्वायुर्हीदं सर्वं सद्यस्तरति यदिदं किंच वायुर्देवेभ्यो
हव्यं वहति वायुमेव तदंतरिक्षलोकऽआयातयत्या देवो देवान्वक्षदिति शंसत्यसौ
वै देवो देवानावहत्येतमेव तदेतस्मिंल्लोकऽआयातयति यक्षदग्निर्देवो देवानिति

राम
॥३४॥

शंसत्ययं वाऽअग्निर्देवो देवान्यजत्यग्निमेव तदस्मिंल्लोकऽआयातयति सोऽअ
ध्वरा करति जातवेदा इति शंसति वायुर्वै जातवेदा वायुर्हीदं सर्वं करोति यदिदं किंच
वायुमेव तदंतरिक्षलोकऽआयातयति ॥ ३ ॥ २ ॥ प्र वो देवायाग्नय इत्यनुष्टुभः
प्रथमे पदे विहरति तस्मात्स्त्री ऊरू विहरति समस्यत्युत्तरे पदे तस्मात्पुमानूरू स
मस्यति तन्मिथुनं मिथुनमेव तदुक्थमुखे करोति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभि
र्य एवं वेद प्र वो देवायाग्नय इत्येवानुष्टुभः प्रथमे पदे विहरति वज्रमेव तत्परोवरीयां
सं करोति समस्यत्येवोत्तरे पदेऽआरंभणतो वै वज्रस्याणिमाथो दंडस्याथो परशो

ब्रा॰ छि॰ ५ ॥३३॥ ते

वज्रमेवतत्प्रहरतिद्विषतेभ्रातृव्याय वधंयोस्यस्तृत्यस्तस्मैस्तर्तवै॥३५॥३॥देवा
सुरावाएषुलोकेषुसमयतंततेवैदेवाः सदएवायतनमकुर्वततान्सदसो ऽजयं
स्तआग्नीध्रंसंप्रापद्यंततेततोनपराजयंततस्मादाग्नीध्रउपवसंतिनसदस्या
ग्नीध्रेह्यधारयंतयदाग्नीध्रेधारयंततदाग्नीध्रस्याग्नीध्रत्वंतेषांवैदेवानामसु
राःसदस्यानग्नीन्निर्वापयांचक्रुस्तेदेवाआग्नीध्रादेवसदस्यानग्नीन्विहरंतैनर
सुररक्षांस्यपाघ्नततथैवैतद्यजमानाआग्नीध्रादेवसदस्यानग्नीन्विहरंत्यसुरर
क्षांस्येवतदपघ्नतेतेवैप्रातराज्यैरेवाजयंतआयन्यदाज्यैरेवाजयंतआयंस्त ॥३३॥

राम

दाज्यानामाज्यत्वंतासांवैहोत्राणामायतीनामाजयंतीनामच्छावाकीयाहीयतत
स्यामिंद्राग्नीअध्यास्तामिंद्राग्नीवैदेवानामोजिष्ठौबलिष्ठौसहिष्ठौसत्तमौपा
रयिष्णुतमौतस्मादैंद्राग्नमच्छावाकःप्रातःसवनेशंसतींद्राग्नीहितस्यामध्यास्तां
तस्मादुपुरस्तादन्येहोत्रकाःसदःप्रसर्पंतिपश्चाच्छावाकःपश्चेवहिहीनोऽनुसंजि
गमिषतितस्माद्योब्राह्मणोबहृचोवीर्यवान्स्यात्सोस्याच्छावाकीयांकुर्यात्तेनैव
साहीनाभवति॥३६॥४॥देवरथोवाएषयद्यज्ञस्तस्यैतावंतरौरश्मीयदाज्यप्रउगे
तद्यदाज्येनपवमानमनुशंसतिप्रउगेणाज्यंदेवरथस्यैवतदंतरौरश्मीविहरत्यलोभा

ब्रा॰द्वि॰२
॥३८॥

यंतामनुकृतिंमनुष्यरथस्यैवांतरौरश्मीविहरंत्यलोभायनास्यदेवरथोलुभ्यतिनमनु
ष्यरथोयएवंवेदतदाहुर्यथावावस्तोत्रमेवंशस्त्रंपावमानीषुसामगास्तुवतऽआग्ने
यंहोताज्यंशंसतिकथमस्यपावमान्योनुशस्ताभवंतीतियोवाऽअग्निःसपवमा
नस्तदप्येतदृषिणोक्तमग्निरृषिःपवमानइत्येवमुहास्याग्नेयीभिरेवप्रतिपद्यमा
नस्यपावमान्योनुशस्ताभवंतितदाहुर्यथावावस्तोत्रमेवंशस्त्रंगायत्रीषुसामगा
स्तुवतऽआनुष्टुभंहोताज्यंशंसतिकथमस्यगायत्र्योनुशस्ताभवंतीतिसंपदितिब्रूया
त्सप्तवैताऽअनुष्टुभस्तास्तिस्रःप्रथमयात्रिरुक्तमयैकादशभवंतिविराड्याज्याद्वादशिनी

राम
॥३८॥

वाएकेनाक्षरेणछंदांसिवियंतिनद्वाभ्यांताःषोडशगायत्र्योभवंत्येवमुहास्यानु
ष्टुब्भिरेवप्रतिपद्यमानस्यगायत्र्योनुशस्ताभवंत्यग्नइंद्रश्चदाशुषोदुरोणइत्याग्ने
द्र्यायजतिनवाएताविंद्राग्नीसंतौव्यजयेतामाग्नेंद्रौवाएतौसंतौव्यजयेतांतद्यदा
ग्नेंद्र्यायजतिविजित्याएवसाविराट्त्रयस्त्रिंशदक्षराभवतित्रयस्त्रिंशद्वैदेवाऽअष्टौ
वसवएकादशरुद्राद्वादशादित्याःप्रजापतिश्चवषट्कारश्चतत्प्रथमउक्थमुखे
देवताऽअक्षरभाजःकरोत्यक्षरमक्षरमेवतद्देवताऽअनुप्रपिबंतिदेवपात्रेणैव
देवतास्तृप्यंतितदाहुर्यथावावशस्त्रमेवंयाज्याग्नेयंहोताज्यंशंसत्यथकस्मादा

ब्रा० द्वि० ग्नेंद्राय जतीति या वाऽआग्नेंद्र्यैंद्राग्नी वै सा सेंद्राग्नमेतदुक्थं प्रउगेण चतूष्णीं शंसेन वै
॥३५॥ द्राग्नीऽआगतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यं॥ अस्य पातं धियेषितेत्यैंद्राग्नमध्वर्युग्रहं गृ
ह्णाति भूरग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिंद्रो ज्योतिर्भुवो ज्योतिरिंद्रः स्वः सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः स्वः सू
शं र्य इति होता तूष्णीं शंसं शंसति तद्यथैव शस्त्रमेवं याज्या॥ २॥ ५॥ होतृजपं प्रजापती रे
तस्तत्सिंचत्युपांशु प्रजपत्युपांश्विव वै रेतसः सिक्तिः पुरा ह्वा वा प्रजपति यद्वै किंचोर्ध्व
मा ह्वावाच्छस्त्रस्यैव तत्परं चतुष्पद्यासीनमभ्याह्वयंते तस्मात्परांचो भूत्वा चतुष्पा राम
दो रेतः सिंचंति सम्यङ् द्विपाद्भवति तस्मात्सम्यंचो भूत्वा द्विपादो रेतः सिंचंति पिता मात ॥३५॥

रिश्वेत्याह प्राणो वै पिता प्राणो मातरिश्वा प्राणो रेतो रेतस्तत्सिंचत्यच्छिद्रा पदा धा इति
रेतो वाऽअच्छिद्रं मतो ह्यच्छिद्रः संभवत्यच्छिद्रा कथा कवयः शंसन्निति ये वाऽअनू
चानास्ते कवयस्त इदमच्छिद्रं रेतः प्रजनयन्नित्येव तदाह सोमो विश्वविन्नीथानि ने
षद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शंसिषदिति ब्रह्म वै बृहस्पतिः क्षत्रं सोमः स्तुतशस्त्राणि नी
थानि चोक्थामदानि च दैवेन चैवैतद्ब्रह्मणा प्रसूतो दैवेन च क्षत्रेणोक्थानि शंसत्येतौ
ह वाऽअस्य सर्वस्य प्रसवस्येशाते यदिदं किंच तद्यदेताभ्यामप्रसूतः करोत्यकृतं त
दकृतमकरिति वै निंदंति कृतमस्य कृतं भवति नास्याकृतं कृतं भवतीय एवं वेद वाग

ब्रा॰ छि॰ ५
॥३६॥

युर्विश्वायुर्विश्वमायुरित्याह प्राणो वा आयुः प्राणो रेतो वाग्योनिर्योनिं तदुपसंधाय रेतः सिं
चति क इदं शंसिष्यति स इदं शंसिष्यतीत्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिः प्रजनयिष्यतीत्ये
व तदाह ॥ २९ ॥ ६ ॥ आहूय तूष्णींशंसं शंसति रेतस्तत्सिक्तं विकरोति सिक्तिर्वा अ
ग्रेथ विकृतिरुपांशु तूष्णींशंसं शंसत्युपांश्विव वै रेतसः सिक्तिस्तिर इव तूष्णींशं
सं शंसति तिर इव वै रेतांसि विक्रियंते षट्पदं तूष्णींशंसं शंसति षड्विधो वै पुरुषः
षडंगः आत्मानमेव तत्षड्विधं षडंगं विकरोति तूष्णींशंसं शस्त्वा पुरोरुचं शंसति रेतस्त
द्विकृतं प्रजनयति विकृतिर्वा अग्रेथ जातिरुच्चैः पुरोरुचं शंसत्युच्चैरेवैनं तत्प्रजनय

न
राम
॥३६॥

ति द्वादशपदां पुरोरुचं शंसति द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः सोस्य
सर्वस्य प्रजनयिता स योस्य सर्वस्य प्रजनयिता स एवैनं तत्प्रजया पशुभिः प्रजनय
ति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद जातवेदस्यां पुरोरुचं शंसति जातवेदा
न्यं गांतदाकुर्वन्ती यस्सवनमेवं जातवेदस आयतनमथ कस्मात्प्रातः सवने जातवेद
स्यां पुरोरुचं शंसतीति प्राणो वै जातवेदाः स हि जातानां वेद यावतां वै स जातानां वेद ते
भवंति येषामु न वेद किमु ते स्युर्यो वा आज्य आत्मसंस्कृतिं वेद तत्सुविदितं ॥ ३० ॥ ७ ॥
प्र वो देवायाग्नय इति शंसति प्राणो वै प्र प्राणं हीमानि सर्वाणि भूतान्यनुप्रयंति प्राण

य ब्रा०द्वि०५ ॥३१॥

मेवतत्संभावयति प्राणं संस्कुरुते द्यौर्दिवां समपूर्व्यमिति शंसति मनो वै दिद्यायमनसो हि
नकिंचनपूर्वमस्ति मन एव तत्संभावयति मनः संस्कुरुते स नः शर्माणि वीतय इति शं
सति वाग्वै शर्म तस्माद्वाचानुवदंतमाह शर्मवदस्मा ऽ अयंसीति वाचमेव तत्संभाव
यति वाचं संस्कुरुते ऽ उत नो ब्रह्मन्नविष इति शंसति श्रोत्रं वै ब्रह्म श्रोत्रेण हि ब्रह्म शृ
णोति श्रोत्रे ब्रह्म प्रतिष्ठितं श्रोत्रमेव तत्संभावयति श्रोत्रं संस्कुरुते स यंता विप्र एषा
मिति शंसत्यपानो वै यंतापानेन ह्ययं नेत्ये प्राणो न पराङ्भवत्यपानमेव तत्संभावय
त्यपानं संस्कुरुते ऽ ऋतावा यस्य रोदसी इति शंसति चक्षुर्वा ऋतं तस्माद्यतरो विवदमानयो

राम ॥३०॥

राहाहमनुष्ठ्यां चक्षुषा दर्शमिति तस्य श्रद्दधति चक्षुरेव तत्संभावयति चक्षुः संस्कुरुते नूनो
रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमद्वस्विति पुत्तमया परिदधात्यात्मा वै समस्तः सहस्रवांस्तोकवा
न्पुष्टिमानात्मानमेव तत्समस्तं संभावयत्यात्मानं समस्तं संस्कुरुते याज्यया यायजति प्रत्तिर्वै
याज्या पुण्यैव लक्ष्मीः पुण्यामेव तल्लक्ष्मीं संभावयति पुण्यां लक्ष्मीं संस्कुरुते स एवं विद्वांश्छं
दोमयो देवमनो यो ब्रह्ममयोमृतमयः संभूय देवता अप्येति य एवं वेद यो वै तद्छंदयथा छं
दोमयो देवतामयो ब्रह्ममयो मृतमयः संभूय देवता अप्येति तत्सुविदितमित्यध्यात्मम
थाधिदैवतं ॥४०॥८॥ षट्पदं तूष्णींशंसं शंसति षड्वा ऋतव ऋतूनेव तत्कल्पयत्यृतूनप्येति

ब्रा॰ द्वि॰ ५
॥३८॥

द्वादशपदां पुरोरुचं शंसति द्वादश वै मासा मासानेव तत्कल्पयति मासानप्येति प्र वो देवायाग्नय इति शंसत्यंतरिक्षं वै प्रांतरिक्षं हीमानि सर्वाणि भूतान्यनुप्रयंत्यंतरिक्षमेव तत्कल्पयत्यंतरिक्षमप्येति दीदिवांसमपूर्व्यमिति शंसत्यसौ वै दीदाय योसौ तपत्येतस्माद्धि किंचन पूर्वमस्त्येतमेव तत्कल्पयत्येतमप्येति स नः शर्माणि वीतय इति शंसत्यग्निर्वै शर्माण्यन्नाद्यानि यच्छत्यग्निमेव तत्कल्पयत्यग्निमप्येत्युत नो ब्रह्मन्नविष इति शंसति चंद्रमा वै ब्रह्म चंद्रमसमेव तत्कल्पयति चंद्रमसमप्येति स यंता विप्र एषामिति शंसति वायुर्वै यंता वायुना हीदं यतमंतरिक्षं न समृच्छति वायुमेव तत्कल्पयति वायुमप्येत्यृतावा

राम
॥३८॥

ब्रा॰ द्वि
॥३९॥

यस्य रोदसी इति शंसति द्यावापृथिवी वै रोदसी द्यावापृथिवी एव तत्कल्पयति द्यावापृथिवी ऽअप्येति नू नो रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमद्वस्वित्युत्तमया परिदधाति संवत्सरो वै समस्तः सहस्रवांस्तोकवान्पुष्टिमान्त्संवत्सरमेव तत्समस्तं कल्पयति संवत्सरं समस्तमप्येति याज्यया यजति वृष्टिर्वै याज्या विद्युदेव विद्युद्धीदं वृष्टिमन्नाद्यं संप्रयच्छति विद्युतमेव तत्कल्पयति विद्युतमप्येति स एवं विद्वानेतन्मयो देवतामयो भवति भवति ॥४१॥

०॥ ऐतरेय ब्राह्मण द्वितीय पंचिकायां पंचमोध्यायः ॥५॥ समाप्तमगात् ॥ श्री राम ॥

यज्ञेन वै दश ॥ देवा वै यज्ञमष्टौ ॥ ऋषयो वै षट् ॥ देवा वै सोमस्याष्टौ ॥ ब्रह्म वा नव ॥ छ

राम
॥३९॥

॥ इति द्वितीयपंचिकासमाप्तः ॥

॥ अथ तृतीयपंचिकाप्रारंभः ॥

ब्रा॰ द्व॰ १
॥१॥

॥श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ॐ॥ ग्रहोक्थं वा एतद्यत्प्रउगं नव प्रातर्ग्रहा गृह्यन्ते नव
भिर्बहिष्पवमाने स्तुवते स्तुते स्तोमे दशमं गृह्णाति हिंकार इतरासां दशमः सो सा सं
मा वायव्यं शंसति तेन वायव्य उक्थवानैन्द्रवायवं शंसति तेनैन्द्रवायव उक्थवान्मैत्रा
वरुणं शंसति तेन मैत्रावरुण उक्थवानाश्विनं शंसति तेनाश्विन उक्थवानैन्द्रं शंसति तेन
शुक्रामन्थिना उक्थवन्तौ वैश्वदेवं शंसति तेनाग्रयण उक्थवान्सारस्वतं शंसति न सारस्व
तो ग्रहोऽस्ति वाक्तु सरस्वती ये तु के च वाचा ग्रहा गृह्यन्ते तस्य सर्वे शस्ता उक्थिनो भवं
ति य एवं वेद ॥१॥ अन्नाद्यं वा एतेनावरुन्धे यत्प्रउगमन्यान्या देवता प्रउगे शस्यतेऽन्य

राम
॥२॥

दन्यदुक्थं प्रउगे क्रियतेऽन्यदन्यदस्यान्नाद्यं गृहे ध्रियते य एवं वेद दैवं ह्वै यजमान
स्याऽध्यात्ममभिवोक्थं यत्प्रउगं तस्माद्देनेनैतदुपेक्ष्यतममभिवित्याऽऽरेतेन ह्येनं होता
संस्करोतीति वायव्यं शंसति तस्माद्धाहुर्वायुः प्राणः प्राणो रेतो रेतः पुरुषस्य प्रथमं सं
भवतः संभवतीति यद्वायव्यं शंसति प्राणमेवास्य तत्संस्करोत्यैन्द्रवायवं शंसति यत्र वा
व प्राणस्तदपानो यदैन्द्रवायवं शंसति प्राणापानावेवास्य तत्संस्करोति मैत्रावरुणं शंस
ति तस्माद्धाहुश्चक्षुः पुरुषस्य प्रथमं संभवतः संभवतीति यन्मैत्रावरुणं शंसति चक्षु
रेवास्य तत्संस्करोत्याश्विनं शंसति तस्मात्कुमारं जातं संवदन्त उप वै शुश्रूषते नि वै ध्याय

ब्रा॰ त॰
॥२॥

नीति यदाश्विनं शंसति श्रोत्रमेवास्य तत्संस्करोत्यैन्द्रं शंसति तस्मात्कुमारं जातं संवदन्ते
प्रति धारयति वै श्री वाश्च श्रेयोशिर इति यदैन्द्रं शंसति वीर्यमेवास्य तत्संस्करोति वैश्व
देवं शंसति तस्मात्कुमारो जातः पश्चेव प्रचरति वैश्वदेवानि ह्यंगानि यद्वैश्वदेवं शंस
त्यंगान्येवास्य तत्संस्करोति सारस्वतं शंसति तस्मात्कुमारं जातं जघन्या वागाविशति
वाग्घि सरस्वती यत्सारस्वतं शंसति वाचमेवास्य तत्संस्करोत्येष वै जातो जायते सर्वा
भ्य एताभ्यो देवताभ्यः सर्वेभ्य उक्थेभ्यः सर्वेभ्यश्छंदोभ्यः सर्वेभ्यः प्रउगेभ्यः सर्वेभ्यः स
वनेभ्यो य एवं वेद यस्यैवं विदुष एतच्छंसंति ॥ ३ ॥ प्राणानां वा एतदुक्थं यत्प्रउगं स

राम
॥२॥

प्त देवताः शंसति स सप्त वै शीर्षन्प्राणाः शीर्षन्नेव तत्प्राणान्दधाति किं स यजमानस्य पा
प भद्रमाद्रियेतेति ह स्माह यो अस्य होता स्यादित्यत्रैवैनं यथाकामयेत तथा कुर्याद्यं का
मयेत प्राणेनैनं व्यर्धयानीति वायव्यमस्य लुब्धं शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैव तल्लुब्धं
प्राणेनैवैनं तद्व्यर्धयति यं कामयेत प्राणापानाभ्यामेनं व्यर्धयानीत्यैन्द्रवायवमस्य
लुब्धं शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैव तल्लुब्धं प्राणापानाभ्यामेवैनं तद्व्यर्धयति यं काम
येत चक्षुषैनं व्यर्धयानीति मैत्रावरुणमस्य लुब्धं शंसेदृचं वा पदं वातीयात्तेनैव तल्लु
ब्धं चक्षुषैवैनं तद्व्यर्धयति यं कामयेत श्रोत्रेणैनं व्यर्धयानीत्याश्विनमस्य लुब्धं शंसे

ब्रा° ८०.१

॥३॥

दृब्वं वा पदं वातीयात्तेनैव तल्लुब्धं श्रोत्रेणैवैनं तद्व्यर्द्धयति यं कामयेत वीर्येणैनं व्यर्द्धया
नीत्यैन्द्रमस्य लुब्धं शंसेद्दृब्वं वा पदं वातीयात्तेनैव तल्लुब्धं वीर्येणैवैनं तद्व्यर्द्धयति यं काम
येतांगैरेनं व्यर्द्धयानीति वैश्वदेवमस्य लुब्धं शंसेद्दृब्वं वा पदं वातीयात्तेनैव तल्लुब्धमंगैरेवै
नं तद्व्यर्द्धयति यं कामयेत वाचैनं व्यर्द्धयानीति सारस्वतमस्य लुब्धं शंसेद्दृब्वं वा पदं वाती
यात्तेनैव तल्लुब्धं वाचैवैनं तद्व्यर्द्धयति यमु कामयेत सर्वैरेनमंगैः सर्वेणात्मना समर्द्ध
यानीत्येतदेवास्य यथापूर्वमृजुक्लृप्तं शंसेत्सर्वैरेवैनं तदंगैः सर्वेणात्मना समर्द्धयति स
र्वैरंगैः सर्वेणात्मना समृध्यते य एवं वेद ॥ ३ ॥ तदाहुर्यथा वाव स्तोत्रमेवं शस्त्रमाग्ने

राम

॥३॥

यीषु सामगास्तुवते वायव्ययास्तोता प्रतिपद्यते कथमस्याग्नेय्योऽनुशस्ता भवंतीत्यग्नेर्वा
एताः सर्वास्तन्वो यदेता देवताः स यदग्निः प्रवानिव दहतीति तदस्य वायव्यं रूपं तदस्य तेना
नुशंसत्यथ यद्द्वैधमिव कृत्वा दहतीति द्वौ वा इन्द्रवायू तदस्यैन्द्रवायवं रूपं तदस्य तेनानुशंस
त्यथ यदुच्च हृष्यति निच हृष्यति तदस्य मैत्रावरुणं रूपं तदस्य तेनानुशंसति स यदग्निर्घो
रसंस्पर्शस्तदस्य वारुणं रूपं तं यद्घोरसंस्पर्शं संतं मित्रकृत्येवोपासते तेन तदस्य मैत्रं रूपं त
दस्य तेनानुशंसत्यथ यदेनं द्वाभ्यां बाहुभ्यां द्वाभ्यामरणीभ्यां मंथंति द्वौ वा अश्विनौ तद
स्याश्विनं रूपं तदस्य तेनानुशंसत्यथ यदुच्चैर्घोषस्तनयन्बबबाकुर्वन्निव दहतीति यस्मादृ

ब्रा०त्त०२ ॥४॥

तानिविजंतैतदस्यैंद्रं रूपंतदस्यैतेनानुशंसत्यथयदेनमेकंसंतंबहुधाविहरंतितदस्य
वैश्वदेवंरूपंतदस्यैतेनानुशंसत्यथयत्स्फूर्जयन्वाचमिववदन्दहतितदस्यसारस्वतंरू
पंतदस्यैतेनानुशंसत्येवमुहास्यवायव्यायैवंप्रतिपद्यमानस्यतृचेनतृचेनैवैताभिर्दे
वताभिःस्तोत्रियोनुशस्तोभवतिविश्वेभिःसोम्यंमध्वग्नइंद्रेणवायुना॥पिबामित्रस्य
धामभिरितिवैश्वदेवमुक्थंशस्त्वावैश्वदेव्यायजतियथाभागंतद्देवताःप्रीणाति॥४॥
देवपात्रंवाएतद्यद्वषट्कारोवषट्करोतिदेवपात्रेणैवतद्देवतास्तर्पयत्यनुवषट्करोतिन
यथादोश्वान्वागावापुनरभ्याकारंतर्पयंत्येवमेवैतद्देवताःपुनरभ्याकारंतर्पयंतियद

राम ॥४॥

नुवषट्करोतीमानेवाग्नीनुपासतइत्याहुर्धिष्ण्यानथकस्मात्पूर्वस्मिन्नेवजुह्वतिपूर्व
स्मिन्वषट्कुर्वंतीतियदेवसोमस्याग्नेवीहीत्यनुवषट्करोतितेनधिष्ण्यान्प्रीणात्य
संस्थितान्सोमान्भक्षयंतीत्याहुर्येषान्नानुवषट्करोतिकोनुसोमस्यस्विष्टकृद्भाग
इतियद्वावसोमस्याग्नेवीहीत्यनुवषट्करोतितेनैवसंस्थितान्सोमान्भक्षयंतिस
उएवसोमस्यस्विष्टकृद्भागोवषट्करोति॥५॥वज्रोवाएषयद्वषट्कारोयंद्विष्यात्तंध्या
येद्वषट्करिष्यंस्तस्मिन्नेवतंवज्रमास्थापयतिषळितिवषट्करोतिषड्वाऋतवऋतूने
वतत्कल्पयत्यृतून्प्रतिष्ठापयत्यृतून्वैप्रतितिष्ठतइदंसर्वमनुप्रतितिष्ठतियदिदंकिं

ब्रा॰ ऋ॰ १
॥५॥

वं प्रतितिष्ठति य एवं वेद तदु ह स्माह हिरण्यदन्बैद एतानि वा एतेन षट्प्रतिष्ठापयति
द्यौरंतरिक्षे प्रतिष्ठितांऽतरिक्षं पृथिव्यां पृथिव्यप्स्वापः सत्ये सत्यं ब्रह्मणि ब्रह्म तप
सीत्येता एव तत्प्रतिष्ठाः प्रतितिष्ठंतीरिदं सर्वमनुप्रतितिष्ठति यदिदं किंच प्रतिति
ष्ठति य एवं वेद द्वौ षळिति वषट्करोत्यसौ वाव वा ऋतवः षळेतमेव तदृतुष्वादधात्यृतु
षु प्रतिष्ठापयति या ऋग्विवै देवेभ्यः करोति ता ऋग्वास्मै देवाः कुर्वंति ॥ त्रया
वै वषट्कारा वज्रो धामच्छद्रिक्तः स यमेवोच्चैर्बलिं वषट्करोति स वज्रस्तं तं प्रहरति
द्विषते भ्रातृव्याय वधं यो स्य स्तृत्यस्तस्मै स्तर्तवै तस्मात्स भ्रातृव्यवता वषट्कृत्योऽ

राम
॥५॥

थ यः समः संततोऽनिर्हाणर्चः स धामच्छत्तं तं प्रजाश्च पशवश्चानूपतिष्ठंते तस्मात्स
प्रजाकामेन पशुकामेन वषट्कृत्योऽथ येनैव षळ्वरा ध्नोति स रिक्तो रिणक्त्यात्मानं
रिणक्ति यजमानं पापीयान्वषट्कर्ता भवति पापीयान्यस्मै वषट्करोति तस्मात्त
स्याशां नेयात्किं स यजमानस्य पापभद्रमाद्रियेतेति ह स्माह यो स्य होता स्यादित्यत्रै
वैनं यथाकामयेत तथा कुर्याद्यं कामयेत यथैवानीजानोऽभूत्तथैवेजानः स्यादिति
यथैवास्य ऋचं ब्रूयात्तथैवास्य वषट्कुर्यात्समदृशमेवैनं तत्करोति यं कामयेत पापी
यान्स्यादित्युच्चैस्तरामस्य ऋचमुक्त्वा शनैस्तरां वषट्कुर्यात्पापीयांसमेवैनं तत्क

ब्रा०त०२ रोतियंकामयेतश्रेयान्त्स्यादितिशनैस्तरामस्यऋचमुच्चैस्तरांवषट्कुर्याच्छ्रियए
॥६॥ वैनंतच्छ्रियामादधातिसंततमृचावषट्कृत्यंसंतत्यैसंधीयतेप्रजयापशुभिर्यएवंवे
द॥७॥यस्यैदेवतायैहविर्गृहीतंस्यात्तांध्यायेद्वषट्करिष्यन्त्साक्षादेवतद्देवतांप्रीणाति
प्रत्यक्षाद्देवतांयजतिवज्रोवैवषट्कारःसएषप्रहृतोशांतोदीदायतस्यहैतस्यनसर्व
इवशांतिंविदनप्रतिष्ठांतस्माद्धाप्येतर्हिभूयानिवमृत्युस्तस्यहैषैवशांतिरेषाप्रति
ष्ठावागित्येवतस्माद्वषट्कृत्यवषट्कृत्यवागित्यनुमंत्रयेतसएनंशांतोनहिनस्तिव राम
षट्कारमामांप्रमृक्षोमाहंत्वांप्रमृक्षंबृहतामनउपह्वयेव्यानेनशरीरंप्रतिष्ठासिप्रति ॥६॥

ष्ठांगच्छप्रतिष्ठांमागमयेतिवषट्कारमनुमंत्रयेततदुहस्माहदीर्घमेतत्सदप्रभ्वोजः
सहओजइत्येववषट्कारमनुमंत्रयेतौजश्चहवैसहश्चवषट्कारस्यप्रियतमेतन्वौ
प्रियेणैवैनंतद्धाम्नासमर्द्धयतिप्रियेणधाम्नासमृध्यतेयएवंवेदवाक्चवैप्राणापा
नौचवषट्कारस्तएतेवषट्कृतेवषट्कृतेव्युत्क्रामंतिताननुमंत्रयेतवागोजःसहः
ओजोमयिप्राणापानावित्यात्मन्येवतद्धोतावाचंचप्राणापानौचप्रतिष्ठापयतिस
र्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतियएवंवेद॥८॥यज्ञोवैदेवेभ्यउदक्रामत्तंप्रैषैःप्रैषमै
च्छन्यत्प्रैषैःप्रैषमैच्छंस्तत्प्रैषाणांप्रैषत्वंतंपुरोरुग्भिःप्रारोचयन्यत्पुरोरुग्भिःप्रा

ब्रा०त०१
॥७॥

रोचयंस्तत्पुरोरुचां पुरोरुक्त्वं तं वेद्यामन्वविंदन्यद्वेद्यामन्वविंदंस्तद्वेदेर्वेदित्वं तं वित्तं ग्र
हेष्वगृह्णंस्तद्यद्वित्तं ग्रहेष्वगृह्णंस्तद्ग्रहाणां ग्रहत्वं तं वित्वा निविद्भिर्न्यवेदयन्यद्वित्वा
निविद्भिर्न्यवेदयंस्तन्निविदां निवित्त्वं महद्वा वनष्टे य अभ्यल्पं वेच्छति यतरो वाव तयोर्ज्या
यइत्वाभीच्छति स एव तयोः साधीय इच्छति य उ एवं प्रैषान्वषट्श्यसौ वषी यसो वै दस
उ एवं तान्साधीयो वेद नष्टैषं ह्येतन्यत्प्रैषास्तस्मात्प्रकृत्ति छन्नेप्स्यति ॥९॥ गर्भा
वा एत उक्थानां यन्निविदस्तद्यत्पुरस्तादुक्थानां प्रातःसवने धीयंते तस्मात्परांचो
गर्भा धीयंते परांचः संभवंति यन्मध्यतो मध्यंदिने धीयंते तस्मान्मध्ये गर्भा धृता य

राम
॥७॥

दंततस्तृतीयसवने धीयंते तस्मादमुतोर्वाचो गर्भाः प्रजायंते प्रजात्यै प्रजायते प्रजया प
शुभिर्य एवं वेद पेशा वा एत उक्थानां यन्निविदस्तद्यत्पुरस्तादुक्थानां प्रातःसवने धीयंते
यथैव प्रवयणतः पेशः कुर्यात्तादृक्तद्यन्मध्यतो मध्यंदिने धीयंते यथैव मध्यतः पेशः
कुर्यात्तादृक्तद्यदंततस्तृतीयसवने धीयंते यथैवावप्रज्जनतः पेशः कुर्यात्तादृक्तत्सर्व
तो यज्ञस्य पेशसा शोभते य एवं वेद ॥१०॥ सौर्या वा एता देवता यन्निविदस्तद्यत्पुरस्ता
दुक्थानां प्रातःसवने धीयंते मध्यतो मध्यंदिनैः ततस्तृतीयसवने आदित्यस्यैव तद्व्रत
मनुपर्यावर्त्तंते पच्छो वै देवा यज्ञं समभरंस्तस्मात्पच्छो निविदः शस्यंते यच्छेनद्देवा यज्ञं

ब्रा०न०१
॥८॥

समभरंस्तस्मादश्वः समभवत्तस्मादाहुरश्वं निविदां शंसेत्रेदश्यादिति तदु खलु वरमेव ददद्
तिं न निविदः पदमतीयाद्यन्निविदः पदमतीयाद्यज्ञस्य तच्छिद्रं कुर्याद्यज्ञस्य वै छिद्रं स्र
वद्यजमानोनुपापीयान्भवति तस्मान्न निविदः पदमतीयान्न निविदः पदे विपरिहरेद्यन्नि
विदः पदे विपरिहरेन्मोहयेद्यज्ञं मुग्धो यजमानः स्यात्तस्मान्न निविदः पदे विपरिहरेन्न
निविदः पदे समस्येद्यन्निविदः पदे समस्येद्यज्ञस्य तदायुः संहरेत्प्रमायुको यजमानः
स्यात्तस्मान्न निविदः पदे समस्येदिदं ब्रह्म प्रेदं क्षत्रमित्येते एव समस्येद्ब्रह्मक्षत्रयोः
संश्रित्यै तस्माद्ब्रह्म च क्षत्रं च संश्रिते न त्वेवं नवतुर्ऋच मति मन्येत निविद्धानमेकै

राम
॥८॥

कं वै निविदः पदमृचं सूक्तं प्रति तस्मान्न त्वेवं नवतुर्ऋचमति मन्येत निविद्धानं निवि
दाह्येवस्तोत्रमतिशस्तं भवत्येकां परिशिष्यत्तनीयसवने निविदं दध्याद्द्वे परिशि
ष्य दध्यात्प्रजननं तदुपहन्याद्गर्भैस्तत्प्रजा व्यर्द्धयेत्तस्मादेकामेव परिशिष्य तत्ती
यसवने निविदं दध्यात्सूक्तेन निविदमतिपद्येत यन्न सूक्तेन निविदमतिपद्येत
न तस्तु न रूपनिवर्त्तेत वास्तु हमेवतदन्यत्तद्दैवतं तच्छंदः संसूक्तमाहत्यतस्मिन्नि
विदं दध्यान्नाप्रगामपथो वयमितिपुरस्तात्सूक्तस्य शंसति पथो वा एष प्रैति
यो यज्ञे मुह्यति मायज्ञाद्दिंद्र सोमिन इति यज्ञाद्देवतान्न प्रच्यवते मानः स्थुनौ अ

ब्रा०तृ०१ ॥९॥

रातयइत्यराती यत्तएवतदपहंतिंयाथ यज्ञस्य प्रसाधनस्तंतुर्दे वेषातत॥ नमाकुतंन
शीमहीति प्रजा वै तंतुः प्रजामेवास्माएतत्संतनोति मनोन्वाहुवामहे नाराशंसेन सो
मेनेति मनसा वै यज्ञस्तायते मनसा क्रियते सैव तत्र प्रायश्चित्तिः प्रायश्चित्तिः॥११॥
इति तृतीयपंचिकायां प्रथमोध्यायः॥१॥ देवविशः कल्पयितव्या इत्याहुश्छंदश्छंद
सि प्रतिष्ठाप्यमिति शोंसावोमित्याह्वयते प्रातःसवने त्र्यक्षरेण शंसामोदैवोमित्यध्व
र्युः प्रतिगृणाति पंचाक्षरेण तदष्टाक्षरं संपद्यतेऽष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्रीमेवत
त्पुरस्तात्प्रातःसवने वीक्लृप्तामुक्थं वाचीत्याहूशस्त्वा चतुरक्षरमोमुक्थशा इ

राम ॥९॥

त्यध्वर्युश्चतुरक्षरं तदष्टाक्षरं संपद्यतेऽष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्रीमेवतदुभयतः
प्रातःसवने वीक्लृप्तां मध्वर्योशोंसावोमित्याह्वयते मध्यंदिने षळक्षरेण शंसामोदै
वोमित्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पंचाक्षरेण तदेकादशाक्षरं संपद्यतेऽएकादशाक्षरा
वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवतत्पुरस्तान्मध्यंदिने वीक्लृप्तामुक्थं वाचीन्द्रायेत्याहूशस्त्वा स
प्ताक्षरमोमुक्थशा इत्यध्वर्युश्चतुरक्षरं तदेकादशाक्षरं संपद्यत एकादशाक्षरा वै त्रिष्टु
प्त्रिष्टुभमेवतदुभयतो मध्यंदिने वीक्लृप्तां मध्वर्योशोशोंसावोमित्याह्वयते तृतीयस
वने सप्ताक्षरेण शंसामोदैवोमित्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पंचाक्षरेण तद्द्वादशाक्षरं सं

श्रा॰त॰२
॥१०॥

पद्यंते द्वादशाक्षरा वै जगती जगतीमेवैतत्पुरस्तात्तृतीयसवने चीक्लृपतामुखं वा चीद्र
ये देवेभ्य इत्यादशस्त्वेकादशाक्षरमामित्यध्वर्युरेकाक्षरं तद्द्वादशाक्षरं संपद्यंते द्वा
दशाक्षरा वै जगती जगतीमेवैतदुभयतस्तृतीयसवने चीक्लृपतां तदेतदृषिः पश्यन्न
भ्यनूवाच यज्जायत्रे अधिगायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद्वा त्रैष्टुभं निरतक्षत॥ यद्वा जगज्जग
त्याहितं पदं य इत्तद्विदुस्ते अमृतत्वमानशुरिति सैतदेतच्छंदश्छंदसि प्रतिष्ठापयति क
ल्पयति देववित्रो य एवं वेद॥२॥१२॥ प्रजापतिर्वै यज्ञं छंदांसि देवेभ्यो भागधेयानि
व्यभजत्स गायत्रीमेवाग्नये वसुभ्यः प्रातःसवनेऽभजत्त्रिष्टुभमिंद्राय रुद्रेभ्यो मध्यं

राम
॥१०॥

दिने जगतीं विश्वेभ्यो देवेभ्य आदित्येभ्यस्तृतीयसवनेऽथास्य यत्स्वं छंद आसीद
नुष्टुप्तामुदंतमभ्युदौहदच्छावाकीयामभि सैनमब्रवीदनुष्टुप्त्वं न्वेव देवानां पा
पिष्ठोऽसि यस्य ते हं स्वं छंदोऽस्मि यां मोदंतमभ्युदौहीरच्छावाकीयामभीति तद्जा
नात्स्वं सोममाहरत्स स्वे सोमेऽग्रं मुखमभिपर्याहरदनुष्टुभं तस्मादनुष्टुबग्रिया
मुख्या युज्यते सर्वेषां सवनानामग्रिया मुख्या भवति श्रेष्ठतामश्नुते य एवं वेद स्वे वै
स तत्सोमेऽकल्पयत्तस्माद्यत्र क्व च यजमानवशो भवति कल्पत एव यज्ञोऽपि तस्यै ज
नतायै कल्पते यत्रैवंविद्वान्यजमानो वशी यजते॥३॥१३॥ अग्निर्वै देवानां होता

सीदंतं मृत्युर्बहिष्पवमाने सीदत्सोनुष्टुभाज्यं प्रत्यपद्यत तं मृत्युमेव तत्पर्यक्रामत्तमाज्ये
सीदंतं प्रउगेण प्रत्यपद्यत तं मृत्युमेव तत्पर्यक्रामत्तं माध्यंदिने पवमाने सीदत्सोनुष्टु
भा मरुत्वतीयं प्रत्यपद्यत तं मृत्युमेव तत्पर्यक्रामत्तं माध्यंदिने बृहतीषु नाशक्नोत्स
त्तुं प्राणा वै बृहत्यः प्राणानेव तन्नाशक्नोद्व्येतुं तस्मान्मध्यंदिने होता बृहतीषु स्तो
त्रियेणैव प्रतिपद्यते प्राणा वै बृहत्यः प्राणानेव तदभि प्रतिपद्यते तं तृतीयपवमा
ने सीदत्सोनुष्टुभा वैश्वदेवं प्रत्यपद्यत तं मृत्युमेव तत्पर्यक्रामत्तं यज्ञायज्ञीये सीद
त्सं वैश्वानरीयेणाग्निमारुतं प्रत्यपद्यत तं मृत्युमेव तत्पर्यक्रामत्स वज्रो वै वैश्वानरी

यं प्रतिष्ठा यज्ञायज्ञीयं वज्रेणैव तत्प्रतिष्ठाया मृत्युं नुदते स सर्वान्पाशान्त्सर्वान्स्थाणून्मृ
त्यो रति मुच्य स्वस्त्येवोदमुच्यत स्वस्त्येव होतोन्मुच्यते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरे
ति य एवं वेद ॥ ३ ॥ १४ ॥ इंद्रो वै वृत्रं हत्वा नास्तृषीति मन्यमानः पराः परावतो गच्छत्स
परमामेव परावतमगच्छदनुष्टुब्वै परमा परावद्वाग्वा अनुष्टुप्स वाचं प्रविश्याशयत्तं
सर्वाणि भूतानि विभज्यान्वैच्छंस्तं पूर्वेद्युः पितरोविंदन्नुत्तरमहर्देवास्तस्मात्पूर्वेद्युः
पितृभ्यः क्रियत उत्तरमहर्देवान्यजंते ते ब्रुवन्नभिषुणवामेव तथा वाव न आशि
ष्ठमागमिष्यतीति तथेति तेभ्य सुण्वंस्त आत्वारथं यथो नयं इत्येवैनमावर्त्तयन्निंद

ब्रा०त०२ ॥१२॥

वसोसुतमंधइत्येवैभ्यःसुतकीर्त्यामाविरभवदिंद्रनेदीयएदिहीत्येवैनंमध्यंप्रापादयंता
ऽऽगतेंद्रेणयज्ञेनयजंतेसेंद्रेणयज्ञेनराध्नोतियऽएवंवेद॥४॥२५॥इंद्रोवैवृत्रंजघ्नि
वांसंनास्तृतेतिमन्यमानाःसर्वादेवताऽअजहुस्तंमरुतऽएवःस्वापयोनाजहुःप्राणा
वैमरुतःस्वापयःप्राणाद्धैवैनंतंनाजहुस्तस्मादेषोऽच्युतःस्वापिमान्प्रगाथःशस्यतेऽ
आस्वापेस्वापिभिरित्यपिह्यधैंद्रमेवातऽऊर्ध्वंछंदःशस्यतेतद्धसर्वंमरुत्वतीयंभव
त्येषवेदऽच्युतःस्वापिमान्प्रगाथःशस्यतऽआस्वापेस्वापिभिरिति॥५॥२६॥ब्राह्मण राम
स्पत्यंप्रगाथंशंसतिबृहस्पतिपुरोहितावैदेवाऽअजयन्स्वर्गंलोकंव्यस्मिँल्लोकेऽज ॥१२॥

यंतत्तथैवैतद्यजमानोबृहस्पतिपुरोहितएवजयतिस्वर्गंलोकंव्यस्मिँल्लोकेजयतेतौवा
एतौप्रगाथावस्तुतौसंतौपुनरादायंशस्येतेतदाहुर्यन्नकिंचनास्तुतंसत्पुनरादायंशस्य
तेऽथकस्मादेतौप्रगाथावस्तुतौसंतौपुनरादायंशस्येतेइतिपवमानोक्थंवाएतद्यन्मरुत्व
तीयंषट्सुवाऽअत्रगायत्रीषुस्तुवतेषट्सुबृहतीषुतिसृषुत्रिष्टुप्सुसवाऽएषत्रिछंदाः
पंचदशोमाध्यंदिनःपवमानस्तदाहुःकथंतएषत्रिछंदाःपंचदशोमाध्यंदिनःपवमानो
नुशस्तोभवतीतियएवगायत्र्याउत्तरेप्रतिपदोयोगायत्रोनुचरस्ताभिरेवास्यगायत्र्योनुश
स्ताभवंत्यथैताभ्यामेवास्यप्रगाथाभ्यांबृहत्योनुशस्ताभवंतितासुवाएतासुबृहतीषुसाम

ब्रा॰ त॰ २
॥१३॥

गौरीरवयो धाज्याभ्यां पुनरादायं स्तुवंतेतस्मादेतौ प्रगाथावस्तुतौ संतौ पुनरादायं शस्येते नैन
च्छस्त्रेण स्तोत्रमन्वैति य एव त्रिष्टुभो धाय्ये यत्त्रिष्टुभन्निविद्धानं ताभिरेवास्य त्रिष्टुभोनुश
स्ता भवंत्येव मुहास्यैष त्रिच्छंदाः पंचदशो माध्यंदिनः पवमानोनुशस्तो भवति य एवं वे
द॥६॥१७॥ धाय्याः शंसति धाय्याभिर्वै प्रजापतिरिमांल्लोकानधयद्यं यं काममकामय
त तथैवैतद्यजमानो धाय्याभिरेवेमांल्लोकान्धयति यं यं कामं कामयते य एवं वेद यदे
व धाय्याः ३॥ यत्र यत्र वै देवा यज्ञस्य छिद्रं निरजानंस्तद्धाय्याभिरपिदधुस्तद्धाय्यानां धा राम
य्यात्वमच्छिद्रेण हास्य यज्ञेनेष्टं भवति य एवं वेद यद्देव धाय्याः ३॥ स्यूमहैतद्यज्ञस्य यद्धा ॥१३॥

य्यास्तद्यथा सूच्या वासः संदधदियादेवमेवैताभिर्यज्ञस्य छिद्रं संदधद्देति य एवं वेद
यद्देव धाय्याः ३॥ तान्युवा एतान्युपसदामेवोक्थानि यद्धाय्याः ऽअग्निर्नेतेत्याग्नेयी प्र
थमोपसत्तस्याऽएतदुक्थं त्वं सोम क्रतुभिरिति सौम्या द्वितीयोपसत्तस्याऽएतदुक्थं पि
न्वंत्यप इति वैष्णवी तृतीयोपसत्तस्याएतदुक्थं यावंतं ह वै सौम्येनाध्वरेण द्युलोकं ज
यति तमत एकैकयोपसदा जयति य एवं वेद यश्चैवं विद्वान् धाय्याः शंसति तद्धैक आहु
स्तान्वो मह इति शंसेदेतां वाव वयं भरतेषु शस्यमानामभिव्यजानीम इति वदंतस्तत्तन्ना
वैर्षै दृत्यं यदेतां शंसेदीश्वरः पर्जन्योऽवर्ष्टोः पिन्वंत्यप इत्येव शंसेद्वृष्टिवनि पदं मरुत इ

ब्रा०त०२
॥२४॥

तिमारुतमत्यन्नमिंद्रंविनयंतीतिविनीतवद्यद्विनीतवत्तद्विक्रांतवद्यद्विक्रांतवत्तद्वैष्णवं
वाजिनमितींद्रोवैवाजीतस्यांवाएतस्यांचत्वारिपदानिवृष्टिवनिमारुतंवैष्णवमैंद्रं
सावाएषातृतीयसवनभाजनासतीमध्यंदिनेशस्यतेतस्माद्धेदंभरतानांपशवःसा
यंगोष्ठाःसंतोमध्यंदिनेसंगविनीमायंतिसोजगतीजागताहिपशवआत्मायजमान
स्यमध्यंदिनस्तद्यजमानेपशून्दधाति॥७॥१९॥मरुत्वतीयंप्रगाथंशंसतिपशवो
वैमरुतःपशवःप्रगाथःपशूनामवरुध्यैजनिष्ठाउग्रःसहसेतुरायेतिसूक्तंशंसति राम
तद्वाएतद्यजमानजननमेवसूक्तंयजमानंवाएतेनयज्ञाद्देवयोन्यैप्रजनयतितत्सं ॥१४॥

जयंभवतिसंवजयतिविवजयतएतद्गौरिवीतंगौरिवीतिर्हवैशाक्त्योनेदिष्ठंस्वर्ग
स्यलोकस्यागच्छत्सएतत्सूक्तमपश्यत्तेनस्वर्गंलोकमजयत्तथैवैतद्यजमानःएते
नसूक्तेनस्वर्गंलोकंजयतितस्यार्धःशस्त्वार्धःपरिशिष्यमध्येनिविदंदधातिस्वर्गस्य
हैषलोकस्यरोहोयन्निवित्स्वर्गस्यहैतल्लोकस्याक्रमणंयन्निवित्तामाक्रममाण
इवशंसेदुपैवयजमानंनिगृह्णीतयोस्यप्रियःस्यादितिनुस्वर्गकामस्याथाभिच
रतोयःकामयेतक्षत्रेणविशंहन्यामितित्रिस्तर्हिनिविदासूक्तंविशंसेत्क्षत्रंवैनिवि
द्विट्सूक्तंक्षत्रेणैवतद्विशंहंतियःकामयेतविशाक्षत्रंहन्यामितित्रिस्तर्हिसूक्तेन

श्रो॰ नृ॰ २
॥१५॥

निविदं विशंसेत्क्षत्रं वै निविद्विट्सूक्तं विश्येव तत्क्षत्रं दधाति यं उ कामयेतोभयतः एनं वि
शः पर्यवच्छिनदानीत्युभयतस्तर्हि निविदं व्याहरेतोभयत एवैनं तद्विशः पर्यवच्छि
नत्तीति त्वभिचरतः इतरथा त्वेव स्वर्गकामस्य वयः सुपर्णा उपसेदुरिंद्रमित्युत्त
मया परिदधाति प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः॥ अप ध्वांतमूर्णुहीति येन तमसा
प्रावृतो मन्येत तं तन्मनसा गच्छेदप हैवास्मात्तल्लुप्यते पूर्द्धि चक्षुरिति चक्षूंषीम
रीमज्येतोजरसं ह चक्षुष्मान्भवति य एवं वेद मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धानि
तिपाशा वै निधा मुमुग्ध्यस्मान्पाशादिव बद्धानित्येव तदाह॥८॥१९॥ इंद्रो वै वृ

राम
॥१५॥

त्रं हनिष्यन्त्सर्वा देवता अब्रवीदनु मोपतिष्ठध्वमुप माह्वयध्वमिति तथेति तं हनिष्यं
तः आद्रवन्त्सोवेन्मां वै हनिष्यंतः आद्रवंति हंते मा भीषया इतितानभि प्राश्वसीत्त
स्य श्वसथादीषमाणा विश्वे देवा अद्रवन्मरुतो हैनं नाजहुः प्रहर भगवो जहि वीर
यस्वेत्येवैनमेतां वाचं वदंत उपातिष्ठंत तदेतदृषिः पश्यन्नभ्यनूवाच वृत्रस्य त्वा
श्वसथादीषमाणा विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः॥ मरुद्भिरिंद्र सख्यं ते अस्त्वथेमा
विश्वाः पृतना जयासीति सोवेदिमे वै किल मे सचिवा इमे माकामयंत हंतेमानस्मि
न्नुक्थ आभजा इति तानेतस्मिन्नुक्थ आभजदथ हैते तर्ह्युभे एव निष्केवल्ये उक्थे

ब्रा०त०२
॥२६॥

आसन्तुमेरुत्वतीयंग्रहंगृह्णातिमरुत्वतीयंप्रगाथंशंसतिमरुत्वतीयंसूक्तंशंसतिमरु
त्वतीयांनिविदंदधातिमरुतांसाभक्तिर्मरुत्वतीयमुक्थंशस्त्वामरुत्वतीययायजतिय
थाभागंतद्देवताःप्रीणातियेत्वाहिहत्येमघवन्नवर्द्धन्येशांबरेहरिवोयेगविष्टौ॥
येत्वानूनमनुमदंतिविप्राःपिबेंद्रसोमंसगणोमरुद्भिरितियत्रयत्रैवैभिर्व्यजय
तयत्रयत्रवीर्यमकरोत्तदेवैतत्समनुवेद्येंद्रेणैनान्त्ससोमपीथान्करोति॥९॥२०॥
इंद्रोवैवृत्रंहत्वासर्वाविजितीर्विजित्याब्रवीत्प्रजापतिमहमेतदसानियत्त्वमहंमहा
नसानीतिसप्रजापतिरब्रवीदथकोहमितियदेवैतदवोच इत्यब्रवीत्ततोवैकोना

राम
॥२६॥

मप्रजापतिरभवत्कोवैनामप्रजापतिर्यन्महानिंद्रोभवत्तन्महेंद्रस्यमहेंद्रत्वंसमहा
न्भूत्वादेवताअब्रवीदुद्धारंमउद्धरतेतियथाप्येतर्हीच्छतियोवैभवतियःश्रेष्ठता
मश्नुतेसमहान्भवतितंदेवाअब्रुवन्त्स्वयमेवब्रूष्वयत्तेभविष्यतीतिसएतंमाहेंद्रं
ग्रहमब्रूतमाध्यंदिनंसवनानांनिष्केवल्यमुक्थानांत्रिष्टुभंछंदसांपृष्ठंसाम्नांतम
स्माउद्धारमुदहरन्नुदस्माउद्धारंहरंतियएवंवेदतंदेवाअब्रुवन्त्सर्वंवाअवोचथा
अपिनोत्रास्त्वितिसनेत्यब्रवीत्कथंवोपिस्यादितितमब्रुवन्नप्येवनोस्तुमघवन्नि
तितानीक्षतैव॥१०॥२१॥तेदेवाअब्रुवन्नियंवाइंद्रस्यप्रियाजायावावाताप्रासहाना

ब्रा०तृ०२ ॥१७॥

मास्यामेवेच्छामहा इति तथेति तस्यामैच्छंत सेनानब्रवीत्प्रातर्वः प्रतिवक्तास्मीति तस्मा
त्स्त्रियः पत्याविच्छंते तस्मादु स्त्र्यनुरात्रं पत्याविच्छते तां प्रातरुपायन्सैतदेव प्रत्यप
द्यत यद्गावान पुरुतमं पुराषाळ्वृत्रहेंद्रो नामान्यप्राः ॥ अवेति प्रासहस्पतिस्तु
विष्मानितींद्रो वै प्रासहस्पतिस्तुविष्मान्यदीमुश्मसि कर्त्तवे करत्तदिति यदेवैत
दवोचामा करत्तदित्येवैनांस्तदब्रवीत्ते देवा अब्रुवन्नप्यस्या इहास्तु यानोस्मिन्न
वैकमविदद्दिति तथेति तस्या अप्यत्रा कुर्वंस्तस्मादेषात्रापि शस्यते यद्गावान पुरुत
मं पुराषाळिति सेना वा इंद्रस्य प्रिया जाया वावाता प्रासहा नाम को नाम प्रजापति

राम ॥१७॥

श्वशुरस्तद्यास्य कामे सेना जयेत्तस्या अर्धात्तिष्ठंस्तृणमुभयतः परिच्छिद्येतरां सेनामभ्य
स्येत्प्रासहे कस्त्वा पश्यतीति तद्यथैवादस्नुषा श्वशुराल्लज्जमाना निलीयमानैत्येवमेव
सा सेना भज्यमाना निलीयमानैति यत्रैवं विद्वांस्तृणमुभयतः परिच्छिद्येतरां सेनामभ्य
स्यति प्रासहे कस्त्वा पश्यतीति तानिंद्र उवाचापि वोत्रास्त्विति ते देवा अब्रुवन्विराड्याज्या
स्तु निष्केवल्यस्य यात्रयस्त्रिंशदक्षरा ॥ त्रयस्त्रिंशद्वै देवा अष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वाद
शादित्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्च देवता अक्षरभाजः करोत्यक्षरमक्षरमेव तद्देवता
अनुप्रपिबंति देवपात्रेणैव तद्देवतास्तृप्यंति यं कामयेतानायतनवान्स्यादित्यविराजा

स्य यज्ञे क्रायश्चा वा त्रिष्टुभा वान्येन वा छंदसा वषट् कुर्यादनायतनवंतमेवैनं तत्करोति यं
कामयेतायतनवान्स्यादिति विराजास्य यज्ञेऽपि बा सोममिंद्र मंदतु त्वेत्येतयायतनवंत
मेवैनं तत्करोति ॥१२॥२२॥ ऋक् च वा इदमग्रे साम चास्तां सैव नाम ऋगासीदमो नाम सा
म सा वा ऋक् सामोपावदन्मिथुनं संभवाव प्रजात्या इति नेत्यब्रवीत्साम ज्यायान्वा अतो
मम महिमेति ते द्वे भूत्वोपावदतां तेन प्रति चन समवदत ता तिस्रो भूत्वोपावदंस्तत्ति
सृभिः समभवद्यत्तिसृभिः समभवत्तस्मात्तिसृभिः स्तुवंतिति तिसृभिरुद्गायंतिति तिसृभिर्हि
साम संमितं तस्मादेकस्य बह्व्यो जाया भवंति नैकस्यै बहवः सह पतयो यद्ध तत्सा चामश्च

समभवतां तत्सामाभवत्तत्साम्नः सामत्वं सामन्भवति य एवं वेद यो वै भवति यः श्रेष्ठता
मश्नुते स सामन्भवत्यसामन्य इति हि निंदंति ते वै पंचान्यद्भूत्वा पंचान्यद्भूत्वाकल्पेतामा
हावश्च हिंकारश्च प्रस्तावश्च प्रथमा च ऋगुद्गीथश्च मध्यमा च प्रतिहारश्चोत्तमा च
निधनं च वषट्कारश्च ते यत्पंचान्यद्भूत्वा पंचान्यद्भूत्वाकल्पेतां तस्मादाहुः पांक्तो
यज्ञः पांक्ताः पशव इति यदु विराजं दशिनीमभिसमपद्येतां तस्मादाहुर्विराजि यज्ञो
दशिन्यां प्रतिष्ठित इत्यात्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपः पत्नी धाय्या पशवः प्रगाथो गृहाः
सूक्तं स वा अस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च प्रजया च पशुभिश्च गृहेषु वसति य एवं वेद ॥१३॥२३॥

स्तोत्रियंशंसत्यात्मा वैस्तोत्रियस्तंमध्यमयावाचाशंसत्यात्मानमेवतत्संस्कुरुतेनुरूपं
शंसतिप्रजावाअनुरूपः सउच्चैस्तरामिवानुरूपः शंस्तव्यः प्रजामेवतच्छ्रेयसीमात्मनः
कुरुतेधाय्यांशंसतिपत्नीवैधाय्यासानीचैस्तरामिवधाय्याशंस्तव्याप्रतिवादिनी
हास्यगृहेषुपत्नीभवतियत्रैवंविद्वान्नीचैस्तरांधाय्यांशंसतिप्रगाथंशंसतिसस्वरव
त्यावाचाशंस्तव्यः पशवोवैस्वरः पशवः प्रगाथः पशूनामवरुध्या इंद्रस्यनुवीर्याणि
प्रवोचमितिसूक्तंशंसतितद्वाएतत्प्रियमिंद्रस्यसूक्तंनिष्केवल्यंहैरण्यस्तूपमेते
नवैसूक्तेनहिरण्यस्तूपऽआंगिरसइंद्रस्यप्रियंधामोपागच्छत्सपरमंलोकमजयदु

पेंद्रस्यप्रियंधामगच्छतिजयतिपरमंलोकंयएवंवेदगृहावैप्रतिष्ठासूक्तंतत्प्रतिष्ठि
ततमयावाचाशंस्तव्यंतस्माद्यद्यपिदूरइवपशूंल्लभतेगृहानेवैनानाजिगमिषतिगृ
हाहिपशूनांप्रतिष्ठाप्रतिष्ठा॥५॥ इत्यैतरेयब्राह्मणेतृतीयपंचिकायांद्वितीयोध्या
यः॥२॥ सोमोवैराजामुष्मिंल्लोकआसीत्तंदेवाश्चऋषयश्चाभ्यध्यायन्कथमयमस्मा
न्सोमोराजागच्छेदितितेब्रुवंश्छंदांसियूयन्नइमंसोमंराजानमाहरतेतितथेति
तेसुपर्णाभूत्वोदपतंस्तेयत्सुपर्णाभूत्वोदपतंस्तदेतत्सौपर्णमित्याख्यानविदआच
क्षतेछंदांसिवैतत्सोमंराजानमच्छाचरंस्तानिहतर्हिचतुरक्षराणिचतुरक्षराण्येव

श्रा० तृ० ३
॥२०॥

व छंदांस्यास न्त्सा जगती चतुरक्षरा प्रथमोत्पपात सा पतित्वार्द्धमध्वनो गत्वाश्राम्यत्सा
परास्य त्रीण्यक्षराण्येकाक्षरा भूत्वा दीक्षां च तपश्च हरंती पुनरभ्यवापतत्तस्मात्तस्य
वित्ता दीक्षा वित्तं तपो यस्य पशवः संति जागता हि पशवो जगती हि ताना हरदथ त्रिष्टु
बुदपतत्सा पतित्वा भूयोर्द्धादध्वनो गत्वाश्राम्यत्सा परास्यैकमक्षरं त्र्यक्षरा भूत्वा दक्षि
णा हरंती पुनरभ्यवापतत्तस्मान्मध्यंदिने दक्षिणा नीयंते त्रिष्टुभो लोके त्रिष्टुभि ता ऽ
आहरत् ॥ १ ॥ ३५ ॥ ते देवा ऽ अब्रुवन्गायत्रीं त्वं न इमं सोमं राजानमाहरेति सा तथेत्य राम
ब्रवीत्तां वै मा सर्वेण स्वस्त्ययनेनानुमंत्रयध्वमिति तथेति सोदपतत्तां देवाः सर्वेण स्व ॥२०॥

स्त्ययनेनान्वमंत्रयंत प्रेति चेति चेत्येतद्वै सर्वं स्वस्त्ययनं यस्मै प्रेति चेति चेति तद्योस्य प्रियः
स्यात्तमेतेनानुमंत्रयेत प्रेति चेति चेति स्वस्त्येव गच्छति स्वस्ति पुनरागच्छति सा पतित्वा
सोमपालान्भीषयित्वा पद्भ्यां च मुखेन च सोमं राजानं समगृभ्णाद्यानि चेतरे छंदसी अ
क्षराण्यजहितां तानि चोपसमगृभ्णात्तस्या अनुविसृज्य कृशानुः सोमपालः सव्यस्य
पदो नखमच्छिनत्तच्छल्यको ऽभवत्तस्मात्स नखमिव यद्धशमस्त्रवत्सा वशाभवत्तस्मा
त्सा हविरिवाऽथ यः शल्यो यदनीकमासीत्स सर्पो निर्दंश्यभवत्सहसस्वजो या नि प
र्णानि ते मंथावला या नि स्नावानि ते गंडूपदा यत्तेजनं सोंधाहिः सो सा तथेषुरभवत्

ब्रा॰ तृ॰३
॥२१॥

॥२॥ सायद्दक्षिणेनपदासमगृभ्णात्तत्प्रातःसवनमभवत्तद्गायत्रीस्वमायतनमकुरु
तत स्मात्तत्समृद्धतमंमन्यंतेसर्वेषांसवनानामग्रियोमुख्योभवतिश्रैष्ठतामश्नुते
यएवंवेदाऽथयत्सव्येनपदासमगृभ्णात्तन्माध्यंदिनंसवनमभवत्तद्विस्रंसतत
द्विस्रस्तंनान्वाप्नोत्पूर्वंसवनंतेदेवाःप्राजिज्ञासंततस्मिंस्त्रिष्टुभंछंदसामद्धुरिंद्रं
देवतानांतेनतत्समावद्वीर्यमभवत्पूर्वेणसवनेनोभाभ्यांसवनाभ्यांसमावद्वीर्या
भ्यांसमावज्जामीभ्यांराध्नोतियएवंवेदाऽथयन्मुखेनसमगृभ्णात्तत्तृतीयसव
नमभवत्तस्यपतंतीरसमधयत्तद्धीनरसन्नान्वाप्नोत्पूर्वेसवनेतेदेवाःप्राजिज्ञा

राम
॥२१॥

संतत्पशुष्वपश्यंस्तद्यदाशिरमवनयंत्याज्येनपशुनाचरंतितेनतत्समावद्वीर्यमभ
वत्पूर्वाभ्यांसवनाभ्यांसर्वैःसवनैःसमावद्वीर्यैःसमावज्जामिभीराध्नोतियऽएवंवेद॥
३॥२८॥तेवाइमेइतरेछंदसीगायत्रीमभ्यवदेतांवित्तन्नावक्षराण्यनुपर्यागुरितिने
त्यब्रवीद्गायत्रीयथावित्तमेवनऽइतितेदेवेषुप्रश्नमैतांतेदेवाऽअब्रुवन्यथावित्त
मेववइतितस्मादप्येतर्हिवित्त्यांव्याहुर्यथावित्तमेवनइतिततोवाऽअष्टाक्षरागाय
त्र्यभवत्त्र्यक्षरात्रिष्टुबेकाक्षराजगतीसाष्टाक्षरागायत्रीप्रातःसवनमुदयच्छन्नाश
क्नोत्त्रिष्टुप्त्र्यक्षरामाध्यंदिनंसवनमुद्यंतुंतांगायत्र्यब्रवीदायान्यपिमेत्रास्त्वितिसा

ब्रा०ढ़०३
॥२२॥

तथेत्यब्रवीत्त्रिष्टुप्तां वै मे तैरष्टाभिरक्षरैरुपसंधेहीति तथेति तामुपसमदधादेत
द्वै तद्गायत्र्यै मध्यंदिने यन्मरुत्वतीयस्योत्तरे प्रतिपदो यश्चानुचरः सैकादशाक्षरा
भूत्वा माध्यंदिनं सवनमुदयच्छन्नाशक्नोज्जगत्येकाक्षरा तृतीयसवनमुद्यंतुं तां गा
यत्र्यब्रवीदायान्यपि मेत्रास्त्विति सा तथेत्यब्रवीज्जगती तां वै मे तैरेकादशभिरक्ष
रैरुपसंधेहीति तथेति तामुपसमदधादेतद्वै तद्गायत्र्यै तृतीयसवने यद्वैश्वदेवस्या
त्तरे प्रतिपदो यश्चानुचरः सा द्वादशाक्षरा भूत्वा तृतीयसवनमुदयच्छत्ततो वा अष्टा
क्षरा गायत्र्यभवदेकादशाक्षरा त्रिष्टुब्द्वादशाक्षरा जगती सर्वैश्छंदोभिः समाव

राम
॥२२॥

द्वीर्यैः समावज्जामिभी राध्नोति य एवं वेदैकं वै सत्तत्रेधाभवत्तस्मादाहुर्दातव्यमे
वंविदुष इत्येकं हि सत्तत्रेधाभवत् ॥४॥२८॥ ते देवा अब्रुवन्नादित्यान्युष्माभि
रिदं सवनमुद्यच्छामेति तथेति तस्मादादित्यारंभणं तृतीयसवनमादित्यग्रहः
पुरस्तात्तस्य यजत्यादित्यासोऽअदितिर्मादयंतामिति मद्वत्या रूपसमृद्धया मद्व
द्धि तृतीयसवनस्य रूपं नानुवषट्करोति न भक्षयति संस्था वा एषा यदनुवषट्का
रः संस्था भक्षः प्राणाऽआदित्या नेत्प्राणान्त्संस्थापयानीति तऽआदित्या अब्रुव
न्त्सवितारं त्वयेदं सह सवनमुद्यच्छामेति तथेति तस्मात्सावित्री प्रतिपद्भवति

ब्रा॰ त॰ २

॥२३॥

वैश्वदेवस्य सावित्र ग्रहः पुरस्तात्तस्य यजति दमूना देवः सविता वरेण्य इति मद्वद्रू
रूपसमृद्धं यां मद्वत्तृतीयसवनस्य रूपं नानुवषट्करोति न भक्षयति संस्था वा
एषा यदनुवषट्कारः संस्था भक्षः प्राणः सविता नेत्प्राणं संस्थापयानीत्युभे वा ए
ष एते सवने विपिबति यत्सविता प्रातःसवनं च तृतीयसवनं च तद्यत्पिबवत्सावि
त्र्यै निविदः पदं पुरस्ताद्भवति मध्यत उपरिष्टादुभयोरेवैनं तत्सवनयोराभजति प्रा
तःसवने च तृतीयसवने च बह्व्यः प्रातर्वायव्याः शस्यंत एका तृतीयसवने तस्मा

राम

दूर्ध्वाः पुरुषस्य भूयांसः प्राणा यच्चावांचो द्यावापृथिवीयं शंसति द्यावापृथिवी वै प्रतिष्ठे इयमे ॥२३॥

वेह प्रतिष्ठासावमुत्र तद्यद्द्यावापृथिवीयं शंसति प्रतिष्ठयोरेवैनं तत्प्रतिष्ठापयति
॥५॥२९॥ आर्भवं शंसत्यृभवो वै देवेषु तपसा सोमपीथमभ्यजयंस्तेभ्यः प्रातःसवने
वाचि कल्पयिषंस्तानग्निर्वसुभिः प्रातःसवनादनुदत तेभ्यो माध्यंदिने सवने वाचि क
ल्पयिषंस्तानिंद्रो रुद्रैर्माध्यंदिनात्सवनादनुदंत तेभ्यस्तृतीयसवने वाचि कल्पयिषंस्ता

त

न्विश्वे देवा अनोनुद्यंत नेह पास्यंति नेहेति स प्रजापतिरब्रवीत्सवितारं तव वा इमेंते
वासास्त्वमेवैभिः संपिबस्वेति स तथेत्यब्रवीत्सविता तान्वै त्वमुभयतः परिपिबेति ता
न्प्रजापतिरुभयतः पर्यपिबत्त एते धाय्ये अनिरुक्ते प्राजापत्ये शस्येते अभित आर्भ

ब्रा०त०२
॥२५॥

वंसुरूपकृत्नुमूतयेऽयंवेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा इति प्रजापतिर्वै वेनांस्तदुभयतः परिपिब
ति तस्मादुश्रेष्ठी पात्रे रोचयत्येवं यं कामयते तं तेभ्यो वै देवा अपेवाबीभत्संत मनुष्यगंधा
त एते धाय्येऽअंतरदधत यभ्योमातैवापित्र इति ॥ ६ ॥ ३० ॥ वैश्वदेवं शंसति यथा वै प्र
जा एवं वैश्वदेवं तद्यथांतरं जनता एवं सूक्तानि यथारण्यान्येवं धाय्यास्तदुभयतो धा
य्यां पर्योह्यंते तस्मात्तान्यरण्यानि संत्यनरण्यानि मृगैश्च वयोभिश्चेति तस्माद्यथा
वै पुरुष एवं वैश्वदेवं तस्य यथांतरमंगान्येवं सूक्तानि यथा पर्वाण्येवं धाय्यास्तदुभ राम
यतो धाय्यां पर्योह्यंते तस्मात्पुरुषस्य पर्वाणि शिथिराणि संति दृढानि ब्रह्मणा हि ॥२५॥

वा

तानि धृतानि मूलं वा एतद्यज्ञस्य यद्धाय्याश्च याज्याश्च तद्यदन्याऽअन्या धाय्याश्च याज्या
श्च कुर्युरुन्मूलमेव तद्यज्ञं कुर्युस्तस्मात्ताः समान्य एव स्युः पांचजन्यं वा एतदुक्थं यद्वै
श्वदेवं सर्वेषां वा एतत्पंचजनानामुक्थं देवमनुष्याणां गंधर्वाप्सरसां सर्पाणां च पि
तृणां चैतेषां एतत्पंचजनानामुक्थं सर्व एनं पंचजना विदुरैनं पंचिन्यै जनतायै हवि
नो गच्छंति य एवं वेद सर्वदेवत्यो वा एष होता यो वैश्वदेवं शंसति सर्वा दिशो ध्याये
च्छंसिष्यन्त्सर्वास्वेव तद्दिक्षु रसं दधाति यस्यामस्य दिशि द्वेष्यः स्यान्न तां ध्यायेदनु
हायैवास्य तद्वीर्यमादत्तेऽदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षमित्युत्तमया परिदधातीयं वाऽअदिति

ब्रा·त·३
॥२५॥

रियं द्यौरियमंतरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्र इतीयं वै मातेयं पितेयं पुत्रो विश्वे देवा अ
दितिः पंचजना इत्यस्यां वै विश्वे देवा अस्यां पंचजना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वमितीयं वै
जातमियं जनित्वं द्विः पच्छः परिदधाति चतुष्पादा वै पशवः पशूनामवरुध्यै सकृदर्धर्चशः
प्रतिष्ठाया एव द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषश्चतुष्पादाः पशवो यजमानमेव तद्द्विप्रतिष्ठं चतु
ष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयति स देवपंचजनीयया परिदध्यात्तदुपस्पृशन्भूमिं परिद
ध्यात्तदस्यामेव यज्ञं संभरति तस्यामेवैनं तदंततः प्रतिष्ठापयति विश्वे देवाः शृणुतेमं ह
वं म इति वैश्वदेवमुक्थं शस्त्वा वैश्वदेव्या यजति यथाभागं तद्देवताः प्रीणाति ॥ ७॥ ३१॥

राम य
॥२५॥

आग्नेयी प्रथमा घृतयाज्या सौमी सौम्ययाज्या वैष्णवी घृतयाज्या त्वं सोम पितृभिः सं
विदान इति सौम्यस्य पितृमत्या यजति घ्नंति वा एतत्सोमं यदभिषुण्वंति तस्यैतामनुस्त
रणीं कुर्वंति यत्सौम्यः पितृभ्यो वा अनुस्तरणी तस्मात्सौम्यस्य पितृमत्या यजत्यवधिषु
र्वा एतत्सोमं यदभ्यसुषवुस्तदेनं पुनः संभावयंति पुनराप्याययंत्युपसदां रूपेणोप
सदां किल वै तद्रूपं यदेता देवता अग्निः सोमो विष्णुरिति प्रतिगृह्य सौम्यं होता पूर्वश्छं
दोगेभ्योऽवेक्षेनतं हैके पूर्वं छंदोगेभ्यो हरंति तत्तथा न कुर्याद्वषट्कर्ता प्रथमः सर्वभक्षान्भ
क्षयतीति ह स्माहैतेनैव रूपेण तस्माद्वषट्कर्तैव पूर्वोऽवेक्षेताथैनं छंदोगेभ्यो हरंति ॥ ८॥

ब्रा॰ त॰ ३
॥२६॥

प्रजापतिर्वै स्वां दुहितरमभ्यध्यायद्दिवमित्यन्य आहुरुषसमित्यन्ये तामृश्यो भूत्वा रोहि
तं भूतामभ्यैत्तं देवा अपश्यन्नकृतं वै प्रजापतिः करोतीति ते तमैच्छन्य एनमारिष्यत्ये
तमन्योन्यस्मिन्नाविंदंस्तेषां या एव घोरतमास्तन्व आसंस्ता एकधा समभरंस्ताः सं
भृता एष देवोऽभवत्तदस्यैतद्भूतवन्नाम भवति वै स यो स्यैतदेवं नाम वेद तं देवा अब्रुव
न्नयं वै प्रजापतिरकृतमकरिमं विध्येति स तथेत्यब्रवीत्स वै वो वरं वृणा इति वृणीष्वे
ति स एतमेव वरमवृणीत पशूनामाधिपत्यं तदस्यैतत्पशुमन्नाम पशुमान्भवति यो स्यै

राम

तदेवं नाम वेद तमभ्यायत्याविध्यत्स विद्ध ऊर्ध्व उदप्रपतत्तमेतं मृग इत्याचक्षते य उ ए

॥२६॥

व मृगव्याधः स उ एव स या रोहित्सा रोहिणी यो एवेषुस्त्रिकांडा सो एवेषुस्त्रिकांडा तद्वा इदं
प्रजापते रेतः सिक्तमधावत्तत्सरोऽभवत्ते देवा अब्रुवन्मेदं प्रजापते रेतो दुषदिति यदब्रुवन्मे
दं प्रजापते रेतो दुषदिति तन्मादुषमभवत्तन्मादुषस्य मादुषत्वं मादुषं ह वै नामैतद्यन्मा
नुषं तन्मानुषमित्याचक्षते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवाः ॥ १ ॥ ३३ ॥ तदग्नि
ना पर्यादधुस्तन्मरुतोऽधून्वंस्तदग्निर्न प्राच्यावयत्तदग्निना वैश्वानरेण पर्यादधुस्तन्मरु
तोऽधून्वंस्तदग्निर्वैश्वानरः प्राच्यावयत्तस्य यद्रेतसः प्रथममुददीप्यत तदसावादित्योऽभव
द्यद्द्वितीयमासीत्तद्भृगुरभवत्तं वरुणो न्यगृह्णीत तस्मात्स भृगुर्वारुणिरथ यत्तृतीयमदी

ब्रा०न०३
॥२७॥

दद्दिवंतम् आदित्या अभवन्येंगारा आसंस्तेंगिरसो भवन्यदंगाराः पुनरवशांता उददीप्यंत
तद्बृहस्पतिरभवद्यानि परिक्षाणान्यासंस्ते कृष्णाः पशवो भवन्या लोहिनी मृत्तिकास्ते रो
हिता अथ यद्भस्मासीत्तत्परुष्यं व्यसर्पद्गौरो गवय ऋश्य उष्ट्रो गर्दभ इति ये चैते रुणाः पश
वस्ते च तान्वा एष देवो भ्यवदन्मम वा इदं मम वै वास्तुहमिति तमेतयर्चा निरवादयंत येषा
रौद्री शस्यत आ ते पितर्मरुतां सुम्नमेतु मा नः सूर्यस्य संदृशो युयोथाः॥ त्वं नो वीरो अर्वति
क्षमेथा इति ब्रूयान्नाभि न इत्यनभिमानुको हैष देवः प्रजा भवति प्रजायेमहि रुद्रिय प्रजा
भिरिति ब्रूयान्न रुद्रेत्येतस्यैव नाम्नः परिहृत्यै तदु खलु शन्नः करतीत्येव शंसेच्छमिति प्र

राम
॥२७॥

ति पद्यते सर्वस्मा एव शांत्यै नृभ्यो नारिभ्यो गव इति पुमांसो वै नरः स्त्रियो नार्यः सर्वस्मा ए
व शांत्यै सानि रुक्तौ रौद्री शंसता सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद सा गायत्री ब्र
ह्म वै गायत्री ब्रह्मणैवैनं तन्नमस्यति॥१०॥३४॥ वैश्वानरीयेणाग्निमारुतं प्रतिपद्यते
वैश्वानरो वा एतद्रेतः सिक्तं प्राच्यावयत्तस्माद्वैश्वानरीयेणाग्निमारुतं प्रतिपद्यते नवा
नं प्रथमम् ऋचः शंसेद्व्याग्नीन्वा एषो ऽशांतान्प्रसीदन्नेति य आग्निमारुतं शंसति
प्राणेनैव तदग्नींस्तरत्यधीयन्नुपहन्यादन्यं विवक्तारमिच्छेत्तमेव तत्सेतुं कृत्वा तरति त
स्माद्याग्निमारुते न व्युत्स्यमेष्यो विवक्ता मारुतं शंसति मरुतो ह वा एतद्रेतः सिक्तं धून्वं

ब्रा॰ त॰ ३
॥२८॥

तः प्राच्यावयंस्तस्मान्मारुतं शंसति यज्ञायज्ञा वो अग्नये देवो वो द्रविणोदा इति मध्ये योनिं चा
नुरूपं च शंसति तद्यन्मध्ये योनिं चानुरूपं च शंसति तस्मान्मध्ये योनिर्धृता यदु दस्त्के श
स्त्वा शंसति प्रतिष्ठयोरेव तदुपरिष्टात्प्रजननं दधाति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य
एवं वेद ॥११॥३५॥ जातवेदस्यं शंसति प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टाः पराच्य एवा
यन्न व्यावर्त्तन्त ताऽअग्निना पर्यगच्छत्ता अग्निमुपावर्त्तन्त तमेवाद्याप्युपावृत्ताः सोऽब्र
वीज्जाता वै प्रजा अनेनाविदमिति यदब्रवीज्जाता वै प्रजा अनेनाविदमिति तज्जातवे
दस्यमभवत्तज्जातवेदसो जातवेदस्त्वं ता अग्निना परिगता निरुद्धाः शोचन्त्यो दीध्य

राम
॥२८॥

त्यो तिष्ठंस्ता अद्भिरभ्यषिंचंस्तस्मादुपरिष्टाज्जातवेदस्यस्यापोहिष्ठीयं शंसति तस्मात्त
च्छमयंत्येव शंसस्तव्यं ता अद्भिरभिषिच्य निजास्येवामन्यन्त ता सुवा अहिना बुध्न्येन
परोक्षात्तेजो दधाद् एष ह वा अहिर्बुध्न्यो यदग्निर्गार्हपत्योऽग्निनैवासु तद्गार्हपत्येन परो
क्षात्तेजो दधाति तस्मादाहुर्जुह्वद्देवा जुह्वतो वसीयानिति ॥१२॥३६॥ देवानां पत्नीः शं
सत्यनूचीरग्निं गृहपतिं तस्मादनूची पत्नी गार्हपत्यमास्ते तदाहू राकां पूर्वां शंसेज्जा
म्यै वै पूर्वपेयमिति तत्तन्नादृत्यं देवानामेव पत्नीः पूर्वाः शंसेदेष ह वा एतत्पत्नीषु रेतो द
धाति यदग्निर्गार्हपत्योऽग्निनैवासु तद्गार्हपत्येन पत्नीषु प्रत्यक्षाद्रेतो दधाति प्रजात्यै प्र

ब्रा॰त॰३
॥२९॥

जायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद तस्मात्समानोदर्या स्वसान्योदर्यायै जायाया अनुजीविनी
जीवति राकां शंसति राका ह वा एतां पुरुषस्य सेवनीं सीव्यति येषा शिश्नेऽधि पुमांसो स्य
पुत्रा जायंते य एवं वेद पावीरवीं शंसति वाग्वै सरस्वती पावीरवी वाच्येव तद्वाचं दधाति न दा
रुर्यामी पूर्वां शंसे ३ त् ॥ पित्र्याँ इति ॥ याम्यामेव पूर्वां शंसेदिमं यम प्रस्तरमा हि सीदेति रा
ज्ञो वै पूर्वपेयं तस्माद्याम्यामेव पूर्वां शंसेन्मातली कव्यैर्यमो अंगिरोभिरिति काव्यानाम
नूचीं शंसत्यवरेणैव वै देवान्काव्याः परेणैव पितॄंस्तस्मात्काव्यानामनूचीं शंसत्युदीर
तामवर उत्परास इति पित्र्याः शंसत्युन्मध्यमाः पितरः सोम्यास इति मध्यमे वा वमायेव पर

श्रीं
राम
॥२९॥

मायेव मध्यमास्तान्सर्वाननंतरायं प्रीणात्याहं पितॄंत्सुविदत्राँ अवित्सीति द्वितीयां शं
सति बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्येत्येतद्वा एषां प्रियं धाम यद्बर्हिषद इति प्रियेणैवैनं
स्तद्धाम्ना समर्द्धयति प्रियेण धाम्ना समृध्यते य एवं वेदेदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्येति न
मस्कारवतीमंततः शंसति तस्मादंततः पितृभ्यो नमस्क्रियते तदाहुर्व्याहावं पित्र्याः शं
से ३ त् ॥ अव्याहावाँ३ इति ॥ व्याहावमेव शंसेदसंस्थितं वै पितृयज्ञस्य साध्वसंस्थितं वा
एष पितृयज्ञं संस्थापयति यो व्याहावं शंसति तस्माद्व्याहावमेव शंस्तव्यं ॥ ३७ ॥ १३ ॥ स्वादु
ष्किलायं मधुमाँ उतायमिति तीव्रस्यैंद्रीरनुपानीयाः शंसत्येताभिर्वा इंद्रस्तृतीयसवनमन्व

नीं

ब्रा॰ त्र॰ ३
॥३०॥

पिबन्त्वस्यानुपानीयानामनुपानीयास्वं माद्यंतीवैवैनद्धिदेवताय देता होताशंसति तस्मादे
तासु मदंत्रीति गीयैंयोरोजसास्कभिता रजांसीति वैष्णुवारुणीमृचं शंसति विष्णुर्वै य
ज्ञस्य दुरिष्टंपाति वरुणस्विष्टंतयोरुभयोरेव शांत्यै विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचमिति वै
ष्णवीं शंसति यथा वै मत्यमेवं यज्ञस्य विष्णुस्तद्यथा दुष्कृष्टं दुर्मतीकृतं सुकृष्टं सुमती
कृतं कुर्वन्नियादेवमेवैनद्यज्ञस्य दुष्टुतं दुःशस्तं सुष्टुतं सुशस्तं कुर्वन्नेति यदेतां होता
शंसति तंतुं तन्वन्रजसो भानुमन्विहीति प्राजापत्यां शंसति प्रजा वै तंतुः प्रजामेवास्मा
एतत्संतनोति ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया कृतानिति देवयाना वै ज्योतिष्मंतः पंथान

राम
॥३०॥

स्तानेवास्मा एतद्वितनोत्यनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनमि
त्यै वैनं तन्मनोः प्रजया संतनोति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेदे वानइं
द्रो मघवा विरप्शीत्युत्तमया परिदधातीयं वा इंद्रो मघवा विरप्शी करत्सत्या चर्षणी
धृदनर्वेतीयं वै सत्या चर्षणी धृदनर्वा ॥ त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे इतीयं वै राजा जनुषा
मधिश्रवो माहिनं यज्जरित्रे इतीयं वै माहिनं यज्ञश्रवो यजमानो जरिता यजमाना
यैवैतामाशिषमाशास्ते तदु पस्पृशन्भूमिं परिदध्यात्तद्यस्यामेव यज्ञं संभरति तस्या
मेवैनं तदंततः प्रतिष्ठापयत्यग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋक्वभिरित्याग्निमारुतमु

ब्रा०त०३
॥३१॥

कंशस्त्राण्यग्निमारुतस्य यजति यथाभागं तद्देवताः प्रीणाति प्रीणाति ॥ ३९॥१४॥
इति तृतीयपंचिकायां तृतीयोऽध्यायो ध्यायः ॥ ३ ॥ देवा वा असुरैर्युद्धमुप
प्रायन्विजयाय तानग्निर्नान्वकामयतैतुं तं देवा अब्रुवन्नपि त्वमेह्यस्माकं
वै त्वमेकोऽसीति स नास्तुतोऽन्वेष्यामीत्यब्रवीत्स्तुत नु मेति तथेति तं ते समुत्क्र
म्योपनिवृत्यास्तुवंस्तान्स्तुतोऽनु प्रैत्स त्रिश्रेणिर्भूत्वा त्र्यनीकोऽसुरान्युद्धमुप
प्रायद्विजयाय त्रिश्रेणिरिति छंदांस्येव श्रेणीरकुरुत त्र्यनीक इति सवनान्येवानी
कानि तानसंभाव्यं पराभावयत्ततो वै देवा अभवन्परासुरा भवत्यात्मना परास्य द्वि

राम
॥३१॥

षन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद सा वा एषा गायत्र्येव यदग्निष्टोमश्चतुर्विंशत्य
क्षरा वै गायत्री चतुर्विंशतिरग्निष्टोमस्य स्तुतशस्त्राणि तद्वै मदिदमाहुः सुधायां ह
वै वाजी सुहितो दधातीति गायत्री वै तन्न ह वै गायत्री क्षमा रमत ऊर्ध्वा ह वा एषा यज
मानमादाय स्वरेतीत्यग्निष्टोमो वै तन्न ह वा अग्निष्टोमः क्षमा रमत ऊर्ध्वो ह वा ए
ष यजमानमादाय स्वरेति स वा एष संवत्सर एव यदग्निष्टोमश्चतुर्विंशत्यर्द्धमासो वै सं
वत्सरश्चतुर्विंशतिरग्निष्टोमस्य स्तुतशस्त्राणि तं यथा समुद्रं स्रोत्या एवं सर्वे यज्ञक्र
तवोऽपियंति ॥ ३०॥२॥ दीक्षणीयेष्टिस्तायते तामेवानुयाः काश्चेष्टयस्ताः सर्वा अग्निष्टो

ग्रा॰ त॰ ४
॥३५॥

ममपियंतीळामुपह्वयंत इळाविधा वै पाकयज्ञा इळामेवानु ये के च पाकयज्ञास्ते स
र्वेग्निष्टोममपियंति सायंप्रातरग्निहोत्रं जुह्वति सायंप्रातर्व्रतं प्रयच्छंति स्वाहाका
रेणाग्निहोत्रं जुह्वति स्वाहाकारेण व्रतं प्रयच्छंति स्वाहाकारमेवान्वग्निहोत्रमग्निष्टो
ममप्येति पंचदश प्रायणीये सामिधेनीरन्वाह पंचदश दर्शपूर्णमासयोः प्रायणी
यमेवानु दर्शपूर्णमासावग्निष्टोममपीतः सोमं राजानं क्रीणंत्यौषधो वै सोमो रा
जौषधिभिस्तं भिषज्यंति यं भिषज्यंति सोममेव राजानं क्रीयमाणमनु यानि का
नि च भेषजानि तानि सर्वाण्यग्निष्टोममपियंत्यग्निमातिथ्ये मंथंत्यग्निं

राम
॥३५॥

चातुर्मास्येष्वातिथ्यमेवानु चातुर्मास्यान्यग्निष्टोममपियंति पयसा प्रवर्ग्ये चरंति प
यसा दाक्षायणयज्ञे प्रवर्ग्यमेवानु दाक्षायणयज्ञोग्निष्टोममप्येति पशुरुपवसथे
भवति तमेवानु ये के च पशुबंधास्ते सर्वेग्निष्टोममपियंतीळादधो नाम यज्ञक्रतु
स्तं दध्ना चरंति दध्ना दधिघर्मे दधिघर्ममेवान्विळादधोग्निष्टोममप्येति ॥ ४० ॥ २ ॥ ५
ति नु पुरस्तादथोपरिष्टात्पंचदशोक्थ्यस्य स्तोत्राणि पंचदश शस्त्राणि समासोमा
सधा संवत्सरो विहितः संवत्सरोग्निर्वैश्वानरोग्निरग्निष्टोमः संवत्सरमेवानूक्थ्यो
ग्निष्टोममप्येत्युक्थ्यमपियंतमनु वाजपेयोत्येत्युक्थ्यो हि स भवति द्वादशरात्रेः

पर्यायाः सर्वे पंचदशास्ते द्वौद्वौ संपद्य त्रिंशं देकविंशं षोळशि साम त्रिवृत्संधिः सात्रिं
शत्समासस्त्रिंशन्मासस्य रात्रयो मासशः संवत्सरो विहितः संवत्सरोग्निर्वैश्वानरो
ग्निरग्निष्टोमः संवत्सरमेवान्वतिरात्रोऽग्निष्टोममप्येत्यतिरात्रमपियंतमन्वप्तो
र्यामोप्येत्यत्यतिरात्रोऽह्निसभवत्यनद्धेये च पुरस्ताद्ये चोपरिष्टाद्यज्ञक्रतवस्ते सर्वे
ग्निष्टोममपियंति तस्य संस्तुतस्य नवतिशतं स्तोत्रियाः सा या नवतिस्ते दश त्रिवृतो
थ या नवतिस्ते दशाथ या दश तासामेका स्तोत्रिया देति त्रिवृत्स्व परिशिष्यते सोसावे
कविंशोध्याहितस्तपति विषुवान्वा एष स्तोमानां दशवा एतस्माद्वीर्यस्त्रिवृतो द

शपरांचो मध्य एष एकविंश उभयतोध्याहितस्तपति तद्यासौ स्तोत्रियोदेति सैत
स्मिन्नध्यूह्ळा स यजमानस्तद्दैवं क्षत्रं सहो बलमश्नुते ह वै दैवं क्षत्रं सहो बलमेत
स्य ह सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते य एवं वेद ॥४॥ ३॥ देवा वा असुरैर्विजिग्या
ना ऊर्ध्वाः स्वर्गं लोकमायंस्तोग्निर्दिविस्पृगूर्ध्व उदश्रयत स स्वर्गस्य लोकस्य द्वारम
वृणोदग्निर्वै स्वर्गस्य लोकस्याधिपतिस्तं वसवः प्रथमा आगच्छंस्त एनमब्रुवन्न
ति नोर्जस्याकाशं नः कुर्विति स नास्तुतोतिस्रक्ष्यत इत्यब्रवीत्स्तुत नु मेति तथेति तं ते त्रि
वृता स्तोमेनास्तुवंस्तान्स्तुतोत्यार्जत ते यथालोकमगच्छंस्तं रुद्रा आगच्छंस्त एन

ब्रा०तृ०४ ॥३५॥

दग्निष्टोमस्तस्ययथैवप्रायणंतथोदयनंतदेषाभियज्ञगाथागीयते ॥ यदस्यपूर्वमप
रंतदस्ययद्वस्यापरंतदस्यपूर्वं ॥ अहेरिवसर्पणंशाकलस्यनविजानंतियतरत्परस्ता
दितियथाह्येवास्यप्रायणमेवमुदयनमसदितितदाहुर्यत्त्रिवृत्प्रायणमेकविंशमु
दयनंकेनतेसमेइतियोवाएकविंशस्त्रिवृद्वैसोथोयदुभौतृचौतृचिनावितिब्रूयात्तेने
ति ॥ ४३ ॥ ५ ॥ योवाएषतपत्येषोग्निष्टोमएषसाह्नस्तंसहैवाह्नासंस्थापयेयुःसाह्नो
वैनामतेनासंत्वरमाणाश्चरेयुर्यथैवप्रातःसवनएवंमाध्यंदिनएवंतृतीयसवने
एवमुहयजमानोप्रमायुकोभवतियद्वाइदंपूर्वयोःसवनयोरसंत्वरमाणाश्चरं

राम ॥३५॥

तितस्मादिदंप्राच्यांग्रामताबहुलाविष्टाःअथयदिदंतृतीयसवनेसंत्वरमाणाश्चरंतितस्मा
दिदंप्रत्यंचिदीर्घारण्यानिभवंतितथाहयजमानःप्रमायुकोभवतितेनासंत्वरमाणाश्चरेयुर्य
थैवप्रातःसवनएवंमाध्यंदिनएवंतृतीयसवनएवमुहयजमानोप्रमायुकोभवतिस
एतमेवशस्त्रेणानुपर्यावर्त्तेतयदावाएषप्रातरुदेत्यथमंद्रंतपतितस्मान्मंद्रयावाचाप्रा
तःसवनेशंसेदथयदाभ्येत्यथबलीयस्तपतितस्माद्बलीयस्यावाचामध्यंदिनेशंसे
दथयदाभितरामेत्यथबलिष्ठतमंतपतितस्माद्बलिष्ठतमयावाचातृतीयसवनेशंसेदे
वंशंसेद्यदिवाचईशीतवाग्घिशस्त्रंययातुवाचोत्तरोत्तरिण्योत्सहेतसमापनायतयाप्रति

ब्रा०तृ०४

॥३६॥

पर्यैतैतत्स्म शश्वत्तनमभिव भवतिसवाएषनकदाचनास्तमेतिनोदेतितंयदस्तमेतीतिमन्यंते
ऽह्नएवतदंतमित्वाथात्मानंविपर्यस्यतेरात्रीमेवावस्तात्कुरुतेऽहःपरस्तादथयदेनंप्रातरुदेती
तिमन्यंतेरात्रेरेवतदंतमित्वाथात्मानंविपर्यस्यतेऽहरेवावस्तात्कुरुतेरात्रींपरस्तात्सवा
एषनकदाचननिम्रोचतिनहवैकदाचननिम्रोचत्येतस्यहसायुज्यंसरूपतांसलोकता
मश्नुतेयएवंवेदयएवंवेद॥४४॥६॥इत्यैतरेयब्राह्मणे३चतुर्थोध्यायः॥४॥यज्ञोवैदेवे
भ्योन्नाद्यमुदक्रामत्तेदेवाऽअब्रुवन्यज्ञोवैनोन्नाद्यमुदक्रमीदन्विमंयज्ञमन्नमन्वि
च्छामेतितेऽब्रुवन्कथमन्विच्छामेतिब्राह्मणेनचच्छंदोभिश्चेत्यब्रुवंस्तेब्राह्मणंछंदोभिर

राम

॥३६॥

दीक्षयंस्तस्यांतंयज्ञमतन्वतापिपत्नीःसमयाजयंस्तस्माद्ध्याप्येतर्हिदीक्षणीयाया
मिष्टावांतमेवयज्ञंतन्वतेऽपिपत्नीःसंयाजयंतितमनुन्यायमन्ववायंस्तेप्रायणी
यमतन्वतंतंप्रायणीयेननेदीयोन्वागच्छंस्तेकर्मभिःसमत्वरंततच्छंय्वंतमकुर्वं
स्तस्माद्ध्याप्येतर्हिप्रायणीयंशंय्वंतमेवभवतितमनुन्यायमन्ववायंस्तऽआतिथ्य
मतन्वतंतमातिथ्येननेदीयोन्वागच्छंस्तेकर्मभिःसमत्वरंतत्तदिळांतमकुर्वंस्तस्माद्ध्या
प्येतर्ह्यातिथ्यमिळांतमेवभवतितमनुन्यायमन्ववायंस्तउपसदोतन्वततमुपस
द्भिर्नेदीयोन्वागच्छंस्तेकर्मभिःसमत्वरंतततिस्रःसामिधेनीरनूच्यतिस्रोदेवताऽ

ब्रा० नं० ४
॥ ३७ ॥

अयजंस्तस्मादाग्नेय्येव तर्ह्युपसत्सु तिस्र एव सामिधेनीरनूच्याति स्रो देवता यजन्तीति मनु
ष्याय मन्ववायंस्त उपवसथमतन्वत तमुपवसथ्येऽहन्याब्रुवंस्तमाह्वानं यज्ञमतन्व
ताऽपि पत्नीः समयाजयंस्तस्मादाग्नेय्येव तर्ह्युपवसथ आतमेव यज्ञं तन्वते पि पत्नीः सं
याजयन्तीति तस्मादेतेषु पूर्वेषु कर्मसु शनैस्तरां शनैस्तरामिवानुब्रूयादनूत्सारमिव
हीति तमायंस्तस्मादुपवसथे यावत्या वाचा कामयीत तावत्यानुब्रूयादाप्तो हि सत
र्हि भवतीति तमाप्त्वाब्रुवंस्तिष्ठस्व नोऽन्नाद्यायेति स नेत्यब्रवीत्कथं वस्तिष्ठेयेति ता
नीक्षतैव तमब्रुवन्ब्राह्मणेन च नश्छन्दोभिश्च सयुग्भूत्वान्नाद्याय तिष्ठस्वेति तथेति

राम
॥ ३७ ॥

तस्मादाग्नेय्येव तर्हि यज्ञः सयुग्भूत्वा देवेभ्यो हव्यं वहति ब्राह्मणेन च छन्दोभिश्च ॥ ८५ ॥ १ ॥
त्रीणि ह वै यज्ञे क्रियन्ते जग्धं गीर्णं वान्तं तद्धैतद्देवजग्धं यदाशंसमानमार्त्विज्यं कारय
त उत वा मे दद्यादुत वा मा वृणीतेति तन्नु तत्पराङिव यथा जग्धं नैव तद्यजमानं भु
नक्त्यथ हैतद्देव गीर्णं यद्बिभ्यदार्त्विज्यं कारयत उत वा मा न बाधेतोत वा मे न यज्ञवेशसं कुर्या
दिति तद्धतत्पराङिव यथा गीर्णं नैव तद्यजमानं भुनक्त्यथ हैतद्देव वान्तं यदभिशस्यमान
मार्त्विज्यं कारयते यथा ह वा इदं वान्तान्मनुष्या बीभत्सन्त एवं तस्माद्देवास्तद्धतत्पराङिव यथा
वान्तं नैव तद्यजमानं भुनक्ति स एतेषां त्रयाणामाशां नेयात्तं यद्येतेषां त्रयाणामि कंचि

ब्रा०तृ०५
॥३८॥

दकाममभ्याभवेन्नस्यास्तिवामदेव्यस्य स्तोत्रे प्रायश्चित्तिरिदं वाऽइदं वामदेव्यं यजमानलो
कोमृतलोकः स्वर्गोलोकस्तत्त्रिभिरक्षरैर्न्यूनं तस्य स्तोत्र उपसृष्य त्रेधात्मानं विगृह्णी
यात्पुरुष इति स एतेषु लोकेष्वात्मानं दधात्यस्मिन्यजमानलोकेस्मिन्नमृतलोकेस्मिं के
न्स्वर्गेलोके स सर्वान्दुरिष्टिमत्येत्यपि यदि समृद्धाऽइव ऋत्विजः स्युरिति ह स्माहाथ
हैतज्जपेदेवेति ॥४६॥२॥ छंदांसि वै देवेभ्यो हव्यमूढ्वा श्रांतानि जघनार्धे यज्ञस्य ति
ष्ठंति यथाश्वो वाश्वतरो वोह्निवांस्तिष्ठेदेवं तेभ्य एतं मैत्रावरुणं पशुपुरोळाशमनुदे श्म
विकाहवींषि निर्वपेद्धात्रे पुरोळाशं द्वादशकपालं यो धाता स वषट्कारोनुमत्यै च ॥३९॥

रुं यानुमतिः सा गायत्री राकायै चरुं या राका सा त्रिष्टुप्सिनीवाल्यै चरुं या सिनीवाली
सा जगती कुह्वै चरुं या कुहूः सानुष्टुबेतानि वाव सर्वाणि छंदांसि गायत्रं त्रैष्टुभं जा
गतमानुष्टुभमन्वन्यान्येतानि हि यज्ञे प्रतमामिव क्रियंत एतैर्ह वाऽअस्य छंदोभिर्य
जतः सर्वैश्छंदोभिरिष्टं भवति य एवं वेद तद्धैयदिद्माऽकुः सुधायां ह वै वाजी सुहितो
दधातीति छंदांसि वै तत्सुधायां दधात्येनं छंदांसि दधत्यननुध्यायिनं लोकं जयति य ए
वं वेद तद्धैक आहुर्धातारमेव सर्वासां पुरस्तात्पुरस्तादाज्येन परियजेत्तदासु सर्वासु
मिथुनं दधातीति तदु वाऽआहुर्जामि वा एतद्यज्ञे क्रियते यत्र समानीभ्यामृग्भ्यां समा

ब्रा॰ त॰ ५

॥३०॥

नेदन्यजतीतियदिह्वाऽअपिबह्व्यइवजायाःपतिर्वावतासांमिथुनंतद्यदासांधा
तारंपुरस्ताद्यजतितदासुसर्वासुमिथुनंदधातीतिनुदेविकानां॥४७॥३॥अथदेवीनां
सूर्यायपुरोळाशमेककपालंयःसूर्यःसधातासउएववषट्कारोदिवेचरुंयाद्यौःसा
नुमतिःसोएवगायत्र्युषसेचरुंयोषाःसाराकासोएवत्रिष्टुप्गवेचरुंयागौःसा
सिनीवालीसोएवजगतीपृथिव्यैचरुंयापृथिवीसाकुहूःसोएवानुष्टुबेतानि
वावसर्वाणिछंदांसिगायत्रंत्रैष्टुभंजागतमानुष्टुभमन्वन्यान्येतानिहियज्ञेप्रत राम
मामिवक्रियंतएतैर्हवाऽअस्यछंदोभिर्यजतःसर्वैश्छंदोभिरिष्टंभवतियएवंवेद ॥३०॥

द्वेयदिदमाहुःसुधायांहवैवाजीसुहितोदधातीतिछंदांसिवैतत्सुधायांहवाएनं
छंदांसिदधत्यननुध्यायिनंलोकंजयतियएवंवेदतद्धैकआहुःसूर्यमेवसर्वासां
पुरस्तात्पुरस्ताद्राज्येनपरियजेत्तदासुसर्वासुमिथुनंदधातीतितदुवाऽआहु
र्जामिवाएतद्यज्ञेक्रियतेयत्रसमानीभ्यामृग्भ्यांसमानेऽहन्यजतीतियदिह्वा
ऽअपिबह्व्यइवजायाःपतिर्वावतासांमिथुनंतद्यदासांसूर्यंपुरस्ताद्यजतितदासु
सर्वासुमिथुनंदधातितायाइमास्ताअमूर्याअमूस्ताइमाअन्यतरामेववावर्त्तंका
ममाप्नोतियएतास्तूभयीष्टाउभयीर्गतश्रियःप्रजातिकामस्यसन्निर्वपेन्नेत्वेषि

ष्यमाणस्य यदेनामेष्यमाणस्य सन्निर्वपेदीश्वरो हास्य वित्ते देवा अरंतोर्यद्याः
अयमात्मनेलममस्त्विति तावद्भुवि वृक्षो गोपालायनो वृद्धद्युम्नस्याभिप्रतारिणस्यो
भयीर्येष्टे सन्निरुवाप तस्य हरथमग्रत्संगावमानं दृष्ट्वोवाचेत्थमहमस्य राजन्यस्यर्द्धवि
काश्च देवीश्चोभयीर्यष्टे सममादर्यं यदस्येत्थं रथमग्रत्सो गाढतद्वृत्ति चतुःषष्टिः कवचि
नः शश्वद्धास्य ते पुत्रनप्ताऽऽसुः ॥४८॥४॥ अग्निष्टोमं वै देवा अश्रयंतोक्थान्य
सुरास्ते समावद्वीर्या एवासन्नव्यावर्त्तंत तान्भरद्वाज ऋषीणामपश्यदिमे वा असु
रा उक्थेषु श्रितास्तानेषां न कश्चन पश्यतीति सोऽग्निमुदह्वयदेह्यूषु ब्रवाणि तेऽग्न

इत्थेतरा गिरऽइत्थमु सुर्याह्वा इतरा गिरः सोऽग्निरुपोत्तिष्ठन्नब्रवीत्किं स्विदेव मह्यं कृशो
दीर्घः पलितो वक्ष्यतीति भरद्वाजो ह वै कृशो दीर्घः पलित आस सोऽब्रवीदिमे वा अ
सुरा उक्थेषु श्रितास्तान्नो न कश्चन पश्यतीति तानग्निरश्वो भूत्वाभ्यत्यद्रवद्यदग्नि
रश्वो भूत्वाभ्यत्यद्रवत्तत्साकमश्वं सामाभवत्तत्साकमश्वस्य साकमश्वत्वं तदाहुः
साकमश्वेनोक्थानि प्रणयेत्प्रणीतानि वाव तान्युक्थानि यान्यन्यत्र साकमश्वादिति
प्रमंहिष्ठीयेन प्रणयेदित्याहुः प्रमंहिष्ठीयेन वै देवा असुराननुक्थेभ्यः प्राणुदंत तस्मादे
व प्रमंहिष्ठीयेन नयेत्साकमश्वेन ॥४९॥५॥ ते वा असुरा मैत्रावरुणस्योक्थमश्रयंत

ब्रा॰ तृ॰ ५
॥४१॥

सोब्रवीदिंद्रः कश्चाहंचेमानितोसुरान्नोत्स्याव रुण इत्यहंचेत्यब्रवीद्वरुणस्तस्मादैंद्राव
रुणंमैत्रावरुणस्तृतीयसवनेशंसतींद्रश्चहितान्वरुणश्चनेततोनुदेतांतिवैततोपरुता
असुरा ब्राह्मणाच्छंसिन उक्थमश्रयंत सोब्रवीदिंद्रः कश्चाहंचेमानितोसुरान्नोत्स्या
वबृहइत्यहंचेत्यब्रवीद्बृहस्पतिस्तस्मादैन्द्राबार्हस्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसी तृतीयसव
नेशंसतींद्रश्चहितान्बृहस्पतिश्चनेततोनुदेतांतिवैततोपरुता असुरा अच्छावाकस्यो
क्थमश्रयंत सोब्रवीदिंद्रः कश्चाहंचेमानितोसुरान्नोत्स्याव रुण इत्यहंचेत्यब्रवीद्वि
ष्णुस्तस्मादैन्द्रावैष्णवमच्छावाकस्तृतीयसवने शंसतींद्रश्चहितान्विष्णुश्चनेततोनुदे

राम
॥४१॥

ब्रा॰ तृ॰ ५
॥४२॥

तौद्वंद्वमिंद्रेणदेवताः शस्यंते द्वंद्वंवैमिथुनंतस्माद्द्वंद्वान्मिथुनंप्रजायते प्रजात्यै प्रजा
यते प्रजया पशुभिर्य एवंवेदाथ हैते पोत्रीयाश्च नेष्ट्रीयाश्च चत्वार ऋतुयाजाः ष
ळृचः साविराड्दशिनी तद्विराजि यज्ञं दशिन्यां प्रतिष्ठापयंति प्रतिष्ठापयंति ॥ ५०
॥ ६ ॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे तृतीयपंचिकायां पंचमोध्यायः ॥ समाप्तम् ॥ ५ ॥ श्रीः ॥
ग्रहोक्थमेकादश ॥ देवविशस्त्रयोदश ॥ सोमो वै राजामुष्मिंश्चतुर्दश ॥ देवा वा
असुरैर्युद्धं षट् ॥ यज्ञो वै देवेभ्योन्नाद्यं षट् ॥ ग्रहोक्थं वै सोर्या वाइंद्रो वै वृत्रं हत्वा
सर्वा विजितीर्वैश्वदेवमिनिनुपुरस्ताद्दश ॥ कृष्णभट्टस्येदं पुस्तकं ॥ श्रीरस्तु ॥

राम
॥४२॥

॥ इतितृतीयपंचिकासमाप्तः॥

॥ अथचतुर्थपंचिकाप्रारंभः॥

प्रा॰च॰

॥१॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ देवा वै प्रथमेनाह्नेंद्राय वज्रं समभरंस्तं द्वितीयेनाह्नासिं
चंस्तं तृतीयेनाह्ना प्रायच्छंस्तं चतुर्थेहन्प्राहरत्तस्माच्चतुर्थेहन्षोळशिनं शंसति वज्रो वा
एष यत्षोळशी तद्यच्चतुर्थेहन्षोळशिनं शंसति वज्रमेव तत्प्रहरति द्विषते भ्रातृव्याय वधं
योस्य स्तृत्यस्तस्मै स्तर्त्तवै वज्रो वै षोळशी पशव उक्थानि तं परस्तादुक्थानां पर्यस्य शंसति
तं पुरस्तादुक्थानां पर्यस्य शंसति वज्रेणैव तत्षोळशिना पशून्परिगच्छति तस्मात्पशवो व
ज्रेणैव षोळशिना परिगता मनुष्यानभ्युपावर्त्तंते तस्मादश्वो वा पुरुषो वा गौर्वा हस्ती वा परि
गत एव स्वयमात्मनैव वाचाभिषिद्ध उपावर्त्तते वज्रमेव षोळशिनं पश्यन्वज्रेणैव षोळशि

राम

॥१॥

ना परिगतो वाग्घि वज्रो वाक्षोळशी तदाहुः किं षोळशिनः षोळशित्वमिति षोळश
स्तोत्राणां षोळशः शस्त्राणां षोळशभिरक्षरैरादत्ते षोळशभिः प्रणौति षोळशप
दां निविदं दधाति तत्षोळशिनः षोळशित्वं द्वे वाऽअक्षरेऽअतिरिच्येते षोळशिनोनु
ष्टुभमभिसंपन्नस्य वाचो वाव तौ स्तनौ सत्यानृते वाव ते अवत्येनं सत्यं नैनमनृ
तं हिनस्ति य एवं वेद ॥१॥ गौरिवीतं षोळशिसाम कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चस
कामस्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गौरिवीतं तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्गौ
रिवीतं षोळशिसाम कुरुते नानदं षोळशिसाम कर्त्तव्यमित्याहुरिंद्रो वै वृत्राय

ब्रा·व·१
॥२॥

वज्रमुदयच्छत्तमस्मै प्राहरत्तमभ्यहनत्सोभिहतो व्यनदद्यद्व्यनदत्तन्नानदं
सामाभवत्तन्नानदस्य नानदत्वमभ्रातृव्यं वा एतद्भ्रातृव्यहा साम यन्नानदमभ्रातृव्यो
भ्रातृव्यहा भवति य एवं विद्वान्नानदं षोळशि साम कुरुते तद्घ यदि नानदं कुर्युरविहृतः
षोळशी शंस्तव्यो विहृता सुहृता सुस्तुवंते यदि गौरिवीतं विहृतः षोळशी शंस्तव्यो
विहृता सुहृता सुस्तुवंते ॥ ४ ॥ अथातश्छंदांस्येव व्यतिषजत्या त्वा वहंतु हरय उ
पो षु शृणुही गिर इति गायत्रीश्च पंक्तीश्च व्यतिषजति गायत्रो वै पुरुषः पांक्ताः
पशवः पुरुषमेव तत्पशुभिर्व्यतिषजति पशुषु प्रतिष्ठापयति यदु गायत्री च पंक्तिश्च ते द्वे

राम
॥२॥

अनुष्टुभौ तेनो वाचो रूपादनुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नैति यदिंद्र एतनाज्येयं ते अस्तु
हर्यत इत्युष्णिहश्च बृहतीश्च व्यतिषजत्यौष्णिहो वै पुरुषो बार्हताः पशवः पुरुष
मेव तत्पशुभिर्व्यतिषजति पशुषु प्रतिष्ठापयति यदुष्णिक्च बृहती च ते द्वे अनुष्टुभौ
तेनो वाचो रूपादनुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नैत्या धूर्षु स्मे ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण
इति द्विपदां च त्रिष्टुभं च व्यतिषजति द्विपाद्वै पुरुषो वीर्यं त्रिष्टुप्पुरुषमेव तद्वीर्येण
व्यतिषजति वीर्ये प्रतिष्ठापयति तस्मात्पुरुषो वीर्ये प्रतिष्ठितः सर्वेषां पशूनां
वीर्यवत्तमो यदु द्विपदा च विंशत्यक्षरा त्रिष्टुप् च ते द्वे अनुष्टुभौ तेनो वाचो रूपादनु

ष्टुभो रूपाद्जगत्यै रूपान्नेत्स्याम इति ब्रह्मा प्रतेमं हवि दंष्ठं शंसिषंद्दरीदति द्विपदाश्च जगतीश्च
व्यतिषजति द्विपाद्वै पुरुषो जागताः पशवः पुरुषमेव तत्पशुभिर्व्यतिषजति पशुषु
प्रतिष्ठापयति तस्मात्पुरुषः पशुषु प्रतिष्ठितोऽत्ति चैनानधि च तिष्ठति वशे चास्य य
दु द्विपदा च षोळशाक्षरा जगती चैतद्वै अनुष्टुभो तेनो वाचो रूपादनुष्टुभो रूपाद्
जगत्यै रूपान्नेति त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं ॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमित्यति छंदसः शंस
ति छंदसां वै यो रसोऽत्यक्षरत्सोऽतिछंदसमभ्यत्यक्षरत्तदतिछंदसोऽतिछंदस्त्वं
सर्वेभ्यो वा एष छंदोभ्यः सन्निर्मितो यत्षोळशी तद्यदतिछंदसः शंसति सर्वेभ्य

एवैनं तच्छंदोभ्यः सन्निर्मिमीते सर्वेभ्यश्छंदोभ्यः सन्निर्मितेन षोळशिना राध्नो
ति य एवं वेद ॥ ३ ॥ महानाम्नीनामुपसर्गानुपसृजत्ययं वै लोकः प्रथमा महाना
म्न्यंतरिक्षलोको द्वितीयाऽसौ लोकस्तृतीया सर्वेभ्यो वा एष लोकेभ्यः सन्निर्मितो यत्षो
ळशी तद्यन्महानाम्नीनामुपसर्गानुपसृजति सर्वेभ्य एवैनं तल्लोकेभ्यः सन्निर्मिमीते स
र्वेभ्यो लोकेभ्यः सन्निर्मितेन षोळशिना राध्नोति य एवं वेद ॥ प्रप्र वस्त्रिष्टुभमिषमर्चैत प्रा
र्चैत ॥ यो व्यतीँरफाणयदिति प्रज्ञाता अनुष्टुभः शंसति तद्यथेह वेह चापथेन च
रित्वा पंथानं पर्यवेयात्तादृक्तद्यत्प्रज्ञाता अनुष्टुभः शंसति स यो व्याभोगत श्री रिवम

ब्रा०४०१ ॥४॥

न्येताविहृतंषोळशिनंशंसयेन्नैच्छंदसांकृच्छ्रादवपद्यादित्यथयःपाप्मानमपजिघां
सुःस्याद्विहृतंषोळशिनंशंसयेद्व्यतिषक्तइववैपुरुषःपाप्मनाव्यतिषक्तमेवास्मै
तत्पाप्मानंशमलमपहंत्यपपाप्मानंहतेयएवंवेदोब्रध्नस्यविष्टपमित्युत्तमया
परिदधातिस्वर्गोवैलोकोब्रध्नस्यविष्टपंस्वर्गमेवतल्लोकंयजमानंगमयत्यपाः
पूर्वेषांहरिवःसुतानामितियजतिसर्वेभ्योवाएषसवनेभ्यःसन्निर्मितोयत्षोळ
शीतद्यदपाःपूर्वेषांहरिवःसुतानामितियजतिपीतवद्वैप्रातःसवनंप्रातःसवना
देवैनंतत्संनिर्मिमीतेऽथोइदंसवनंकेवलंतइतिमाध्यंदिनंवैसवनंकेवलंमाध्यंदि

राम ॥४॥

नादेवैनंतत्सवनात्संनिर्मिमीतेममद्धिसोमंमधुमंतमिंद्रेतिमदद्वैतृतीयसवनंतृतीय
सवनादेवैनंतत्संनिर्मिमीतेसत्राट्वृषजठरआवृषस्वेतिद्वेषण्वद्वैषोळशिनोरूपंसर्वे
भ्योवाएषसवनेभ्यःसंनिर्मितोयत्षोळशीतद्यदपाःपूर्वेषांहरिवःसुतानामितियजति
सर्वेभ्यएवैनंतत्सवनेभ्यःसंनिर्मिमीतेसर्वेभ्यःसवनेभ्यःसंनिर्मितेनषोळशिनाराध्नो
तियएवंवेदमहानाम्नीनांपंचाक्षरानुपसर्गानुपसृजत्येकादशाक्षरेषुपादेषुसर्वेभ्यो
वाएषछंदोभ्यःसंनिर्मितोयत्षोळशीतद्यन्महानाम्नीनांपंचाक्षरानुपसर्गानुपसृज
त्येकादशाक्षरेषुपादेषुसर्वेभ्यएवैनंतच्छंदोभ्यःसंनिर्मिमीतेसर्वेभ्यश्छंदोभ्यःसंनि

मितेनषोळशिनाराध्नोतियएवंवेद॥४॥अहर्वैदेवाऽअश्रयंतरात्रीमसुरास्तेसमावद्वी
र्याएवासंनव्यावर्त्तंतसोब्रवीदिंद्रःकश्चाहंचेमानितोसुरान्रात्रीमन्ववेष्यावइतिस
देवेषुनप्रत्यविंददबिभयूरात्रेस्तमसोमृत्योस्तस्माद्धाप्येतर्हिनक्तंयावन्मात्रमिवेवा
पक्रम्यबिभेतितमइवहिरात्रिर्मृत्युरिव॥तंवैछंदांस्येवान्ववायंस्तंयच्छंदांस्येवान्व
वायंस्तस्मादिंद्रश्चैवछंदांसिचरात्रींवहंतिननिविच्छस्यतेनपुरोरुङ्नधाय्याना
न्यादेवतेंद्रश्चह्येवछंदांसिचरात्रींवहंतितान्वैपर्यायैरेवपर्यायमनुदंतयत्पर्या
यैःपर्यायमनुदंततत्पर्यायाणांपर्यायत्वंतान्वैप्रथमेनैवपर्यायेणपूर्वरात्रा

दनुदंतमध्यमेनमध्यरात्रादुत्तमेनापररात्रादपिशर्वर्याअनुस्मसीत्यब्रुवन्नपि
शर्वराणिखलुवाएतानिछंदांसीतिहस्माहैतानिहींद्रंरात्रेस्तमसोमृत्योर्बिभ्यत
मत्यपारयंस्तदपिशर्वराणामपिशर्वरत्वं॥५॥पांतमावोअंधसइत्यंधस्वत्यानु
ष्टुभारात्रीप्रतिपद्यतआनुष्टुभीवैरात्रिरेतद्रात्रिरूपमंधस्वत्यःपीतवत्यामदवत्यस्त्रि
ष्टुभोयाज्याभवंत्यभिरूपायद्यज्ञेभिरूपंतत्समृद्धंप्रथमेनपर्यायेणस्तुवंतेप्रथमान्ये
वपदानिपुनराददतेयदेवैषामश्वागावआसंस्तदेवैषांतेनाददतेमध्यमेनपर्याये
णस्तुवंतेमध्यमान्येवपदानिपुनराददतेयदेवैषामनोरथाऽआसंस्तदेवैषांतेनाद

श्रा० च० २
॥ श्री

दर्त उत्तमेन पर्यायेण स्तुवत उत्तमान्येव पदानि पुनराददते यदेवैषां वासो हिरण्यं मणि
रध्यात्ममासीत्तदेवैषां तेनाददत आद्विषतो वसु दत्ते निरेनमेभ्यः सर्वेभ्यो लोकेभ्यो
नुदते य एवं वेद पवमानवदहरित्याहुर्न रात्रिः पवमानवती कथमुभे पवमानवती
भवतः केन ते समावद्भाजौ भवत इति यदेवेंद्राय मद्वने सुतमिदं वसो सुतमंध इदं
ह्यन्वोजसा सुतमिति स्तुवंति च शंसंति तेन रात्रिः पवमानवती तेनो उभे पवमानव
ती भवतस्तेन ते समावद्भाजौ भवतः पंचदशस्तोत्रमहरित्याहुर्न रात्रिः पंचदशस्तो
त्रा कथमुभे पंचदशस्तोत्रे भवतः केन ते समावद्भाजौ भवत इति द्वादश स्तोत्राण्यपि शर्व

राम
॥ श्री

राणि तिसृभिर्देवताभिः संधिना राथंतरेण स्तुवते तेन रात्रिः पंचदशस्तोत्रा तेनो उभे पंच
दशस्तोत्रे भवतस्तेन ते समावद्भाजौ भवतः परिमितं स्तुवंत्यपरिमितमनुशंसति परिमितं
वै भूतमपरिमितं भव्यमपरिमितस्यावरुध्या इत्यति शंसति स्तोत्रमति वै प्रजात्मानम
ति पशवस्तद्यत्स्तोत्रमतिशंसति यदेवास्यात्यात्मानं तदेवास्यैतेनावरुंधेऽवरुंधे ॥ ६ ॥ इति
चतुर्थपंचिकायां प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ प्रजापतिर्वै सोमाय राज्ञे दुहितरं प्रायच्छत्सूर्यां सा
वित्रीं तस्यै सर्वे देवा वरा आगच्छंस्तस्या एतत्सहस्रं वहतुमन्वाकरोद्यदेतदाश्विनमि
त्याचक्षते नाश्विनं ह्वैव तद्यदर्वाक्सहस्रं न स्यात्तस्मात्सहस्रं वै व शंसेद्भूयो वा प्राश्य घृतं शं

ब्रा० च० २

॥ १॥

सेयथा हवा इदमनो वा रथो वाक्षो वर्त्तेत एवं हैवाक्षो वर्त्तते शकुनिखोसत्तिष्यन्नाद्ध
यीतन्नस्मिन्देवान समजानन्त ममेदमस्तु ममेदमस्त्विति ते संजानाना अब्रुवन्नाजि
मस्यायामहै स यो न उज्जेष्यति तस्येदं भविष्यतीति ते ग्ने रेवाधि गृहपते रादित्यं का
ष्ठामकुर्वत तस्मादाग्नेयी प्रतिपद्भवत्याश्विनस्याग्निर्होता गृहपतिः स राजेति ति
द्धैकः आहुरग्निं मन्ये पितरमग्निमापिमित्येतया प्रतिपद्येत दिवि शुक्रं यजतं सूर्य
स्येति प्रथमयैव तरस्वा काष्ठामाप्नोतीति तत्र न्वादृत्यं य एनं तत्र ब्रूयादग्निमग्निमि
ति वै प्रत्यपाद्यग्निमापत्स्यतीति शश्वत्तथा स्यात्तस्मादग्निर्होता गृहपतिः सरा

राम

॥ १॥

जेत्येतयैव प्रतिपद्येत गृहपतिवती प्रजातिमती शंता सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति
य एवं वेद ॥ १॥ २७ ॥ ता सां वै देवतानामाजिं धावंतीनामभिसृष्टानामग्निर्मुखं प्रथमः प्रत्य
पद्यत तमश्विनावन्वागच्छतां तमब्रूतामपोदिह्यावां वा इदं जेष्याव इति स तथेत्यब्रवीत्तस्य
वै ममेहाप्यस्त्विति तथेति तस्मा अप्यत्राकुरुतां तस्मादाग्नेयमाश्विनं शस्यते ता उषस
मन्वागच्छतां तामब्रूतामपोदिह्यावां वा इदं जेष्याव इति सा तथेत्यब्रवीत्तस्यै वै ममेहाप्य
स्त्विति तथेति तस्या अप्यत्राकुरुतां तस्मादुषस्यमाश्विने शस्यते ताविन्द्रमन्वागच्छतां
तमब्रूतामावां वा इदं मघवञ्जेष्याव इति न त्वं दधृषतुरपोदिहीति वकुं स तथेत्यब्रवीत्त

ब्रा॰ व॰ २
॥ ८ ॥

स्य वै मेमि रुप्यस्विति तथेति तस्मात् अप्यत्राकुरुतां तस्मादैंद्रमाश्विने शस्यते तदश्विना
उदजयतामश्विनावाश्नुवातां यदश्विना उदजयतामश्विनावाश्नुवातां तस्मादेतदाश्विन
मित्याचक्षते ऽश्नुते यद्यत्कामयते य एवं वेद तदाहुर्यच्छस्यत आग्नेयं शस्यत उषस्यं श
स्यत ऐंद्रमथ कस्मादेतदाश्विनमित्याचक्षत इत्यश्विनौ हि तदुदजयतामश्विनावाश्नु
वातां यदश्विनाउदजयतामश्विनावाश्नुवातां तस्मादेतदाश्विनमित्याचक्षते ऽश्नुते यद्य
त्कामयते य एवं वेद ॥ ८ ॥ २ ॥ अश्वतरीरथेनाग्निराजिमधावत्तासां प्राजमानो योनिम

राम

कूलयत्तस्मात्ता न विजायंते गोभिररुणैरुषा आजिमधावत्तस्मादुषस्यागतायामरुणमि ॥ ९ ॥

वैव प्रभात्युषसो रूपमश्वरथेनेंद्र आजिमधावत्तस्मात्स उच्चैर्घोष उपब्दिमान्क्षत्रस्य रू
पमैंद्रो हि स गर्दभरथेनाश्विना उदजयतामश्विनावाश्नुवातां यदश्विनाउदजयतामश्वि
नावाश्नुवातां तस्मात्स सृतजवो दुग्धदोहः सर्वेषामेतर्हि वाहनानामनाशिष्ठो रेतसस्त
स्य वीर्येनाहरतां तस्मात्स द्विरेता वाजी तदाहुः सप्तसौर्याणि छंदांसि शंसेद्यथैवाग्नेयं
यथोषस्यं यथाश्विनं सप्त वै देवलोकाः सर्वेषु देवलोकेषु राध्नोतीति तत्तन्नादृत्यं त्रीण्ये
व शंसेत्त्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषामेव लोकानामभिजित्या इति तदाहुरुदुत्यं जातवे
दसमिति सौर्याणि प्रतिपद्येतेति तत्तन्नादृत्यं यथैव गत्वा काष्ठामपराध्नुयात्तादृक्त

ब्रा॰च॰२
॥९॥

त्सूर्यो नो दिवस्पात्वित्येतेनैव प्रतिपद्येत यथैव गत्वा काष्ठामभिपद्येत तादृक् तदुदु त्यं जा
तवेदसमिति द्विनीयं शंसति चित्रं देवानामुदगादनीकमिति त्रैष्टुभमसौ वाव चित्रं
देवानामुदेति तस्मादेतच्छंसति नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस इति जागतं तदाशीः
पदमाशिषमेवैतेनाशास्त आत्मने च यजमानाय च ॥९॥ ३ ॥ तदाहुः सूर्यो नातिश
स्यो बृहती नातिशस्याथ सूर्यमतिशंसेद्ब्रह्मवर्चसमतिपद्येताथ बृहतीमतिशंसेत्प्रा
णानतिपद्येतेतीन्द्र क्रतुं न आ भरेत्यैन्द्रं प्रगाथं शंसति शिक्षा णो अस्मिन्पुरुहूत याम याम
नि जीवा ज्योतिरशीमहीत्यसौ वाव ज्योतिस्तेन सूर्यं नातिशंसति यद्वार्हतः प्रगाथस्ते ॥९॥

न बृहतीं नातिशंसत्यभि त्वा शूर नोनुम इति राथंतरीयोनिं शंसति राथंतरेण वै संधिना
श्विनायस्तुवंते तद्यद्राथंतरीयोनिं शंसति रथंतरस्यैव संयोनित्वायेशानमस्य जगतः
स्वर्दृशमित्यसौ वाव स्वर्दृक्तेन सूर्यं नातिशंसति यद्वार्हतः प्रगाथस्तेन बृहतीं नातिशं
सति बहवः सूरचक्षस इति मैत्रावरुणं प्रगाथं शंसत्यहर्वै मित्रो रात्रिर्वरुण उभे वा एषो
होरात्रे आरभते योऽतिरात्रमुपैति तद्यन्मैत्रावरुणं प्रगाथं शंसत्यहोरात्रयोरेवैनं तत्प्रति
ष्ठापयति सूरचक्षस इति तेन सूर्यं नातिशंसति यद्वार्हतः प्रगाथस्तेन बृहतीं नाति
शंसति मही द्यौः पृथिवी च न इति द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं शंसति द्या

ब्रा॰ व॰ २
॥१०॥

वापृथिवी वै प्रतिष्ठे इयमेवेह प्रतिष्ठासावमुत्र तद्यद्द्यावापृथिवीयं शंसति प्रतिष्ठयोरेवै
नं तत्प्रतिष्ठापयति देवो देवी धर्मणा सूर्यः शुचिरिति नितेन सूर्यं नातिशंसति यदु गायत्रीष
जगतीर्वतेद्ध बृहत्यौ तेन बृहतीं नातिशंसति विश्वस्य देवी मृचयस्य जन्मनो न यां रोषाति
न ग्रभदिति द्विपदां शंसति द्विते धमुक्थमिति ह स्म वा एतदाचक्षते यदेतद्दुष्प्रिंगं नि
र्ऋेतिर्ह स्म पाशिन्युपास्ते यदेवं होता परिधास्यन्नथ पाशान्प्रतिमोक्ष्यामीति ततो वा
एतां बृहस्पतिर्द्विपदामपश्यन्न यां रोषाति न ग्रभदिति तया निर्ऋत्याः पाशिन्या अध राम
राचः पाशान पास्यत्तद्यदेतां द्विपदां होता शंसति निर्ऋत्या एव तत्पाशिन्या अधराचः ॥१०॥

पाशान पास्यति स्वस्त्येव होतोन्मुच्यते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद न
वयस्य जन्मन इत्यसौ वाव मर्वयती वतेन सूर्यं नातिशंसति यदु द्विपदा पुरुषच्छंदसं सा
सर्वाणि छंदांस्यभ्याप्ता तेन बृहतीं नातिशंसति ॥१०॥४॥ ब्राह्मणस्पत्यया परिदधा
ति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्मण्येवैनं तदंततः प्रतिष्ठापयत्येवा पित्रे विश्वदेवाय बृष्ण इत्ये
नया परिदध्यात्प्रजाकामः पशुकामो बृहस्पते सुप्रजा वीरवंत इति प्रजया वै सुप्रजा वी
रवान्वयं स्याम पतयो रयीणामिति प्रजावान्पशुमान्रयिमान्वीरवान्भवति यत्रैवं विद्वा
नेतया परिदधाति बृहस्पते अति यदर्यो अर्हादिति एतेन यया परिदध्यात्तेजस्कामो ब्रह्मवर्च

ब्रा० च० २ ॥११॥

सकामोंनीववान्यान्ब्रह्मवर्चसमर्हतिद्युमदितिद्युमद्विवैब्रह्मवर्चसंविभातीतिवीव
वेब्रह्मवर्चसंभातियद्दीदयच्छवसऋतप्रजातेतिदीदायेवैवब्रह्मवर्चसंतदस्मासुद्रवि
णंधेहिचित्रमितिचित्रमिववैब्रह्मवर्चसंब्रह्मवर्चसीब्रह्मयशसीभवतियएवंविद्वानेत
यापरिदधातितस्मादेवंविद्वानेतयैवपरिदध्याद्ब्राह्मणस्पत्यातेनसूर्येणातिशंसतिय
दुत्रिष्टुभंत्रिःशंसतिसासर्वाणिच्छंदांस्यभ्यासातेनबृहतीनातिशंसतिगायत्र्याचत्रि
ष्टुभाचवषट्कुर्याद्ब्रह्मवैगायत्रीवीर्यंत्रिष्टुब्ब्रह्मणैवतद्वीर्यंसंदधातिब्रह्मवर्चसीब्र
ह्मयशसीवीर्यवान्भवतियएवंविद्वान्गायत्र्याचत्रिष्टुभाचवषट्करोत्यश्विनावायुना

राम ॥११॥

युवंसुदक्षाभापिबतमश्विनेतिगायत्र्याचविराजाचवषट्कुर्याद्ब्रह्मवैगायत्र्यन्नंविरा
ड्ब्रह्मणैवतदन्नाद्यंसंदधातिब्रह्मवर्चसीब्रह्मयशसीभवतिब्रह्माद्यमन्नमत्तिय
एवंविद्वान्गायत्र्याचविराजाचवषट्करोतितस्मादेवंविद्वान्गायत्र्याचैवविराजाचवषट्कु
र्यात्प्रवामंधांसिमद्यान्यस्थुरुभापिबतमश्विनेत्येताभ्यां॥१२॥चतुर्विंशमेतदहरुप
यंत्यारंभणीयमेतेनवैसंवत्सरमारभंतएतेनस्तोमांश्चछंदांसिचैतेनसर्वादेवताअ
नारब्धंवैतच्छंदोनारब्धासादेवतायदेतस्मिन्नहनिनारभंतेतदारंभणीयस्यारंभ
णीयत्वंचतुर्विंशस्तोमोभवतितच्चतुर्विंशस्यचतुर्विंशत्वंचतुर्विंशतिर्वाअर्द्धमासाः

ब्रा०व०२
॥१२॥

अर्द्धमासश एव तत्संवत्सरमारभंत उक्थ्यो भवति पशवो वा उक्थानि पशून्नामवरुध्यै
तस्य पंचदश स्तोत्राणि भवंति पंचदश शस्त्राणि स मासो मासश एव तत्संवत्सरमा
रभंते तस्य षष्टिश्च त्रीणि च शतानि स्तोत्रियास्तावंति संवत्सरस्याहान्यहःश एव तत्सं
वत्सरमारभंतेऽग्निष्टोम एतदहः स्यादित्याहुरग्निष्टोमो वै संवत्सरो न वा एतद
न्योग्निष्टोमादहर्दाधार न विव्याचेति स यद्यग्निष्टोमः स्यादष्टाचत्वारिंशास्त्रयः
पवमानास्युश्चतुर्विंशानीतराणि स्तोत्राणि न तु षष्टिश्चैव त्रीणि च शतानि स्तो
त्रियास्तावंति संवत्सरस्याहान्यहःश एव तत्संवत्सरमारभंत उक्थ्य एव स्या

राम
॥१२॥

त्पशुसमृद्धो यज्ञः पशुसमृद्धं सत्रं सर्वाणि चतुर्विंशानि स्तोत्राणि प्रसक्षाच्चेतदहश्च
तुर्विंशन्तस्मादुक्थ्य एव स्यात् ॥१२॥ ६॥ बृहद्रथंतरे सामनी भवत एते वै यज्ञस्य ना
वौ संपारिण्यौ यद्बृहद्रथंतरे ताभ्यामेव तत्संवत्सरं तरंति पादौ वै बृहद्रथंतरे शिर ए
तदहः पादाभ्यामेव तच्छ्रियं शिरोभ्यायंति पक्षौ वै बृहद्रथंतरे शिर एतदहः पक्षाभ्यामेव
तच्छ्रियं शिरोभ्यायुवंति उभे न समवसृज्ये यदुभे समवसृजेयुर्यथैवच्छिन्ना नौर्बंध
नाच्छीरं तीरमृच्छंती प्लवेतैवमेव ते सत्रिणस्तीरं तीरमृच्छंतः प्लवेरन्य उभे समवसृजेयु
स्तद्यदि रथंतरमवसृजेयुर्बृहते वोभे अनवसृष्टे अथ यदि बृहदवसृजेयू रथंतरेणे

ब्रा० च० २
॥१३॥

वोभे अनवसृष्टे यद्बृहद्रथंतरं तद्वैरूपं यद्बृहत्तद्वैराजं यद्रथंतरं तच्छाक्वरं यद्बृहत्तद्रैवतमेव
मेते उभे अनवसृष्टे भवतो य एवं विद्वांस एतदहरुपयंत्याप्त्वा वै तेऽहःशः संवत्सर
माप्त्वार्द्धमासशआप्त्वा मासशआप्त्वा स्तोमांश्च छंदांसि चाप्त्वा सर्वा देवतास्तप एव
तप्यमानाः सोमपीथं भक्षयंतः संवत्सरमभिषुण्वंत आसते य एवात ऊर्ध्वं संव
त्सरमुपयंति गुरुं वै ते भारमभिनिदधते सं वै गुरुर्भारः शृणात्यथ य एनं परस्तात्क
र्मभिराप्त्वावस्तादुपैति स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते ॥१३॥७॥ यद्वै चतुर्विंशं
तन्महाव्रतं तद्यदहर्दिवेनात्र होता रेतः सिंचति तद्दो महाव्रतीयेनाह्ना प्रजनयति

रै
राम
॥१३॥

संवत्सरे संवत्सरे वै रेतः सिक्तं जायते तस्मात्समानं बृहद्दिवा निष्केवल्यं भवत्येष ह वा ए
नं परस्तात्कर्मभिराप्त्वावस्तादुपैति य एवं विद्वानेतदहरुपैति स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नु
ते य एवं वेद यो वै संवत्सरस्यावारं च पारं च वेद स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुत इति रात्री
वा अस्य प्रायणीयोऽवारमुदयनीयः पारं स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद यो वै सं
वत्सरस्यावरोधनं चोद्रोधनं च वेद स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुत इति रात्री वा अस्य
प्रायणीयोऽवरोधनमुदयनीय उद्रोधनं स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद यो वै सं
वत्सरस्य प्राणोदानौ वेद स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुत इति रात्री वा अस्य प्रायणीयः

प्राण उद्यन्न उदयनीयः स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद य एवं वेद ॥१४॥८॥ इति च
द्वितीयोध्यायः ॥ ॥ ज्योतिर्गौरायुरिति स्तोमेभिर्यंत्ययं वै लोको ज्योतिरंतरिक्षं गौरसौ
लोक आयुः स एवैष उत्तरस्त्र्यहो ज्योतिर्गौरायुरिति त्रीण्यहानि गौरायुर्ज्योतिरिति त्री
ण्ययं वै लोको ज्योतिरसौ लोको ज्योतिस्त एते ज्योतिषी उभयतः संलोकेतेनैनेनेनोभयतो ज्यो ते
तिषा षळहेन यंति तद्यदेतेनोभयतो ज्योतिषा षळहेन यंत्यनयोरेव तल्लोकयोरुभयतः
प्रतितिष्ठंतो यंत्यस्मिंश्च लोकेमुष्मिंश्चोभयोः परिग्रहा एतद्दैवचक्रं यदभिप्लवः षळह राम
स्तस्य यावभितोऽग्निष्टोमौ तौ प्रधी ये चत्वारो मध्य उक्थ्यास्तन्नभ्यं गच्छति वै वर्त

मानेन यत्र कामयते तत्स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद यो वै तद्वेद यत्प्रथमः ष
ळहः स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते यस्तद्वेद यद्द्वितीयो यस्तद्वेद यत्तृतीयो यस्त
द्वेद यच्चतुर्थो यस्तद्वेद यत्पंचमः ॥१५॥२॥ प्रथमं षळहमुपयंति षळहानि भवंति षड्वा
ऋतव ऋतुश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंत्यृतुशः संवत्सरे प्रतितिष्ठंतो यंति द्वितीयं षळहमुप
यंति द्वादशाहानि भवंति द्वादश वै मासा मासश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंति मासशः संवत्सरे
प्रतितिष्ठंतो यंति तृतीयं षळहमुपयंत्यष्टादशाहानि भवंति नानि द्वेधान वान्यानि नवान्या
नि नव वै प्राणा नव स्वर्गा लोकाः प्राणांश्चैव तत्स्वर्गांश्च लोकानाप्नुवंति प्राणेषु चैव तत्स्व

र्गेषु वलोकेषु प्रतितिष्ठंतो यंति चतुर्थं षडहेळमुपयंति चतुर्विंशतिरहानि भवंति चतुर्विंश
तिर्वा अर्द्धमासा अर्द्धमासश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंत्यर्द्धमासशः संवत्सरे प्रतितिष्ठंतो
यंति पंचमं षळहमुपयंति त्रिंशदहानि भवंति त्रिंशदक्षरा वै विराड्विराळन्नाद्यं विरा
जमेव तन्मासि मास्यभिसंपादयंतो यंत्यन्नाद्यकामाः खलु वै सत्रमासत तत्तद्यद्विरा
जं मासि मास्यभिसंपादयंतो यंत्यन्नाद्यमेव तन्मासि मास्यवरुंधाना यंत्यस्मै
च लोकायामुष्मै चोभाभ्यां ॥२८॥२॥ गवामयनेन यंति गावो वा आदित्या आदि
त्यानामेव तदयनेन यंति गावो वै सत्रमासत शफांश्छृंगाणि सिषासत्यस्तासां द

शमे मासि शफाः शृंगाण्यजायंत ता अब्रुवन्यस्मै कामाया दीक्षामह्यापाम तमुत्तिष्ठा
मेति ता या उदतिष्ठंस्ता एताः शृंगिण्योऽथ याः समापयिष्यामः संवत्सरमित्यासत ता
सामश्रद्धया शृंगाणि प्रावर्त्तंत ता एतास्तूपरा ऊर्जं त्वसुन्वंस्तस्मादु ताः सर्वानृतून्प्राप्त्वो
त्तरमुत्तिष्ठन्त्यूर्जं ह्यसुन्वन्त्सर्वस्य वै गावः प्रेमाणं सर्वस्य चारुतां गताः सर्वस्य प्रेमाणं स
र्वस्य चारुतां गच्छति य एवं वेदादित्याश्च ह वा अंगिरसश्च स्वर्गे लोके स्पर्द्धंत वयं पूर्व एष्यामो
वयमिति ते ह्यादित्याः पूर्वे स्वर्गं लोकं जग्मुः पश्चेवांगिरसः षष्ट्यां वा वर्षेषु यथा वा प्रायणी
यातिरात्रश्चतुर्विंश उक्थ्यः सर्वेऽभिप्लवाः षळहा आस्थ्यंत्यन्यान्यहानि तदादित्यानामय

ब्रा·व·२ ॥१६॥

नं प्रायणीयोतिरात्रश्चतुर्विंश उक्थ्यः सर्वे पृष्ठ्याः षळहा आप्त्यंत्यन्यान्यहानि तदंगिरसा
मयनं सा यथा स्रुतिरंजसायन्येवमभिप्लवः षळहः स्वर्गस्य लोकस्याथ यथा महापथः
पर्याण एवं पृष्ठ्यः षळहः स्वर्गस्य लोकस्य तद्यदुभाभ्यां यंत्युभाभ्यां वै यन्न रिष्यत्युभयोः
कामयोरुपाप्त्यै यश्चाभिप्लवे षळहे यश्च पृष्ठ्ये ॥१७॥ ३ ॥ एकविंशमेतदहरुपयंति विषु
वंतं मध्ये संवत्सरस्यैतेन वै देवा एकविंशेनादित्यं स्वर्गाय लोकायोदयच्छंत्स एष इत
एकविंशस्तस्य दशावस्तादहानि दिवाकीर्त्यस्य भवंति दश परस्तान्मध्य एष एकविंश राम
उभयतो विराजि प्रतिष्ठित उभयतो हि वा एष विराजि प्रतिष्ठितस्तस्मादेषोंतरेमांल्लो ॥१६॥

कान्यन्न व्यथते तस्य वै देवा आदित्यस्य स्वर्गाल्लोकादवपातादबिभयुस्तं त्रिभिः स्वर्गै
र्लोकैरवस्तात्प्रत्युत्तभ्नुवन्त्स्तोमा वै त्रयः स्वर्गा लोकास्तस्य पराचोतिपातादबिभयुस्तं
त्रिभिः स्वर्गैर्लोकैः परस्तात्प्रत्यस्तभ्नुवन्त्स्तोमा वै त्रयः स्वर्गा लोकास्त्रयोवस्तात्सप्तद
शा भवंति त्रयः परस्तान्मध्य एष एकविंश उभयतः स्वरसामभिर्धृत उभयतो हि वा एष स्वर
सामभिर्धृतस्तस्मादेषोंतरेमांल्लोकान्यन्न व्यथते तस्य वै देवा आदित्यस्य स्वर्गाल्लोकादव
पातादबिभयुस्तं परमैः स्वर्गैर्लोकैरवस्तात्प्रत्युत्तभ्नुवन्त्स्तोमा वै परमाः स्वर्गा लोकास्तस्य
पराचोतिपातादबिभयुस्तं परमैः स्वर्गैर्लोकैः परस्तात्प्रत्यस्तभ्नुवन्त्स्तोमा वै परमाः स्वर्गा लो

कास्तत्र्यो वस्तात्सप्तदशा भवंति त्रयः परस्तात्ते द्वौ द्वौ संपद्य त्रयस्त्रयश्चतुस्त्रिंशा भवंति चतुस्त्रिंशो
वै स्तोमानामुत्तमस्तिष्ठुवा एष एतदध्याहितस्तपति तिष्ठुहि वा एष एतदध्याहितस्तपति स वा
एष उत्तरोस्मात्सर्वस्माद्भूताद्भविष्यतः सर्वमेवेदमतिरोचते यदिदं किंचोत्तरो भवति यस्मादु
त्तरो बुभूषति तस्मादुत्तरो भवति य एवं वेद ॥१८॥४॥ स्वरसामन उपयंतीमे वै लोकाः स्वर
सामान इमान्वै लोकान्स्वरसामभिरस्पृण्वंस्तत्स्वरसाम्नां स्वरसामत्वं तद्यत्स्वरसाम्न
उपयंत्येष्वेवैनं तं लोकेष्वाभजंति तेषां वै देवाः सप्तदशानां प्रप्लुयादबिभयुः समा इव
वै स्तोमा अविगूह्ला इव मे हनप्रप्लिवेरन्निति तान्सर्वैस्तोमैरवस्तात्पर्यौषन्त्सर्वैः पृ

ष्ठैः परस्तात्तद्यदभिजित्सर्वस्तोमो वस्ताद्भवति विश्वजित्सर्वपृष्ठः परस्तात्ते सप्तदशानु
भयतः पर्यूषंति धृत्या अप्रप्लुयाय तस्य वै देवा आदित्यस्य स्वर्गाल्लोकादवपातादबिभ
युस्तं पंचभी रश्मिभिरुदद्वयन्न्॥ रश्मयो वै दिवाकीर्त्यानि महादिवाकीर्त्यं पृष्ठं भवति
विकर्णं ब्रह्मसाम भासमग्निष्टोमसामेमे भवत हृद्रथंतरे पवमानयोर्भवतस्तदादित्यं पंच
भी रश्मिभिरुद्दृंहंति धृत्या अनवपाताय उदित आदित्ये प्रातरनुवाकमनुब्रूयात्सर्वं ह्येवैत
दहर्दिवाकीर्त्यं भवति सौर्यं पशुमन्यं गव्येंते सवनीयस्योपालंभ्यमालभेरन्त्सौर्यं देवत्यं
ह्येतदहरेकविंशतिं सामिधेनीरनुब्रूयात्रयस्त्रिंशा ध्येतदहरेकविंशमेकपंचाशतं हि पंचा

ब्रा०न०३
॥१८॥

शतं वा शस्त्वा मध्ये निविदं दधाति तावतीरुत्तराः शंसति शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः शतेंद्रिय आयुष्येवैनं तद्वीर्य इंद्रिये दधाति ॥१०॥५॥ दूरोहणं रोहति स्वर्गो वै लोको दूरोहणं स्वर्गमेव तल्लोकं रोहति य एवं वेद यद्वेव दूरोहणा३म् ॥ असौ वै दूरोहो योसौ तपति कश्चिद्वा अत्र गच्छति स यद्दूरोहणं रोहत्येतमेव तद्रोहति हंसवत्या रोहति हंसः शुचिषदित्येष वै हंसः शुचिषद्वसुरंतरिक्षसदित्येष वै वसुरंतरिक्षसद्धोता वेदिषदित्येष वै होता वेदिषदतिथिर्दुरोणसदित्येष वा अतिथिर्दुरोणसन्नृषदित्येष वै नृषद्वरसदित्येष वै वरसद्वरं वा एतत्स द्मनां यस्मिन्नेष आसन्नस्तपत्यृतसदित्येष वै सत्यसद्व्योमसदित्येष वै व्योमसद्व्योम वा

राम
॥१८॥

एतत्सद्मनां यस्मिन्नेष आसन्नस्तपत्यब्जा इत्येष वा अब्जा अद्भ्यो वा एष प्रातरुदेत्यपः सायं प्रविशति गोजा इत्येष वै गोजा ऋतजा इत्येष वै सत्यजा अद्रिजा इत्येष वा अद्रिजा ऋतमित्येष वै सत्यमेष एतानि सर्वाण्येष ह वा अस्य छंदः स्तोमः प्रत्यक्षतमादिव रूपं तस्माद्यत्र क्व च दूरोहणं रोहेद्धंसवत्यैव रोहेत्तार्क्ष्ये स्वर्गकामस्य रोहेत्तार्क्ष्यो ह वा एतं पूर्वो ध्वानमैद्यत्रादो गायत्री सुपर्णो भूत्वा सोममाहरत्तद्यथा क्षेत्रज्ञमध्वनः पुर एतारं कुर्वीत तादृक्तद्यद्देवतार्क्ष्येण यं वै तार्क्ष्यो योयं पवत एष स्वर्गस्य लोकस्याभिवोढा त्यमूषु वाजिनं देवजूतमित्येष वै वाजी देवजूतः सहावानं तरुतारं रथानामित्येष वै सहावांस्तरुतै

ब्रा०ब०३ ॥२०॥

षडीमांल्लोकान्त्सद्यस्तरत्यरिष्टनेमिं पृतनाजमाशुमित्येष वा अरिष्टनेमिः पृतनाजिदा
शुः स्वस्तय इति स्वस्तितामाशास्ते तार्क्ष्यमिहाहुवेमेति ह्वयत्येवैनमेतदिन्द्रस्येव राति
माजोहुवानाः स्वस्तय इति स्वस्तितामेवाशास्ते नावमिवारुहेमेति समेवैनमेतदधिरो
हति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै संपत्त्यै संगत्या उर्वी न पृथ्वी बहुले गभीरे मा वामेतौ मा प
रेतौ रिषामेतीमिएवैतदनुमंत्रयत आ च परा चेमेष्यन्त्सद्यश्चिद्यः शवसा पंच कृष्टीः सू
र्य इव ज्योतिषापस्ततानेति प्रत्यक्षं सूर्यमभिवदति सहस्रसाः शतसा अस्य रंहिर्न स्मा
वरंते युवतिं न शर्यामित्याशिषमेवैतेनाशास्त आत्मने च यजमानेभ्यश्च ॥ २० ॥ ६ ॥

राम ॥२०॥

आह्वयद्रोहणं रोहति स्वर्गो वै लोको रोहणं वागाहावो ब्रह्मैव वाक् स यदाह्वयते तद्ब्रह्म
णाहावेन स्वर्गं लोकं रोहति स पच्छः प्रथमं रोहतीमं तं लोकमाप्नोत्यथार्धर्चशोंतरिक्षं
तदाप्नोत्यथ त्रिपद्यामुं तं लोकमाप्नोत्यथ केवल्या तदेतस्मिन्प्रतितिष्ठति य एष तप
ति त्रिपद्या प्रत्यवरोहति यथा शाखां धारयमाणस्तदमुष्मिंल्लोके प्रतितिष्ठत्यथार्धर्च
शोंतरिक्षे पच्छोस्मिंल्लोके आह्वैव तत्स्वर्गं लोकं यजमाना अस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंत्य
थ य एककामाः स्युः स्वर्गकामाः परांचमेव तेषां रोहेत्तेजयेयुर्हैव स्वर्गं लोकं नत्वेवास्मि
ल्लोके ज्योगिव वसेयुर्मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं

अ॰ब्रा॰ ॥२०॥

वेपशवः पशवश्छंदांसि पशूनामवरुध्यै ॥२१॥८॥ यथा वै पुरुष एवं विषुवांस्तस्य यथा द
क्षिणोर्द्ध एवं पूर्वोर्द्धो विषुवतो यथोत्तरोर्द्ध एवमुत्तरोर्द्धो विषुवतस्तस्मादुत्तर इत्याचक्षते
प्रबाहुक्सतः शिर एव विषुवान्बिदलसंहित इव वै पुरुषस्तद्धापि स्यूमेव मध्ये शीर्ष्णो
विज्ञायते तदाहुर्विषुवत्येवैतदहः शंसेद्विषुवान्वा एतदुक्थानामुक्थं विषुवान्विषुवा
निति ह विषुवंतो भवंति श्रैष्ठतामश्नुवत इति तत्तन्नादृत्यं संवत्सर एव शंसेद्रेतो वा एत
त्संवत्सरं दधतो यंति यानि वै पुरा संवत्सराद्रेतांसि जायंते यानि पंचमास्यानि या
नि षण्मास्यानि स्रीव्यंति वै तानि न वै तैर्भुंजतेऽथ यान्येव दशमास्यानि जायंते या

राम ॥२०॥

नि सांवत्सरिकाणि तैर्भुंजते तस्मात्संवत्सर एवैतदहः शंसेत्संवत्सरो ह्येतदहराप्नोति सं
वत्सरं ह्येतदहराप्नुवंत्येष ह वै संवत्सरेण पाप्मानमपहते एष विषुवतांगेभ्यो ह वमा
सैः पाप्मानमपहते शीर्ष्णो विषुवता प संवत्सरेण पाप्मानं हते प विषुवता य एवं वेद वैश्व
कर्मणमृषभं सवनीयस्यापालंभ्यमालभेरन्निंद्ररूपमुभयत एतं मरुत्वतीयेहन्निंद्रो वै
वृत्रं हत्वा विश्वकर्माभवत्प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा विश्वकर्माभवत्संवत्सरो विश्वकर्मैंद्रमेवैत
दात्मानं प्रजापतिं संवत्सरं विश्वकर्माणमाप्नुवंतींद्र एव तदात्मनि प्रजापतौ संवत्सरे वि
श्वकर्मण्यंततः प्रतितिष्ठंति प्रतितिष्ठति य एवं वेद य एवं वेद ॥२२॥८॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे॥

ब्रा०च०४

॥२१॥

तृतीयोऽध्यायः॥३॥ प्रजापतिरकामयत प्रजायेय भूयान्त्स्यामिति स तपोऽतप्यत स तपस्तप्त्वैतं
द्वादशाहमपश्यदात्मन एवांगेषु च प्राणेषु च तमात्मन एवांगेभ्यश्च प्राणेभ्यश्च द्वादशधा नि
रमिमीत तमाहरत्तेनायजत ततो वै सोऽभवदात्मना प्र प्रजया पशुभिरजायत भवत्यात्म
ना प्र प्रजया पशुभिर्जायते य एवं वेद सोऽकामयत कथं नु गायत्र्या सर्वतो द्वादशाहं
परिभूय सर्वामृद्धिमृध्नुयामिति तं वै तेजसैव पुरस्तात्पर्यभवच्छन्दोभिर्मध्यतोऽक्ष
रैरुपरिष्टाद्गायत्र्या सर्वतो द्वादशाहं परिभूय सर्वामृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धिमृध्नोति
य एवं वेद यो वै गायत्रीं पक्षिणीं चक्षुष्मतीं ज्योतिष्मतीं भास्वतीं वेद गायत्र्या पक्षिण्या चक्षु

राम

॥२१॥

ष्मत्या ज्योतिष्मत्या भास्वत्या स्वर्गं लोकमेत्येषा वै गायत्री पक्षिणी चक्षुष्मती ज्योति
ष्मती भास्वती यद्द्वादशाहस्तस्य यावभितोऽतिरात्रौ तौ पक्षौ यावन्तराग्निष्टोमौ ते च
क्षुषी ये ष्टोमा मध्य उक्थ्याः स आत्मा गायत्र्या पक्षिण्या चक्षुष्मत्या ज्योतिष्मत्या भा
स्वत्या स्वर्गं लोकमेति य एवं वेद॥२३॥१॥ त्रयश्च वा एते त्र्यहा आदशममहर्द्वाव
तिरात्रौ यद्द्वादशाहो द्वादशाहानि दीक्षितो भवति यज्ञिय एवैतैर्भवति द्वादश रात्री
रुपसद उपैति शरीरमेवताभिर्धूनुते द्वादशाहं प्रसुतो भूत्वा शरीरं धूत्वा शुद्धः पूतो
देवता अप्येति य एवं वेद षट्त्रिंशदहो वा एष यद्द्वादशाहः षट्त्रिंशदक्षरा वै बृहती बृह

ब्रा·ब·४
॥२२॥

त्या वा एतदयनं यद्द्वादशाहो बृहत्या वै देवा इमान्लोकानाश्नुवत ते वै दशभिरेवाक्षरैरि
मं लोकमाश्नुवत दशभिरंतरिक्षं दशभिर्दिवं चतुर्भिश्चतस्रो दिशो द्वाभ्यामेवास्मि
न्लोके प्रत्यतिष्ठन्नतितिष्ठति य एवं वेद तदाहुर्यदन्यानि छंदांसि वर्षीयांसि भू
योक्षरतराण्यथ कस्मादेतां बृहतीत्याचक्षत इत्येतया हि देवा इमान्लोकानाश्नुवत
ते वै दशभिरेवाक्षरैरिमं लोकमाश्नुवत दशभिरंतरिक्षं दशभिर्दिवं चतुर्भिश्चतस्रो दिशो
द्वाभ्यामेवास्मिन्लोके प्रत्यतिष्ठंस्तस्मादेतां बृहतीत्याचक्षतेऽश्नुते यद्यत्कामयते य
एवं वेद ॥ २४ ॥ ३ ॥ प्रजापतिर्यज्ञो वा एष यद्द्वादशाहः प्रजापतिर्वा एतेनाग्रे यजत द्वा

भि
राम
॥२२॥

दशाहेन सोऽब्रवीदृतूंश्च मासांश्च याजयत मा द्वादशाहेनेति तं दीक्षयित्वानपक्रमं गम
यित्वाब्रुवन्देहि नु नोऽथ त्वा याजयिष्याम इति तेभ्य इषमूर्जं प्रायच्छत्सैषोर्गृतुषु च मा
सेषु च निहिता ददतं वै ते तमयाजयंस्तस्माद्दद्याज्यः प्रतिगृह्णंतो वै ते तमयाजयंस्त
स्मात्प्रतिगृह्णता याज्यमुभये राध्नुवंति य एवं विद्वांसो यजंते च याजयंति चैते वा इमऋ
तवश्च मासाश्च गुरव इवामन्यंत द्वादशाहं प्रतिगृह्य ते ब्रुवन्प्रजापतिं याजय नो द्वाद
शाहेनेति स तथेत्यब्रवीत्ते वै दीक्षध्वमिति ते पूर्वपक्षाः पूर्वेऽदीक्षंत ते पाप्मानमपाहत
तस्मात्ते दिवेव दिवेव ह्यपहतपाप्मानोऽपरपक्षा अपरेऽदीक्षंत ते न तरां पाप्मानमपाह

ब्रा० व०४
॥२३॥

तेतस्मान्नेतमह्वतमह्वख्यन्नपहतपाप्मानस्तस्मादेवं विद्वान्दीक्षमाणेषु पूर्वः पूर्वए
वदिदीक्षिषितोऽपपाप्मानं हतेय एवं वेद सवा अयं प्रजापतिः संवत्सरऋतुषु च मा
सेषु च प्रत्यतिष्ठत्ते वा इमऋतवश्च मासाश्च प्रजापताविव संवत्सरे प्रत्यतिष्ठंस्त एते
न्यान्यस्मिन्प्रतिष्ठिता एवं ह वाव स ऋत्विजि प्रतितिष्ठति यो द्वादशाहेन यजते तस्मादा
हुर्नपापः पुरुषो याज्यो द्वादशाहेनेदं मयि प्रतितिष्ठादिति ज्येष्ठयज्ञो वा एष यद्द्वा
दशाहः स वै देवानां ज्येष्ठो य एतेनाग्रे यजते श्रेष्ठयज्ञो वा एष यद्द्वादशाहः स वै देवानां श्रे
ष्ठो य एतेनाग्रे यजते ज्येष्ठः श्रेष्ठो यजेनेकल्याणी ह समा भवति न पापः पुरुषो याज्यो

राम
॥२३॥

द्वादशाहेनेनेदं मयि प्रतितिष्ठादिति नीन्द्राय वै देवा ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याय नातिष्ठंत सो
ब्रवीद्बृहस्पतिं याजय मा द्वादशाहेनेति तमयाजयत्ततो वै तस्मै देवा ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याया
तिष्ठंत तिष्ठंते स्मै स्वा ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याय समस्मिन्त्स्वा श्रिष्ठता यां जानते य एवं वेदो
र्ध्वो वै प्रथमस्त्र्यहस्तिर्यङ्मध्यमोर्वाङुत्तमः स यदूर्ध्वः प्रथमस्त्र्यहस्तस्मादयमग्निरू
र्ध्व उद्दीप्यत ऊर्ध्वा ह्येतस्य दिग्यत्तिर्यङ्मध्यमस्तस्मादयं वायुस्तिर्यङ्पवते तिरश्चीर्ह्यापो
वहंतीति तिरश्ची ह्येतस्य दिग्यदर्वाङुत्तमस्तस्मादसावर्वाङ्तपत्यर्वाङ्वर्षत्यर्वाञ्चि नक्ष
त्राण्यर्वाची ह्येतस्य दिक्समंच वा इमे लोकाः सम्यंच एते त्र्यहाः सम्यंचो स्मा इमे लोकाः

ब्रा॰ उ॰ ४

॥२४॥

श्रियं दीप्यति य एवं वेद ॥ ११ ॥ ३ ॥ दीक्षा वै देवेभ्यो पाक्रामत्तां वासंतिकाभ्यां मासाभ्यामन्व
युंजत तां वासंतिकाभ्यां मासाभ्यां नोदाप्नुवंस्तां ग्रैष्माभ्यां तां वार्षिकाभ्यां तां शारदाभ्यां तां
हैमंतिका भ्यां मासाभ्यामन्वयुंजत तां हैमंतिकाभ्यां मासाभ्यां नोदाप्नुवंस्तां शैशिरा
भ्यां मासाभ्यामन्वयुंजत तां शैशिराभ्यां मासाभ्यामाप्नुवन्नाप्नोति यमीप्सति नैनं द्विष
न्नाप्नोति य एवं वेद तस्माद्यं सत्रियादीक्षापन्नं मेदं तयोरेव शैशिरयोर्मासयोरागतयोर्दी
क्षेत साक्षादेव तद्दीक्षायामागतायां दीक्षते प्रत्यक्षाद्दीक्षां परिगृह्णाति तस्मादेतयोरेव
शैशिरयोर्मासयोरागतयोर्दीक्षेव ग्राम्याः पशवो विचिन्वारण्या अणिमाणमेव तत्परुषिमाणं

राम

॥२४॥

नियंति दीक्षारूपमेव तदुपनिप्लुवंते स पुरस्ताद्दीक्षायाः प्राजापत्यं पशुमालभते तस्य सप्त
दश सामिधेनीरनुब्रूयात्सप्तदशो वै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै तस्याप्रियो जामदग्न्यो भवं
ति तदाहुर्यदन्येषु पशुषु यथऽऋष्याप्रियो भवंत्यथ कस्मादस्मिन्त्सर्वेषां जामदग्न्य ए
वेति सर्वरूपा वै जामदग्न्यः सर्वसमृद्धाः सर्वरूप एष पशुः सर्वसमृद्धस्तद्यज्जामदग्न्यो भ
वंति सर्वरूपतायै सर्वसमृध्यै तस्य वायव्यः पशुपुरोळाशो भवति तदाहुर्यदन्यदेवत्य उ
त पशुर्भवत्यथ कस्माद्वायव्यः पशुपुरोळाशः क्रियत इति प्रजापतिर्वै यज्ञो यज्ञस्यायाया
तयामताया इति ब्रूयाद्यद्वायव्यस्तेन प्राजापत्यो नैति वायुर्ह्येव प्रजापतिस्तदुक्तमृषिणा

ब्रा० स० ४ ॥२५॥

पवमानः प्रजापतिरिति सत्रमुखे त्स्वप्याग्नीन्यजेरन्त्स्वैर्वै दीक्षेरन्त्स्वेवै सुनुयुर्वै संतमभ्यु
दवस्यत्स्मूर्ग्वै वसंत ऊर्जमेवतदूर्जमभ्युदवस्यति ॥२८॥ ६ ॥ छंदांसि वा अन्योन्यस्यायतन
मभ्यध्यायन्गायत्री त्रिष्टुभश्च जगत्यै चायतनमभ्यध्यायत्त्रिष्टुब्गायत्र्यै च जगत्यै च ज
गती गायत्र्यै च त्रिष्टुभश्च तन्नो वा एतं प्रजापतिर्व्यूढछंदसं द्वादशाहमपश्यत्तमाहरत्ते
नायजत तेन स सर्वान्कामांश्छंदांस्यगमयत्सर्वान्कामानाप्नोति य एवं वेद छंदांसि व्यूहत्य
यातयामतायै छंदांस्येव व्यूहति तद्यथादोऽश्वैर्वानडुद्भिर्वान्यैरन्यैरश्रांततरैरश्रांततरै
रैरुपविमोकं यांत्येवमेवैतच्छंदोभिरन्यैरन्यैरश्रांततरैरश्रांततरैरुपविमोकं स्वर्गं लो

राम ॥२९॥

कं यंति यच्छंदांसि व्यूहतीमौ वै लोकौ सहास्तां तौ व्यैतां नावर्षन्न समतपत्ते पंचजना
न समजानत तौ देवाः समनयंस्तौ संयंतावेतं देवविवाहं व्यवहेतां रथंतरेणैवेयममू
ज्जिन्वति बृहतासाविमां नोधसेनैवेयममूं जिन्वति श्यैतेनासाविमां धूमेनैवेयममूं
जिन्वति वृष्ट्यासाविमां देवयजनमेवेयममुष्यामदधात्पशूनसावस्यामिति ह्य इयम
मुष्यां देवयजनमदधादेतद्वै चंद्रमसि कृष्णमिव ॥ तस्मादापूर्यमाणपक्षेषु यजंत एत
द्वे विपिबंत ऊषान सावस्यामिति ह्यपि तुरः कावषेय उवाचोषः पोषो जनमेजयके ति तस्मा
द्ध्येतर्हि गव्यं मीमांसमानाः पृच्छंति संति तत्रोषा३ इति ॥ ऊषो हि पोषो सौ वै लोक इमं

ब्रा०च०४
॥२६॥

ल्लोकमभिपर्यावर्त्तंत ततो वै द्यावापृथिवी अभवतां न द्यावांतरिक्षं नांतरिक्षाद्भूमिः ॥२७॥५॥
बृहच्चवा इदमग्रेरथंतरं चास्तां वाक्च वै तन्मनश्चास्तां वाग्वै रथंतरं मनो बृहत्तद्बृहत्पू
र्वं ससृजानं रथंतरमत्यमन्यत तद्रथंतरं गर्भमधत्त तद्वैरूपमसृजत ते द्वे भूत्वा रथंतरं
च वैरूपं च बृहदत्यमन्येतां तद्बृहद्गर्भमधत्त तद्वैराजमसृजत ते द्वे भूत्वा बृहच्च वैराजं च र
थंतरं च वैरूपं चात्यमन्येतां तद्रथंतरं गर्भमधत्त तच्छाक्वरमसृजत तानि त्रीणि भूत्वा रथं
तरं च वैरूपं च शाक्वरं च बृहच्च वैराजं चात्यमन्यंत तद्बृहद्गर्भमधत्त तद्रैवतमसृजत तानि
त्रीण्यन्यानि त्रीण्यन्यानि षट्पृष्ठान्यासंस्तानि ह तर्हि त्रीणि छंदांसि षट्पृष्ठानि नोद

राम
॥२६॥

स्तुवन्त्सा गायत्री गर्भमधत्त सानुष्टुभमसृजत त्रिष्टुप्गर्भमधत्त सा पंक्तिमसृजत जगती
गर्भमधत्त सातिच्छंदसमसृजत तानि त्रीण्यन्यानि त्रीण्यन्यानि षट्छंदांस्यासन्षट्पृष्ठा
नि तानि तथा कल्पंत कल्पते यज्ञोऽपि तस्यै जनतायै कल्पते यत्रैवमेतां छंदसां च पृष्ठा
नां कॢप्तिं विद्वान्दीक्षते दीक्षते ॥२८॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे४ चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ अग्निर्वै दे
वता प्रथममहर्वहति त्रिवृत्स्तोमो रथंतरं साम गायत्री छंदो यथादेवतमेनेन यथास्तोमं
यथा साम यथा छंदसं राध्नोति य एवं वेद यद्वेति च प्रेति च तत्प्रथमस्याह्नो रूपं यद्युक्त
वद्यद्रथवद्यदाशुमद्यत्पिबवद्यत्प्रथमे पदे देवता निरुच्यते यदयं लोकोऽभ्युदितो यद्राथं

ब्रा०५
॥२७॥

तरं यज्ञायज्ञं यत्करिष्यद्देतानि वै प्रथमस्याह्नो रूपाण्युपप्रयंतो अध्वरमिति प्रथमस्याह्न
आज्यं भवति प्रति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं वायवा याहि दर्शतेति प्रउगमिति प्रथ
मेहनि प्रथमस्याह्नो रूपमा त्वा रथं यथोतय इदं वसो सुतमंध इति मरुत्वतीयस्य प्रति
पदनुचरौ रथवच्च पिबवच्च प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपमिंद्र नेदीय एदिहीतींद्रनिह
वः प्रगाथः प्रथमे पदे देवता निरुच्यते प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरि
ति ब्राह्मणस्पत्यः प्रति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपमग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वं
त्यप इति धाय्याः प्रथमेषु पदेषु देवता निरुच्यंते प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं प्र व इं

राम
॥२७॥

द्राय वृत्रहत इति मरुत्वतीयः प्रगाथः प्रति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपमा याह्विंद्रो वस उ
प न इति सूक्तमिति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपमभि त्वा शूर नोनुमो भि त्वा पूर्वपीतय
इति रथंतरं पृष्ठं भवति राथंतरेहनि प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं यद्वावान पुरुतमं
पुराषाळिति धाय्या वृत्रहेंद्रो नामान्यप्रा इति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं पिबा सु
तस्य रसिन इति साम प्रगाथः पिबवान्प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देव
जूतमिति तार्क्ष्यं पुरस्तात्सूक्तस्य शंसति स्वस्त्ययनं वै तार्क्ष्यः स्वस्तितायै स्वस्त्ययनमेव
तत्कुरुते स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद ॥२०॥ आ न इंद्रो दूरादान आसादिति

ब्रा॰ च॰ ५
॥२८॥

सूक्तमिति प्रथमेऽहनि प्रथमस्याह्नो रूपं संपातौ भवतो निष्केवल्यमरुत्वतीययोर्निविद्धा
ने वामदेवो वा इमाँल्लोकानपश्यत्तान्संपातैः समपतद्यत्संपातैः समपतत्तत्संपाता
नां संपातत्वं तद्यत्संपातौ प्रथमेऽहनि शंसति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै संपत्त्यै संगत्यै त
त्सवितुर्वृणीमहेऽद्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ राथंतरेऽहनि प्रथमे
ऽहनि प्रथमस्याह्नो रूपं युंजते मन उत युंजते धिय इति सावित्रं युक्तवत्प्रथमेऽहनि प्र
थमस्याह्नो रूपं प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधेति द्यावापृथिवीयं प्रेति प्रथमेऽहनि प्र
थमस्याह्नो रूपमिहेह वो मनसा बंधुता नर इत्यार्भवं यह्वा एति च प्रेति वत्प्रथमस्या

राम
॥२८॥

ह्नो रूपं न द्युत्वेति सर्वं मभविष्यत्प्रैष्यन्निवास्माल्लोकाद्यजमाना इति तद्यदिहेह वो म
नसा बंधुता नर इत्यार्भवं प्रथमेऽहनि शंसत्ययं वै लोक इहेहास्मिन्नेवैनाँस्तल्लोके
रमयन्ति देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तय इति वैश्वदेवं प्रथमे पदे देवता निरुच्यंते प्रथमेऽह
नि प्रथमस्याह्नो रूपं नदंतं वा एते ध्यानमेष्यंतो भवंति ये संवत्सरं वा द्वादशाहं वासते
तद्यद्देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तय इति वैश्वदेवं प्रथमेऽहनि शंसति स्वस्तितायै स्वस्त्यय
नमेव तत्कुरुते स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतद्धोता दिशान्हु
वे बृहच्छ्रवसः स्वस्तय इति वैश्वदेवं प्रथमेऽहनि शंसति वैश्वानराय पृथुपाजसे विप

ऐ० ब्रा० ५

॥ २० ॥

इत्याग्निमारुतस्य प्रतिपत्प्रथमे पदे देवता निरुच्यंते प्रथमेऽहनि प्रथमस्याह्नो रूपं प्रत
क्षसः प्रतवसो विरप्शिन इति मारुतं प्रतिप्रथमेऽहनि प्रथमस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवा
म सोममिति जातवेदस्यां पुरस्तात्सूक्तस्य शंसति स्वस्त्ययनं वै जातवेदस्याः स्वस्
ताये स्वस्त्ययनमेव तत्कुरुते स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद प्रतव्यसीं नव्यसीं
धीतिमग्नय इति जातवेदस्यं प्रतिप्रथमेऽहनि प्रथमस्याह्नो रूपं समानमाग्निमारुतं भ
वति यच्चाग्निष्टोमे यद्वै यज्ञे समानं क्रियते तत्प्रजा अनुसमनंति तस्मात्समानमाग्निमा राम
रुतं भवति ॥ ३० ॥ २ ॥ इंद्रो वै देवता द्वितीयमहर्वहति पंचदशः स्तोमो बृहत्साम त्रिष्टुप्छं ॥ २० ॥

दो यथा देवतमेनेन यथा स्तोमं यथा सामं यथा छंदसं राध्नोति य एवं वेद यद्वै नेति न प्रेति
यत्स्थितं तद्द्वितीयस्याह्नो रूपं यदूर्ध्ववद्यत्प्रतिवद्यदंतर्वद्यद्वृषण्वद्यद्वृधन्वद्यन्मध्य
मे पदे देवता निरुच्यते यदंतरिक्षमभ्युदितं यद्दुग्धं यत्त्रैष्टुभं यत्कुर्वदेतानि वै द्वितीय
स्याह्नो रूपाण्यग्निं दूतं वृणीमह इति द्वितीयस्याह्न आज्यं भवति कुर्वद्द्वितीयेऽहनि
द्वितीयस्याह्नो रूपं वायो ये ते सहस्रिण इति प्रउगं सुतः सोम ऋतावृधेति वृधन्वद्द्वि
तीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं विश्वानरस्य वस्पतिमिन्द्र इत्सोमपा एक इति मरुत्वतीय
स्य प्रतिपदनुचरौ वृधन्वंतांतर्वंतौ द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं मिन्द्र नेदीय एदि

प्रा॰ब॰५
॥३०॥

हीत्यच्युतः प्रगाथ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति ब्राह्मणस्पत्य ऊर्ध्ववान्द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्या
ह्नो रूपमग्निं नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यप इति धाय्याऽच्युता बृहदिन्द्राय गाय
तेति मरुत्वतीयः प्रगाथो येन ज्योतिरजनयन्नृतावृध इति वृधन्वान्द्वितीयेऽहनि द्विती
यस्याह्नो रूपमिन्द्र सोमं सोमपते पिबेममिति सूक्तं सजोषा रुद्रैस्तृपदा वृषस्वेति
वृषण्वद्द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं त्वामिद्धि हवामहे त्वं ह्येहि चेरव इति बृहत्पृ
ष्ठं भवति बार्हतेऽहनि द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं यद्वावानेति धाय्याच्युता भयं
भ्रणवच्चन इति साम प्रगाथो य च्चेदमद्य यदु वा ह्य आसीदिति बार्हतेऽहनि द्वितीयेऽह

राम
॥३०॥

निद्वितीयस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्योऽच्युतः ॥३॥ ॥३॥ आ यात ऊ ति
रव माया परमेति सूक्तं जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराच इति वृषण्वद्द्वितीयेऽहनि द्वि
यस्याह्नो रूपं विश्वो देवस्य नेतुस्तत्सवितुर्वरेण्यमा विश्वदेवं सत्पतिमिति वैश्वदेव
स्य प्रतिपदनुचरौ बार्हतेऽहनि द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपमुदु ष्य देवः सविता हि
रण्ययेति सावित्रमूर्ध्ववद्द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं ते हि द्यावापृथिवी विश्वशं
भुवेति द्यावापृथिवीयं सुजन्मनी धिषणे अंतरीयत इत्यंतर्वद्द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्या
ह्नो रूपं तक्षन्रथं सुवृतं विद्मनापस इत्यार्भवं तक्षन्हरी इंद्रवाहा वृषण्वसू इति वृष

ब्रा॰ व॰५
॥३१॥

ण्वद्द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं यज्ञस्य वो रथ्यं विश्पतिं विशामिति वैश्वदेवं वृषा के-
तुर्यजतो द्यामशायतेति वृषण्वद्द्वितीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं तदु शार्यातमं-
गिरसो वै स्वर्गाय लोकाय सत्रमासत ते ह स्म द्वितीयं द्वितीयमेवाहरागत्य मुह्यं-
ति तान्वा एतच्छार्यातो मानवो द्वितीयेऽहनि सूक्तमशंसयत्ततो वै ते प्र यज्ञमजान-
न्प्र स्वर्गं लोकं तद्यदेतत्सूक्तं द्वितीयेऽहनि शंसति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै स्वर्गस्य लोकस्या-
नुख्यात्यै पृक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नू सह इत्याग्निमारुतस्य प्रतिपद्वृषण्वद्द्वि-
तीयेऽहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधस इति मारुतं वृषण्व

राम
॥३१॥

तः। स्कः स्कं। अंतः। धिमे। अंतरिक्षे। पुराःऽजाः। इन्द्रेन। वह्निं। अविदत्। पूषणस्य। सप्ताम-
यो। दाः। कव्यः। ततक्षुः। नासां। इक्ता। इत्। अभि। अंकुरः। गात। आयो। ... कंसः। उप-
मस्या। नीळे। पथ्यां। विऽसर्गं। धरुणेषु। तस्थौ। असत्। वा। सत्। च। परमे। विऽओमन्। दक्ष-
स्य। जन्मन्। अदितेः। उपऽस्थे। अग्निः। ह। नः। प्रथमऽजाः। ऋतस्य। पूर्वे। आयुनि। वृष-
भः। च। धेनुः। ढीरोस्मिद्विभाग्नुडोधो ॥२२॥ इति सप्तमाष्टके पंचमो

ब्रा०प०५
॥३२॥

द्वितीये ह्नि द्वितीयस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्या स्युतायज्ञेन वर्द्धतं जातवेदसमिति जातवेदस्यं दृ ध न्व द्वितीये ह्नि द्वितीयस्याह्नो रूपमह्नो रूपम्॥३२॥४॥इत्यैतरेय ब्राह्मणे चतुर्थपंचिकायां पंचमो ध्यायः॥ समाप्त म्॥५॥
देवा वै षट्॥ प्रजापति र्वै सोमाया ष्टौ॥ ज्योतिर्गौरायुर ष्टौ॥ प्रजापतिः षट्॥
अग्नि र्वै चत्वारि॥ देवा वै ब्राह्मणास्पत्या हूय दूरोहणं द्वादश॥ शाके १७१८
संवत् १८५३ प्रभवाब्दे वैशाख शुद्ध तृतीयां भौमे तद्दिने दं पुस्तकं समाप्तं
करं बेळकरोपनामक बल्लाळात्मज कृ ल्लभ ह स्येदं पुस्तकं स्वार्थं परार्थं

राम
॥३२॥

दुहानः प्रत्नमित्पयः पवित्रे परिषिच्यते॥ क्रंदं देवां अजीजनत्॥ अभिविश्वानि वार्याभिर्देवां ऋतावृधः॥ सोमः पुनानो अर्षति॥ गोमन्नः सोम वीरवदश्वावद्वाजवत्सुतः॥ पवस्व बृहती रिषः॥ ३४॥ यो अस्य इव मृज्यते

॥ इतिचतुर्थपंचिकासमाप्तः॥

॥ अथपंचमपंचिकाप्रारंभः॥

ग्रा·पं·१ ॥१॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ विश्वे वै देवा देवतास्तृतीयमहर्वहंति सप्तदशस्तोमो
वैरूपं साम जगती छंदो यथादेवतमेनेन यथास्तोमं यथासाम यथाछंदः संराध्नोति यः
एवं वेद यद्वै समानोदर्कं तत्तृतीयस्याह्नो रूपं यदश्ववद्यदंतवद्यत्पुनरावृत्तं यत्पुनर्निनृत्तं
यद्रतवद्यत्पर्यस्तवद्यत्त्रिवद्यदंतरूपं यदुत्तमे पदे देवता निरुच्यते यदसौ लोकोऽभ्युदितो यद्द्विरू
पं यच्छागतं यत्कृतमेतानि वै तृतीयस्याह्नो रूपाणि युक्ष्वा हि देवहूतमाँ अश्वाँ अग्ने रथीरिवे
ति तृतीयस्याह्न आज्यं भवति देवा वै तृतीयेनाह्ना स्वर्गं लोकमायंस्तानसुरा रक्षांस्यन्ववारयंत ते राम
विरूपा भवत विरूपा भवतेति भवंत आयंस्ते यद्विरूपा भवत विरूपा भवतेति भवंतः आयंस्तद्वैरूपं ॥१॥

सामाभवत्तद्वैरूपस्य वैरूपत्वं विरूपः पाप्मना भूत्वा पाप्मानमपहते य एवं वेद तान्हस्मान्वे
वागच्छंति समेव सृज्यंते तानश्वा भूत्वा पद्भिरपाघ्नत यदश्वा भूत्वा पद्भिरपाघ्नत तदश्वाना
मश्वत्वमश्नुते यद्यत्कामयते य एवं वेद तस्मादश्वः पशूनां जविष्ठस्तस्मादश्वः प्रत्यङ्प
दाहिनस्त्यप पाप्मानं हते य एवं वेद तस्मादेतदश्ववदाज्यं भवति तृतीये हनि तृतीयस्या
ह्नो रूपं वायवायाहि वीतये वायो याहि शिवा दिव इंद्रश्च वायवेषां सुतानामा मित्रे वरुणे
वयमश्विना वेरुगच्छतमा याह्यद्रिभिः सुतं सजूर्विश्वेभिर्देवेभिरुत नः प्रिया प्रियास्विल्या
हिरुं प्रउगं समानोदर्कं तृतीये हनि तृतीयस्याह्नो रूपं तं तमिद्राधसे महे त्रय इंद्र

ब्रा॰पं॰१
॥३॥

स्य सोमाऽ इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ निनृत्तवत्त्रिवत्तृतीयेऽहनि तृतीयस्या
ह्नो रूपमिंद्र नेदीयऽ एदिहीत्यच्युतः प्रगाथः प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिरिति ब्राह्मणस्पत्ये
निनृत्तवाँस्तृतीयेऽहनि तृतीयस्याह्नो रूपमग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपऽ इ
ति धाय्याऽच्युता न किः सुदासो रथं पर्यास न रीरमदिति मरुत्वतीयः प्रगाथः पर्ये
त्तवाँस्तृतीयेऽहनि तृतीयस्याह्नो रूपं त्र्यर्यमा मनुषो देवताता इति निरुक्तं त्रिवत्तृतीयेऽह
नि तृतीयस्याह्नो रूपं यद्याव इंद्र ते शतं यदिंद्र यावतस्त्वमिति वैरूपं पृष्ठं भवति राथंतरे
ऽहनि तृतीयेऽहनि तृतीयस्याह्नो रूपं यद्यावानिति धाय्याऽच्युताभि त्वा शूर नोनुमऽ इति

राम
॥३॥

रथंतरस्य योनिमनुनिवर्तयति राथंतरं ह्येतदहरायतनेनैनं त्रिधातु शरणमिति साम प्र
गाथस्त्रिवाँस्तृतीयेऽहनि तृतीयस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्योऽच्युतः ॥२॥ यो
जातऽ एव प्रथमो मनस्वानिति सूक्तं समानोदर्कं तृतीयेऽहनि तृतीयस्याह्नो रूपं तदु सजनी
यमेतद्वा इंद्रस्येंद्रियं यत्सजनीयमेतस्मिन्वै शस्यमानऽ इंद्रमिंद्रियमाविशतीति तद्धाप्याइं
द्रो गास्तृतीयेऽहनि बह्वृचा इंद्रस्येंद्रियं शंसंतीति तदु गात्समदमेतेनैव गृत्समद इंद्रस्य प्रियं
धामोपागच्छत्स परमं लोकमजयदुपेंद्रस्य प्रियं धाम गच्छति जयति परमं लोकं यऽ एवं
वेद तत्सवितुर्वरेण्यमद्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ राथंतरेऽहनि न्ह

ऐ॰पं॰१
॥३॥

तीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंतद्देवस्यसवितुर्वार्यंमहदितिसावित्रंमंतोवैमहदंतस्तृती
यमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंघृतेनद्यावापृथिवीऽअभीवृतेइतिद्यावापृथि
वीयंघृतवत्याघृतपृचाघृतावृधेतिपुनरावृत्तंपुनर्निनृत्तंतृतीयेहनितृतीयस्याह्नो
रूपंमनश्वोजातोऽअनभीशुरुक्थ्यऽइत्यार्भवंरथस्त्रिचक्रइतित्रिवत्तृतीयेहनितृती
यस्याह्नोरूपंपरावतोयेदिधिषंतऽआप्यमितिवैश्वदेवंमंतोवैपरावतोंतस्तृतीय
महस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंतदुगायमेतेनवैगयःप्लातोविश्वेषांदेवानांप्रि
यंधामोपागच्छत्सपरमंलोकमजयदुपविश्वेषांदेवानांप्रियंधामगच्छतिजयतिप

राम
३

रमंलोकंयऽएवंवेदवैश्वानरायधिषणामृतावृधइत्याग्निमारुतस्यप्रतिपदंतोवैधि
षणांतस्तृतीयमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंधारावरामरुतोधृष्णोजसइतिमा
रुतंबह्वभिव्याहृत्यंमंतोवैबह्वंतस्तृतीयमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंजातवे
दसेसुनवाममसोममितिजातवेदस्याच्युतावमग्नेप्रथमोऽअंगिराऋषिरितिजातवे
दस्यंपुरस्तादुदर्कंतृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंसंतत्वमित्युत्तरंत्र्यहमभिवदंतिसंतते
संततेस्त्र्यहैरव्यवच्छिन्नैर्यंतियएवंविद्वांसोयंति॥२॥आप्यंतेवैस्तोमाऽआप्यंतेछंदां
सितृतीयेहन्येतद्देवतनउच्छिष्यतेवागित्येवतदेतदक्षरंत्र्यक्षरंवागित्येकमक्ष

ब्रा०पं०२
॥४॥

रमक्षरमितित्र्यक्षरं सऽएवैषडुत्तरस्त्र्यक्षरेलिवागेकं गौरेकं द्यौरेकं नतो वै वाग एव चतुर्थम
हर्वहतितद्यच्चतुर्थमहन्न्यूंखयंत्येतदेव तदक्षरमभ्यायच्छंत्येतद्दृंहंत्येतत्स्वविभाव
यिषंति चतुर्थस्याह्नऽउद्यत्याऽअन्नं वै न्यूंखो यदेलवाऽअभिगेष्णाश्चरंत्यथान्नाद्यं प्रजाय
ते तद्यच्चतुर्थमहन्न्यूंखयंत्यन्नमेव तत्प्रजनयंत्यन्नाद्यस्य प्रजात्यै तस्माच्चतुर्थमहज्जा
तवद्भवति चतुरक्षरेण न्यूंखयेदित्याहुश्चतुष्पादो वै पशवः पशूनामवरुध्यै त्र्यक्ष
रेण न्यूंखयेदित्याहुस्त्रयो वाऽइमे त्रिवृतो लोकाऽएषामेव लोकानामभिजित्याऽएकाक्ष
रेण न्यूंखयेदिति ह स्माह लांगलायनो ब्रह्मा मौद्गल्यऽएकाक्षरा वै वागेषैवा वसं प्रनि

राम
॥६॥

न्यूंखं न्यूंखयति यऽएकाक्षरेण न्यूंखयतीति द्व्यक्षरेणैव न्यूंखयेत्प्रतिष्ठायाऽएवं द्विप्रति
ष्ठो वै पुरुषश्चतुष्पादाः पशवो यजमानमेव तद्द्विप्रतिष्ठं चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयतित
स्माद्व्यक्षरेणैव न्यूंखयेन्मुखतः प्रातरनुवाके न्यूंखयति मुखतो वै प्रजाऽअन्नमदंति मुख
तऽएव तदन्नाद्यस्य यजमानं दधाति मध्यतऽआज्ये न्यूंखयति मध्यतो वै प्रजाऽअन्नं धि
नोति मध्यत एव तदन्नाद्यस्य यजमानं दधाति मुखतो मध्यंदिने न्यूंखयति मुखतो वै प्र
जाऽअन्नमदंति मुखत एव तदन्नाद्यस्य यजमानं दधाति तदुभयतो न्यूंखं परिगृह्णाति स
वनाभ्यामन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै ॥३॥ वाग्वै देवता चतुर्थमहर्वहत्येकविंशस्तोमो वै राजं

ब्रा॰ पं॰ १ ॥५॥

सामानुष्टुप्छंदो यथादेवतमेनेन यथास्तोमं यथासाम यथाछंदसं राध्नोति य एवं वेद य
द्वा एति चमेति चेतच्चतुर्थस्याह्नो रूपं यद्ध्येव प्रथममहस्तदेतत्पुनर्यच्चतुर्थं यद्युक्तवद्यद्रथ
वद्यदाशुमद्यत्पिबवद्यत्प्रथमे पदे देवता निरुच्यते यदयं लोकोऽभ्युदितो यज्जातवद्यन्नव
वद्यच्छुक्रवद्यद्वावीरूपं यद्वैमदं यद्विरिफितं यद्विच्छंदा यदूनातिरिक्तं यद्वैराजं यदानु
ष्टुभं यत्करिष्यद्यत्प्रथमस्याह्नो रूपमेतानि वै चतुर्थस्याह्नो रूपाण्यग्निं नरो दीधितिभि
रिति चतुर्थस्याह्न आज्यं भवति वैमदं विरिफितं विरिफितस्य क्षेपश्चतुर्थेऽहनि चतु
र्थस्याह्नो रूपं पंक्तिः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशवः पशूनामवरुध्यै ता उ दश जगत्यो

राम ॥५॥

जगत्प्रातःसवन एष त्र्यहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपं ता उ पंचदश्यानुष्टुभ आनुष्टुभं ह्येत
दहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपं ता उ विंशतिर्गायत्र्यः पुनः प्रायणीयं ह्येतदहस्तेन चतुर्थस्या
ह्नो रूपं तदेतदस्तुतमशस्तं मयानया मरुत्वं यज्ञ एव साक्षात्तद्यदेतच्चतुर्थस्याह्न
आज्यं भवति यज्ञादेव तद्यज्ञं तन्वते वाचमेव तत्पुनरुपयंति संतत्यै संतते त्र्यहैरव्य
वच्छिन्नैर्यंति य एवं विद्वांसो यंति वायो शुक्रो अयामि ते विद्धि होत्रा अवीतो वायो
शतं हरीणामिंद्रश्च वायवेषां सोमानां माविकितान सुकृत्यू आ नो विश्वाभिरूतिभि
स्त्यमुवो अप्रहणमपत्यं वृजिने रिपुमं बितमेन दीतम इत्यानुष्टुभं प्रउगमिति

ब्रा०पं०१
॥६॥

व म्रेतिवं शुक्रवत्त्र्वचतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं नंत्वायज्ञेभिरीमह इतिमरुत्वतीयस्य प्र
तिपदीमह इत्यभ्यासाम्यमिवेतद्दहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपमिंद्रं वसोसुतमंधइ इंद्रनेदी
यएदिदिग्रेतुब्रह्मणस्पतिरग्निर्नेतात्वं सोमक्रतुभिः पिन्वंत्यपः प्रवइंद्राय बृहत इति प्र
थमेनाह्ना समानः आ तानश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं श्रुधी हवमिंद्र मारिषण्य इ
ति सूक्तं हवं वश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं मरुत्वाँ इंद्र वृषभो रणायेति सूक्तमुग्रं सहो
दामिह तं हुवे मेति हवंवश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन सव
नं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवतः इमं नु मायिनं हुव इति पर्यासो हववांश्चतुर्थेह

राम
॥६॥

नि चतुर्थस्याह्नो रूपं नाडगायत्र्यो गायत्र्यो वा एतस्य त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहंतीति तैद्धतच्छं
दो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माद्गायत्रीषु निविद्दधाति पिबा सोममिंद्र मंदतु त्वा श्रु
धी हवं विपिपानस्याद्रेरिति विराजं द्वच्छेभवति बार्हते हनि चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं यद्वा
वानेति धाय्या ऽच्युता वामिच्छि हवाम ह इति बृहतो योनिमनुनिवर्त्तयति बार्हतं ह्येतदहरायतनेन स
मिंद्र प्रनूर्त्तिष्विति साम प्रगाथो शास्तिहाजनिते नि ज्ञा तवांश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं त्य
मू षु वाजिनं देवजूतमिति ताक्ष्यो ऽच्युतः ॥४॥ कुहश्रुत इंद्रः कस्मिन्नद्येति सूक्तं वैमदं वि
रिफितं विरिफितस्य ऽऋषेश्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराजइ

तिसस्त्वमुरुगभीरंजनुषाभ्युग्रमितिजातवच्चतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंनदुर्वैशुभंतेनप्र
तिष्ठितपदेनसवनंदाधारायत्तनादेवैनेननग्न्यवतेसमुवःसत्रासाहमितिपर्यासोवि
श्वासुगीर्षायतमित्यभ्याथाम्यमिवैनदहस्तेनचतुर्थस्याह्नोरूपंनाउगायत्र्योगायत्र्योवाए
तस्यत्र्यहस्यमध्यंदिनंवहंतिनछैनछंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयंतेतस्माज्ञायत्रीषुनिवि
दंदधातिविश्वोदेवस्यनेतुस्तत्सवितुर्वरेण्यमाविश्वदेवंसत्पतिमितिवैश्वदेवस्यप्रतिपद
नुचरौबार्हतेहनिचतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपमादेवोयातुसविताुसुरत्नइतिसावित्र
मेतिचतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंप्रद्यावायज्ञैःपृथिवीनमोभिरितिद्यावापृथिवीयंप्रेतिच

तुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंप्रऋभुभ्योदूतमिववाचमिष्यइत्यार्भवंप्रेतिचवाचमिष्यइति
वचतुर्थेहनिचतुर्थस्याह्नोरूपंप्रशुक्रैतुदेवीमनीषेतिवैश्वदेवंप्रेतिचशुक्रवच्चतुर्थेह
निचतुर्थस्याह्नोरूपंनाउविछंदसःसंतिद्विपदाःसंतिचतुष्पदास्तेनचतुर्थस्याह्नोरूपंवै
श्वानरस्यसुमतौस्यामेत्याग्निमारुतस्यप्रतिपदितोजातइतिजातवच्चतुर्थेहनिचतुर्थस्या
ह्नोरूपंकईंव्यक्तानरःसनीळाइतिमारुतंनकिर्ह्येषांजनूंषिवेदेतिजातवच्चतुर्थेहनिचतुर्थ
स्याह्नोरूपंनाउविछंदसःसंतिद्विपदाःसंतिचतुष्पदास्तेनचतुर्थस्याह्नोरूपंजातवेदसेसु
नवामसोममितिजातवेदस्यास्तुताऽग्निंनरोदीधितिभिररण्योरितिजातवेदस्यंहस्तच्युतीज

ग्रा॰पं॰२
॥५॥

नयं तेति जातवच्चतुर्थेऽहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं नाऽउविच्छंदसः संतिविराजः संतित्रिष्टुभस्त्ने न चतु
र्थस्याह्नो रूपमह्नो रूपं ॥५॥ इति पंचमपंचिकायां प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ गौर्वैदेवता पंचममहरु
त्रिणवः स्तोमः शाक्वरं साम पंक्तिश्छंदो यथादेवतमेनेन यथास्तोमं यथासामं यथाछंदसं रा
ध्नोति य एवं वेद यद्वेनेति नेत्प्रति यद्धि तंतत्पंचमस्याह्नो रूपं यथ्येव द्वितीयमहस्तद्देतत्पुन
स्पंचमं यद्दूर्ध्ववद्यत्प्रतिवद्यदंतर्वद्यद्वृषण्वद्यद्वृधन्वद्यन्मध्यमे पदे देवतानिरुच्यते यदंतरि
क्षमभ्युदितं यद्दुग्धवद्यद्धवद्यद्धेनुमद्यत्स्तनिमद्यन्मद्वद्यत्पशुरूपं यदध्यासवद्धिक्रुद्धाद्

साम
॥८॥

वहि पशवो यज्जागतं जागताद्धि पशवो यद्बार्हतं बार्हताद्धि पशवो यत्पांक्तं पांक्ताद्धि पशवो यद्वा

मं वामं हि पशवो यद्धविष्मद्धविर्हि पशवो यद्वपुष्मद्वपुर्हि पशवो यच्छाक्वरं यत्सांकृतं यत्कुर्वद्यद्द्वि
तीयस्याह्नो रूपमेतानि वै पंचमस्याह्नो रूपाणि ममत्तु वो अतिथिमुषर्बुधमिति पंचमस्या
ह्नः आज्यं भवति जागतमध्यासवत्पशुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमानो यज्ञं दिविस्पृ
शमानो वायो महे तने रथेन पृथुपाजसा बृहद्वः स्वरवक्षसस्त इमा उ वां दिविष्टयः पिबा सुतस्य
रसिनो देवं देवं वो वसे देवं देवं बृहदु गायिषे वच इति बार्हतं प्रउगं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रू
पं यत्सां वजन्यया विशेति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत्सां वजन्ययेति पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूप
मिंद्र इत्सोमपा एक इंद्र नेदीय एदिहि युत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते अग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपो

ब्रा॰पं॰२
॥१॥

बृहदिंद्राय गायतेति तिष्ठती येनाऽक्रासमानन्श्चातानः पंचमे ऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं मवितासि
सुन्वतो वृक्तबर्हिष इति स्तुतं भवत्यां क्रंपंचपदं पंचमे ऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमित्याद्धि साम
इन्मद इति स्तुतं भवत्यां क्रं पंचपदं पंचमे ऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमिंद्र पिब तुभ्यं सुतो मदा येति
स्तुतं मध्यत्रैष्टुभं तेन प्रतितिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतनाद्देवैतेन न प्रच्यवते मरुत्वां इंद्रमी
ढ्व इति पर्यासो निर्तिनं प्रति पंचमे ऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं ताऽउणाय त्र्यागाय त्र्यावा एतस्य अहस्य
मध्यंदिनं वहंति तं द्वैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माद्गायत्रीषु निविदं दधाति ॥ ६ ॥ १ ॥ राम
महानाम्नीषु स्तुवते शाक्वरेण साम्ना राथंतरे ऽहनि पंचमे ऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमिंद्रो वा एता ॥१॥

भिर्महानात्मानं निरमिमीत तस्मान्महानाम्न्योऽथो इमे वै लोका महानाम्न्य इमे महांत इमान्वै लो
कान्प्रजापतिः सृष्ट्वेदं सर्वमशक्नोद्यदिदं किंच यदिमाल्लोकान्प्रजापतिः सृष्ट्वेदं सर्वमशक्नोद्य
दिदं किंच तच्छक्वर्योऽभवंस्तच्छक्वरीणां शक्वरीत्वं ताऽऊर्ध्वाः सीम्नोऽभ्यसृजत यदूर्ध्वाः सीम्नो
ऽभ्यसृजत तत्सिमाऽअभवंस्तत्सिमानां सिमात्वं स्वादोरित्थाविषूवत इत्युपनो हरिभिः सुतमिं
द्रं विश्वाऽअवीवृधन्नित्यनुरूपो वृषण्वान्पृश्निमान्महान्वृधन्वान्पंचमे ऽहनि पंचमस्याह्नो रू
पं यद्वावानेति धाय्याच्युताऽभि त्वा शूर नोनुम इति रथंतरस्य योनिमनु निवर्तयति राथंत
रं ह्येतदहरायतनेनेमो षु त्वा वाघतश्चनेति साम प्रगाथोऽध्यासवान्पशुरूपं पंचमे ऽहनि पं

ब्रा॰पं॰२
॥१०॥

वमस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्यो ऽच्युतः ॥ [illegible] ॥ प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वाविथे
ति सूक्तं पांक्तं पंचपदं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमिंद्रो मदाय वावृध इति सूक्तं मद्वत्यां सूक्तं
पंचपादं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं सत्रा मदासस्तव विश्वजन्या इति सूक्तं मद्वत्त्रैष्टुभं
तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवते तमिंद्रं वाजयामसीति पर्या
सः स वृषा वृषभो भुवदिति पशुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं ना उ गाय आगायत्र्यो वा
एतस्याह्नस्य मध्यंदिनं वहंति न हैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते नैतस्माद्गायत्री भु
निविदं दधाति तत्सवितुर्वृणीमहेऽद्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ रा

राम
॥१०॥

थंतरेऽहनि पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमुदु ष्य देवः सविता दमूना इति सावित्रमा दाशुषे सु
वति भूरि वाममिति वामं पशुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं मही द्यावापृथिवी इह ज्ये
ष्ठे इति द्यावापृथिवीयं रुवद्धोक्षेति पशुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपमृभुर्विभ्वा वा
ज इंद्रो नो ऽच्छेत्याभर्ववाजो वै पशवः पशुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं स्तुषे ज
नं सुव्रतं नव्यसीभिरिति वैश्वदेवं मध्यासवत्पशुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं ह
विष्पांतमजरं स्वर्विदीत्याग्निमारुतस्य प्रतिपद्धविष्पांतं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं
वपुर्नु तच्चिकितुषे चिदस्त्विति मारुतं वपुष्मत्पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं जातवेदसे

सुनवाम सोममिति जातवेदस्याऽच्युतोऽग्निर्होता गृहपतिः स राजेति जातवेदस्यं मध्या
सवनस्य शुरूपं पंचमेऽहनि पंचमस्याह्नो रूपं ॥३॥८॥ देवक्षेत्रं वा एतद्यत्षष्ठमहर्देवक्षेत्रं
वा एत आगच्छंति ये षष्ठमहरागच्छंति न वै देवा अन्योन्यस्य गृहे वसंति नर्तुर्ऋ
तोर्गृहे वसतीत्याहुस्तद्यथायथमृत्विज ऋतुयाजान्यजंत्यसंप्रदायं तद्यथर्तु
ऋतून्कल्पयंति यथायथं जनतास्तदाहुर्नर्तुप्रैषैः प्रेषितव्यं नर्तुप्रैषैर्वषट्कृत्यं वाग्वा ऋ
तुप्रैषा आप्यते वै वाक् षष्ठेऽहनीति यदृतुप्रैषैः प्रेष्येयुर्यदृतुप्रैषैर्वषट्कुर्युर्वाच
मेव तदाप्तां श्रांतामृच्छावदीं वहराविणीमृच्छेयुर्यद्धेभिर्न प्रेष्येयुर्यद्धेभिर्न वष

ट्कुर्युरच्युता यज्ञस्य च्यवेरन्यज्ञात्प्राणात्प्रजापतेः पशुभ्यो जिह्मा ईयुस्तस्मादृग्मेभ्य
एवाधि प्रेषितव्यमृग्मेभ्योऽधि वषट्कृत्यं तन्न वाचमाप्तां श्रांतामृच्छावदीं वहराविणी
मृच्छंति नाच्युताद्यज्ञस्य च्यवंते न यज्ञात्प्राणात्प्रजापतेः पशुभ्यो जिह्मा यंति ॥६॥ प
रुच्छेपीरुपदधति पूर्वयोः सवनयोः पुरस्तात्प्रस्थितयाज्यानां रिप्रितं वै नामैतच्छंदो
यत्पारुच्छेपमेतेन वा इंद्रः सप्त स्वर्गांल्लोकानरोहद्रोहति सप्त स्वर्गांल्लोकान्य एवं वे
द तदाहुर्यत्पंचपदा एव पंचमस्याह्नो रूपं षट्पदाः षष्ठस्याथ कस्मात्सप्तपदाः षष्ठेऽहञ्छ
स्यंत इति षड्भिरेव पदैः षष्ठमहराप्नुवंत्यवच्छिद्य एव तदहर्यत्सप्तमं तद्देवसप्तमेन पदेना

ब्रा॰ पं॰ ५

॥२२॥

भ्या रभ्य वसंति वा वमिव तस्तुन रुपयंति संततेसे संततेस्त्र्यहैरव्यवच्छिन्नैर्यंति य ऽ
एवं विद्वांसो यंति ॥५॥२०॥ देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतंत ते वै देवाः षष्ठेनैवा
ह्नैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदंत तेषां यान्यंतर्हस्तीनानि वसून्यासंस्तान्यादाय समुद्रं
प्रौप्यंत तत एते नैव छंदसानुहायां तर्हस्तीनानि वसून्याददत तद्येदेतत्पदं पुनःपदं स ऽ एवां
कुशः ऽ आ संज्ञनायाद्विषतो वसु दत्ते निरेनमेभ्यः सर्वेभ्यो लोकेभ्यो नुदते य एवं वेद ॥६॥२१॥
द्यो वै देवता षष्ठमहर्वहति त्रयस्त्रिंशः स्तोमो रैवतं सामातिच्छंदाश्छंदो यथादेवतमे
नेन यथास्तोमं यथासामं यथाछंदसं राध्नोति य ऽ एवं वेद यद्वै समानोदर्कं तत्षष्ठस्याह्नो

राम

॥१२॥

रूपं यद्ध्येव तृतीयमहस्तदेतत्पुनर्यत्षष्ठं यदश्ववद्यदंतवद्यत्पुनरावृत्तं यत्पुनर्निनृत्तं
यद्रतवद्यत्पर्यस्तवद्यत्त्रिवद्यदंतरूपं यदुत्तमे पदे देवता निरुच्यते यदसौ लोकोऽभ्युदितो
यत्पारुच्छेपं यत्सप्तपदं यन्नाराशंसं यन्नाभानेदिष्ठं यद्रैवतं यदतिच्छंदा यत्कृतं यत्तृ
तीयस्याह्नो रूपमेतानि वै षष्ठस्याह्नो रूपाण्ययं जायत मनुषो धरीमणीति षष्ठस्याह्नः ऽ
आज्यं भवति पारुच्छेपमतिच्छंदाः सप्तपदं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं स्तीर्णं बर्हिर्
पनो याहि वीतय ऽ आ वां रथो नियुत्वान्वक्षदवसे सुषुमा यातमद्रिभिर्युवां स्तोमेभि
र्देवयंतो ऽश्विनावर्महइंद्र वृषन्निंद्रा स्तु श्रोषन्नो जूर्णो ऽग्ने भ्रष्टुहि त्वमीळितो यिदं

ब्रा०पं०२
॥१३॥

वासो दिव्येकादशं स्थयमद दाद्रमसमण च्युतमिति प्रउगं पारुच्छेपमति छंदाः सप्तप
दं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं सद्य व्योम हानामिति मरुत्वती यस्य प्रतिपदंतो वै मरुदंतः
षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं त्रय इंद्रस्य सोमा इंद्रनेदीय एदिहि प्र नूनं ब्रह्मणस्प
तिरग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपो नकिः सुदासो रथमिति निहतीयेनाह्नः समानः आ
तानः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं यं त्वं रथमिंद्र मेधसातय इति सूक्तं पारुच्छेपमति छंदाः
सप्तपदं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोका इति सूक्तं समानोदर्कं
षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपमिंद्र मरुत्व इह पाहि सोममिति सूक्तं तेभिः साकं पिबतु वृत्रखा

राम
॥१३॥

द इत्यंतो वै खादोंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन स
वनं दाधार आयतनादेवैतेन न प्रच्यवते ऽयं हयेन वा इदमिति पर्यासः स्वर्मरुत्वताजित
मित्यंतो वै जितमंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं ता उगायत्र्यो गायत्र्यो वा एतस्या
त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहंति तद्वैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्मात्ता गायत्रीषु निविदं द
धाति रेवतीर्नः सधमाद रेवां इद्रेवत स्तोतेति रेवतं पृष्ठं भवति बार्हते हनि षष्ठेहनि षष्ठस्या
ह्नो रूपं यद्वावानेति धाय्या त्वमु ता त्वामिद्धि हवामह इति बृहतो योनिमनुनिवर्तयति बार्हतं
ह्येतदहरायतनेनैंद्रमिद्देवतातय इति साम प्रगाथो निहुत्तवान्षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रू

ब्रा॰ पं॰ २

॥९४॥

पंत्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति ताक्ष्र्योऽच्युतः ॥ ७ ॥ १२ ॥ एंद्र याह्युप नः परावत इति सूक्तं
पारुच्छेपमतिच्छंदाः सप्तपदं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं प्र घान्वस्य महतो महानीति सूक्तं
समानोदर्कं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपमभूरेको रयिपते रयीणामिति सूक्तं रथमा तिष्ठ तुवि
नृम्ण भीममित्यंतो वै स्थितमंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतितिष्ठ
त्पदेन सवनं दाधार यतनादेवैतेन न प्रच्यवत उप नो हरिभिः सुतमिति पर्यासः समानोद
र्कः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं नाऽऽगायत्र्यो गायत्र्यो वा एतस्य त्र्यहस्य माध्यंदिनं वहंति त्रैष्टुभं
छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जागत्री षु निविदं दधात्यभि त्यं देवं सवितारमोण्योः

राम

॥९४॥

रिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदतिच्छंदाः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं तत्सवितुर्वरेण्यं दोषो आगादि
त्यनुचरोंतो वै गतमंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपमुदु ष्य देवः सविता सवायेति सा
वित्रं शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थादित्यंतो वै स्थितमंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं
कतरा पूर्वा कतरापरायोरिति द्यावापृथिवीयं समानोदर्कं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं किमु
श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्युप नो वाजा अध्वरमृभुक्षा इत्यार्भवं नाराशंसं त्रिवत्षष्ठे
हनि षष्ठस्याह्नो रूपमिदमित्था रौद्रं गूर्तवचा इत्येतेन यज्ञेन दक्षिणया समक्ता इति वैश्वदेवं ॥ ८ ॥ १३ ॥
नाभानेदिष्ठं शंसति नाभानेदिष्ठं वै मानवं ब्रह्मचर्यं वसंतं भ्रातरो निरभजन्त्सोऽब्रवीदेत्य किं

मि

ऐ·पं·५
॥२५॥

महय्ममभाक्तेत्येतमेवनिष्ठावमववदितारमित्यब्रुवंस्तस्माद्धाप्येतर्हिपितरंपुत्रानिष्ठावोवव
दितेत्याचक्षतेसपितरमेत्याब्रवीत्त्वांहवावमह्यंतताभाक्षुरितितंपिताब्रवीन्मापुत्रकतदा
दृथाऽअंगिरसोवाऽइमेस्वर्गायलोकायसत्रमासतेतेषष्ठंषष्ठमेवाहरागत्यमुह्यंतितताने
तेसूक्तेषष्ठेहनिशंसयतेषांयत्सहस्रंसत्रपरिवेषणंतत्तेस्वर्यंतोदास्यंतीतितथेतितानु
पैत्प्रतिगृभ्णीतमानवंसुमेधसऽइतितमब्रुवन्किंकामोवदसीतीदमेववःषष्ठमहःप्रज्ञा
पयानीत्यब्रवीदथयद्वऽएतत्सहस्रंसत्रपरिवेषणंतन्मेस्वर्यंतोदत्तेतितथेतितानेतेसूक्ते
षष्ठेहन्यशंसयत्ततोवैतेप्रयज्ञमजानन्प्रस्वर्गंलोकंतद्यदेतेसूक्तेषष्ठेहनिशंसतियज्ञस्य

राम
॥२५॥

प्रज्ञात्यैस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैतंस्वर्यंतोब्रुवन्नेतत्तेब्राह्मणसहस्रमितितदेनंसमाकु
र्वाणंपुरुषःकृष्णशवास्युत्तरतऽउपोत्थायाब्रवीन्ममवाऽइदंममवैवास्तुहमितिसोब्रवीन्म
ह्यंवाऽइदमदुरितितमब्रवीत्तद्वैनौतवैवपितरिप्रश्नइतिसपितरमैत्तंपिताब्रवीन्ननुतेपुत्र
कादुरित्यदुरेवमइत्यब्रवीत्ततुमेपुरुषःकृष्णशवास्युत्तरतऽउपोदतिष्ठन्ममवाऽइदंम
मवैवास्तुहमित्यादितेतितंपिताब्रवीत्तस्यैवपुत्रकतत्तत्तुसतुभ्यंदास्यतीतिसपुनरेत्याब्र
वीत्तवहवावकिलभगवऽइदमितिमेपिताहेतिसोब्रवीत्तदहंतुभ्यमेवददामियएवसत्य
मवादीरितितस्मादेवंविदुषासत्यमेववदितव्यंसऽएषसहस्रसनिर्मंत्रोयन्नाभानेदिष्ठ

रूपेणं सहस्त्वं नमति प्र षष्ठेनाह्ना स्वर्गं लोकं जानाति य एवं वेद ॥ २४ ॥ तान्येतानि सहचराणी
त्याचक्षते नाभानेदिष्ठं वालखिल्या वृषाकपिमेवयामरुतं तानि संहैव शंसेद्यदेषामं
तरियात्तद्यजमानस्यांतरियाद्यदि नाभानेदिष्ठं रेतोस्यांतरियाद्यदि वालखिल्याः प्राणा
न स्यांतरियाद्यदि वृषाकपिमात्मानमस्यांतरियाद्यद्येवयामरुतं प्रतिष्ठाया एनं च्याव
येद्दैव्ये च मानुष्ये च नाभानेदिष्ठेन वै रेतोसिंचत्तद्वालखिल्याभिर्व्यकरोत्सुकीर्तिना का
क्षीवतेन योनिं व्यहापयदुरौ यथा तवशामन्त्वदमेति तस्मात्ज्यायान्संतं गर्भः कनीयां
संसंतं योनिं न हिनस्ति ब्रह्मणा हि सक्लृप्त एवयामरुतैतं वै कल्पितं नेदं सर्वमेनत्वैकल्पं

तमेति यदिदं किंचाऽहश्च कृष्णमहरर्जुनं चेत्याग्निमारुतस्य प्रतिपद्दृहश्वाहश्चेति पुन
रावृत्तं पुनर्निनृत्तं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं मध्यो वो नाम मारुतं यजत्रा इति मारुतं
वकृभिव्याहृत्समं तो वै बृहंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवा
मसोममिति जातवेदस्यान्युनातासप्रत्नथा सहसा जायमान इति जातवेदस्यं समानो
दर्कं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं धारयन्धारयन्निति शंसति प्रसंसाहाऽयं तस्य बिभा
यत यथा पुनराग्रंथं पुनर्निग्रंथमंतं बध्नीयात्स्य पूर्वं वीनतो धारणायनि हन्यात्ताह
कृ यद्धारयन्धारयन्निति शंसति संतत्यै संतते स्मै हैरव्यवच्छिन्ने यंति य एवं विद्वा

आ॰पं॰२ ॥१२॥

सोयंतियंति ॥२०॥२५॥ इति पंचमपंचिकायां द्वितीयोध्यायः ॥२॥ यद्वा एति च प्रेति च तत्
त्सप्तमस्याह्नो रूपं यद्ध्येव प्रथममहस्तद्देवैतत्पुनर्यत्सप्तमं यद्युक्तवद्यद्रथवद्यदा
शुमद्यत्पिबवद्यत्प्रथमे पदे देवता निरुच्यते यदयं लोकोभ्युदितो यज्जातवद्यदनिरु
क्तं यत्करिष्यद्यत्प्रथमस्याह्नो रूपमेतानि वै सप्तमस्याह्नो रूपाणि समुद्रादूर्मिर्मधु
मां ३ उदारदिति सप्तमस्याह्न आज्यं भवत्यनिरुक्तं सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं वाग्वै
समुद्रो न वै वाक्क्षीयते न समुद्रः क्षीयते तद्यदेतत्सप्तमस्याह्न आज्यं भवति यज्ञादे
व तद्यज्ञं तन्वते वाचमेव तत्पुनरुपयंति संतत्यै संततैस्त्र्यहैरव्यवच्छिन्नैर्यंति य एवं

राम ॥१२॥

विद्वांसो यंत्याप्यंते वै स्तोमा आप्यंते छंदांसि षष्ठेहनि तद्यथैवाद आप्तेनावदानानि
पुनः प्रत्यभिघारयंत्ययातयामताया एवमेवैतत्स्तोमांश्च छंदांसि च पुनः प्रत्युप
यंत्ययातयामताये यदेतत्सप्तमस्याह्न आज्यं भवति तदु त्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रातःसवनः
एष त्र्यहः आ वो यो भूष भुविपा ३ उप नः प्रयाभिर्यासि दाश्वांसमच्छा नो नियुद्भिः शति
नीभिरध्वरं प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थाद्ये वायव इंद्रमादना सो या वां शतं नियुतो याः
सहस्रं प्र यद्वां मित्रावरुणा स्पूर्द्धन्ता गोमता नासत्या रथेना नो देव शवसा याहि शुष्मिन्प्र
वो यज्ञेषु देवयंतो अर्चन्निन्द्र क्षोदसा धायसा सस्र एषेति प्र ३ उग्रमति च प्रेति च सप्तमेह

ब्रा०पं०३ निसप्तमस्याह्नो रूपंतदु त्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रातःसवन एष स्य ते मधुमाँ इंद्र आ त्वा रथं यथोतय इदं वसो

।२८। सुतमंध इंद्र नेदीय एदिहि प्रैतु ब्रह्मणस्पति रग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपः प्रव

इंद्राय बृहत इति प्रथमेनाह्ना समानं आतानाः सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं कयाशु

भा सवयसः सनीळा इति सूक्तं न जायमानो नशते न जात इति जातवत्सप्तमेहनि स

प्तमस्याह्नो रूपं तदु कयाशुभीयमेतद्वै संज्ञानं संतनि सूक्तं यत्कयाशुभीयमेतेन ह वा

इंद्रोगस्त्यो मरुतस्ते समजानत तद्यत्कयाशुभीयं शंसति संज्ञात्या एवतद्ध्यायुष्यं तद्योस्य राम

प्रियः स्यात्कुर्यादेवास्य कयाशुभीयं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतना ॥२८॥

देवैतेन न च्यवते सं सुमेषं मरुत्वा स्वर्विदमिति सूक्तं मरुत्वं न वाजं हवनस्यदं रथमिति र

थवत्सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं तदु जागतं जगत्यो वा एतस्य त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहं

ति तद्वैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जगतीषु निविदं दधाति मिथुनानि सूक्ता

नि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै त्वा म

मिद्धि हवामहे त्वं ह्येहि चेरव इति बृहत्पृष्ठं भवति सप्तमेहनि यदेव षष्ठस्याह्नस्तद्धे र

थंतरं तद्वै रूपं यद्बृहत्तद्वै राजं यद्रथंतरं तच्छाक्वरं यद्बृहत्तद्वै वतं तद्यद्बृहत्पृष्ठं भवति बृहद्वै

वतद्बृहत्स्वस्तुतस्तुवंत्यस्तोमकृतं त्रायर्यद्रथंतरं स्यात्कृंतत्रं स्यात्तस्माद्बृहदेव कर्तव्यं

यद्वावानेति धाय्या स्युता ऽभि त्वा शूर नोनुम इति रथंतरस्य योनिमनुनिवर्त्तयति राथंत
रं ह्येतदहरायतनेनैव पिबा सुतस्य रसिन ऽइति साम प्रगाथः पिबवान्सप्तमेऽहनि सप्त
मस्याह्नो रूपं त्यमूषु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्योऽच्युतः ॥१॥२६॥ इंद्रस्य नु वीर्याणि
प्रवोचमिति सूक्तं प्रेति सप्तमेऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन
सवनं दाधार यत्नादेवैतेनन प्रच्यवंते ऽभित्यं मेषं पुरुहूतमृग्मियमिति सूक्तं यद्धा
व प्रेति तदभीति सप्तमेऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपं तदु जागतं जगत्यो वा ऽएतस्याह्नऽस्व म
मध्यंदिनं वहंति तद्धैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जागती सुनिविद्दधाति ॥१९॥

मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशवश्छंदोमाः
पशूनामवरुध्यै तत्सवितुर्वृणीमह ऽइत्यानो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुच
रौ राथंतरेऽहनि सप्तमेऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपमभि त्वा देव सवितरिति सावित्रं यद्वाव
प्रेति तदभीति सप्तमेऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपं प्रेतां यज्ञस्य शंभुवेति द्यावापृथिवीयं
प्रेति सप्तमेऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपमयं देवाय जन्मन ऽइत्यार्भवं जातवत्सप्तमेऽहनि
सप्तमस्याह्नो रूपमायाहि वनसा सहेति द्विपदाः शंसति द्विपाद्वै पुरुषश्चतुष्पादाः प
शवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै यद्द्विपदाः शंसति यजमानमेव तद्द्विप्रतिष्ठं

वतुष्यात्क्षपशुषु प्रतिष्ठापयत्येभिरग्ने दुवो गिरऽ इति वैश्वदेवमिति सप्तमे ऽहनि
सप्तमस्याह्नो रूपं तान्युगायत्राणि गायत्रं तृतीयसवनं ऽ एष त्र्यहो विश्वानरो ऽ अ
जीजनदित्याग्निमारुतस्य प्रतिपज्जातवत्सप्तमे ऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपं प्र
यद्वस्त्रिष्टुभमिषमितिमारुतं प्रतिसप्तमे ऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपं जातवेदसे सु
नवाम सोममिति जातवेदस्याच्युतं तां धूतं वो विश्ववेदसमिति जातवेदस्यमनिरुक्तं
सप्तमे ऽहनि सप्तमस्याह्नो रूपं तान्युगायत्राणि गायत्रं तृतीयसवनं ऽ एष त्र्यहः
॥ २ ॥ १० ॥ यद्वै नेतिन प्रेतियत्स्थितं तदष्टमस्याह्नो रूपं यद्ध्वेव ह्येती यमहः

स्तदेवैनत्पुनर्यदष्टमं यदूर्ध्ववद्यत्प्रतिवद्यदंतर्वद्यद्वृषण्वद्यद्वृधन्वद्यन्मध्यमे पदे देव
तानिरुच्यते यदंतरिक्षमभ्युदितं यद्धाग्नि यन्मरुद्युयुग्हिकृतवद्यत्पुनर्वद्यत्कुर्वद्यद्धिती
यस्याह्नो रूपमेतानि वाऽ अष्टमस्याह्नो रूपाण्यग्निं वो देवमग्निभिः सजोषाऽ इत्यष्टम
स्याह्नऽ आज्यं भवति द्यग्न्यष्टमे ऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रातःसवनं ऽ ए
षत्र्यहः कुविदंग नमसा ये वृधासः पीवोऽ अन्नाँ रयिवृधः सुमेधाऽ उच्छन्नुषसः
सुदिनाऽ अरिप्राऽ उशंतो दूतान दभाय गोपा यावृत्तरस्तन्वो यावृदोजः प्रति वां स्वरउ
दिते स्तूलैर्धेतुः प्रत्नस्य काम्यं दुहाना ब्रह्माणऽ इंद्रोप याहि विद्वानूर्ध्वोऽ अग्निः सुम

ब्रा॰पं॰३ ॥२१॥

तिं वस्वोऽअग्रे इत स्या नः सरस्वती जुषाणेति प्रउगं प्रतिवदं तद्वद्विहृतवद्वैश्वदेवद
ष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं त्रिं प्रातःसवनऽएष त्र्यहो विश्वानरस्य वः
तिमिंद्र इत्सोमपाऽएक इंद्र नेदीयऽएदिहि उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पतेऽग्निर्नेता त्वं सोम क्र
तुभिः पिन्वंत्यपो बृहदिंद्राय गायतेति द्वितीयेनाह्नाः समानऽआतानोऽष्टमेहन्यष्
टमस्याह्नो रूपं शंसा महामिंद्रं यस्मिन्विश्वाऽइति सूक्तं महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो
रूपं महश्चित्वमिंद्र यतऽएतानिति सूक्तं महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं पिबा सो राम
मभि यमुग्र तर्द इति सूक्तं मूर्वंग व्यं महद्गिरणा न इंद्रेति महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो ॥२२॥

रूपं महाँ इंद्रो नृवदा चर्षणिप्रा इति सूक्तं महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं
तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवते तमस्य द्यावापृथिवी सचेत
सेति सूक्तं यदेद्व कृण्वानो महिमानमिंद्रियमिति महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तदु जा
गतं जगत्यो वाऽएतस्य त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहंति तच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तेन
स्माज्जगतीषु निविदं दधाति मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथु
नं वै पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै महद्वंति सूक्तानि शस्यंते महद्वाऽअंतरि
क्षमंतरिक्षस्याप्त्यै पंच सूक्तानि शस्यंते पंचपदा पंक्तिः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशवः पश

ब्रा०पं०३
॥२२॥

वश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यो ऽभित्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपीतयऽइतिरथंतरंपृष्ठं
भवत्यष्टमेहनियद्वावानेतिधाय्याच्युतात्वामिद्धिहवामहऽइतिबृहत्तोयोनिमनुनिव
र्तयतिबार्हतंह्येतदहरायतनेनैाभयंशृणवच्चनइतिसामप्रगाथोयच्चिदमद्य यदुव
ह्यऽआसीदितिबार्हतंह्येतदहन्यष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपंत्यमूषुवाजिनंदेवजूतमितिता
र्क्ष्योच्युतः॥३॥१८॥ अपूर्व्यापुरुतमान्यस्माऽइतिसूक्तंमहेवीरायतवसेतुरायेति
महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपंतांसुतेकीर्तिंमघवन्महित्वेतिसूक्तंमहद्वदष्टमेहन्य
ष्टमस्याह्नोरूपंत्वंमहाँऽइंद्रयोहशुष्मैरितिसूक्तंमहद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपं

राम
॥२२॥

त्वंमहाँऽइंद्रतुभ्यंहक्षाइतिसूक्तंमहद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपंतदुत्रैष्टुभंतेनप्रति
ष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेदिवश्चिदस्यवरिमाविपप्रथऽइति
सूक्तमिन्द्रंनमह्नेतिमहद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपंतदुजागतंजगत्योवाऽएतस्य[illegible]
स्यमध्यंदिनंवहंतितद्धैतच्छंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माज्जागतीषुनिविदंद
धातिमिथुनानिसूक्तानिशस्यंतेत्रैष्टुभानिचजागतानिचमिथुनंवैपशवःपशवश्छं
दोमाःपशूनामवरुध्यैमहद्वंतिसूक्तानिशस्यंतेमहद्वाऽअंतरिक्षमंतरिक्षस्याप्त्यैपं
चपंचसूक्तानिशस्यंतेपंचपदापंक्तिःपांक्तोयज्ञःपांक्ताःपशवःपशवश्छंदोमाःपशूना

ब्रा॰ पं॰ ३
॥२३॥

मवरुंध्यै तानि द्वेधा पंचान्यानि पंचान्यानि दश संपद्यंते सा दशिनी विराळन्नं विराळन्नं प
शवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुंध्यै विश्वो देवस्य नेतुस्तत्सवितुर्वरेण्यमा विश्वदेवं स
त्पतिमिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ बार्हते ह्न्यष्टमेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं हिरण्यपा
णिमूतय इति सावित्रमूर्ध्ववदष्टमेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं मही द्यौः पृथिवी च न इति
द्यावापृथिवीयं महद्वदष्टमेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं युवाना पितरा पुनरित्यार्भवं पुनर्व
दष्टमेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपमिमा नु कं भुवना सीषधामेति द्विपदाः शंसति द्विपाद्वै पुरु
षश्चतुष्पादाः पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुंध्यै न यद्द्विपदाः शंसति यजमान

॥२४॥

मेव तद्द्विप्रतिष्ठं चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयति देवानामिदवो महदिति वैश्वदेवं महद्व
दष्टमेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तान्युगायत्राणि गायत्रं तृतीयसवनमेष त्र्यहः ऋताव
नं वैश्वानरमित्याग्निमारुतस्य प्रतिपदग्निर्वैश्वानरो महानिति महद्वदष्टमेऽहन्यष्ट
मस्याह्नो रूपं क्रीळं वः शर्धो मारुतमिति मारुतं जंभे रसस्य वावृध इति वृधन्वदष्ट
मेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्याच्युताऽग्ने महन्म
हाँ असीति जातवेदस्यं महद्वदष्टमेऽहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तान्युगायत्राणि गायत्रं तृ
तीयसवनमेष त्र्यहः एष त्र्यहः ॥४॥१०॥ इति पंचमपंचिकायां तृतीयोऽध्यायः ॥३॥

ब्रा॰पं॰४
॥२८॥

यद्वै समानोदर्कं तन्नवमस्याह्नो रूपं यद्ध्येव तृतीयमहस्तदेवैतत्पुनर्यन्नवमं यदश्व
वद्यदंतवद्यत्पुनरावृत्तं यत्पुनर्निनृत्तं यदृतवद्यत्पर्यस्तवद्यत्त्रिवद्यदंतरूपं य
दुत्तमे पदे देवता निरुच्यते यदसौ लोकोभ्युदितो यच्छुचिवद्यत्सत्यवद्यत्क्षेतिवद्ग
तवद्यदोकवद्यत्कृतं यत्तृतीयस्याह्नो रूपमेतानि वै नवमस्याह्नो रूपाण्यगन्म म
हा नमसा यविष्ठमिति नवमस्याह्नऽआज्यं भवति गतवन्नवमेहनि नवमस्याह्नो
रूपं तदु त्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रातःसवनऽएषत्र्यहः प्रवीरस्याभुवो दद्रिरे ते सत्येन मनसा दम
दीध्याना दिवि क्षयंता रजसः पृथिव्यां मा विश्ववारा अश्विना गतं नो यं सोमऽइंद्र तुभ्यं ॥२८॥

सुन्वुऽआतु प्रब्रह्माणोऽअंगिरसो नक्षंत सरस्वती देवयंतो हवंतऽआ नो दिवो बृहतः
पर्वतादा सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यऽइति प्रउगं भुविवत्सत्यवत्क्षेतिवद्गतवदोक
वन्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रातःसवनऽएषत्र्यहस्तं नमिश्रा
धसे महहत्रयऽइंद्रस्य सोमाऽइंद्रे नदीयऽएदिहि मन्नूनं ब्रह्मणस्पतिरग्निर्नेतासं
सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपो न किः सुदासो रथं मिनिन्वतीयेनाह्ना समानऽआ तानो
नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपमिंद्रः स्वाहा पिबतु यस्य सोमऽइति सूक्तमंतो वै स्वाहा
कारोंतो नवममहर्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं गायत्साम नभन्यं यथा वेरितिस्त

ब्रा०पं०४
॥५५॥

क्तमवीमतद्वावृधानं स्वर्वदि इसंतो वै स्वर्गं तो नवममहर्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं
तिष्ठा हरी रथ ऽ आयुज्यमानेति स्तक्तमंतो वै स्थितमंतो नवममहर्नवमेहनि नव
मस्याह्नो रूपमिमा ऽ उत्वा पुरुतमस्य कारोरिति स्तक्तं धियो रथेष्ठामित्यंतो वै स्थि
तमंतो नवममहर्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं
दाधारायतनादेवै तेन न प्रच्यवंते प्रमंदिने पितुमदर्चता वच ऽ इति स्तक्तं समानो
दर्कं नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं तदु जागतं जगत्यो वा ऽ एतस्य अह्नस्य मध्यंदिनं
वहंति तद्वैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जगतीषु निविदं दधाति मिथु

राम
॥५५॥

नानि स्तक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशवश्छंदोमाः प
शूनामवरुध्यै पंच स्तक्तानि शस्यंते पंचपदा पंक्तिः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशवः पश
वश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै त्वामिद्धि हवामहे त्वं ह्येहि चेरव इति बृहत्पृष्ठं भवति त
द्वमेहनि य द्वावानेति धाय्याच्युताऽभि त्वा शूर नोनुम इति रथंतरस्य योनिमनु नि व
र्तयति राथंतरं ह्येतदहरायतनेनैवैनं द्वित्रि धातु शरणमिति सामप्रगाथस्त्रिवान्नव
मेहनि नवमस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्यो ऽच्युतः ॥१॥२०॥ सं च
त्वे जग्मुर्गिर ऽ इंद्र पूर्वीरिति स्तक्तं गानवन्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं कदा भुवन्रथ

ब्रा॰ पं॰ ४
॥२५॥

क्षयाणि ब्रह्मेति सूक्तं क्षेतिवदंतद्रूपं क्षेतीव वा ऽअंतं गत्वा नवमे ऽहनि नवमस्याह्नो रू-
पं मा सस्यो यातुमघवाँ ऽऋजीषीति सूक्तं सत्यवन्नवमेऽहनि नवमस्याह्नो रूपं तन्न इं-
द्रियं परमं पराचैरिति सूक्तं मंतो वै परमं मंतो नवममहर्नवमेऽहनि नवमस्याह्नो रू-
पं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवंते ऽहंसु वंद
सुनः पूर्व्यस्पतिरिति सूक्तं मंहं धनानि संजयामि शश्वत ऽइत्यंतो वै जितं मंतो नवम
महर्नवमेऽहनि नवमस्याह्नो रूपं तदु जागतं जगत्यो वा एतस्य त्र्यहस्य मध्यंदिनं
वहंति तद्धैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जगतीषु निविद्दधाति मिथुना

राम
॥२५॥

नि सूक्तानि शंस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशवश्छंदोमाः पशूना
मवरुध्यै पंच पंच सूक्तानि शंस्यंते पंचपदा पंक्तिः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशवः पशव
श्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै तानि द्वेधा पंचान्यानि पंचान्यानि दश संपद्यंते सा दशि
नी विराळन्नं विराळन्नं पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै तत्सवितुर्वृणीम
हे द्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ राथंतरेऽहनि नवमेऽहनि नवम
स्याह्नो रूपं दोषो ऽआगादिति सावित्रं मंतो वै गतं मंतो नवममहर्नवमेऽहनि नवम
स्याह्नो रूपं प्रवां महि द्यवी अभीति द्यावापृथिवीयं ऋभुवा ऽउप प्रशस्तये ऽइति

ब्रा० पं० ४
॥२०॥

शुचिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपमिंद्रऽइषेददातुनस्तेनोरत्नानिधत्तनेत्यार्भवंत्रिरा
साष्टानिसुन्वतऽइतित्रिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंबभ्रुरेकोविषुणःसूनरोयुवे
तिद्विपदाःशंसतिद्विपाद्वैपुरुषश्चतुष्पादाःपशवःपशवश्छंदोमाःपशूनेवावरुंध्यै
तद्यद्द्विपदाःशंसतियजमानमेवतद्द्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतियद्द्विः
शतित्रयस्परऽइतिवैश्वदेवंत्रिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंतान्युगायत्राणिगा
यत्रत्तृतीयसवनऽएषत्र्यहोवैश्वानरोनऽऊतयऽइत्याग्निमारुतस्यप्रतिपदानया
तुपरावतंइत्यंतोवैपरावतंतांतोनवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंमरुतोयस्य

राम
॥२०॥

हिक्षयऽइतिमारुतंक्षेतिवदंतरूपंक्षेतीववाऽअंतंगत्वानवमेहनिनवमस्याह्नोरू
पंजातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युतोप्राग्नयेवाचमीरयेतिजातवेदस्यं
समानोदर्कंनवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंसनःपर्षदतिद्विषःसनःपर्षदतिद्विषऽइति
शंसतिबह्वुवाऽएतस्मिन्नवरात्रेकिंचकिंचवारणंक्रियतेशांत्याऽएवतद्यत्सनःपर्ष
दतिद्विषःसनःपर्षदतिद्विषऽइतिशंसतिसर्वस्मादेवैनांस्तदेनसःप्रमुंचतितान्यु
गायत्राणिगायत्रंतृतीयसवनऽएषत्र्यहः॥२॥२१॥पृष्ठ्यंषळहमुपयंतियथावैमु
खमेवंपृष्ठ्यःषळहस्तद्यथांतरंमुखस्यजिह्वातालुदंताऽएवंछंदोमाऽअथये

ग्रा·पं·४
॥२९॥

नैव वाचं व्याकरोति येन स्वादु चास्वादु च विजानाति तद्दशममहर्यथा वै नासिके ऽ एवं पृ
ष्ठ्यः षळहस्तस्य यथांतरे नासिकयोरेवं छंदोमाः ऽ अथ यैव नैव गंधान्विजानाति तद्दशम
महर्यथा वा ऽ अक्ष्येवं पृष्ठ्यः षळहस्तस्य यथांतरमक्ष्णः कृष्णमेवं छंदोमाः ऽ अथ यैव कनी
निका येन पश्यति तद्दशममहर्यथा वै कर्णौ ऽ एवं पृष्ठ्यः षळहस्तस्य यथांतरं कर्णस्यैवं छं
दोमाः ऽ अथ येनैव शृणोति तद्दशममहः श्रीर्वै दशममहः श्रियं वा ऽ एत ऽ आगच्छं
ति ये दशममहरागच्छंति तस्माद्दशममहरविवाक्यं भवति मा श्रियो ववादिष्मेति
दुरववदं हि श्रियः संस्तेन ततः सर्पंति ते मार्जयंते ते पत्नीशालां संप्रपद्यंते तेषां य ऽ

राम
॥२९॥

एतामाहुतिं विद्यात्स ब्रूयात्समन्वारभध्वमिति स जुहुयादिह रमेह रमध्वमिह धृतिरि
ह स्वधृतिरग्ने वाट् स्वाहा वाळिति स यदिह रमेत्याहास्मिन्नेवैनाँल्लोके रमयतीह र
मध्वमिति यदाह प्रजामेवैषु तद्रमयतीह धृतिरिह स्वधृतिरिति यदाह प्रजां वैवत ध्रुवं
च यजमानेषु दधात्यग्ने वाळिति रथंतरं स्वाहा वाळिति बृहद्देवानां वा ऽ एतन्मिथुनं य
द्बृहद्रथंतरे देवानामेव तन्मिथुनेन मिथुनमवरुंधते देवानां मिथुनेन मिथुनं प्रजात्यै
ते प्रजात्यै प्रजायंते प्रजया पशुभिर्य ऽ एवं वेद नेन ततः सर्पंति ते मार्जयंते त ऽ आग्नी
ध्रं संप्रपद्यंते तेषां य ऽ एतामाहुतिं विद्यात्स ब्रूयात्समन्वारभध्वमिति स जुहुयादुपसृ

ब्रा॰पं॰४
॥२१॥

जं धरुणं मातरं धरुणो धयन् ॥ रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहेति रायस्पो
षमिषमूर्जमेवावरुंधेऽआत्मने च यजमानेभ्यश्च यत्रैवं विद्वानेतामाहुतिं जुहोति ॥३॥२२॥
ते ततः सर्पेति नेसदः संप्रपद्यंते यथायथमन्यऽऋत्विजो ध्वर्युस्त्सर्पेति संसर्पंत्युद्गाता
रस्ते सर्पराज्ञ्याऽऋक्षु स्तुवतऽइयं वै सर्पराज्ञी यद्धि सर्पतो राज्ञीयं वाऽअलोमिकेवाग्रऽ
आसीत्सैतं मंत्रमपश्यदायं गौः पृश्निरक्रमीदिति नाम यं पृश्निर्वर्णऽआविशन्नानारू
पो यं यं काममकामयत यदिदं किंचौषधयो वनस्पतयः सर्वाणि रूपाणि पृश्निरेनं व
र्णऽआविशति नानारूपो यं यं कामं कामयते यऽएवं वेद मनसा प्रस्तोति मनसोद्गाय

राम
॥२१॥

ति मनसा प्रतिहरति वाचा शंसति वाक्च वै मनश्च देवानां मिथुनं देवानामेव तन्मिथुने
न मिथुनमवरुंधे तद्देवानां मिथुनेन मिथुनं प्रजायंते प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशु
भिर्यऽएवं वेदाथ चतुर्होतॄन्होता व्याचष्टे तद्देवतस्तुनमनुशंसति देवानां वाऽएतद्यज्ञि
यं गुह्यं नाम यच्चतुर्होतारस्तद्यच्चतुर्होतॄन्होता व्याचष्टे देवानामेव तद्यज्ञियं गुह्यं नाम प्र
काशं गमयति तदेनं प्रकाशं गतं प्रकाशं गमयति गच्छति प्रकाशं यऽएवं वेद यं ब्राह्म
णमनूचानं यशो नर्च्छेदिति हस्माहारण्यं परेत्य दर्भस्तंबानुद्ग्रथ्य दक्षिणतो ब्रह्माणमु
पवेश्य चतुर्होतॄन्व्याचक्षीत देवानां वाऽएतद्यज्ञियं गुह्यं नाम यच्चतुर्होतारस्तद्यच्चतुर्हो

ब्रा०पं०५
॥३१॥

तन्व्यावृत्ता तद्देवानामेव तद्यज्ञियं गुह्यं नाम प्रकाशं गमयति तदेनं प्रकाशं गतं प्रकाशं
गमयति गच्छति प्रकाशं य एवं वेद ॥ ४ ॥ २३ ॥ अथौदुंबरीं समन्वारभंत इषमूर्जमन्वा
रभ इत्यूर्ग्वा अन्नाद्यमुदुंबरो यद्वै तद्देवा इषमूर्जं व्यभजंत ततउदुंबरः समभवत्तस्मा
त्स त्रिः संवत्सरस्य पच्यते तद्यदौदुंबरीं समन्वारभंत इषमेव तदूर्जमन्नाद्यं समन्वा
रभंते वाचं यच्छंति वाग्वै यज्ञो यज्ञमेव तद्यच्छंत्यहर्नियच्छंत्यहर्वै स्वर्गो लोकः स्वर्गमे
व तल्लोकं नियच्छंति न दिवा वाचं विसृजेरन्यद्दिवा वाचं विसृजेरन्नहर्भ्रातृव्याय परि
शिंष्युर्न नक्तं वाचं विसृजेरन्यन्नक्तं वाचं विसृजेरन्रात्रीं भ्रातृव्याय परिशिंष्युः समया

॥३०॥
राम

विषितः सूर्यः स्यादथ वाचं विसृजेरंस्तावंतमेव तद्द्विषते लोकं परिशिंषंत्यथो खल्वस्त
मित एव वाचं विसृजेरंस्तमोभाजमेव तद्द्विषंतं भ्रातृव्यं कुर्वंत्याहवनीयं परीत्य वा
चं विसृजेरन्यज्ञो वा आहवनीयः स्वर्गो लोक आहवनीयो यज्ञेनैव तत्स्वर्गेण लो
केन स्वर्गं लोकं यंति यद्धि होनम कर्म यदत्यरीरिचाम ॥ प्रजापतिं तस्मितरमप्येत्विति वा
चं विसृजंते प्रजापतिं वै प्रजा अनुप्रजायंते प्रजापतिरूनातिरिक्तयोः प्रतिष्ठानेनान्
नेनातिरिक्तं हि नस्ति प्रजापतिमेवोनातिरिक्तान्यभ्यत्यर्जेति य एवं विद्वांस एतेन
वाचं विसृजंते तस्मादेवं विद्वांस एतेनैव वाचं विसृजेरन् ॥ ५ ॥ २४ ॥ अध्वर्यो इत्याह

ब्रा·पं·४
॥३१॥

यतैव तुर्हीत्वषुवदिष्यमाणस्तदाहवनस्य रूपमों होतस्तर्थाहोतरित्यध्वर्युः प्रतिगृणा
त्यवसितेवसिते दश सुपदेवुतेर्षा चित्तिः स्रुगासीत् ॥ चित्तमाज्यमासी३त् ॥ वाग्वेदि
रासी३त् ॥ आधीतं बर्हिरासी३त् ॥ केतोऽअग्निरासी३त् ॥ विज्ञानमग्नीदासी३
त् ॥ प्राणो हविरासी३त् ॥ सामाध्वर्युरासी३त् ॥ वाचस्पतिर्होतासी३त् ॥ मनऽउपवक्ता
सी३त् ॥ ते वाऽएतं ग्रहमगृह्णत ॥ वाचस्पते विधे नामन् ॥ विधेम ते नाम ॥ विधेस्त्वमस्मा
कं नाम्ना द्यां गच्छ ॥ यां देवाः प्रजापतिगृहपतयऽऋद्धिमराध्नुवँस्तामृद्धिं राध्स्यामोऽ
थ प्रजापतेस्तनूरनुऽद्रवति अन्नाद्यं वान्नादा वान्नपत्नीर्वाऽन्नादास्तदग्निरन्नपत्नी

राम
॥३१॥

तदादित्योऽभद्रा च कल्याणी च भद्रा तत्सोमः कल्याणी तत्पशवोऽनिलया चापभया चाऽ
निलयात् द्वायुर्न ह्येष कदाचनेलयत्यपभया तन्मृत्युः सर्वे ह्येतस्माद्बिभ्यायऽनाप्ता
वा नाप्या चाऽनाप्ता तत्पृथिव्यनाप्या तद्यौरनाधृष्या वा प्रतिधृष्या चाऽनाधृष्या तदग्नि
रप्रतिधृष्या तदादित्योऽपूर्वा चाभ्रातृव्या चाऽपूर्वा तन्मनोऽभ्रातृव्या तत्संवत्सरऽएता
वाव द्वादश प्रजापतेस्तन्वऽएष कृत्स्नः प्रजापतिस्तत्कृत्स्नं प्रजापतिमाप्नोति दशममह
रथ ब्रह्मलोद्यं वदंत्यग्निर्गृहपतिरिति हैकऽआहुः सोऽस्य लोकस्य गृहपतिर्वायुर्गृह
पतिरिति हैकऽआहुः सोऽन्तरिक्षलोकस्य गृहपतिरसौ वै गृहपतिर्योऽसौ तपत्येष पति

ब्रा॰ पं॰ ४
॥ ३२ ॥

र्धं तवो गृहाः ॥ येषां वै गृहपतिं देवं विद्वान्गृहपतिर्भवति राध्नोति स गृहपती राध्नुवंति
ते यजमानाः ॥ येषां वा ऽ अपहतपाप्मानं देवं विद्वान्गृहपतिर्भवत्यप स गृहपतिः पाप्मा
नं हतेपते यजमानाः पाप्मानं घ्नंते ऽ ध्वर्यो ऽ अरात्स्मारात्स्म ॥ ६ ॥ २५ ॥ इति पंचमपंचि
कायां चतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ उद्धराहवनीयमित्यपराह्ण ऽ आहयदेवाह्ना साधु करोतित
देवतस्माडु ह्यतदभयेनिधत्तं ऽ उद्धराहवनीयमिति प्रातराहयदेवरात्र्या साधु करो
तितदेवतस्माडु ह्यतदभयेनिधत्ते यज्ञो वा ऽ आहवनीयः स्वर्गो लोकः ऽ आहवनी
यो यज्ञ ऽ एव तत्स्वर्गे लोके स्वर्गे लोके निधत्ते य ऽ एवं वेद यो वा ऽ अग्निहोत्रं वैश्वदेवं षो

राम
॥ ३२ ॥

ळशकलं पशुषु प्रतिष्ठितं वेद वैश्वदेवेनाग्निहोत्रेण षोळशकलेन पशुषु प्रतिष्ठितेन रा
ध्नोति रौद्रं गवि सद्वायव्यमुपावसृष्टमाश्विनं दुह्यमानं सौम्यं दुग्धं वारुणमधिश्रितं पौष्णं
समुदंतं मारुतं विष्यंदमानं वैश्वदेवं बिंदुमन्मैत्रं शरोगृहीतं द्यावापृथिवीयमुद्वासितं
सावित्रं प्रक्रांतं वैष्णवं ह्रियमाणं बार्हस्पत्यमुपसन्नमग्नेः पूर्वाहुतिः प्रजापतेरुत्तरैंद्रं हु
तमेतद्वा ऽ अग्निहोत्रं वैश्वदेवं षोळशकलं पशुषु प्रतिष्ठितं वैश्वदेवेनाग्निहोत्रेण षो
ळशकलेन पशुषु प्रतिष्ठितेन राध्नोति य ऽ एवं वेद ॥ १ ॥ २६ ॥ यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टा दुह्य
माना पविशेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति तामभिमंत्रयेत यस्माद्भीषा निषीदसि ततो नो ऽ अभ

ब्रा०पं०५
॥३३॥

यं कृधि ॥ पशुन्नः सर्वान्गोपाय नमो रुद्राय मीढुष इति तामुत्थापयेदुदस्थाद्देव्यदिति
रायुर्यज्ञपतावधात् ॥ इन्द्राय कृण्वती भागं मित्राय वरुणाय चेति तस्या स्याऽउदपात्रमू
धसि च मुखे चोपगृह्णीयादथैनां ब्राह्मणाय दद्यात्सा तत्र प्रायश्चित्तिर्यस्याग्निहोत्र्यु
पावसृष्टा दुह्यमाना वाश्येत्का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यशनायां ह वाऽएषा यजमानस्य प्र
तिख्याय वाश्यते तामन्नमप्यादध्याच्छान्त्यै शान्तिर्वाऽअन्नं सूयवसाद्भगवती हि भूया
इति सा तत्र प्रायश्चित्तिर्यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टा दुह्यमाना स्पंदेत का तत्र प्रायश्चित्ति
रिति सा यत्तत्र स्कंदयेत्तदभिमृश्य जपेद्यदद्य दुग्धं पृथिवीमसृप्त यदोषधीरत्यसृपद्यदा ॥३३॥

पः ॥ पयो गृहेषु पयोऽअघ्न्यायां पयो वत्सेषु पयोऽअस्तु तन्मयीति तत्र यत्परिशिष्टं स्या
त्तेन जुहुयाद्यद्यलं होमाय स्याद्यद्युवै सर्वं सिक्तं स्यादथान्यामाहूय तां दुग्ध्वा तेन जुहुया
दा त्वेव श्रद्धायै होतव्यं सा तत्र प्रायश्चित्तिः सर्वं वाऽअस्य बर्हिष्यं सर्वं परिगृहीतं यऽएवं
विद्वानग्निहोत्रं जुहोति ॥ ५ ॥ २ ॥ असौ वाऽअस्यादित्यो यूपः पृथिवी वेदिरोषधयो बर्हि
र्वनस्पतय इध्मा आपः प्रोक्षण्यो दिशः परिधयो यद्ध वाऽअस्य किंच नश्यति यन्म्रिय
ते यदपाजति सर्वं हैवैनं तदमुष्मिंल्लोके यथा बर्हिषि दत्तमागच्छेदेवमागच्छति यऽए
वं विद्वानग्निहोत्रं जुहोत्युभयान्वाऽएष देवमनुष्यान्विपर्यासं दक्षिणानयति सर्वं वे

ब्रा॰ पं॰ ५

॥३४॥

दं यदिदं किंच मनुष्यान्वा ऽ एष सायमाहुत्या देवेभ्यो दक्षिणा नयति सर्वं वेदं यदिदं किं
च त ऽ एते प्रलीनान्योकसः ऽ इव शेरे मनुष्या देवेभ्यो दक्षिणा नीता देवान्वा ऽ एष प्रातरा
हुत्या मनुष्येभ्यो दक्षिणा नयति सर्वं वेदं यदिदं किंच त ऽ एते विविदाना ऽ इवोस्यतं त्य
दाहं करिष्येऽदो हं गमिष्यामीति वदन्तो यावन्तं ह वै सर्वमिदं दत्त्वा लोकं जयति तावन्तं ह
लोकं जयति य ऽ एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोत्यग्नये वा ऽ एष सायमाहुत्या ऽऽश्विनमुपा
करोति न ह वाक् प्रतिगृह्णाति वाग्वा गित्यग्निनाह्नस्य राज्याऽऽश्विनं शस्तं भवति य ऽ एवं
विद्वानग्निहोत्रं जुहोत्यादित्याय वा ऽ एष प्रातराहुत्या महाव्रतमुपाकरोति न तस्मा

राम

॥३४॥

णः प्रतिगृह्णात्यन्नमन्नमित्यादित्येन ह्यस्याह्ना महाव्रतं शस्तं भवति य ऽ एवं विद्वा
नग्निहोत्रं जुहोति तस्य वा ऽ एतस्याग्निहोत्रस्य सप्त च शतानि विंशतिश्च संवत्सरे सा
यमाहुतयः सप्त चो ऽ एव शतानि विंशतिश्च संवत्सरे प्रातराहुतयस्तावत्यो ऽग्नेर्य
जुष्मत्य ऽ इष्टकाः संवत्सरेण हास्याग्निना चित्येनेष्टं भवति य ऽ एवं विद्वानग्निहो
त्रं जुहोति ॥३॥२८॥ वृषशुष्मो ह वा तावत ऽ उवाच जातूकर्ण्यो वक्तास्मो वा ऽ इदं दे
भ्यो यद्वैतदग्निहोत्रमुभये ग्रुरहूयतान्ये द्युर्वा वन्देन्तर्हि हूयत इत्येन ऽ उ हैवो वाच कु
मारी गंधर्वगृहीता वक्तास्मो वा ऽ इदं पितृभ्यो यद्वैतदग्निहोत्रमुभये ग्रुरहूयतान्ये द्युर्वा

वर्तेतर्हिहस्यातऽइत्येतद्धाऽअग्निहोत्रमन्येषुर्हयनेयदस्तमितेसायंजुहोत्यनुदितेप्रा
तरथैतदग्निहोत्रमुभयेषुर्हूयतेयदस्तमितेसायंजुहोत्युदितेप्रातस्तस्मादुदितेहोतव्यं
चतुर्विंशेहवैसंवत्सरेनुदितहोमीगायत्रीलोकमाप्नोतिद्वादशउदितहोमीसयदाद्वौसं
वत्सरावनुदितेजुहोत्यथहास्यैकोहुतोभवत्यथयःउदितेजुहोतिसंवत्सरेणैवसंवत्स
रमाप्नोतियःएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यंमेषहवाऽअहोरात्रयोस्तेजसि
जुहोतियोस्तमितेसायंजुहोत्युदितेप्रातरग्निर्वावैतेजसारात्रिस्तेजस्वत्यादित्येनतेज
साहस्तेजस्वदहोरात्रयोर्हास्यतेजसिहुतंभवतियःएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदिते

होतव्यं॥४॥२९॥एतद्धवैसंवत्सरस्यचक्रेयदहोरात्रेताभ्यामेवतत्संवत्सरमेतिसयोनुदि
तेजुहोतियथैकतश्चक्रेणयायात्तादृक्तदथयःउदितेजुहोतियथोभयतश्चक्रेणयायात्क्षि
प्रमध्वानंसमश्नुवीततादृक्तत्तदेषाभियज्ञगाथागीयते॥यद्वद्रथंतराभ्यामिदमेतियु
क्तंयद्भूतंभविष्यच्चापिसर्वं॥ताभ्यामियादग्नीनाधायधीरोदिवेवान्यज्जुहुयान्नक्तमन्य
दितिराथंतरीवैरात्र्यहर्बार्हतमग्निर्वैरथंतरमादित्योबृहदेतेहवाःएनंदेवतेब्रध्नस्यविष्ट
पंस्वर्गंलोकंगमयतोयःएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यंतदेषाभियज्ञगाथा
गीयते॥यथाहवास्थूरिणैकेनयायादकृत्वान्यदुपयोजनाय॥एवंयंतितेबहवोजना

श्रा॰पं॰५

॥३६॥

सः पुरोदध्याज्जुह्वन्तियेग्निहोत्रमितितां वा एतां देवतां प्रयतीं सर्वमिदमनुप्रैतियदिदं
किंचैतस्यै हीदं देवताया अनुचरं सर्वंयदिदंकिंचसएषामनुचरवती देवतांविंदते ह वा
अनुचरंभवत्यस्य स्वोनुचरो य एवं वेद स वा एष एकातिथिः स एष जुह्वत्सु वसति
तद्यदद्दीगाथाभवत्येनेनसंमनसासोभिशस्तोदनस्वनो वापहरादेनः॥ एकातिथिमपसा
यंरुणद्धि बिसानिस्तेनोऽपसोजहारेत्येष ह वै स एकातिथिः स एष जुह्वत्सु वस
त्येतां वाव स देवतामपरुणद्धि यो लमग्निहोत्राय सन्नाग्निहोत्रं जुहोतीतिमषादेवता राम
परुद्धापरुणद्ध्यस्माच्च लोकादमुष्माच्चोभाभ्यां योलमग्निहोत्राय सन्नाग्निहोत्रं ॥३६॥

जुहोति तस्माद्योलमग्निहोत्राय स्याज्जुहुयात्तस्मादाहुर्न सायमतिथिरपरुध्य इत्ये
तद्ध स्म वै तद्विद्वान्नगरी जानश्रुतेय उदितहोमिनमैकादशाक्षं मानुतंतव्यमुवाच प्रजाया
मेनं विज्ञातास्मो यदि विद्वान्वा जुहोत्यविद्वान्वेति तस्यो हैकादशाक्षे राष्ट्रमिव प्रजा बभू
व राष्ट्रमिव ह वा अस्य प्रजा भवति य एवं विद्वानुदिते जुहोति तस्मादुदिते होतव्यं ॥५॥३०॥
उद्यन्तु खलु वा आदित्य आहवनीयेन रश्मीन्त्संदधाति स योनुदिते जुहोति यथा कु
माराय वा वत्साय वा जाताय स्तनं प्रतिदध्यात्तादृक्तदथ य उदिते जुहोति यथा कुमाराय वा
वत्साय वा जाताय स्तनं प्रतिदध्यात्तादृक्तदस्मै प्रतिधीयमानमुभयोर्लोकयोरन्नाद्यम

नुप्रतिधीयतेऽस्माच्चलोकादमुष्माच्चोभाभ्यांसयोनुदितेजुहोतियथापुरुषायवाहस्ति
नेवाप्रयतेहस्तऽआदध्यात्तादृक्तद्यऽउदितेजुहोतियथापुरुषायवाहस्तिनेवाप्रय
तेहस्तऽआदध्यात्तादृक्तथैषऽएतेनैवहस्तेनोर्ध्वंहृत्वास्वर्गेलोकऽआदधातियऽएवं
विद्वाननुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यमथ्यन्तुखलुवाऽआदित्यःसर्वाणिभूतानिप्रण
यतितस्मादेनंप्राणऽइत्याचक्षतेप्राणेहास्यसंप्रतिहुतंभवतियऽएवंविद्वानुदितेजु
होतितस्मादुदितेहोतव्यमेषहवैसत्यंवदन्त्सत्येजुहोतियोस्तमितेसायंजुहोत्युदिते
प्रातर्भूर्भुवःस्वरोमग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरितिसायंजुहोतिभूर्भुवःस्वरोंसूर्योज्योति

ज्योतिःसूर्यइतिप्रातःसत्यंहास्यवदतःसत्येहुतंभवतियऽएवंविद्वानुदितेजुहोतित
स्मादुदितेहोतव्यंतदेषाभियज्ञगाथागीयते॥प्रातःप्रातरनृतंतेवदंतिपुरोदयाज्जुहति
येऽग्निहोत्रम्॥दिवाकीर्त्यमदिवाकीर्त्तयंतःसूर्योज्योतिर्नतदाज्योतिरेषामिति॥६।३१॥
प्रजापतिरकामयतप्रजायेयभूयान्त्स्यामितिसतपोतप्यतसतपस्तप्त्वेमांल्लोकान
सृजतपृथिवीमंतरिक्षंदिवंतांल्लोकानभ्यतपत्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रीणिज्योतींष्यजायं
तांऽग्निरेवपृथिव्याऽअजायतवायुरंतरिक्षादादित्योदिवस्तानिज्योतींष्यभ्यतपत्तेभ्यो
भितप्तेभ्यस्त्रयोवेदाऽअजायंतऽऋग्वेदऽएवाग्नेरजायतयजुर्वेदोवायोःसामवेदऽआ

ब्रा०पं०५
॥३९॥

दित्यात्तान्वेदानभ्यतपत्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रीणिशुक्राण्यजायंत भूरित्येवऽऋग्वेदादजाय
त भुवऽइतियजुर्वेदात्स्वरितिसामवेदात्तानिशुक्राण्यभ्यतपत्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रयोव
र्णाऽअजायंताकारऽउकारोमकारऽइतितानेकधासमभरत्तदेतदोमितितस्मादोमो
मितिप्रणौत्योमितिवैस्वर्गोलोकऽओमित्यसौयोसौतपतिसप्रजापतिर्यज्ञमतनुतत
माहरत्तेनायजतसऽऋचैवहोत्रमकरोद्यजुषाध्वर्यवंसाम्नोद्गीथंयदेतत्त्रय्यैविद्यायै
शुक्रंतेनब्रह्मत्वमकरोत्सप्रजापतिर्यज्ञंदेवेभ्यःसंप्रायच्छत्तेदेवायज्ञमतन्वततमाहरं
ततेनायजंततऽऋचैवहौत्रमकुर्वन्यजुषाध्वर्यवंसाम्नोद्गीथंयदेवैतत्त्रय्यैविद्यायै

राम
॥३९॥

शुक्रंतेनब्रह्मत्वमकुर्वंस्तेदेवाऽअब्रुवन्प्रजापतिंयदिनोयज्ञऽऋक्तऽआर्तिःस्याद्यदियजु
ष्टोयदिसामतोयद्यविज्ञातासर्वव्यापद्वाकाप्रायश्चित्तिरितिसप्रजापतिरब्रवीद्देवान्य
दिवोयज्ञऽऋक्तऽआर्तिर्भवतिभूरितिगार्हपत्येजुहवाथयदियजुष्टोभुवऽइत्याग्नीध्रीयै
न्वाहार्यपचनेवाहविर्यज्ञेषुयदिसामतःस्वरित्याहवनीयेयद्यविज्ञातासर्वव्यापद्वाभू
र्भुवःस्वरितिसर्वाऽअनुद्रुत्याऽऽहवनीयऽएवजुहवाथैतानिहवैवेदानामंतश्श्लेषणा
नियदेताव्याहृतयस्तद्यथात्मनात्मानंसंदध्याद्यथापर्वणापर्वयथाश्लेष्मणाचर्मण्यं
वान्यद्वाविश्लिष्टंसंश्लेषयेदेवमेवैताभिर्यज्ञस्यविश्लिष्टंसंदधातिसैषासर्वप्राय

श्चि०

त्ति ग्रा॰ पं॰ ५ ॥३९॥

श्रिं यैर्देता व्याहृतयस्तस्मादेषैव यज्ञे प्रायश्चित्तिः कर्त्तव्या ॥७॥३२॥ तदाकुर्ब्रह्मावरा:॥
यदृचैव होत्रं क्रियते यजुषाध्वर्यवं साम्नोद्गीथं व्यारब्धा त्रयी विद्या भवत्यथ केन ब्रह्म
त्वं क्रियत इति त्रय्या विद्ययेति ब्रूयादयं वै यज्ञो योऽयं पवते तस्य वाक्च मनश्च वर्त्तन्यौ
वाग्वाग्वहि मनसा चयज्ञोवर्त्तत इयं वै वागदो मनस्तद्वा त्रय्या विद्ययैकं पक्षं सं
स्कुर्वंति मनसैव ब्रह्मा संस्करोति निर्देके ब्रह्माण उपाकृते प्रातरनुवाके स्तोम
भागा जपि त्वा भाषमाणा उपासते तद्द्वैत उवाच ब्राह्मण उपाकृते प्रातरनुवा राम
के ब्रह्माणं भाषमाणं दृष्ट्वाऽर्द्धमस्य यज्ञः स्यान्नरग्गुरिति तद्यथैकपात्पुरुषो यन्न्ने ॥३९॥

ऋतश्चक्रो वारथ्यो वर्त्तमानो भ्रेषन्येत्येवमेवस यज्ञो भ्रेषन्येति यज्ञस्य भ्रेषमनु यजमा
नो भ्रेषन्येतितस्माद्ब्रह्मोपाकृते प्रातरनुवाके वाचंयमः स्यादोपांश्वंतर्यामयोर्हो
मादुपाकृतेषु पवमानेष्वा दृवोऽथयानि स्तोत्राणि सशस्त्राण्यातेषां वषट्कारा
द्वाचंयमः एवः स्यात्तद्यथोभयतः पात्पुरुषो यन्नुभयतश्चक्रो वारथ्यो वर्त्तमानो न
रिष्यत्येवमेवस यज्ञो नरिष्यति यज्ञस्यारिष्टिमनु यजमानो नरिष्यति ॥८॥३३॥
तदाकुर्यद्ब्रह्मान्ने ग्रहीत्वा चारीन्म आकुतीमैंहोषीदित्यध्वर्यवे दक्षिणानीयंतः
उद्गासीन्म इत्यु न्ह्रात्रेऽन्वेवाचन्मे शंसीन्मे याक्षीन्म इति होत्रे किं स्विदेवचकु

षे ब्रह्मणे दक्षिणा नीयंते ऽकृत्वा हास्विंदेव हरंता ऽइति यज्ञस्य हैष भिषग्यद्ब्रह्मा
यज्ञायैव तद्भेषजं कृत्वा हरत्यथो यद्भूयिष्ठेनैव ब्रह्मणा छंदसां रसेनार्त्विज्यं करो
ति यद्ब्रह्मा तस्माद्ब्रह्मार्द्धभाग्घ वा ऽएष ऽइतरेषामृत्विजामग्र ऽआस यद्ब्रह्मार्द्धमे
व ब्रह्मण ऽआसार्द्धमितरेषामृत्विजां तस्माद्यदि यज्ञ ऽऋक्त ऽआर्त्तिः स्याद्यदि य
जुष्टो यदि सामतो यद्यविज्ञाता सर्वव्यापद्वा ब्रह्मण ऽएव निवेदयंते तस्माद्यदि य
ज्ञ ऽऋक्त ऽआर्त्तिर्भवति भूरिति ब्रह्मा गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि यजुष्टो भुव ऽइत्याग्नी
ध्रीये ऽन्वाहार्यपचने वा हविर्यज्ञेषु यदि सामतः स्वरित्याहवनीये यद्यविज्ञाता

सर्वव्यापद्वा भूर्भुवः स्वरिति सर्वा ऽअनुद्रुत्या ऽऽहवनीय ऽएव जुहुयात्स प्रस्तोतोपा
कृते स्तोत्र ऽआह ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तरिति स भूरिति ब्रह्मा प्रातः सवने ब्रूयादि
द्रवंतस्तुध्वमिति भुव ऽइति माध्यंदिने सवने ब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमिति स्वरिति तृ
तीयसवने ब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमिति भूर्भुवः स्वरित्युक्थ्ये वातिरात्रे वा ब्रूयादिंद्रवं
तस्तुध्वमिति स यदाहेंद्रवंतः स्तुध्वमित्यैंद्रो वै यज्ञ ऽइंद्रो यज्ञस्य देवता सेंद्रमेव तदु
द्गीथं करोति नेंद्रान्नागादिंद्रवंतः स्तुध्वमित्येवैनांस्तदाह तदाह ॥ ९ ॥ ३४ ॥ इति पं
चमपंचिकायां पंचमोऽध्यायः ॥ विश्वे वै पंच ॥ गोर्वै दश ॥ यद्वा एति च प्रेति च च
त्वारि ॥ यद्वै समानोदर्कं षट् ॥ उद्धरानव ॥ विश्वे वै देवासुरा वै संचत्वे जग्मुरुद्यन्तुरवलु वै चत्वारि ॥

॥ इति पंचमपंचिकासमाप्त ॥

॥ अथषष्ठमपंचिकाप्रारंभः ॥

ब्रा॰ष॰१ ॥१॥

श्रीगणेशाय नमः॥ हरिः ॐ॥ देवा ह वै सर्वचरौ सत्रं निषेदुस्ते ह पाप्मानं नापजघ्निरे तान्होवाचार्बुदः काद्रवेयः सर्प ऋषिर्मंत्रकृदेका वै वो होत्राकृता तां वोऽहं करवाण्यथ पाप्मानमपहनिष्यध्व इति ते ह तथेत्यूचुस्तेषां ह स्म स मध्यंदिने मध्यंदिन एवोपोदासर्पद्ग्राव्णोऽभिष्टौति तस्मान्मध्यंदिने मध्यंदिन एव ग्राव्णोऽभिष्टुवंति तदनुकृति स ह स्म येनोपोदासर्पत्तदप्येतर्ह्यर्बुदोदासर्पणी नाम प्रपदस्ति तान्ह राजा मदयांचकार ते होचुराशीविषो वै नो राजानमवेक्षते हंतास्योष्णीषेणाक्ष्याव्पिनह्यामेति तथेति तस्य होष्णीषेणाक्ष्यावपिनह्युस्तस्मादुष्णीषमेव पर्यस्य

राम ॥१॥

ग्राव्णोऽभिष्टुवंति तदनुकृति तान्ह राजा मदयामेव चकार ते होचुः स्वेन वै नो मंत्रेण ग्राव्णोऽभिष्टौति हंतास्यान्याभिर्ऋग्भिर्मंत्रमापृणचामेति तथेति तस्य हान्याभिर्ऋग्भिर्मंत्रमापपृचुस्ततो हैनान्न मदयांचकार तद्यदस्यान्याभिर्ऋग्भिर्मंत्रमापृंचंति शांत्या एव ते ह पाप्मानमपजघ्निरे तेषामन्वपहतिं सर्पाः पाप्मानमपजघ्निरे त एतेऽपहतपाप्मानो हित्वा पूर्वां जीर्णां त्वचं नवयैव प्रयंत्यप पाप्मानं हते य एवं वेद॥१॥ तदाहुः कियतीभिरभिष्टुयादिति शतेनेत्याहुः शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः शतेंद्रिय आयुष्येवैनं तद्वीर्य इंद्रिये दधाति त्रयस्त्रिंशत्येत्याहुस्त्रयस्त्रिंशतो वै स देवानां

ब्रा०प०
॥२॥

पाप्मनोपाहंस्त्रयस्त्रिंशद्वै तस्य देवाऽस्यपरिमिताभिरभिष्टुयादपरिमितो वै प्रजापतिः
प्रजापतेर्वा एषा होत्रा यदच्छावाकस्तोत्रीयानस्यां सर्वे कामा अवरुध्यंते स यदपरिमिता
भिरभिष्टौति सर्वेषां कामानामवरुध्यै सर्वान्कामानवरुंधे य एवं वेद तस्मादपरिमिता
भिरेवाभिष्टुयान्नेदाहुः कथमभिष्टुयादित्यक्षरशः ३॥ चतुरक्षरशः ३॥ पच्छः ३॥ अ
र्द्धर्चशः ३॥ ऋक्शः ३ इति ॥ तद्यदक्षरशो न तदव कल्पते यथा यत्पच्छो नो एव तदव कल्पतेऽथ य
दक्षरशश्चतुरक्षरशो वि तथा छंदांसि लुप्येरन्बहूनि तथाक्षराणि हीयेरन्नर्द्धर्चश एव
वाभिष्टुयात्प्रतिष्ठाया एव द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषश्चतुष्पादः पशवो यजमानमेव तद्द्विप्र

राम
॥२॥

तिष्ठं चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयति तस्मादर्द्धर्चश एवाभिष्टुयात्तदाहुर्यन्मध्यंदिने म
ध्यंदिन एव ग्राव्णोऽभिष्टौति कथमस्यैतरयोः सवनयोरभिष्टुतं भवतीति यदेव गायत्री
भिरभिष्टौति गायत्रं वै प्रातःसवनं तेन प्रातःसवनेऽथ यज्जगतीभिरभिष्टौति जागतं वै तृ
तीयसवनं तेन तृतीयसवन एव मुख्यस्य मध्यंदिने मध्यंदिन एव ग्राव्णोऽभिष्टुवतः सर्वे
षु सवनेष्वभिष्टुतं भवति य एवं वेद तदाहुर्यदध्वर्युरेवान्यानृत्विजः संप्रेष्यत्यथ कस्मा
देष एतामसंप्रेषितः प्रतिपद्यत इति मनो वै ग्रावस्तोत्रीयासंप्रेषितं वा इदं मनस्तस्मा
देष एतामसंप्रेषितः प्रतिपद्यते ॥ ४ ॥ वाग्वै सुब्रह्मण्या तस्यै सोमो राजा वत्सः सोमे राज

ब्रा०ष०१
॥३॥

निक्रीते सुब्रह्मण्यामाह्वयंति यथा धेनुमुपह्वयेत्तेन वत्सेन यजमानाय सर्वान्कामान्दुहे स
र्वान्हास्मै कामान्वाग्दुहे य एवं वेद तदाहुः किं सुब्रह्मण्यायै सुब्रह्मण्यात्वमिति वागेवे
ति ब्रूयाद्वाग्वै ब्रह्म च सुब्रह्म चेति तदाहुरथ कस्मादेनं पुमांसं संतं स्त्रीमिवाचक्षत
इति वाग्घि सुब्रह्मण्येति ब्रूयात्तेनेति तदाहुर्यदंतर्वेदीतर ऋत्विज आर्त्विज्यं कुर्वंति
बहिर्वेदि सुब्रह्मण्या कथमस्यांतर्वेद्यार्त्विज्यं कृतं भवतीति वेदेर्वा उत्करमुत्किरंतीय
द्वा उत्करे तिष्ठन्नाह्वयतीति ब्रूयात्तेनेति तदाहुरथ कस्मादुत्करे तिष्ठन्सुब्रह्मण्यामाह्व दु राम
यतीत्यृषयो वै सत्रमासत तेषां यो वर्षिष्ठ आसीत्तमब्रुवन्सुब्रह्मण्यामाह्वय त्वं नो ॥३॥

नेदिष्ठाद्देवान्ह्वयिष्यसीति वर्षिष्ठमेवैनं तत्कुर्वंत्यथो वेदिमेव तत्सर्वां प्रीणातीति तदा
हुः कस्मादस्मा ऋषभं दक्षिणामभ्याजंतीति वृषा वा ऋषभो योषा सुब्रह्मण्या तन्मि
थुनं तस्य मिथुनस्य प्रजात्याऽइत्युपांशु पात्नीवतस्याग्नीध्रो यजति रेतो वै पात्नीवत
उपांश्विव वै रेतसः सिक्तिर्नानुवषट्करोति संस्था वा एषा यदनुवषट्कारो नेद्रेतः संस्था
पयानीत्यसंस्थितं वै रेतसः समृद्धं तस्मान्नानुवषट्करोति नेष्टुरुपस्थ आसीनो भ
क्षयति पत्नीभाजनं वै नेष्टाग्निः पत्नीषु रेतो दधाति प्रजात्या अग्निनैव तत्पत्नीषु रे
तो दधाति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद दक्षिणा अनु सुब्रह्मण्यासंति

ब्रा॰ ष॰ २
॥ ६ ॥

छतेवाग्वै सुब्रह्मण्यान्नं दक्षिणान्नाद्य एवं तद्धावियज्ञमंततः प्रतिष्ठापयंति प्रति
ष्ठापयंति ॥ ३ ॥ इति प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ देवा वै यज्ञमतन्वत तांस्तन्वानानसुरा अ
भ्यायन्यज्ञवेशसमेषां करिष्याम इति तान्दक्षिणत उपायन्यत एषां यज्ञस्य तनिष्ठ
ममन्यंत ते देवाः प्रतिबुध्य मित्रावरुणौ दक्षिणतः पर्यौहंस्ते मित्रावरुणाभ्यामेव द
क्षिणतः प्रातः सवने सुररक्षांस्यपाघ्नत तथैवैतद्यजमानो मित्रावरुणाभ्यामेव द
क्षिणतः प्रातः सवने सुररक्षांस्यपघ्नते तस्मान्मैत्रावरुणं मैत्रावरुणः प्रातः सवने
शंसति मित्रावरुणाभ्यां हि देवा दक्षिणतः प्रातः सवने सुररक्षांस्यपाघ्नत ते वै दक्षि

राम
॥ ६ ॥

णतोपहता असुरा मध्यतो यज्ञं प्राविशंस्ते देवाः प्रतिबुध्येंद्रं मध्यतो दधुस्त इंद्रेणै
व मध्यतः प्रातः सवने सुररक्षांस्यपाघ्नत तथैवैतद्यजमान इंद्रेणैव मध्यतः प्रातः
सवने सुररक्षांस्यपघ्नते तस्मादैंद्रं ब्राह्मणाच्छंसी प्रातः सवने शंसतींद्रेण हि देवा
मध्यतः प्रातः सवने सुररक्षांस्यपाघ्नत ते वै मध्यतोपहता असुरा उत्तरतो यज्ञं प्रावि
शंस्ते देवाः प्रतिबुध्येंद्राग्नी उत्तरतः पर्यौहंस्त इंद्राग्निभ्यामेवोत्तरतः प्रातः सवने सु
ररक्षांस्यपाघ्नत तथैवैतद्यजमान इंद्राग्निभ्यामेवोत्तरतः प्रातः सवने सुररक्षांस्य
पघ्नते तस्मादैंद्राग्नमच्छावाकः प्रातः सवने शंसतींद्राग्निभ्यां हि देवा उत्तरतः प्रातः सव

ब्रा॰५॰२
॥५॥

नेसुररक्षांस्यपाघ्नंत ते वा उत्तरतोपहृता असुराः पुरस्तात्सयेद्रवन्त्समनीकं तंस्ते देवाः
प्रतिबुध्याग्निं पुरस्तात्प्रातःसवने पर्यौहंस्तेग्निनैव पुरस्तात्प्रातःसवनेसुररक्षांस्य
पाघ्नंत तथैवैतद्यजमाना अग्निनैव पुरस्तात्प्रातःसवनेसुररक्षांस्यपघ्नंते तस्मादाग्ने
यं प्रातःसवनमपपाप्मानं हते य एवं वेद ते वै पुरस्तादपहृता असुराः पश्चात्परीत्य
प्राविशंस्ते देवाः प्रतिबुध्य विश्वान्देवानात्मानं पश्चात्तृतीयसवने पर्यौहंस्ते विश्वैरे
व देवैरात्मभिः पश्चात्तृतीयसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नंत तथैवैतद्यजमाना विश्वैरेव दे
वैरात्मभिः पश्चात्तृतीयसवनेसुररक्षांस्यपघ्नंते तस्माद्वैश्वदेवं तृतीयसवनमपपा

राम
॥५॥

प्मानं हते य एवं वेद ते वै देवा असुरानेवमपाघ्नत सर्वस्मादेव यज्ञात्ततो वै देवा अभवन्परा
सुरा भवन्त्यात्मना परास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ते देवा एवं क्लृप्तेन यज्ञेना
पासुरान्पाप्मानमघ्नताजयन्स्वर्गं लोकमपहत्वैव द्विषंतं पाप्मानं भ्रातृव्यं हते जयति
स्वर्गं लोकं य एवं वेद यश्चैवं विद्वान्त्सवनानि कल्पयति ॥ ४॥ १५ स्तोत्रियं स्तोत्रियस्या
नुरूपं कुर्वंति प्रातःसवने हरेवतदह्नो नुरूपं कुर्वंत्यवरेणैव तदह्ना परम हरभ्यारभं
तेथ तथा न मध्यंदिने श्री वै पृष्ठानि तानि तस्मिन्न तत्स्थानानि यत्स्तोत्रियं स्तोत्रियस्या
नुरूपं कुर्युस्तथैव विभक्त्या तृतीयसवने न स्तोत्रियं स्तोत्रियस्यानुरूपं कुर्वंति ॥५॥

ब्रा॰ष॰२

॥६॥

अथातआरंभणीयाऽएवऋजुनीतीनोवरुणइतिमैत्रावरुणस्यमित्रोनयतुविद्वा
निति प्रणेतावाएषहोत्रकाणांयन्मैत्रावरुणस्तस्मादेषाप्रणेतृमतीभवतींद्रोवि
श्वतस्परीति ब्राह्मणाछंसिनोहवामहेजनेभ्यइतीदंमेवैतयाहरहर्निह्वयंतेनदे
षांविहवेन्यइंद्रंवृंक्तेयत्रैवंविद्वान्ब्राह्मणाछंस्येतामहरहःशंसतियत्सोमआसुते
नरइत्यछावाकस्येंद्राग्नीअजोहवुरितींद्राग्नीएवैतयाहरहर्निह्वयंतेनदेषांवि
हवेन्यइंद्राग्नीवृंक्तेयत्रैवंविद्वानछावाकएतामहरहःशंसतिताबाएताःस्वर्गस्य
लोकस्यनावःसंपारिण्यःस्वर्गमेवैताभिर्लोकमभिसंतरंति॥६॥३॥अथातःपरि

राम

॥६॥

धानीयाएवैतस्यामदेववरुणेतिमैत्रावरुणस्यैषंस्वश्चधीमहीत्ययंवैलोकइषमि
त्यसौलोकःस्वरित्युभावेवैतयालोकावारभंतेव्यंतरिक्षमतिरदितिब्राह्मणाछंसि
नोविवन्नूवंस्वर्गमेवैभ्यएतयालोकंविवृणोतिमदेसोमस्यरोचना॥इंद्रोयदभि
नद्वलमितिसिषासवोवाएतेयद्दीक्षितास्तस्मादेषाबलवतीभवत्युद्गाआजदंगि
रोभ्यआविष्कृण्वन्गुहासतीः॥अर्वांचंनुनुदेवलमितिसनिमेवैभ्यएतयावरुंधे
इंद्रेणरोचनादिवइतिस्वर्गोवैलोकइंद्रेणरोचनादिवोदृढ्हानिदृंहितानिच॥स्थिरा
णिनपराणुदइतिस्वर्गएवैतयालोकेहरहःप्रतितिष्ठंतोयंत्याहुःसरस्वतीवतोरि

ब्रा०प०२
॥२॥

त्यच्छावाकस्य वाग्वै सरस्वती वाग्वतो रितिं द्वितदाहुर्न्द्राग्न्योर्वा अवृण इत्येतद्वा इन्द्राग्न्योः
प्रियं धाम यद्वागिति प्रियेणैवैनौ तद्धाम्ना समर्द्धयति प्रियेण धाम्ना समृध्यते य एवं
वेद ॥ ४ ॥ उभय्यः परिधानीया भवंति होत्रकाणां प्रातःसवने च माध्यंदिने चाहीना
श्चैकाहिकाश्च तत ऐकाहिकाभिरेव मैत्रावरुणः परिदधाति तेनास्माल्लोकान्न प्रच्य
वतेऽहीनाभिरच्छावाकः स्वर्गस्य लोकस्याप्त्या उभयीभिर्ब्राह्मणाच्छंसी तेनो स उभौ
व्यन्वारभमाण एतीमं चामुं च लोकमथो मैत्रावरुणं चाच्छावाकं चाथो अहीनं चैका
हं चाथो संवत्सरं चाग्निष्टोमं चैवमु स उभौ व्यन्वारभमाण एत्यथ तत ऐकाहिका

राम
॥२॥

एव तृतीयसवने होत्रकाणां परिधानीया भवंति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठायामेव
तद्यज्ञमंततः प्रतिष्ठापयंत्यन्नवानं प्रातःसवने यजेदेकाहिन स्तोममतिशंसेत्तद्य
थाभिहृषते पिपासते क्षिप्रं प्रयच्छेत्तादृक्तदथो क्षिप्रं देवेभ्योऽन्नाद्यं सोमपीथं प्रयच्छा
नीति क्षिप्रं हास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठत्यपरिमिताभिरुत्तरयोः सवनयोरपरिमितो वै स्व
र्गो लोकः स्वर्गस्य लोकस्याप्त्यै कामं तद्धोता शंसेद्यद्धोत्रकाः पूर्वेद्युः शंसेयुर्यद्वा हो
ता तद्धोत्रकाः प्राणो वै होतांगानि होत्रकाः समानो वा अयं प्राणोंगान्यनुसंचरति त
स्मात्तत्कामं होता शंसेद्यद्धोत्रकाः पूर्वेद्युः शंसेयुर्यद्वा होता तद्धोत्रकाः सूक्तांतैर्होता

ब्रा॰ ष॰ २
॥८॥

परिदध्यादेतस्यथसमान्य एवं तृतीयसवने होत्रकाणां परिधानीया भवंत्यात्मा वै होतांगानि होत्रकाः समाना वा इमेंगानामंतास्तस्मात्समान्य एवं तृतीयसवने होत्रकाणां परिधानीया भवंति भवंति ॥ ८ ॥ ५ ॥ इति षष्ठपंचिकायां द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ आ त्वा वहंतु हरय इति प्रातःसवन उन्नीयमानेभ्योन्वाह वृषण्वतीः पीतवतीः सुतवतीर्महती रूपसमृद्धा ऐंद्रीरन्वाहैंद्रो वै यज्ञो गायत्रीरन्वाह गायत्रं वै प्रातःसवनं नवन्यूनाः प्रातःसवनेन्वाहन्यूने वै रेतः सिच्यते दश मध्यंदिने न्वाहन्यूनं वै रेतः सिक्तं मध्यं स्त्रियै प्राप्य स्थविष्ठं भवति नवन्यूनास्तृतीयसवने न्वाहन्यूनाद्धि प्रजाः प्रजायंते तत्य

राम
॥८॥

द्येतानि केवलसूक्तान्यन्वाह यजमानमेव तद्गर्भभूतं प्रजनयति यज्ञाद्देवयोन्यै तद्धैक सप्तसप्तान्वाहुः सप्त प्रातःसवने सप्त माध्यंदिने सप्त तृतीयसवने यावत्यो वै पुरोनुवाक्यास्तावत्यो याज्याः सप्त वै प्राचो यजंति सप्त वषट्कुर्वंति ता सामेताः पुरोनुवाक्या इति वदंतस्तत्तथा न कुर्याद्यजमानस्य हैतेरेतो विलुंपंत्यथो यमानमेव यजमानो हि सूक्तं नवभिर्वा एतं मैत्रावरुणोस्माल्लोकादंतरिक्षलोकमभिप्रवहति दशभिरंतरिक्षलोकादमुं लोकमभ्यंतरिक्षलोको हि ज्येष्ठो नवभिरमुष्मांल्लोकात्स्वर्गं लोकमभिनह वै ने यजमानं स्वर्गं लोकमभिवोढुं कुमं हैतिंयेसप्तसप्तान्वाहुः

ऊ

ब्रा.प.
॥९॥

स्तस्मात्केवलशस्त्र एवैतान्यनुब्रूयात् ॥ ९ ॥ १ ॥ अथाहुर्यदैंद्रो वै यज्ञोऽथ कस्माद्द्वावे
व प्रातःसवने प्रस्थितानां प्रत्यक्षादैंद्रीभ्यां यजतो होता चैव ब्राह्मणाच्छंसी चेदं ते सो
म्यं मध्विति होता यजतींद्र त्वा वृषभं वयमिति ब्राह्मणाच्छंसी नानादेवत्याभिरितरे
कथं तेषामैंद्र्यो भवंतीति मित्रं वयं हवामह इति मैत्रावरुणो यजति वरुणं सोमपीत
य इति यद्वै किंच पीतवत्तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणाति मरुतो यस्य हि क्षय इति पोता
यजति स सुगोपातमो जन इतींद्रो वै गोपास्तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणात्यग्ने पत्नीरिहाव
हेति नेष्टा यजति त्वष्टारं सोमपीतय इतींद्रो वै त्वष्टा तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणात्युक्षान्ना

राम
॥९॥

य वशान्नायेत्याग्नीध्रो यजति सोमपृष्ठाय वेधस इतींद्रो वै वेधास्तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्री
णाति प्रातर्यावभिरागतं देवेभिर्जेन्यावसू इंद्राग्नी सोमपीतय इति स्वयं समृद्धा
च्छावाकस्यैव मु है ता ऐंद्र्यो भवंति यत्त्वा नानादेवत्यास्तेनान्या देवताः प्रीणाति यदु गाय
त्र्यस्तेनाग्नेय्य एतदु हैताभिस्त्रयमुपाप्नोति ॥ १० ॥ २ ॥ असावि देवं गोऋजीकमंध
इति मध्यंदिन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाह वृषण्वतीः पीतवतीः सुतवतीर्मद्वती रूपसमृद्धा
ऐंद्रीरन्वाहेंद्रो वै यज्ञस्त्रिष्टुभोऽन्वाह त्रैष्टुभं वै माध्यंदिनं सवनं तदु यत्ततीयसव
नस्यैव रूपं मद्वदथ कस्मान्माध्यंदिने मद्वतीरनुचाह यजंति चाभिरिति माध्यंदिनो वै

ब्रा०ष०३
॥१०॥

मध्यंदिने देवताः संमेवत्तनाय सवने मादयंते तस्मान्मध्यंदिने मद्वतीरनुवाह्य यजंति
वाभिस्तिवै खलु सर्व एव माध्यंदिने प्रस्थितानां प्रत्यक्षादैंद्रीभिर्यजंत्यभितृष्णव
तीभिरेकैः पिबा सोममभि यमुग्र तर्द इति होता यजति सं ई पाहि य ऋजीषी तरुत्र
इति मैत्रावरुणो यजत्येवा पाहि प्रत्नथा मंदतु त्वेति ब्राह्मणाच्छंसी यजत्यर्वाङेहि सो
मकामं त्वाहुरिति पोता यजति तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङिति नेष्टा यजतींद्राय सोमाः प्र
दिवो विदाना इत्यच्छावाको यजत्यापूर्णो अस्य कलशः स्वाहेत्याग्नीध्रो यजति ता
सा मेता अभितृष्णवत्यो भवंतींद्रो वै प्रातःसवनेन व्यजयत स एताभिरेव माध्यंदि

राम
॥१०॥

नं सवनमभ्यतृणद्यदभ्यतृणत्तस्मादेता अभितृष्णवत्यो भवंति ॥११॥३॥ इहोप या
त शवसो नपात इति तृतीयसवन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाह वृषण्वतीः पीतवतीः सुतव
तीर्मद्वती रूपसमृद्धा एता ऐंद्रार्भव्यो भवंति तदाहुर्यन्नार्भवीषु स्तुवतेऽथ कस्मादार्भ
वः पवमान इत्याचक्षत इति प्रजापतिर्वै पितऋभून्मर्त्यान्सतोमर्त्यान्कृत्वा तृतीय
सवन आभजत्तस्मान्नार्भवीषु स्तुवतेऽथार्भवः पवमान इत्याचक्षते थाहुर्यद्यथाछं
दसं पूर्वयोः सवनयोरन्वाह गायत्रीः प्रातःसवने त्रिष्टुभो माध्यंदिनेऽथ कस्माज्जाग
ते सति तृतीयसवने त्रिष्टुभोऽन्वाहेति धीतरसं वै तृतीयसवनमथैतदधीतरसं शुक्रि

ब्रा·पं·३
॥११॥

यच्छंदोयत्त्रिष्टुप्सवनस्यसरसतायाइतिब्रूयात्तथाइंद्रमेवैतत्सवनेन्वाभजतीस्थाह
यदैंद्रार्भवंवैतत्तृतीयसवनमथकस्मादेकं एवतृतीयसवने प्रस्थितानांप्रत्यक्षादैंद्रार्भ
व्यायजतींद्रऋभुभिर्वाजवद्भिःसमुक्षितमितिहोतैवनानादेवत्याभिरितरेकथंतेषामैं
द्रार्भव्योभवंतीतीन्द्रावरुणासुतपाविमंसुतमितिमैत्रावरुणोयजतियुवांरथोअध्वरं
देववीतयइतिबहूनिवाहतदृभूणांरूपमिंद्रश्चसोमंपिबतंबृहस्पतइतिब्राह्मणाच्छं
सीयजत्यावांविशंत्विंदवःस्वाभुवइतिबहूनिवाहतदृभूणांरूपमावांवहंतुसप्तयो
रघुष्यदइतिपोतायजतिरघुपत्वानःप्रजिगातबाहुभिरितिबहूनिवाहतदृभूणांरू

पै

राम
॥११॥

पमेमेवनःसुहवाआहिगंतनेतिनेष्टायजतिगंतनेतिबहूनिवाहतदृभूणांरूपमिं
द्राविष्णूपिबतंमध्वोअस्यत्यच्छावाकोयजत्यावामंधांसिमदिराण्यग्मन्नितिबहूनि
वाहतदृभूणांरूपमिमंस्तोममर्हतेजातवेदसइत्याग्नीध्रोयजतिरथमिवसंमहेमाम
नीषयेतिबहूनिवाहतदृभूणांरूपमेवमुहैताऐंद्रार्भव्योभवंतियन्नानादेवत्यास्ता
नान्यादेवताःप्रीणातियदुजगत्प्रासाहाजागतंवैतत्तृतीयसवनंतृतीयसवनस्यैव
समृद्ध्यै॥१२॥४॥अथाहयदुक्थिन्योन्याहोत्राअनुक्थाअन्याःकथमस्यैताउक्थि
न्यःसर्वाःसमाःसमृद्धाभवंतीतियदेवैनाःसंप्रगीर्यैहोत्राइत्याचक्षतेतेनसमाय

त

ब्रा०ष०२ ॥१२॥

दुक्थिन्यो न्या होत्रा अनुक्था अन्यास्तेनो विषमा एवमुक्ता स्येता उक्थिन्यः सर्वाः समाः
समृद्धा भवंत्यथाह यत्शंसंति प्रातःसवने शंसंति माध्यंदिने होत्रकाः कथमेषां तृती
यसवने शस्त्रं भवतीति यदेव माध्यंदिने द्वे द्वे सूक्ते शंसंतीति ब्रूयात्तेनेत्यथाह यदु
क्था होता कथं होत्रका अनुक्था भवंतीति यदेव द्विदेवत्याभिर्यजंतीति ब्रूयात्तेनेति॥
१३॥५॥ अथाह यद्देतास्तिस्र उक्थिन्यो होत्राः कथमितरा उक्थिन्यो भवंतीत्याज्य
मेवाग्नीध्रीयाया उक्थं मरुत्वतीयं पोत्रीयायै वैश्वदेवं नेष्ट्रीयायै ता वा एता होत्रा
एवन्यंगा एव भवंत्यथाह यदेकप्रैषा अन्ये होत्रकाः अथ कस्माद्द्विप्रैषः पोता द्वि

राम ॥१२॥

प्रैषो नेष्टेति यत्रादो गायत्री सुपर्णो भूत्वा सोममाहरत्तदेतासां होत्राणामिंद्र उक्था
नि परिलुप्य होत्रे प्रददौ यूयं माभ्यच्छ्यध्वं यूयमस्या वेदिष्टेति ता होतुर्देवा वाचमेव हो
त्रे प्रभावयामेति तस्मात्ते द्विप्रैषे भवतः अत्र आग्नीध्रीयां प्रभावयांचक्रुस्तस्मात्तस्यैके
यच्वीभूयस्याया ज्या भवंत्यथाह यद्धोता यक्षद्धोता यक्षदिति मैत्रावरुणो होत्रे प्रेष्य
त्यथ कस्माद्धोतृभ्यः सद्भ्यो होत्राशंसिभ्यो होता यक्षद्धोता यक्षदिति प्रेष्यतीति
प्राणो वै होता प्राणः सर्व ऋत्विजः प्राणो यक्षत्प्राणो यक्षदित्येव तदाह यथा हास्यु
द्गातॄणां प्रैषाः ३ नां इति॥ अस्तीति ब्रूयाद्यद्देवेतस्प्रशास्ता जपं जपित्वा स्तुध्वमित्या

ब्रा० ष० ३ ॥१३॥

ऽहसएषां प्रैषीथा हास्यच्छावाकस्य प्रवराः ३॥ नौ इति॥ अस्तीति ब्रूयाद्यदेवैनमध्वर्युराहा
च्छावाक वदस्व यत्ते वाद्यमित्येषोस्य प्रवरोऽथाह्यदैंद्रावरुणं मैत्रावरुणस्तृतीयसव
ने शंसत्यथ कस्मादस्याग्नेयौ स्तोत्रियानुरूपौ भवत इत्यग्निना वै मुखेन देवा असु
रानुक्थेभ्यो निर्जघ्नुस्तस्मादस्याग्नेयौ स्तोत्रियानुरूपौ भवतोऽथाह्यदैंद्राबार्हस्पत्यं
ब्राह्मणाच्छंसी तृतीयसवने शंसत्यैंद्रावैष्णवमच्छावाकः कथमेनयोरैंद्रा स्तोत्रिया
नुरूपा भवंतीतींद्रो ह स्म वा असुरानुक्थेभ्यः प्रजिगाय सोऽब्रवीत्कश्चाहं चेत्यहं चाहं
चेति ह स्म देवता अन्वव्ययंति स यदिंद्रः पूर्वः प्रजिगाय तस्मादेनयोरैंद्रा स्तोत्रियानु

राम ॥१३॥

रूपा भवंति यद्वहं चाहं चेति ह स्म देवता अन्ववयुस्तस्मान्नानादेवत्यानि शंसतः॥१५॥
६॥ अथाह्यद्धैश्वदेवं वै तृतीयसवनमथ कस्मादेतान्यैंद्राणि जागतानि सूक्तानि तृ
तीयसवन आरंभणीयानि शस्यंत इतींद्रमेवैतैरारभ्य यंतीति ब्रूयाद्धयो यज्जाग
तं वै तृतीयसवनं तज्जगत्काम्यैव तद्यत्किंचातऊर्ध्वं छंदः शस्यते तद्ध सर्वं जागतं भ
वत्येतानि वै दैंद्राणि जागतानि सूक्तानि तृतीयसवन आरंभणीयानि शस्यंते त्रै
ष्टुभ मच्छावाकोंऽततः शंसति संवां कर्मणेति यदेव पनाय्यं कर्म तदेतदभिव
दति समिषेत्यन्नं वा इषोऽन्नाद्यस्यावरुध्या अरिष्टैर्नः पथिभिः पारयंतेति स्वस्ति

ब्रा॰प॰३
||२४||

तायाएवैतदहरहः शंसत्यथाहुर्यज्ञागतंवैतृतीयसवनमथकस्मादेषांत्रिष्टुभः परि
धानीयाभवंतीतिवीर्यंवैत्रिष्टुब्वीर्यएवतदंततः प्रतितिष्ठंतोयंतीयमिंद्रंवरुणमष्टमे
गीरितिमैत्रावरुणस्यबृहस्पतिर्नः परिपातुपश्चादितिब्राह्मणाच्छंसिनउभाजिग्यथु
रित्यच्छावाकस्योभोदितौजिग्यथुर्नपराजयेथेनपराजिग्यइतिनदितयोः कतरश्चन
पराजिग्यइंद्रश्चविष्णोयदपस्पृधेथांत्रेधासहस्रंवितदैरयेथामितींद्रश्चहवैविष्णुश्चा
सुरैर्युयुधातेतान्हस्मजित्वोचतुः कल्पामहाइतितेहतथेत्यसुराऊचुः सोऽब्रवीदिंद्रो याम
यावदेवायंविष्णुस्त्रिर्विक्रमतेतावदस्माकमथयुष्माकमितरदितिसइमाँल्लोकान्वि ||२४||

चक्रमेथोवेदानथोवाचंतदाहुः किंतत्सहस्रमितीमेलोकाइमेवेदाअथोवागितिब्रू
यादैरयथोयेमैरयेथामित्यच्छावाकउक्थ्येभ्यस्यतिसद्वितत्रांस्योभवत्यग्निष्टोमेहा
नातिरात्रेचसद्वितत्रांस्योभवत्यभ्यस्येत्षोडशिनी३ नाभ्यस्येत३इति॥अभ्यस्ये
दित्याहुः कथमन्येष्वहःस्वभ्यस्यतिकथमत्रनाभ्यस्येदितितस्मादभ्यस्येत्॥१५॥०॥
अथाहुर्यन्नाराशंसंवैतृतीयसवनमथकस्मादच्छावाकोंततः शिल्पेषुनाराशंसीः
शंसतीतिविकृतिर्वैनाराशंसंकिमिवचवैकिमिवचरेतोविक्रियतेतत्तदाविकृतंप्र
जातंभवत्यथैतन्मृद्विवच्छंदः शिथिरंयन्नाराशंसमथैषांस्तोयरच्छावाकस्तदृढ्ये

ब्रा०प०३
॥१५॥

तायै दृंह्लि प्रतिष्ठास्याम इतितस्मादच्छावाकोंततः शिल्पेषु नाराशंसीः शंसति दृंह्ल
तायै दृंह्लि प्रतिष्ठास्याम इति दृंह्लि प्रतिष्ठास्याम इति ॥२४॥८॥ इति षष्ठमपंचिका
यां तृतीयोध्यायः॥३॥ यः श्वः स्तोत्रियस्तमनुरूपं कुर्वंति प्रातःसवनेऽहीनसंतत्यै
यथा वा एकाहः सुत एवमहीनस्तद्यथैकाहस्य सुतस्य सवनानि संतिष्ठमानानि यं
त्येवमेवाहीनस्याहानि संतिष्ठमानानि यंति तद्यच्छ्वः स्तोत्रियमनुरूपं कुर्वंति प्रा
तःसवनेऽहीनसंतत्या अहीनमेव तत्संतन्वंति ते वै देवाश्च ऋषयश्चाद्रियंत समानेन
यज्ञं संतनवामेति तएतत्समानं यज्ञस्यापश्यन्त्समानान्प्रगाथान्त्समानीः प्रतिपदः

राम
॥१५॥

समानानि सूक्तान्योकःसारी वा इंद्रो यत्र वा इंद्रः पूर्वं गच्छत्येव तत्रापरं गच्छति यज्ञस्यै
व सेंद्रतायै ॥२५॥१॥ तान्वा एतान्त्संपातान्विश्वामित्रः प्रथममपश्यत्तान्विश्वामि
त्रेण दृष्टान्वामदेवोऽसृजतैवा त्वामिंद्र वज्रिन्नत्र यन्न इंद्रो जुजुषे यच्च वष्टि कथा महामवृ
धत्कस्य होतुरिति तान्क्षिप्रं समपतद्यत्क्षिप्रं समपतत्तत्संपातानां संपातत्वं स हेक्षां
चक्रे विश्वामित्रो यान्वा अहं संपातानपश्यं तान्वामदेवोऽसृष्ट कानि न्वहं सूक्तानि संपा
तांस्तत्प्रतिमान्त्सृजेयेति स एतानि सूक्तानि संपातांस्तत्प्रतिमानसृजत सद्यो ह जातो वृ
षभः कनीन इंद्रः पूर्भिदातिरद्दासमर्कैः इमामू षु प्रभृतिं सातये धा इच्छंति त्वा सोम्यासः

ब्रा॰ष॰४ ॥२६॥

सखायःशासद्वह्निर्दुहितुर्नप्त्यं गाद्भितष्टेव दीधया मनीषामिति य एक इद्धव्यश्चर्षणी
नामिति भरद्वाजीयस्तिग्मशृंगो वृषभो न भीम उदु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्येति वसिष्ठोऽस्मा
इदु प्र तवसे तुरायेति नोधास्त एते प्रातःसवने षळहःस्तोत्रियानुरूपास्तान्माध्यंदिने ही
नसूक्तानि शंसंति तान्येतान्यहीनसूक्तान्या सत्यो यातु मघवाँ ऋजीषीति सत्यवन्मैत्रा
वरुणोऽस्मा इदु प्र तवसे तुरायेंद्राय ब्रह्माणि राततमा ॥ इंद्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्र
न्निति ब्रह्मण्वद्ब्राह्मणाच्छंसी शासद्वह्निर्जनयंत वह्निमिति वह्निवदच्छावाकस्तद् राम
दुःकस्मादच्छावाको वह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्र शंसति परांचिषु चैवाहःस्वभ्यावर्त्तिषु ॥२६॥

चेति वीर्यवान्वा एष बह्वृचो वह्निवेदतत्सूक्तं वहति ह्येव वह्निर्धुरो यासु युज्यते तस्मा
दच्छावाको वह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्र शंसति परांचिषु चैवाहःस्वभ्यावर्त्तिषु चैतानि पं
चस्वहःसु भवंति चतुर्विंशेऽभिजिति विषुवति विश्वजिति महाव्रते हीनानि ह्वा एतान्यह
निन ह्येषु किंचन हीयते परांचीनि ह्वा एतान्यहान्यनभ्यावर्त्तीनि तस्मादेनान्येतेष्वहः
सु शंसंति यदेनानि शंसंत्यहीनान्स्वर्गाँल्लोकान्सर्वरूपान्सर्वसमृद्धानवाप्नवामेति य
द्वेवैनानि शंसंतीदं मे वै नेनिक्षयंते यथर्षभं वाशितायै यद्वेवैनानि शंसंत्यहीनस्य सं
तत्या अहीनमेव तत्संतन्वंति ॥२८॥ ३॥ ते ते वा एतांस्त्रीन्संपातान्मैत्रावरुणो विपर्यास

मेकैकमहरहःशंसत्येवात्वामिंद्रवज्रिन्नत्रेति प्रथमेहनियन्नइंद्रोजुजुषेयच्चवष्टीतिद्विती
येकथामहामवृधत्कस्यहोतुरितितृतीयेत्रीनेवसंपातान्ब्राह्मणाच्छंसीविपर्यासमेकैक
महरहःशंसतींद्रःपूर्भिदातिरद्दासमर्कैरितिप्रथमेहनियएकइद्धव्यश्चर्षणीनामितिद्विती
येयस्तिग्मशृंगोवृषभोनभीमइतितृतीयेत्रीनेवसंपातानच्छावाकोविपर्यासमेकैकमह
रहःशंसतीमामृषुप्रभृतिंसातयेधाइतिप्रथमेहनीछंतिस्वासोम्यासःसखायइतिद्वि
तीयेशासद्वह्निर्दुहितुर्नप्त्यंगादितितृतीयेतानिवाएतानिनवत्रीणित्रीण्यहरहःशस्यानि
तानिद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिर्यज्ञस्तत्सं

वत्सरंप्रजापतिंयज्ञमाप्नुवंतितत्संवत्सरेप्रजापतौयज्ञेहरहःप्रतितिष्ठंतोयंतितान्यं
तरेणावापमावपेरन्नभ्यूरव्याविराजौविमदीश्चतुर्थेहनिपङ्क्तीःपंचमेपारुच्छेपीःषष्ठेथ
यान्यहानिमहास्तोमानिस्युःकोअद्यनर्योदेवकामइतिमैत्रावरुणआवपेतवनेनवायो
न्यधायिचाकन्नितिब्राह्मणाच्छंस्यायाह्यर्वाङुपवंधुरेष्ठाइत्यच्छावाकएतानिवाआवप
नान्येतैर्वाआवपनैर्देवाःस्वर्गंलोकमजयन्नेतैऋषयस्तथैवैतद्यजमानाएतैरावपनैः
स्वर्गंलोकंजयंति॥१९॥३॥सद्योहजातोवृषभःकनीनइतिमैत्रावरुणःपुरस्तात्सूक्ता
नामहरहःशंसतितद्देवत्सूक्तंस्वर्ग्यमेतेनवैसूक्तेनदेवाःस्वर्गंलोकमजयन्नेतेनऋष

ब्रा॰ प॰ ४
॥२८॥

यस्तथैवैतद्यजमाना एतेन सूक्तेन स्वर्गं लोकं जयंति तदु वैश्वामित्रं विश्वस्य ह वै मित्रं वि
श्वामित्र ऽआस विश्वं हास्मै मित्रं भवति य एवं वेद येषां चैवं विद्वान्मैत्रावरुणः पुरस्ता
त्सूक्तानां महरहः शंसति तदृषभवत्पशुमद्भवति पशूनामवरुध्यै तत्पंचर्चं भवति पं
चपदा पङ्क्तिः पंक्तिर्वा अन्नमन्नाद्यस्यावरुध्या ऽउ ब्राह्मण्येरतश्चर्वस्येति ब्राह्मणाच्छं
सी ब्राह्मणवत्समृद्धं सूक्तं महरहः शंसति तदेतत्सूक्तं स्वर्ग्यमेतेन वै सूक्तेन देवाः स्वर्गं
लोकमजयन्नेतेन ऋषयस्तथैवैतद्यजमाना एतेन सूक्तेन स्वर्गं लोकं जयंति तदु वा
सिष्ठमेतेन वै वसिष्ठ इंद्रस्य प्रियं धामोपागच्छत्स परमं लोकमजयदुपेंद्रस्य प्रियं धाम
यं

राम
॥२८॥

गच्छति जयति परमं लोकं य एवं वेद तद्वै षळृचं षड्वा ऋतव ऋतूनामाप्त्यै तदु परिष्टा
त्संपातानां शंसत्यात्मैव तत्स्वर्गं लोकं यजमाना अस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंत्यभितष्टेव
दीधया मनीषामित्यच्छावाकोऽहरहः शंसत्यभिवन्नत्यै रूपमभि प्रियाणि मर्मृशत्प
राणीति यान्येव पराण्यहानि तानि प्रियाणि तान्येव तदभिमर्मृशतो यंत्यभ्यारभमा
णाः परो वा अस्माल्लोकात्स्वर्गो लोकस्तमेव तदभिवदंति कवींरिच्छामि संदृशे सुमेधा
इति ये वै तेन ऋषयः पूर्वे प्रेतास्ते वै कवयस्तानेव तदभ्यतिवदंति तदु वैश्वामित्रं विश्वस्य
ह वै मित्रं विश्वामित्र आस विश्वं हास्मै मित्रं भवति य एवं वेद तद्दनिरुक्तं प्राजापत्यं शंस

ब्रा० ष० ४
॥१९॥

त्यनिरुक्तो वै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै स कुर्यादेव निराहत्तेनैंद्राक्षूपान्न प्रच्यवते तद्वै दशर्चं
दशाक्षरा विराळन्नं विराळन्नाद्यस्यावरुध्यै यदेव दशर्चीं ॥ दश वै प्राणाः प्राणानेव
तदाप्नुवंति प्राणानात्मन्दधते तदु परिष्टात्संपातानां शंसत्याह्वैव तत्स्वर्गं लोकं यजमा
ना अस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंति ॥ २० ॥ ३ ॥ कस्तमिंद्र त्वावसुं कं नव्यो अतसीनां ॥ कदू न्वस्या
कृतमिति कद्वतः प्रगाथा आरंभणीया अहरहः शंस्यंते को वै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै
यदेव कद्वंतः ॥ अन्नं वै कमन्नाद्यस्यावरुध्यै यदेव कद्वंतः ॥ अहरहर्वा एते शांता
न्यहीनसूक्तान्युपयुंजानायंति तानि कद्वद्भिः प्रगाथैः शमयंति तान्येभ्यः शांतानि

राम
॥१९॥

कं भवंति तान्येनान्छांतानि स्वर्गं लोकमभिवहंति त्रिष्टुभः सूक्तप्रतिपदः शंसेयुस्ता
हैके पुरस्तात्प्रगाथानां शंसंति धाय्या इति वदंतस्तत्तथा न कुर्यात्क्षत्रं वै होता विशो हो
त्राशंसिनः क्षत्रायैव तद्विशं प्रत्युद्यामिनीं कुर्युः पापवस्यसं त्रिष्टुभो म इमाः सूक्त
प्रतिपद इत्येव विद्यात्तद्यथा समुद्रं प्रप्लवेरन्नेवं है वै ते प्रप्लवंते ये संवत्सरं वा द्वादशा
हं वा सते तद्यथा सैरावतीं नावं पारकामाः समारोहेयुरेवमेवैतास्त्रिष्टुभः समारोहं
ति न ह्वा एतच्छंदो गमयित्वा स्वर्गं लोकमुपावर्त्तते वीर्यवत्तमं हि ताभ्यो नव्याह्वयीत
समानं हि च्छंदो ध्यो नेद्धाय्याः करवाणीति यदेनाः शंसंति प्रज्ञाताभिः सूक्तप्रतिपद्भिः

स्तक्तानि समारोहामेति यदेवैनाः शंसंतीत्येमेवैताभिर्निह्वयंते यथ ऋषभं वाशितायै
यद्वेवैनाः शंसंत्यहीनस्य संतत्या अहीनमेवतत्संतन्वंति ॥ २२ ॥ ५ ॥ अपप्राच इंद्र वि
श्वां अमित्रानिति मैत्रावरुणः पुरस्तात्सूक्तानामहरहः शंसत्यपापो वा अभिभूतेत्यु
रस्व ॥ अपोदीचो अपशूराधराच उरौ यथा तव शर्मन्मदेमेत्यभयस्य रूपमभयमि
व ह्ययन्निच्छति ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मीति ब्राह्मणाच्छंस्यहरहः शंसति युन
ज्मीति युक्तवती युक्त इव ह्यहीनो हीनस्य रूपमुरुं नो लोकमनु नेषि विद्वानित्यच्छा
वाको हरहः शंसत्यनु नेषीत्येतीव ह्यहीनो हीनस्य रूपं नेषीति सत्रायणरूपं ता

वा एता अहरहः शस्यंते समानीभिः परिदध्युरीकः सारी हैषामिंद्रो यज्ञं भवतीत्य
थ ऋषभो वाशितां यथा वा गौः प्रज्ञातं गोष्ठमेवं हैषामिंद्रो यज्ञमेव गच्छति न शुनं हु
वी यथाहीनस्य परिदध्यात्क्षत्रियो हराष्ट्रच्यवते यो हैव परो भवति तमभिह्वयति ॥
२२ ॥ ६ ॥ अथातो हीनस्य युक्तिश्च विमुक्तिश्च व्यंतरिक्षमतिरदित्यहीनं युक्तं एवेदिंद्र
मितिविमुंचत्याहं सरस्वतीवंतौ नूनं सा त इत्यहीनं युंक्ते नेस्याम देव वरुण नूष्टुत इति
विमुंचत्येष ह वा अहीनं तंतुमर्हति य एनं योक्तुं च विमोक्तुं च वेदेति तद्यच्चतुर्विंशे हन्यु
ज्यंते सा युक्तिरथ यत्पुरस्तादुदयनीयस्यातिरात्रस्य विमुच्यंते सा विमुक्तिस्तद्य

ब्रा॰ प॰
॥२१॥

चतुर्विंशेऽहन्नैकाहिकाभिः परिदध्युस्त्रोहैव यज्ञं संस्थापयेयुर्नो हीनं कर्म कुर्युरथ
यदहीनपरिधानीयाभिः परिदध्युर्यथाश्रांतो विमुच्यमान उत्क्रत्येतैवं यजमाना
नाउत्क्रत्येरन्नुभयीभिः परिदध्युस्तद्यथा दीर्घाध्व उपविकं यायात्तादृक्तत्संततो
हैषां यज्ञो भवतीऽ२॥ व्यूंसुर्वंत एकाहेन द्वयोः सवनयोः स्तोममतिशंसेद्दीर्घारण्या
नि हवै भवंति यत्र बह्वीभिः स्तोमोतिशस्यते परिमिताभिस्तृतीयसवने परि
मितो वै स्वर्गो लोकः स्वर्गस्य लोकस्याप्त्यै संततो हास्याभ्यारब्धो विस्रस्तो ही
नो भवति य एवं विद्वानहीनं तनुते ॥२३॥ देवा वै वले गाः पर्यपश्यंस्ता यज्ञे

मो

राम
॥२१॥

नैवेप्संस्ताः षष्ठेनाह्नाप्नुवंस्ते प्रातःसवने नभाकेन वलमनभयंस्तं यदनभयाउत्॥
भ अथ यन्नेवैनं तत्त उतृतीयसवने वज्रेण वालखिल्याभिर्वाचः कूटेनैकपद
यावलं विरुज्य गा उदाजंस्तथैवैतद्यजमानाः प्रातःसवनेन नभाकेन वलं नभ
यंति तं यन्नभयंती ३॥ अथ यं त्येवैनं तन्नस्माद्धोत्रकाः प्रातःसवने नाभाकांस्त
चान्छंसंति यः ककुभो निधारयतीति मैत्रावरुणः पूर्व उष्टइंद्रोपमातयइति
ब्राह्मणाच्छंसी नाहिमध्यं भरणामित्यच्छावाकस्त उतृतीयसवने वज्रेण वा
लखिल्याभिर्वाचः कूटेनैकपदया वलं विरुज्य गा आप्नुवंति षष्ठः प्रथमंष

ब्रा॰ ष॰
॥२२॥

द्वालखिल्यानां सूक्तानि विहरन्नर्धर्चशो द्वितीयमृक्शस्तृतीयं स पच्छो विहरन्प्रगा
थे प्रगाथ एवैकपदां दध्यात्स वाव: कूटस्ता एता: पंचैकपदाश्चतस्रो दशमादह्न ए
कां महाव्रतादेता अष्टाक्षराणि मारुतानामनानि पदानीति पांक्त्यावृत्तिः संपद्यते तानाव
तिशंसेन्नेतराण्याद्रियेताथार्धर्चशो विहरंस्ताश्चैवैकपदाः शंसेत्तानि चैवाष्टाक्ष
राणि मारुतानामनानि पदान्यथर्क्शो विहरंस्ताश्चैवैकपदाः शंसेत्तानि चैवाष्टा
क्षराणि मारुतानामनानि पदानि स यत्प्रथमं षड्वालखिल्यानां सूक्तानि विहरति
प्राणं वत द्वाचं च विहरति यद्वितीयं चक्षुश्च तन्मनश्च विहरति यत्तृतीयं श्रोत्रं च

राम
॥२२॥

तदात्मानं च विहरति तदुपाप्तो विहारे कामम् उपाप्तो वज्रे वालखिल्यासूपाप्तो वा
वः कूट एकपदायामुपाप्तः प्राणकृष्णा मविहृतानेव चतुर्थे प्रगाथान्छंसति
पशवो वै प्रगाथाः पशूनामवरुध्यै नात्रैकपदां व्यवदध्याद्यदत्रैकपदां व्यवद
ध्याद्वावः कूटेन यजमानात्पशून्निर्हण्याद्य एनं तत्र ब्रूयाद्वावः कूटेन यजमाना
त्पशून्निरवधीरपशुमेनमकरिति शश्वत्तथा स्यात्तस्मात्तत्रैकपदां न व्यवदध्या
द्वे वोत्तमे सूक्ते पर्यस्यति स एव तयोर्विहारस्तदेतत्सौबलायः सर्पिर्वात्सिः शशं
स स होवाच भूयिष्ठानहं यजमाने पशून्पर्यग्रहैषम कनिष्ठा उ मा मागमिष्यंती

तितस्मोद्ध यथा महद्भ्य ऋत्विग्भ्य एवं निनाय्यंतदेतत्पशव्यं च स्वर्ग्यं च शस्त्रं तस्मा
देतच्छंसति ॥ २४ ॥ दूरोहणं रोहतीति तस्योक्तं ब्राह्मणमैंद्रं पशुकामस्य रोहेदैंद्रा
वै पशवस्तज्जागतं स्याज्जागता वै पशवस्तन्महासूक्ते स्याद्भूयिष्ठेष्वेव तत्पशु
षु यजमानं प्रतिष्ठापयति वैरोरोहेत्तन्महासूक्तं वं जागतं वैंद्रावरुणे प्रतिष्ठा
कामस्य रोहेदेतद्देवता वा एषा होत्रैतत्प्रतिष्ठायदैंद्रावरुणा तदेनन्स्वायामेव
प्रतिष्ठायामंततः प्रतिष्ठापयति यदैंद्रावरुणा ३६ ॥ एषा ह वा अत्र निर्विल्ति
विदा वै कामा आप्यंते स यद्यैंद्रावरुणे रोहेत्सौपर्णे रोहेत्तदुपाप्तमैंद्रावरुणे

कामउपाप्तः सौपर्णी ॥ २५ ॥ तदाहुः संशंसेत्षष्ठेऽहा३ न्न३ ॥ न संशंसे३त्त३ इति ॥ संशं
सेदित्याहुः कथमन्येष्वहःसु संशंसति कथमत्र न संशंसेदित्यथो खल्वाहुर्नै
व संशंसेत्स्वर्गो वै लोकः षष्ठमहरसमायी वै स्वर्गो लोकः कश्चिद्वै स्वर्गे लोके स
मेतीति स यत्संशंसेत्समानं तत्कुर्यादथ यन्न संशंसती३ तत्स्वर्गस्य लोकस्य रू
पं तस्मान्न संशंसेद्ध्येदेवन संशंसती३ आत्मा वै स्तोत्रियः प्राणा वालखिल्याः
स यत्संशंसेदेताभ्यां देवताभ्यां यजमानस्य प्राणान्वीयाद्यएनं तत्र ब्रूयादेता
भ्यां देवताभ्यां यजमानस्य प्राणान्व्यगात्प्राण एनं हास्यतीति शश्वत्तथा स्या

आ०ष०
॥२५॥

तस्मान्नसंशंसेत्सयदीक्षेताशंसिषंवालखिल्याहंतपुरस्ताद्दूरोहणस्यसंशंसा
नीतिनोएवंतस्याशुमियात्तंयदिदर्पएवविंदेदुपरिष्टाद्दूरोहणस्यापिबहूनि
शतानिशंसेद्धस्योतत्कामायतथाकुर्याद्दत्रैवतदुपाप्तमैंद्रोवालखिल्यास्ता
सांद्वादशाक्षराणिपदानितत्रसकामउपाप्तोयऐंद्रेजागतेथिदमैंद्रावरुणंसूक्तमैं
द्रावरुणीपरिधानीयातस्मान्नसंशंसेत्तदाहुर्यथावावस्तोत्रमेवंशस्त्रंविहृतावा
लखिल्याःशस्यंनैविहृतांस्तोत्रा३इ॥अविहृता३इति॥विहृतमितिब्रूयाद्दष्टाक्ष
रेणद्वादशाक्षरमितितदाहुर्यथावावशस्त्रमेवंयाज्यातिस्रोदेवताःशस्यंतेग्निरिं

राम
॥२५॥

द्रावरुणइत्यथैंद्रावरुण्यायजतिकथमग्निरनंतरितइतियोवाअग्निःसवरुण
स्तदप्येतदृषिणोक्तंत्वमग्नेवरुणोजायसेयदितितद्यदेवैंद्रावरुण्यायजतिते
नाग्निरनंतरितोनंतरितः॥२६॥ इतिषष्ठपंचिकायांचतुर्थोध्यायः॥४॥शिल्पा
निशंसंतिदैवशिल्पान्येतेषांवैशिल्पानामनुकृतीहशिल्पमधिगम्यतेहस्तीकं
सोवासोहिरण्यमश्वतरीरथःशिल्पंशिल्पंहास्मिन्नधिगम्यतेयएवंवेदयदेवशि
ल्पानी३॥आत्मसंस्कृतिर्वावशिल्पानिछंदोमयंवाएतैर्यजमानआत्मानंसंस्कु
रुतेनाभानेदिष्ठंशंसतिरेतोवैनाभानेदिष्ठोरेतस्तत्सिंचतितमनिरुक्तंशंसत्यनि

ब्रा०ष०
॥२५॥

रुक्तं वै रेतो गुहायां सिच्यते सरेतो मिश्रो भवति ह्नयोरेतः संजग्मानो निषिं
चदितिरितः स मृल्ध्याएवतं सनाराशंसं शंसति प्रजा वै नरो वाक्शंसः प्रजास्वेव
तद्वाचं दधाति तस्मादिमाः प्रजा वदन्त्यो जायंते तं हैके पुरस्ताच्छंसंति पुरस्तादा
यतना वागिति वदंत उपरिष्टादेक उपरिष्टादायतना वागिति वदंतो मध्य ए
व शंसेन्मध्यायतना वा इयं वागुपरिष्टान्नेदीयसी वा उपरिष्टान्नेदीय
सीव वा इयं वाक्तं होता रेतो भूतं सिक्त्वा मैत्रावरुणाय संप्रयच्छत्येतस्य त्वं
प्राणान्कल्पयेति ॥ २७ ॥ वालखिल्याः शंसति प्राणा वै वालखिल्याः प्रा

राम
॥२५॥

णानेवास्य तत्कल्पयति ता विहृताः शंसति विहृता वा इमे प्राणाः प्राणेनापानोपा
नेन व्यानः स पच्छः प्रथमे सूक्ते विहरत्यर्धर्चशो द्वितीये ऋक्शस्तृतीये स यत्प्र
थमे सूक्ते विहरति प्राणं च तद्वाचं च विहरति यद्द्वितीये चक्षुश्च तन्मनश्च विहरति
यत्तृतीये श्रोत्रं च तदात्मानं च विहरतीति हैके सदृबृहत्यौ सदृसतोबृहत्यो विह
रंतित दु पाह्नो विहारे कामो नेत्तु प्रगाथाः कल्पंतेति मर्शमेव विहरेत्तथा वै प्रगाथाः
कल्पंते प्रगाथा वै वालखिल्यास्तस्माद्दतिमर्शमेव विहरेद्धरेद्वाति मर्शं ॥ ३ ॥ आ
त्मा वै बृहती प्राणाः सतोबृहती स बृहतीमशंसीत्स आत्माथ सतोबृहतीं तेप्रा

णाऽथ बृहतीमथ सतोबृहतीं तदात्मानं प्राणैः परिबृंहन्तेति तस्मादतिमर्शमेव
विहरेद्ध्येद्वातिमर्शं ३॥ आत्मा वै बृहती पशवः सतोबृहती स बृहतीमर्शंसी
त्स आत्माथ सतोबृहतीं ते पशवोऽथ बृहतीमथ सतोबृहतीं तदात्मानं पशुभिः
परिबृंहन्तेति तस्मादतिमर्शमेव विहरेद्ध्येवात्तमस्य लोके पर्यस्यति स एवं यो विहा त
रस्तस्य मैत्रावरुणः प्राणान्कल्पयित्वा ब्राह्मणाच्छंसिने संप्रयच्छत्येतं त्वं प्रजनये
ति ॥२८॥ सुकीर्त्तिं शंसति देवयोनिर्वै सुकीर्तिस्तद्यज्ञाद्देवयोन्यै यजमानं प्रजनय राम
ति वृषाकपिं शंसत्यात्मा वै वृषाकपिरात्मानमेवास्य तत्कल्पयति तन्न्यूंखय

त्यन्नं वै न्यूंखस्तदस्मै जातायान्नाद्यं प्रतिदधाति यथा कुमाराय स्तनं स पांक्तो भव
ति पांक्तोऽयं पुरुषः पंचधाविहितो लोमानि त्वङ्मांसमस्थि मज्जा स यावानेव पु
रुषस्तावंतं यजमानं संस्करोति तं ब्राह्मणाच्छंसी जनयित्वाच्छावाकाय संप्रय
च्छत्येतस्य त्वं प्रतिष्ठां कल्पयेति ॥२९॥ एवयामरुतं शंसति प्रतिष्ठा वा एवयामरु
त्प्रतिष्ठामेवास्य तत्कल्पयति तन्न्यूंखयत्यन्नं वै न्यूंखोऽन्नाद्यमेवास्मिंस्तद्दधा
ति स जागतो वातिजागतो वा सर्वं वा इदं जागतं वातिजागतं वा स उ मारुत आपो वै
मरुत आपोऽन्नमभिपूर्वमेवास्मिंस्तदन्नाद्यं दधाति तान्येतानि सहचराणीत्या

ब्रा०ष०
॥४७॥

वक्षते नाभानेदिष्ठं वालखिल्या वृषाकपिमेवयामरुतं तानि सह वा शंसेत्सह वा
न शंसेद्यदेनानि नाना शंसेद्यथा पुरुषं वा रेतो वा विच्छिंद्यात्तादृक्तत्तस्मादेना
नि सह वा शंसेत्सह वा न शंसेत्तद्ध बुलिल आश्वतर आश्विर्वैश्वजितो होता
संनीक्षांचक्र एषां वा एषां शिल्पानां विश्वजिति सांवत्सरिके द्वे मध्यंदिनमभिप्र
त्येतोर्हंतैतानि त्र्यमेवयामरुतं शंसयानीति तद्ध तथा शंसयांचकार तद्ध तथा
शस्यमानें गौश्ल आजगाम स होवाच होतः कथा ते शस्त्रं विचक्रं प्लवत इति किं
ह्यभूदित्युक्थ्येवयामरुदयमुत्तरतः शस्यत इति स होवाचैंद्रो वै मध्यंदिनः कथेंद्रम

राम
॥२७॥

ध्यंदिनान्निनीषसीति नेंद्रं मध्यंदिनान्निनीषामीति होवाच छंदस्त्विदम मध्यंदिन
साच्ययं जागतो वातिजागतो वा सर्वं वा इदं जागतं वातिजागतं वा स उ मारुतो मैव
शंसिष्टेति स होवाचारमाच्छावाकेत्यथ हास्मिन्ननुशासनमीषे स होवाचैंद्रमेव
विष्णुन्यंगं शंसत्वथ त्वमेतं होतरुपरिष्टाद्रौद्र्यै धाय्यायै पुरस्तान्मारुतस्यापस्य
स्याथा इति तद्ध तथा शंसयांचकार तदिदमप्येतर्हि तथैव शस्यते ॥३०॥ तद्यदेतत्कुर्य
दस्मिन्विश्वजित्यतिरात्र एवं षष्ठेऽहनि कल्पते यज्ञः कल्पते यजमानस्य प्रजातिः
कथमत्राशस्त एवं नाभानेदिष्ठो भवत्यथ मैत्रावरुणो वालखिल्याः शंसति तिप्रा

ब्रा॰ष॰
॥२९॥

णारेतोवाअग्रेथप्राणाएवंब्राह्मणाच्छंस्यशस्तएवंनाभानेदिष्ठोभवत्यथवृषाकपिं
शंसतिसआत्मारेतोवाअग्रेथात्माकथमत्रयजमानस्यप्रजातिःकथंप्राणाअ
विक्लृप्ताभवंतीतियजमानंहवाएतेनसर्वेणयज्ञक्रतुनासंस्कुर्वंतिसयथागर्भो
योन्यामंतरेवंसंभवञ्छेतेनवैसकृदेवाग्रेसर्वःसंभवत्येकैकंवाअंगंसंभवतःसं
भवतीतिसर्वाणिचेत्समानेहन्क्रियेरन्कॢप्तएवयज्ञःकल्पतेयजमानस्यप्रजा
तिरथैनंहोतैवयामरुंतंतृतीयसवनेशंसंतितद्यास्यप्रतिष्ठातस्यामेवैनंततदंत
तःप्रतिष्ठापयति॥३२॥छंदसांवैषष्ठेनाह्नाप्तानांरसोत्यनेदत्सप्रजापतिरबि

राम
॥२९॥

भेत्पराङयंछंदसांरसो लोकानत्येष्यतीति तंपरस्ताच्छंदोभिःपर्यगच्छन्नाराशं
स्यागायत्र्यारैभ्यात्रिष्टुभःपारिक्षित्याजगत्याःकारव्ययानुष्टुभस्तत्पुनश्छंदः
सुरसमदधात्सरसैर्हास्यछंदोभिरिष्टंभवतिसरसैश्छंदोभिर्यज्ञंतनुतेएवंवेद
नाराशंसीःशंसतिप्रजावैनरोवाक्शंसःप्रजास्वेवतद्वाचंदधातितस्मादिमाःप्र
जावदंत्योजायंतेयएवंवेदयद्वेवनाराशंसीः॥३॥शंसंतोवैदेवाश्चऋषयश्चस्वर्गंलो
कमायंस्तथैवैतद्यजमानाःशंसंतएवस्वर्गंलोकंयंतिताःप्रग्राह्यंशंसतियथावृ
षाकपिंवार्षाकपंहिवृषाकपेस्तन्यायमेतितासुनन्यूंखयेन्नीवीवनर्दंत्सहिता

य५

ब्रा॰ प॰
॥२९॥

सांन्यूंखौ रैभीः शंसति रेभंतो वै देवाश्च ऋषयश्च स्वर्गं लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना
रेभंत एव स्वर्गं लोकं यंति ताः प्रग्राहं शंसति यथा वृषाकपिं वार्षाकपंदि वृषाक
पेस्तन्न्यायमेति ता सुनन्न्यूंखयेन्नीवीवनर्दंत्संहिता सांन्यूंखः पारिक्षितीः शंस
त्यग्निर्वै परिक्षिदग्निर्हीमाः प्रजाः परिक्षेत्यग्निं हीमाः प्रजाः परिक्षियंत्यग्नेरेव
सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते य एवं वेद यद्देव पारिक्षितीः ३ संवत्सरो वै
परिक्षित्संवत्सरो हीमाः प्रजाः परिक्षेति संवत्सरं हीमाः प्रजाः परिक्षियंति
संवत्सरस्यैव सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते य एवं वेद ताः प्रग्राहं शंस

राम
॥२९॥

तियथा वृषाकपिं वार्षाकपं पंदि वृषाकपेस्तन्न्यायमेति ता सुनन्न्यूंखयेन्नीवीवनर्दंत्स
हिता सांन्यूंखः कारव्याः शंसति देवा वै यत्किंच कल्याणं कर्माकुर्वंस्तत्कारव्याभिरा
प्नुवंस्तथैवैतद्यजमाना यत्किंच कल्याणं कर्म कुर्वंति तत्कारव्याभिराप्नुवंति ताः प्र
ग्राहं शंसति यथा वृषाकपिं वार्षाकपं पंदि वृषाकपेस्तन्न्यायमेति ता सुनन्न्यूंखये
न्नीवीवनर्दं त्संहिता सांन्यूंखो दिशां क्लृप्तीः शंसति दिश एव तत्कल्पयति ताः पंच
शंसति पंच वा इमा दिशश्चतस्रस्तिरश्च्य एकोर्ध्वा ता सुनन्न्यूंखयेन्नैवैवचनिनर्दं
न्नेदिमा दिशों न्यूंखयानीति ता अर्धर्चशः शंसति प्रतिष्ठाया ऽ एवं जनकल्पाः

ब्रा·ष·
॥२०॥

शंसति प्रजा वै जनकल्पा दिश एव तत्कल्पयित्वा तासु प्रजाः प्रतिष्ठापयंति तासु
न न्यूंखयेन्नैवैव वनिनर्देन्नेदिमाः प्रजा न्यूंखयानीति ताऽअर्धर्चशः शंसति प्र
तिष्ठायाऽएवैंद्रगाथाः शंसतींद्रगाथाभिर्वै देवाऽअसुरानभिगायाथैनानत्यायं
स्तथैवैतद्यजमानाऽइंद्रगाथाभिरेवाप्रियं भ्रातृव्यमभिगायाथैनमतियंति ताऽ
अर्धर्चशः शंसति प्रतिष्ठाया एव ॥३२॥ एतशप्रलापं शंसत्येतशो ह वै मुनिरग्ने
रायुर्ददर्श यज्ञस्यायातयाममिति हैकऽआहुः सोऽब्रवीत्पुत्रान्पुत्रकाऽअग्नेरायु
रदर्शं तदभिलपिष्यामि यत्किंच वदामि तन्मे मा परिगातेति स प्रत्यपद्यतैताऽ

राम
॥३०॥

अश्वाऽआप्लवंते प्रतीपं प्रातिसत्वनमिति तस्याभ्यग्निरैतशायन एत्याकाले
भिहाय मुखमप्यगृह्णाददृपन्नः पितेति तं होवाचापेह्यलसोऽभूर्यो मे वाचम
वधीः शतायुं गामकरिष्यं सहस्रायुं पुरुषं पापिष्ठां ते प्रजां करोमि यो मे त्वमस
क्था इति तस्मादाहुरभ्यग्नयऽऐतशायना और्वाणां पापिष्ठा इति तं हैके भूयांसं
शंसंति स न निषेधेद्यावत्कामं शंसेत्येव ब्रूयादायुर्वाऽऐतशप्रलापऽआयुरेव
तद्यजमानस्य प्रतारयति यऽएवं वेद यद्वेवैतशप्रलापाः ३॥ छंदसां हैष रसो
यदैतशप्रलापश्छंदस्स्वेव तद्रसं दधाति सरसैर्हास्य छंदोभिरिष्टं भवति सर

ब्रा०ष० ॥३१॥

सेश्छंदोभिर्यज्ञंतनुतेयऽएवंवेदयद्वेवैतशप्रलापाःऽअयातयामावाअक्षि
तिरैतशप्रलापोयातयामामेयज्ञेसदक्षितिर्मेयज्ञेसदितितंवाएतमैतशप्रला
पंशंसतिपदावग्राहंयथानिविदंतस्योत्तमेनपदेनप्रणौतियथानिविदःप्रवल्हि
काःशंसतिप्रवल्हिकाभिर्वैदेवाऽअसुरान्प्रवल्ह्याथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यज
मानाःप्रवल्हिकाभिरेवाप्रियंभ्रातृव्यंप्रवल्ह्याथैनमतियंतितासर्द्धर्चशःशंस
तिप्रतिष्ठायाएवाजिज्ञासेन्याःशंसत्याजिज्ञासेन्याभिर्वैदेवाऽअसुरानाज्ञाया राम
थैनानत्यायंस्तथैवैतद्यजमानाऽआजिज्ञासेन्याभिरेवाप्रियंभ्रातृव्यमाज्ञाया ॥३१॥

थैनमतियंतितासर्धर्चशःशंसतिप्रतिष्ठायाएवप्रतिराधंशंसतिप्रतिराधेनवैदेवा
ऽअसुरान्प्रतिराध्याथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यजमानाःप्रतिराधेनैवाप्रियंभ्रातृव्यंप्र
तिराध्याथैनमतियंत्यतिवादंशंसत्यतिवादेनवैदेवाऽअसुरानत्युद्याथैनानत्यायं
स्तथैवैतद्यजमानोऽतिवादेनैवाप्रियंभ्रातृव्यमत्युद्याथैनमतियंतितमर्द्धर्चशः
शंसतिप्रतिष्ठायाऽएव॥३३॥देवनीथंशंसत्यादित्याश्चहवाअंगिरसश्चस्वर्गेलो
केस्पर्द्धंतवयंपूर्वेऽएष्यामोवयमितितेहांगिरसःपूर्वेश्वःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यद
दृशुस्तेग्निंप्रजिघ्युरंगिरसांवाएकोग्निःपरेह्यादित्येभ्यःश्वःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्य

ब्रा०ष०

॥३२॥

प्रब्रूहीतितेहादित्याअग्निमेवदूष्ट्रोसघःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यहदृशुस्तानेस्या[illegible]याब्रवी
द्वंःसुत्यांवःस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रूमइतितेहोचुरथवयंतुभ्यंसद्यःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यप्र
ब्रूमस्त्वयैवयंहोत्राःस्वर्गलोकमेष्यामइतिसतथेत्युक्त्वाप्रत्युक्तःपुनराजगामतेहोचुःप्रावो
चाः३इति ॥ प्रावोचमितिहोवाचनीथोमेप्रतिप्रावोचन्नितिनोहिनप्रत्यज्ञास्थाः३इति ॥ प्रतिवा
अज्ञासमितिहोवाचयशसावाएषोभ्येतियऋत्विज्येनतंयःप्रतिरुंधेद्यशःस
प्रतिरुंधेतस्मान्नप्रत्यरौत्सीतियदिवस्मादपोज्झिगांसेद्यंज्ञेनास्मादपोदिया
त ॥ यदिवयाज्यःस्वयमपोदितंतस्मात् ॥ ३४ ॥ तेहादित्यानंगिरसोयाज

राम

॥३२॥

यंस्तेभ्योयाजयद्भ्यइमांपृथिवींपूर्णांदक्षिणानामदहुस्तानियंप्रतिगृहीतात
पत्तान्यवृंजन्त्सासिंहीभूत्वाविजृंभतीजनानचरत्तस्याःशोचत्याइमेप्रदराः
प्रादीर्यंतयेस्याइमेप्रदराःसमेवह्वेवततःपुरातस्माद्याकुनेनिवृत्तदक्षिणांप्र
तिगृह्णीयान्नेन्माशुचाविद्धाशुचाविध्यादितियदिवेनांप्रतिगृह्णीयाद्प्रिया
येनांभ्रातृव्यायदद्यात्पराहैवभवत्यथयोसौतपतीं ॥ एषोश्वःश्वेतोरूपंकृ
त्वाश्वाभिधान्यपिहितेनात्मनाप्रतिचक्रमइमंवोनयामइतिसएषदेवनी
थोनूच्यतआदित्याहजरितरंगिरोभ्योदक्षिणामनयन् ॥ तांहजरितर्नप्रत्या

ब्रा०ष०५ ॥३३॥

यन्नितिनहितइमांप्रत्यायंस्तामुहजरितःप्रत्यायन्नितिप्रतिहितेमुमायंस्तांह
जरितर्नप्रत्यगृभ्णंनितिनहितइमांप्रत्यगृभ्णंस्तामुहजरितःप्रत्यगृभ्ण
न्नितिप्रतिहितेमुमगृभ्णन्नहानेतसंनविचेतनानीत्येषहवाअङ्कोविचेत
यितोजज्ञानेतसंनपुरोगवासइतिदक्षिणावैयज्ञानांपुरोगवीयथाहवाइद
मनोपुरोगवंरिष्यत्येवंहैवयज्ञोदक्षिणोरिष्यतितस्मादाहुर्दातव्यैवयज्ञेद
क्षिणाभवत्यप्यल्पिकाप्युतश्वेतआशुपत्वा॥उतोपद्याभिर्जविष्ठः॥उतेमा
शुमानंपिपर्त्ति॥आदित्यारुद्रावसवस्त्वेळते॥इदंराधःप्रतिगृभ्णीह्यंगिरइ

राम ॥३३॥

तिप्रतिग्रहमेवतद्राधसंएच्छन्निदंराधोविभुप्रभु॥देवाददत्वावरं॥तद्वोअस्तु
सुचेतनं॥युष्मेअस्तुदिवेदिवे॥प्रत्येवगृभायतेतिप्रत्येवैनमेतदजग्रभैषंत
वाएतंदेवनीथंशंसतिपदावग्राहंयथानिविदंतस्योत्तमेनपदेनप्रणौतियथा
निविदः॥३१॥भूतेच्छदःशंसतिभूतेच्छद्भिर्वैदेवाअसुरानुपासर्पंतीतेनवयु
हुनोतेवमायत्यतिषांवेदेवाअसुराणांभूतेछद्भिरेवभूतंछादयित्वाथैनानत्या
यंस्तथैवैतद्यजमानाभूतेछद्भिरेवाप्रियस्यभ्रातृव्यस्यभूतंछादयित्वाथैनम
तियंतिताअर्धर्चशःशंसतिप्रतिष्ठायाएवाहनस्याःशंसत्याहनस्याद्वैरेतः

ब्रा०प०
॥३४॥

सिच्यते रेतसः प्रजाः प्रजायंते प्रजातिमेव तद्दधाति तां दशशंसति दशाक्षरा विराळन्नं वि
राळन्नाद्रेतः सिच्यते रेतसः प्रजाः प्रजायंते प्रजातिमेव तद्दधाति तान्न्यूंखयत्यन्नं वै
न्यूंखोऽन्नाद्रेतः सिच्यते रेतसः प्रजाः — प्रजायंते प्रजातिमेव तद्दधाति दधिक्राव्णो
अकारिषमिति दाधिक्रीं शंसति देवपवित्रं वै दधिक्रा इदं वा इदं व्याहनस्यां वाचमवा
दीत्तद्देवपवित्रेण वाचं पुनीते सानुष्टुब्भवति वाग्वा अनुष्टुप् तत्स्वेन छंदसा वाचं पुनी
ते सुतासो मधुमत्तमा इति पावमानीः शंसति देवपवित्रं वै पावमान्य इदं वा इदं व्या
हनस्यां वाचमवादीत्तद्देवपवित्रेणैव वाचं पुनीते ता अनुष्टुभो भवंति वाग्वा अनुष्टु

राम
॥३४॥

प्तत्स्वेनैव छंदसा वाचं पुनीतेऽव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठदितीन्द्राबार्हस्पत्यं तृचं शं
सति विशो अदेवीरभ्याचरंतीर्बृहस्पतिना युजेंद्रः ससाह इत्यसुरविशं ह वै देवा
नभ्युदाचार्य आसीत्स इंद्रो बृहस्पतिनैव युजाऽसुर्यं वर्णमभिदासंतमपाहंस्तथैवै
तद्यजमाना इंद्राबृहस्पतिभ्यामेव युजाऽसुर्यं वर्णमभिदासंतमपघ्नते तदाहुः संशंसे
त्षष्ठेऽह्ना३ऊ न॥ न संशंसे३दिति॥ संशंसेदित्याहुः कथमन्येष्वहःसु संशंसति कथ
मत्र न संशंसेदिति यथो खल्वाहुर्नैव संशंसेत्स्वर्गो वै लोकः षष्ठमहरसमायी वै स्व
र्गो लोकः कश्चिद्वै स्वर्गे लोके समेतीति स यत्संशंसेत्समानं तत्कुर्याद्यथ यन्न संशंस

ब्रा०प०
॥३५॥

तो ३ ॥ तत्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं तस्मान्न संशंसेद्यं देवन संशंसतो ३ ॥ एतानि वा अत्रो
क्थानि नाभानेदिष्ठो वालखिल्या वृषाकपिरेवयामरुत्संयत्संशंसेदपेव स एतेषु
कामं राध्नुयादिंद्रो वृषाकपिः सर्वाणि छंदांस्येतश प्रलापस्तत्र स कामम् उपाप्तो य एं
द्रं जागतेथैदमैंद्रा बार्हस्पत्यं सूक्तमैंद्रा बार्हस्पत्या परिधानीया तस्मान्न संशंसेन्न
संशंसेत् ॥ ३८ ॥ इति षष्ठम पंचिकायां पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ समाप्त मगमत ॥
देवा वै त्रीणि ॥ देवा वै पंच ॥ आत्मा वरूत्वष्टा ॥ यः श्वस्तोत्रियो दश ॥ शिल्यानि द
श ॥ देवाहवा असाविकस्तमिंद्र तदा कुर्येत्स्वट् ॥ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ श्रीः ॥

राम
॥३५॥

ब्रा०प० ०
॥३६॥

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥ १ ॥
अर्जितं भूरिकष्टेन पुस्तकं लिखितं मया ॥ हर्तुमिच्छति यः पापी तस्य वंशक्षयो
भवेत् ॥ २ ॥ भग्नपृष्टकटिग्रीवस्तब्धदृष्टिरधोमुखं ॥ कष्टेन लिखितं ग्रंथं
यत्नेन परिपालयेत् ॥ ३ ॥ संवत् ॥ १८५३ ॥ शके ॥ १७१८ ॥ प्रभवनाम संव
त्सरे ॥ करंबेळकरोपनामक बाळंभट्टात्मज कृष्णभट्टस्येदं पुस्तकं ॥ श्री
सरस्वत्यै नमः ॥ श्री आर्य्यादुर्गायै नमः ॥ श्री काशीविश्वेशं माधवं धुंढिं
दंडपाणीं च भैरवं ॥ वन्दे काशिं गुहां गंगां भवानीं मणिकर्णिकां ॥ श्रीरामचंद्र प्रसंन्न

राम
॥३६॥

॥ इतिषष्ठमपंचिकासमाप्तः ॥

॥ अथसप्तमपंचिकाप्रारंभः ॥

ब्रा॰स॰
॥१॥

श्रीगणेशाय नमः॥ हरिः ॐ॥ अथातः पशोर्विभक्तिस्तस्य विभागं वक्ष्यामो हनू सजिह्वे
प्रस्तोतुः श्येनं वक्ष उद्गातुः कंठः काकुद्रः प्रतिहर्त्तुर्दक्षिणा श्रोणि होतुः सव्या ब्रह्मणो
दक्षिणं सक्थि मैत्रावरुणस्य सव्यं ब्राह्मणाच्छंसिनो दक्षिणं पार्श्वं सांसमध्वर्योः सव्य
मुपगातृणां सव्योंसः प्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणं दोर्नेष्टुः सव्यं पोतुर्दक्षिण ऊरुरच्छावाक
स्य सव्य आग्नीध्रस्य दक्षिणो बाहुरात्रेयस्य सव्यः सदस्यस्य सदं चानूकं च गृह
पतेर्दक्षिणौ पादौ गृहपतेर्व्रतप्रदस्य सव्यौ पादौ गृहपतेर्भार्यायै व्रतप्रदस्यौष्ठ ए
नयोः साधारणो भवति तं गृहपतिरेव प्रशिंष्याज्जाघनीं पत्नीभ्यो हरंति तां ब्राह्म

राम
॥१॥

णाय दद्युः स्कंध्याश्च मणिकास्तिस्रश्च कीकसा ग्रावस्तुतस्तिस्रश्चैव कीकसा अर्द्धं
चैव कर्त्तस्योन्नेतुरर्द्धं चैव वैकर्त्तस्य क्लोमा च शमितुस्तद्ब्राह्मणाय दद्याद्यद्यब्राह्म
णः स्याच्छिरः सुब्रह्मण्यायै यः श्वः सुत्यां प्राह तस्याजिनमिळा सर्वेषां होतुर्वा ता वा
एताः षट्त्रिंशतमेकपदा यज्ञं वहंति षट्त्रिंशदक्षरा वै बृहती बार्हताः स्वर्गा लोकाः
प्राणांश्चैव तत्स्वर्गांश्च लोकानाप्नुवंति प्राणेषु चैव तत्स्वर्गेषु च लोकेषु प्रतितिष्ठंतो यं
ति स एषः स्वर्ग्यः पशुर्य एनमेवं विभजंत्यथ येतोन्यथा तद्यथा सेलगा वा पापकृतो
वा पशुं विमथ्नीरंस्तादृक्तत्तां वा एतां पशोर्विभक्तिं श्रौत ऋषिर्देवभागो विदां चकार

ब्रा॰ स॰ ७
॥ २ ॥
र्य

तामु हाप्रोच्यैवास्माल्लोकादुच्चक्राम तामु ह गिरिजाय बाभ्रव्यायामनुष्यः प्रोवाच ततो
हैनामेतदर्वाञ्चो मनुष्या अधीयतेऽधीयते ॥ २ ॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे सप्तमपंचिकायां प्र
थमोऽध्यायः ॥ १ ॥ तदाहुः आहिताग्निरुपवसथे म्रियेत कथमस्य यज्ञः स्यादिति
नैनं याजयेदित्याहुरनभिप्राप्तो हि यज्ञं भवतीति तदाहुर्यः आहिताग्निरधिश्रिते
ऽग्निहोत्रे सान्नाय्ये वा हविष्षु वा म्रियेत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति तैरेवैनान्यनुपर्याद
ध्याद्यथा सर्वाणि संदह्येरंस्सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यः आहिताग्निरासन्नेषु हवि
ष्षु म्रियेत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति याभ्य एव तानि देवताभ्यो हवींषि गृहीतानि भवंति ॥ २ ॥

राम

ताभ्यः स्वाहेत्येवैनान्याहवनीये सर्वहुंति जुहुयात्सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यः आ
हिताग्निः प्रवसन्म्रियेत कथमस्याग्निहोत्रं स्यादित्यभिवान्यवत्सायाः पयसा जुहु
यादन्यदिवैतत्पयो यदभिवान्यवत्साया अन्यदिवैतदग्निहोत्रं यत्प्रेतस्यापि वा
यत एवं कुतश्च पयसा जुहुयुस्तथा प्याहुरेवमेवैनानजस्रान्जुहुत इंधीरन्नाश
रीराणामाहर्त्तोरिति यद्यु शरीराणि न विद्येरन्पर्णशरः षष्टिस्त्रीणि च शतान्याहृत्य
तेषां पुरुषरूपकमिव कृत्वा तस्मिंस्तामावृतं कुर्युरथैनानंकुरी रैराहृतैः संस्पर्श्यो
द्वासयेयुरध्यर्द्धशतं काये सक्थिनी द्विपंचाशं च विंशे द्वो रू द्विपं च विंशे शेषं तु शिरः

प्रा॰ प॰
॥३॥

स्युपरि दध्यात्सा तत्र प्रायश्चित्तिः॥ १॥ न दारुकुर्यस्याग्निहोत्रमुपावसृष्टा दुह्यमानोप
विशेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति तामभिमंत्रयेत यस्माद्भीषा निषीदसि ततो नोऽभ
यं कृधि॥ पशून्नः सर्वान्गोपाय नमो रुद्राय मीढुषऽ इति तामुत्थापयेदुदस्थाद्दे
व्यदितिरायुर्यज्ञपतावधात्॥ इंद्राय कृण्वती भागं मित्राय वरुणाय चेत्यथास्याः
उदपात्रमूधसि च मुखे चोपगृह्णीयाद्देनां ब्राह्मणाय दद्यात्सा तत्र प्रायश्चित्तिस्त
दारुकुर्यस्याग्निहोत्रमुपावसृष्टा दुह्यमाना वाश्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यशनायां ह
वाऽएषा यजमानस्य प्रतिख्याय वाश्यते तामन्नमप्यादध्याच्छांत्यै शांतिर्वाऽअन्नं

राम
॥३॥

स्यवसाद्भगवती हि भूयाऽ इति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदारुकुर्यस्याग्निहोत्रमुपावसृ
ष्टा दुह्यमाना स्पंदेत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सा यत्तत्र स्कंदेद्येत्तदभिमृश्य जपेद्यद
द्य दुग्धं पृथिवीमसृप्त यदोषधीरत्यसरद्यदापः॥ पयो गृहेषु पयोऽघ्न्यायां पयो
वत्सेषु पयोऽअस्तु तन्मयीति तत्र यत्परिशिष्टं स्यात्तेन जुहुयाद्यद्यलं होमाय स्या
द्यद्युवै सर्वं सिक्तं स्यादथान्यामाहूय तां दुग्ध्वा तेन जुहुयादा त्वेव श्रद्धायै होतव्यं सात
त्र प्रायश्चित्तिः॥ ३॥ २॥ तदारुकुर्यस्य सायं दुग्धं सान्नाय्यं दुष्येद्वापहरेद्वा का तत्र प्रायश्चि
त्तिरिति प्रातर्दुग्धं द्वैधं कृत्वा तस्यान्यतरां भक्तिमातच्य तेन यजेत सा तत्र प्रायश्चित्तिस्त

दाहुर्यस्य प्रातर्दुग्धं सांनाय्यं दुष्येद्वाप हरेद्वा का तत्र प्रायश्चित्तिरिन्द्रं वा माहेन्द्रं वा पुरो
डाशं तस्य स्थाने निरुप्य तेन यजेत सा तत्र प्रायश्चित्तिस्त दाहुर्यस्य सर्वमेव सांनाय्यं
दुष्येद्वाप हरेद्वा का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यैन्द्रं वा माहेन्द्रं वेति समानं सा तत्र प्रायश्चि
त्तिस्त दाहुर्यस्य सर्वाण्येव हवींषि दुष्येयुर्वापहरेयुर्वा का तत्र प्रायश्चित्तिरित्याज्यस्यैनानि
यथादेवतं परिकल्प्य तयाज्यहविषेष्ट्या यजेताथान्यामिष्टिमनुल्बणां तन्वीत यज्ञो
यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः ॥४॥ ३ ॥ त दाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितममेध्यमापद्येत का त
त्र प्रायश्चित्तिरिति सर्वमेवैनत्स्रुच्यभिपर्यासिच्य प्राङुदेत्याहवनीये हुतां समिधम

भ्यादधात्यथोत्तरतः आहवनीयस्योष्णं भस्म निरूह्य जुहुयान्मनसा वा प्राजापत्यया
वचीतहुतं वा हुतं वेत्स यद्येकस्मिन्नुन्नीते यद्धिर्व्योरेषः एव कल्पस्तच्चेद्व्यपनयितुं श
क्नुयान्निषिच्यैतद्दुष्टमदुष्टमभिपर्यासिच्य तस्य यथोन्नीतं स्यात्तथा जुहुयात्सा तत्र
प्रायश्चित्तिस्त दाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितं स्कन्दति वा विष्यन्दते वा का तत्र प्रायश्चि
त्तिरिति तदद्भिरुपनिनयेच्छान्त्यै शान्तिर्वा आपोऽथैनद्दक्षिणेन पाणिनाभिमृश्य जप
ति दिवं तृतीयं देवान्यज्ञो गात्ततो मा द्रविणमाष्टान्तरिक्षं तृतीयं पितॄन्यज्ञो गात्ततो
मा द्रविणमाष्ट पृथिवीं तृतीयं मनुष्यान्यज्ञो गात्ततो मा द्रविणमाष्ट यथो रोजसा

ब्रा॰स॰२ स्कभितारज्ञांसीतिवैष्णुवारुणीमृचंजपति विष्णुर्वैयज्ञस्य दुरिष्टंपातिवरुणस्विष्टंत
॥५॥ योरुभयोरेवशांत्यैसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितंप्राङुदाय
न्स्खलतेवापिवाभ्रंशतेकातत्रप्रायश्चित्तिरितिसयद्युपनिवर्त्तयेत्स्वर्गाल्लोकाद्यज
मानमावर्त्तयेदुत्तैवास्माऽउपविष्टायैतमग्निहोत्रपरीशेषमाहरेद्यस्तत्स्ययथो
न्नीतीस्यात्तथाजुहुयात्सातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्यसदिस्तुग्भिद्येतकातत्र
प्रायश्चित्तिरित्यन्यांस्तुचमाहृत्यजुहुयादथैतांस्तुचंभिन्नामाहवनीयेभ्याद्ध्या राम
९ त्प्रागुद्दंडांप्रत्यक्पुष्करांसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याहवनीयेह्यग्निर्विद्येता ॥५॥

र्थगार्हपत्यऽउपशाम्येत्कातत्रप्रायश्चित्तिरितिसयदिप्राचमुद्धरेत्स्वायतनाच्यवेतय
स्त्वत्यंचमसुरवद्यज्ञंतन्वीतयन्मंथेद्भ्रातृव्यंयजमानस्यजनयेद्यदनुगमयेत्प्रा
णोयजमानंजह्यात्सर्वमेवैनंसहभस्मानंसमोप्यगार्हपत्यायतनेनिधायाथप्रांच
माहवनीयमुद्धरेत्सातत्रप्रायश्चित्तिः॥ ॥तदाहुर्यस्याग्नावग्निमुद्धरेयुःकातत्र
प्रायश्चित्तिरितिसयद्यनुपश्येदुद्धृत्यपूर्वमपरंनिदध्याद्यद्यनानुपश्येत्सोऽग्नयेऽग्नि यँ
वतेऽष्टाकपालंपुरोळाशंनिर्वपेत्तस्ययाज्यानुवाक्येऽअग्निनाग्निःसमिध्यतेत्वंह्य
ग्नेऽअग्निनेत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेऽग्निवतेस्वाहेतिसातत्रप्रायश्चि

त्तिस्तदा कुर्यस्य गार्हपत्याहवनीयौ मिथः संसृज्येयातां का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्न
ये वीतयेष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये ऽअग्नऽआ याहि वीतये
योऽअग्निं देववीतयऽइत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये वीतये स्वाहेति सा त
त्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यस्य सर्वऽएवाग्नयो मिथः संसृज्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरि
ति सोग्नये विविचये ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये स्वर्णवस्तोरुष
सामरोचि त्वामग्ने मानुषीरीळते विशऽइत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये विवि
चये स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यस्याग्नयोन्यैरग्निभिः संसृज्येरन्का तत्र प्रा

यश्चित्तिरिति सोग्नये क्षामवते ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये ऽअक्रं
ददग्निस्तनयन्निव द्यौः क्षाधाय थानः पितरः परासऽइत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयाद
ग्नये क्षामवते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥ ६॥ ५॥ तदा कुर्यस्याग्नयो ग्राम्येणा
ग्निना संदह्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये संवर्गायाष्टाकपालं पुरोळाशं निर्व
पेत्तस्य याज्यानुवाक्ये कुवित्सु नो गविष्टये मा नोऽअस्मिन्महाधनऽइत्याहुतिं वा
हवनीये जुहुयादग्नये संवर्गाय स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यस्याग्नयो दि
व्येनाग्निना संसृज्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये प्सुमते ष्टाकपालं पुरोळाशं

ब्रा॰ स॰
॥ ७॥

निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्येऽत्थ्रप्स्वग्ने सधिष्टव मंथो दधे मे धिरः घृतदक्षऽइत्याहुतिं वाहवनीयेजुहुयादग्नये प्सुमते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्नयः शवाग्निना संसृज्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरितिसोऽग्नये शुचये ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्येऽअग्निः शुचिव्रततमऽउदग्ने शुचयस्तवेत्याहुतिं वाहवनीयेजुहुयादग्नये शुचये स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्नयः आरण्येनाग्निना संदह्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति समेवारोपयेदरणीवोल्मुकं वा मोक्षयेद्यद्याहवनीयाद्यदि गार्हपत्याद्यदि न शक्नुयात्सोऽग्नये संवर्गाया ष्टाकपालं पु

राम
॥ ७॥

रोळाशं निर्वपेत्तस्योक्ते याज्यानुवाक्येऽआहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये संवर्गाय स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥ ७॥ तदाहुर्यऽआहिताग्निरुपवसथे श्नुकुर्वीत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये व्रतभृते ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिर्व्रतानि बिभ्रद्व्रतपाऽअदब्धऽइत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये व्रतभृते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यऽआहिताग्निरुपवसथे व्रत्यमापद्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये व्रतपतये ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतपाऽअसि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयाद

ग्नये व्रतपतये स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिः स यदा कुर्यः ऽ आहिताग्निरमावास्यां पौर्णमा
सीं वातीयात्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये पथिकृतेष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्त
स्य याज्यानुवाक्ये वेत्था हि वेधोऽअध्वनःआ देवानामपि पंथामगन्मेत्याहुतिं वाह
वनीये जुहुयादग्नये पथिकृते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्स यदा कुर्यस्य सर्वेऽएवा
ग्नयऽउपशाम्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये तपस्वते जनद्वते पावकवतेष्टा
कपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्येऽआयाहि तपसा जनेष्वाग्नो याहि तप
साजनेष्वित्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये तपस्वते जनद्वते पावकवते स्वाहेति

सा तत्र प्रायश्चित्तिः॥ ८॥ ७॥ तद्यदा कुर्यः ऽ आहिताग्निराग्रयणेनानिष्ट्वा नवान्नं प्राश्नी
यात्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं पुरोळाशं निर्वपे
त्तस्य याज्यानुवाक्ये वैश्वानरोऽअजीजनत्पृष्टो दिवि पृष्टोऽअग्निः पृथिव्यामित्या
हुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये वैश्वानराय स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्स यदा कुर्यः
आहिताग्निर्यद्विकपालं नश्येत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोश्विभ्यां द्विकपालं पुरोळा
शं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्येऽअश्विना वर्तिरस्मदा गोमता नासत्या रथेनेत्याहु
तिं वाहवनीये जुहुयादश्विभ्यां स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्स यदा कुर्यःऽआहिताग्नि

यद्यपवित्रेण नश्येत्कात्तत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नयेपवित्रवते ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते तं पोष्पवित्रं विततं दिवस्पद इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये पवित्रवते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यः आहिताग्निर्यदि हिरण्यं नश्येत्कात तत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नये हिरण्यवते ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये हिरण्यकेशो रजसो विसार इआ ते सुपर्णाऽअमिनंतं इएवेरित्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये हिरण्यवते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यः आहिताग्निर्यदि प्रातरस्नातो ग्निहोत्रं जुहुया

त्कात तत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नये वरुणाया ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये त्वन्नोऽअग्ने वरुणस्य विद्वान्त्स त्वं नोऽअग्ने व मो भवोतीत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये वरुणाय स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यः आहिताग्निर्यदि स्नातकान्नं प्राश्नीयात्कात तत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नयेऽनुमते ष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये नं तुन त्वन्नजसो भानुमन्विस्य क्षान हो न स्यन नोनसोम्याऽ इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नयेऽनुमते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यः आहिताग्निजरिवेम्हतशब्दं श्रुत्वा कात तत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नये सुरभिमते ष्टाकपालं पु

ब्रा॰ स॰ २

॥१०॥

रोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये ऽअग्निर्होता न्यसीदद्यजीयान्त्साध्वीमकर्द्देववीतिंनोऽअद्येत्याहुतिं वा हवनीये जुहुयादग्नये सुरभिमते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यऽआहिताग्निर्यस्य भार्या गौर्वा यमौ जनयेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति साग्नये मरुत्वते त्रयोदशकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये मरुतो यस्य हि क्षये राऽइवेदचरमाऽअहेवेत्याहुतिं वा हवनीये जुहुयादग्नये मरुत्वते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुरपत्नीकोऽप्यग्निहोत्रमाहरे३त्तु ॥ नाहरे३दिति ॥ आहरेदित्याहुर्यदि नाहरेदनद्धापुरुषः कोऽनद्धापुरुष इति न देवान्न पितॄन्न मनुष्यानिति तस्मादप

कृ

राम

॥१०॥ ३

त्नीकोऽप्यग्निहोत्रमाहरेत्तदेषाभियज्ञगाथा गीयते ॥ यजेत सौत्रामण्यामपत्नीकोऽप्यसोमपः ॥ मातापितृभ्यामनृणार्थो यजेतिवचनाच्छ्रुतिरिति तस्मात्सोमं याजयेत ॥ ९ ॥ ८ ॥ तदाहुर्वीचापत्नीकोऽग्निहोत्रं कथमेव जुहोतीति विदेष्टमृतापत्नीनष्टावाग्निहोत्रं कथमग्निहोत्रं जुहोति पुत्रान्पौत्रान्नप्तॄनित्याह इहास्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्चास्मिंल्लोकेऽयं स्वर्गो स्वर्गेण स्वर्गं लोकमारोहेत्यमुष्येव लोकस्य संततिं धारयति यस्यैषापत्नीनेच्छेत्तस्मादपत्नीकस्याधानं कुर्वीत यपत्नीकोऽग्निहोत्रं कथमग्निहोत्रं जुहोति श्रद्धा पत्नी सत्यं यजमानः श्रद्धा सत्यं तदित्युत्तमं मिथुनं श्रद्धया सत्येन

ति

नैं

ब्रा॰ स॰ २
॥११॥

मिथुनेनस्वर्गांल्लोकाञ्जयतीति॥१०॥तदाहुर्यद्दर्शपूर्णमासयोरुपवसतिनहवा
ऽअव्रतस्यदेवाहविरश्नंतितस्मादुपवसत्युतमेदेवाहविरश्नीयुरितिपूर्वांपौर्ण
मासीमुपवसेदितिपैंग्यमुत्तरामितिकौषीतकंयापूर्वापौर्णमासीसानुमति
र्योत्तरासाराकायापूर्वामावास्यासासिनीवालीयोत्तरासाकुहूर्यांपर्यस्तमि
यादभ्युदियादितिसातिथिःपूर्वांपौर्णमासीमुपवसेदनिर्ज्ञायपुरस्तादमावा
स्यायांचंद्रमसंयदुपैतियद्यजतेतेनसोमंक्रीणंतीतितेनोत्तरामुत्तरामुपव
सेदुत्तराणिहवैसोमायजनेसोममनुदैवतमेतद्धिदेवसोमंयच्चंद्रमास्तस्मादु

राम
॥११॥

त्तरामुपवसेत्॥११॥तदाहुर्यस्याग्निमनुद्धृतमादित्योभ्युदियाद्वाभ्यस्तमिया
द्वाप्रणीतोवाप्राग्घोमादुपशाम्येत्कातत्रप्रायश्चित्तिरितिहिरण्यंपुरस्कृत्यसाय
मुद्धरेज्ज्योतिर्वैशुक्रंहिरण्यंज्योतिःशुक्रमसौतदेवतज्ज्योतिःशुक्रंपश्यन्नुद्धरति
रजतमंतर्द्धायप्रातरुद्धरेदेतद्रात्रिरूपंपुरासंभेदाच्छायानामाहवनीयमुद्धरे
न्मृत्युर्वैतमश्छायातेनैवतज्ज्योतिषामृत्युंतमश्छायांतरतिसातत्रप्रायश्चित्तिस्त
दाहुर्यस्यगार्हपत्याहवनीयावंतरेणानोवारथोवाश्वावाप्रतिपद्येतकातत्रप्राय
श्चित्तिरितिनेनन्मनसिकुर्यादित्याहुरात्मन्यस्यहिताभवंतीतितद्वैन्मनसि

कुर्वंस्तं गार्हपत्यादविच्छिन्नामुदकधारां हरेत्तंतुं तन्वन्रजसो भानुमन्विहीत्याहव
नीयात्सात्तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुः कथमग्नीनन्वादधानोऽन्वाहार्यपचनमाहरे
३त् ॥ नाहरे३त् इति ॥ आहरेदित्याहुः प्राणान्वाऽएषोभ्यात्मन्धत्ते योग्नी
नाधत्ते तेषामेषोऽन्नादतमो भवति यदन्वाहार्यपचनस्तस्मिन्नेतामाहुतिं जुहोत्य
ग्नयेऽन्नादायान्नपतये स्वाहेत्यन्नादो हान्नपतिर्भवत्यश्नुते प्रजयान्नाद्यं य ए
वं वेदांतरेण गार्हपत्याहवनीयौ तिष्ठन्त्संचरेत्तेनेन हवाऽ एनं संचरमाणमग्नयो
विदुरयमस्मासु होष्यतीति तेनेन हवाऽ अस्य संचरमाणस्य गार्हपत्याहवनीयौ पा

प्मानमपहतः सोऽपहतपाप्मोर्ध्वः स्वर्गं लोकमेतीति वै ब्राह्मणमुदाहरंति तदाहुः क
थमग्नीन्प्रवत्स्यन्नुपतिष्ठेत प्रोष्य वा प्रत्येत्याहरहर्वेति तूष्णीमित्याहुस्तूष्णीं वै
श्रेयसऽ आकांक्षंते तथाप्याहुरहरहर्वाऽ एते यजमानस्याभ्रद्धयोद्वासनात्प्रह्लाव
नाद्बिभ्यति तानुपतिष्ठेतैवाभयं वो भयं मेऽस्त्वित्यभयं हैवास्मै भवत्यभयं हैवास्मै
भवति ॥१२॥ ३॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे सप्तमपंचिकायां द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ हरिश्चं
द्रो ह वैधसऽ ऐक्ष्वाको राजाऽपुत्रऽ आस तस्य ह शतं जाया बभूवुस्तासु पुत्रं न लेभे
तस्य ह पर्वतनारदौ गृह ऊषतुः स ह नारदं पप्रच्छ यन्विमं पुत्रमिच्छंति ये विजानं

ब्रा॰ स॰ ७
॥१३॥

तियेचन॥ किंस्वित्पुत्रेणविंदतेतन्मआचक्ष्वनारदेतिसः एकयापृष्टोदशभिःप्रत्यु
वाच॥ ऋणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वंचगच्छति॥ पितापुत्रस्यजातस्यपश्येच्चेज्जी
वतोमुखं॥ यावंतःपृथिव्यांभोगायावंतोजातवेदसि॥ यावंतोअप्सुप्राणिनांभू
यान्पुत्रेपितुस्ततः॥ शश्वत्पुत्रेणपितरोत्यायन्बहुलंतमः॥ आत्माहिजज्ञआ
त्मनःसइरावत्यतितारिणी॥ किंनुमलंकिमजिनंकिमुश्मश्रूणिकिंतपः॥ पुत्रंब्र
ह्माणइच्छध्वंसवैलोकोवदावदः॥ अन्नंहप्राणःशरणंहवासोरूपंहिरण्यंपश
वोविवाहाः॥ सखाहजायाकृपणंहदुहिताज्योतिर्हपुत्रःपरमेव्योमन्॥ पतिर्जा

राम
॥१३॥

यांप्रविशतिगर्भोभूत्वासमातरं॥ तस्यांपुनर्नवोभूत्वादशमेमासिजायते॥ तज्जा
याजायाभवतियदस्यांजायतेपुनः॥ आभूतिरेषाभूतिर्बीजमेतन्निधीयते॥ दे
वाश्चैतामृषयश्चतेजःसमभरन्महत्॥ देवामनुष्यानब्रुवन्नेषावोजननीपुनः॥
नापुत्रस्यलोकोस्तीतितत्सर्वेपशवोविदुः॥ तस्मात्तुपुत्रोमातरंस्वसारंचाधिरोहति॥
एषपंथाउरुगायःसुशेवोयंपुत्रिणआक्रमंतेविशोकाः॥ तंपश्यंतिपशवोवयां
सिचतस्मात्तेमात्रापिमिथुनीभवंतीतिहास्माआख्याय॥ १३॥ १॥ अथैनमुवाचव
रुणंराजानमुपधावपुत्रोमेजायतांतेनत्वायजाइतितथेतिसवरुणंराजानमुपस

सार्पुत्रोमेजायतांतेनत्वायजाइतितथेतितस्यहपुत्रोजज्ञेरोहितोनामतंहोवाचाजनि
वैतेपुत्रोयजस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैपशुर्निर्दशोभवत्यथसमेध्योभवतिनिर्दशो
न्वस्त्वथत्वायजाइतितथेतिसहनिर्दशआसतंहोवाचनिर्दशोन्वभूद्यजस्वमानेने
तिसहोवाचयदावैपशोर्दंताजायंतेथसमेध्योभवतिदंतान्वस्यजायंतामथत्वायजा
इतितथेतितस्यहदंताजज्ञिरेतंहोवाचाज्ञतवाअस्यदंतायजस्वमानेनेतिसहोवा
चयदावैपशोर्दंताःपद्यंतेथसमेध्योभवतिदंतान्वस्यपद्यंतामथत्वायजाइतितथेति
तस्यहदंताःपेदिरेतंहोवाचापत्सतवाअस्यदंतायजस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैप

शोर्दंताःपुनर्जायंतेथसमेध्योभवतिदंतान्वस्यपुनर्जायंतामथत्वायजाइतितथेति
तस्यहदंताःपुनर्जज्ञिरेतंहोवाचाज्ञतवाअस्यपुनर्दंतायजस्वमानेनेतिसहोवाच
यदावैक्षत्रियःसान्नाहुकोभवत्यथसमेध्योभवतिसन्नाहंनुप्राप्नोत्वथत्वायजाइतित
थेतिसहसन्नाहंप्रापतंहोवाचसंनाहंनुप्राप्नोद्यजस्वमानेनेतिसतथेत्युक्त्वापुत्रमा
मंत्रयामासततायंवैमह्यंत्वामददाद्धंतत्वयाहमिमंयजाइतिसहनेत्युक्त्वाधनुरादा
यारण्यमपातस्थौससंवत्सरमरण्येचचार॥१४॥२॥अथैक्ष्वाकंवरुणोजग्राहतस्य
होदरंजज्ञेतदुहरोहितःशुश्रावसोरण्याद्ग्राममेयायतमिंद्रःपुरुषरूपेणपर्येत्योवाच॥

ब्रा॰ स॰ ७

॥१५॥

नानाश्रांताय श्रीरस्तीति रोहित शुश्रुम ॥ पापो नृषद्वरो जन इंद्र इच्चरतः सखा चरैवेति च

रैवेति वै मा ब्राह्मणो वोचदिति ह ॥ द्वितीयं संवत्सरमरण्ये चचार सोरण्याद्ग्राममेयाय त

मिंद्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ॥ पुष्पिण्यौ चरतो जंघे भूष्णुरात्मा फलग्रहिः ॥ शेरे

स्य सर्वे पाप्मानः श्रमेण प्रपथे हताश्चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो वोचदिति ह ॥

तृतीयं संवत्सरमरण्ये चचार सोरण्याद्ग्राममेयाय तमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवा

च ॥ आस्ते भग आसीनस्योर्ध्वस्तिष्ठति तिष्ठतः ॥ शेते निपद्यमानस्य चराति चरतो

भगश्चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो वोचदिति ह ॥ चतुर्थं संवत्सरमरण्ये चचार सोरण्याद्ग्रा॰

राम

॥१५॥

ममेयाय तमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ॥ कलिः शयानो भवति संजिहानस्तु द्वापरः

॥ उत्तिष्ठंस्त्रेता भवति कृतं संपद्यते चरंश्चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो वोचदिति ह ॥ पंच

मं संवत्सरमरण्ये चचार सोरण्याद्ग्राममेयाय तमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ॥ चरन्वै

मधु विंदति चरन्स्वादुमुदुंबरं ॥ सूर्यस्य पश्य श्रेमाणं यो न तंद्रयते चरंश्चरैवेति चरैवे

ति वै मा ब्राह्मणो वोचदिति ह ॥ षष्ठं संवत्सरमरण्ये चचार सोजीगर्तं सौयवसिमृषि

मशनया परीतमरण्य उपेयाय तस्य ह त्रयः पुत्रा आसुः शुनःपुच्छः शुनःशेपः शुनो

लांगूल इति तं होवाच ऋषेहं ते शतं ददाम्यहमेषामेकेनात्मानं निष्क्रीणा इति स ज्ये

ष्ठंपुत्रंनिगृह्णानउवाचनन्विममितिनोऽएवेममितिकनिष्ठंमातानौहमध्यमेसंपादयां
चक्रतुःशुनःशेपेतस्यहशतंदत्त्वासतमादायसोऽरण्याद्ग्राममेयायसपितरमेत्योवाच
ततहंतताहमनेनात्मानंनिष्क्रीणाऽइतिसवरुणंराजानमुपससारानेनत्वायजाऽइतित
थेतिभूयान्वैब्राह्मणःक्षत्रियादितिवरुणऽउवाचतस्माऽएतंराजसूयंयज्ञक्रतुंप्रो
वाचतमेतमभिषेचनीयेपुरुषंपशुमालेभे॥१५॥तस्यहविश्वामित्रोहोतासीज्ज
मदग्निरध्वर्युर्वसिष्ठोब्रह्मायास्यउद्गातातस्माउपाकृतायनियोक्तारंनविविदुःस
होवाचाजीगर्तःसौयवसिर्मह्यमपरंशतंदत्ताहमेनंनियोक्ष्यामीतितस्माऽअपरंश

तंददुस्तंसनिनियोजतस्माऽउपाकृतायनियुक्तायाप्रीतायपर्यग्निकृतायविशसिता
रंनविविदुःसहोवाचाजीगर्तःसौयवसिर्मह्यमपरंशतंदत्ताहमेनंविशसिष्यामी
तितस्माऽअपरंशतंददुःसोऽसिंनिःशानऽएयायाथहशुनःशेपऽईक्षांचक्रेऽमानु
षमिवंवैमाविशसिष्यंतिहंताहंदेवताऽउपधावामीतिसप्रजापतिमेवप्रथमंदेवता
नामुपससारकस्यनूनंकतमस्यामृतानामित्येतयर्चातंप्रजापतिरुवाचाग्निर्वैदे
वानांनेदिष्ठस्तमेवोपधावेतिसोऽग्निमुपससाराग्नेर्वयंप्रथमस्यामृतानामित्येत
यर्चातमग्निरुवाचसवितावैप्रसवानामीशेतमेवोपधावेतिससवितारमुपससार

श्रा०स०३ भित्वादेवसवितरित्येतेनतृचेनतंसवितोवाचवरुणायवैराज्ञेनियुक्तोसितमेवोप
॥२९७॥ धावेतिसवरुणंराजानमुपससारातऽउत्तराभिरेकत्रिंशतातंवरुणऽउवाचाग्निर्वैदे
वानांमुखंसुहृदयतमस्तंनुस्तुह्यथत्वोत्स्रक्ष्यामऽइतिसोग्निंतुष्टावातऽउत्तराभिर्द्वा
विंशत्यातमग्निरुवाचविश्वान्नुदेवान्त्स्तुह्यथत्वोत्स्रक्ष्यामइतिसविश्वान्देवांस्तु
ष्टावनमोमहद्भ्योनमोऽअर्भकेभ्यइत्येतयर्चातंविश्वेदेवाऽऊचुरिंद्रोवैदेवानामो
जिष्ठोबलिष्ठःसहिष्ठःसत्तमःपारयिष्णुतमस्तंनुस्तुह्यथत्वोत्स्रक्ष्यामऽइतिसऽ राम
इंद्रंतुष्टावयच्चिद्धिसत्यसोमपाऽइतिचैतेनसूक्तेनोत्तरस्यचपंचदशभिस्तस्माइंद्र ॥२९७॥

स्तूयमानःप्रीतोमनसाहिरण्यरथंददौतमेतयाप्रतीयायशश्वदिंद्रऽइतितमिंद्रऽउ
वाचाश्विनौनुस्तुह्यथत्वोत्स्रक्ष्यामऽइतिसोश्विनौतुष्टावातऽउत्तरेणतृचेनतमश्वि
नाऽऊचतुरुषसंनुस्तुह्यथत्वोत्स्रक्ष्यामऽइतिसऽउषसंतुष्टावातऽउत्तरेणतृचेन
तस्यहस्मर्च्यृच्युक्तायांविपाशोमुमुचेकनीयऽऐक्ष्वाकस्योदरंभवत्युत्तमस्यामेव
र्च्युक्तायांविपाशोमुमुचेगदऽऐक्ष्वाकऽआस॥२६॥४॥तमृत्विजऽऊचुस्त्वमेवनो
स्याह्नःसंस्थामधिगच्छेत्यथहैतंशुनःशेपोजःसवंददर्शतमेताभिश्चतसृभिरभिसु
षावयच्चिद्धित्वंगृहेगृहऽइत्यथैनंद्रोणकलशमभ्यवनिनायोच्छिष्टंचम्वोर्भरेत्येतय

ब्रा० स० ३
॥१८॥

वीर्यं हास्मिन्नन्वारब्धे पूर्वाभिश्चतसृभिः सस्वाहाकाराभिर्जुहवांचकाराथैनमवभृथ
मभ्यवनिनाय त्वन्नोऽअग्ने वरुणस्य विद्वानित्येताभ्यामथैनमतऽऊर्ध्वमग्निमा
हवनीयमुपस्थापयांचकार शुनश्चिच्छेपं निदितं सहस्रादित्यथ ह शुनःशेपो विश्वा
मित्रस्यांकमाससाद स होवाचाजीगर्तः सौयवसिर्ऋषे पुनर्मे पुत्रं देहीति नेति हो
वाच विश्वामित्रो देवा वाऽइमं मह्यमरासतेति स ह देवरातो वैश्वामित्रऽआस तस्ये
ते कापिलेयबाभ्रवाः स होवाचाजीगर्तः सौयवसिस्त्वं वेहि विह्वयावहाऽइति स हो
वाचाजीगर्तः सौयवसिरांगिरसो जन्मनास्याजीगर्तिः श्रुतः कविः ॥ ऋषे पैताम

राम
॥१८॥

हात्तंतोर्मापगाः पुनरेहि मामिति स होवाच शुनःशेपोऽदर्शुस्त्वा शासहस्तं न यच्छूद्रे
ष्वलप्सत ॥ गवां त्रीणि शतानि त्वमवृणीथा मदंगिरऽइति स होवाचाजीगर्तः सौय
वसिस्तद्वै मा तात तपति पापं कर्म मया कृतं ॥ तदहं निह्नवे तुभ्यं प्रतियंतु शता गवामि
ति स होवाच शुनःशेपो यः सकृत्पापकं कुर्यात्कुर्यादेनन्ततोऽपरं ॥ नापागाः शौद्रान्न्या
याद संधेयं त्वया कृतमित्यसंधेयमिति ह विश्वामित्रऽउपपपाद स होवाच विश्वामि
त्रो भीमऽएव सौयवसिः शासेन विशिशासिषुः ॥ अस्थान्मैतस्य पुत्रो भूर्ममैवोपेहि
पुत्रतामिति स होवाच शुनःशेपः स वै यथा नो ज्ञपया राजपुत्र तथा वद ॥ यथैवांगि

ब्रा०स०३ ॥१९॥

रसः संनुपेयांतवपुत्रतामिति स होवाच विश्वामित्रोऽपिष्ठो मे त्वं पुत्राणां स्यास्तव श्रेष्ठा
प्रजा स्यात् ॥ उपेया दैवं मे दायं तेन वै त्वोपमंत्रय इति स होवाच शुनःशेपः संज्ञाना
नेषु वै ब्रूयात्सौहार्दाय मे श्रियै ॥ यथाहं भरतऋषभोपेयां तव पुत्रतामित्यथ ह
विश्वामित्रः पुत्रानामंत्रयामास मधुच्छंदाः शृणोतन ऋषभो रेणुरष्टकः ॥ ये के
च भ्रातरस्थनास्मै ज्यैष्ठ्याय कल्पध्वमिति ॥ १७ ॥ प ॥ तस्य ह विश्वामित्रस्यैकश
तं पुत्रा आसुः पंचाशदेव ज्यायांसो मधुच्छंदसः पंचाशत्कनीयांसस्तद्ये ज्यायां
सो न ते कुशलं मेनिरे ताननुव्याजहारांतान्वः प्रजा भक्षीष्टेति त एतेंध्राः पुंड्राः श

राम ॥१९॥

बराः पुलिंदा मूतिबाः दस्युदंत्या बहवो भवंति वैश्वामित्रा दस्यूनां भूयिष्ठाः स होवाच म
धुच्छंदाः पंचाशता सार्द्धं यन्नः पिता संजानीते तस्मिंस्तिष्ठामहे वयं ॥ पुरस्त्वा सर्वे कुर्म
हे त्वामन्वंचो वयं स्मसीत्यथ ह विश्वामित्रः प्रतीतः पुत्रांस्तुष्टाव ते वै पुत्राः पशुमंतो वी
रवंतो भविष्यथ ॥ ये मानं मेनुगृह्णंतो वीरवंतमकर्त्त मा ॥ पुर एत्रा वीरवंतो देवरातेन गा
थिनाः ॥ सर्वे राध्यास्थ पुत्रा एष वः सद्विवाचनं ॥ एष वः कुशिका वीरो देवरातस्तम
न्वित ॥ युष्मांश्च दायं म उपेता विद्यां यामु च विद्मसि ॥ ते सम्यंचो वैश्वामित्राः सर्वे
साकं सरातयः ॥ देवराताय तस्थिरे धृत्यै श्रैष्ठ्याय गाथिनाः ॥ अधीयत देवरातो रिक्थयो रु

भयो ऋग्भिः ॥ जह्नूनां वाधिपत्ये दैवे वेदे च गाथिनां ॥ तदेतत्परऽऋक्‌शतगाथं शौनः
शेपमाख्यानं तद्धोता राज्ञेऽभिषिक्ताया चष्टे हिरण्यकशिपावासीनऽआचष्टे हिरण्यक
शिपावासीनः प्रतिगृणाति यशो वै हिरण्यं यशसैवैनं तत्समर्द्धयत्योमित्यृचः प्रति
गरएवं तथेति गाथायाऽओमिति वै दैवं तथेति मानुषं दैवेनैवैनं तन्मानुषेण च
पापादेनसः प्रमुंचति तस्माद्यो राजा विजितीस्यादप्ययजमानऽआख्यापयेतैवैत
च्छौनःशेपमाख्यानं न हास्मिन्नल्पं चनैनः परिशिष्यते सहस्रमाख्यात्रे दद्याच्छतं
प्रतिगरित्र एते चैवासने श्वेतश्चाश्वतरीरथो होतुः पुत्रकामा हाप्याख्यापयेरँल्लभंते ह

पुत्राँल्लभंते ह पुत्रान् ॥१८॥ ३ ॥ इति सप्तमपंचिकायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ॐ प्रजापति
र्यज्ञमसृजत यज्ञं सृष्टमनु ब्रह्मक्षत्रेऽअसृज्येतां ब्रह्मक्षत्रेऽअनु द्वय्यः प्रजाऽअ
सृज्यंत हुतादश्चाहुतादश्च ब्रह्मैवानु हुतादः क्षत्रमन्वहुतादएता वै प्रजा हुतादो
यद्ब्राह्मणाऽअथैताऽअहुतादो यद्राजन्यो वैश्यः शूद्रस्ताभ्यो यज्ञउदक्रामत्तं ब्रह्म
क्षत्रेऽअन्वैतां यान्येव ब्रह्मणऽआयुधानि तैर्ब्रह्मान्वैद्यानि क्षत्रस्य तैः क्षत्रमेता
नि वै ब्रह्मणऽआयुधानि यद्यज्ञायुधान्यथैतानि क्षत्रस्यायुधानि यदश्वरथः
कवचइषुधन्व तं क्षत्रमनन्वाप्य न्यवर्त्तताऽऽयुधेभ्यो ह स्मास्य विजमानः पराङेवै

ब्रा॰ स॰ ४
॥२१॥

सयथैनं ब्रह्मान्वैत्तमाग्नेत्तमाद्वापरस्तान्निरुध्यातिष्ठत्स ऽआप्तः परस्तान्निरुद्ध
स्तिष्ठं ज्ञात्वा स्वान्यायुधानि ब्रह्मोपावर्त्तत तस्माद्धाप्येतर्हि यज्ञो ब्रह्मण्येव ब्रा
ह्मणेषु प्रतिष्ठितोऽथैनं क्षत्रमन्वागच्छत्तदब्रवीदुप मास्मिन्यज्ञे ह्वयस्वेति तं
तथेत्यब्रवीत्तद्वै निधाय स्वान्यायुधानि ब्राह्मणऽएवायुधैर्ब्राह्मणो रूपेण ब्रह्म
भूत्वा यज्ञमुपावर्त्तस्वेति तं तथेति तत्क्षत्रं निधाय स्वान्यायुधानि ब्राह्मणऽएवायुधै
र्ब्राह्मणो रूपेण ब्रह्म भूत्वा यज्ञमुपावर्त्तत तस्माद्धाप्येतर्हि क्षत्रियो यजमानो नि
धायैव स्वान्यायुधानि ब्राह्मणऽएवायुधैर्ब्राह्मणो रूपेण ब्रह्म भूत्वा यज्ञमुपावर्त्तते ॥२०॥ ॥२१॥

राम

श्री

॥१॥ अथातो देवयजनस्यैव याच्ञ्ञस्तदाहुर्यद्ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो दीक्षिष्यमाणः
क्षत्रियं देवयजनं याचति कं क्षत्रियो याचेदिति दैवं क्षत्रं याचेदित्याहुरादित्यो वै
दैवं क्षत्रमादित्य एषां भूतानामधिपतिः स यदहर्दीक्षिष्यमाणो भवति तदहः पू
र्वाह्णऽएवोद्यन्तमादित्यमुपतिष्ठेतेदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं ॥ देव सवितर्दे
वयजनं मे देहि देवयज्याया ऽइति देवयजनं याचति स यत्तत्र याचितऽउत्तरां सर्पत्यों
तथा ददामीति दैव तदाह तस्य ह न काचन रिष्टिर्भवति देवेन सवित्रा प्रसूतस्योत्त
रोत्तरिणीं ह श्रियमश्नुतेऽश्नुते ह प्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यं य ऽएवमुपस्थाय याचि

त्वादेवयजनमध्यवसायदीक्षेतक्षत्रियः सन् ॥२०॥२॥ अथातऽ इष्टापूर्त्तस्यापरि
ज्यानिः क्षत्रियस्ययजमानस्यसपुरस्ताद्दीक्षायाऽआकूतिंजुहुयाच्चतुर्गृहीत
माज्यमाहवनीयऽइष्टापूर्त्तस्यापरिज्यान्यैपुनर्नऽइन्द्रोमघवाददातु ॥ ब्रह्मपुन
रिष्टंपूर्त्तंदात्स्वाहेत्यथानूबंध्यायैसमिष्टयजुषामुपरिष्टात्पुनर्नोऽअग्निर्जातवे
दाददातु ॥ क्षत्रंपुनरिष्टंपूर्त्तंदात्स्वाहेतिसैषेष्टापूर्त्तस्यापरिज्यानिःक्षत्रियस्यय
जमानस्ययदेतेऽआकूतीतस्मादेतेहोतव्ये ॥२१॥३॥ तदुहस्माहसौजातऽआराह्लि
रजीतपुनर्वण्यंवाऽएतद्यदेतेऽआकूतीइतियथाहकामयेतततथैनेकुर्याद्यऽइतोब्र

ह्मासनंकुर्यादिति मेत्वेवजुहुयाद्ब्रह्मप्रपद्येब्रह्ममाक्षत्राद्गोपायतुब्रह्मणेस्वाहेति
तत्तदितीदं ॥ ब्रह्मवाऽएषप्रपद्यतेयोयज्ञंप्रपद्यतेब्रह्मवैयज्ञोयज्ञादुहवाएषपु
नर्जायतेयोदीक्षतेतंब्रह्मप्रपन्नंक्षत्रंनपरिजिनातिब्रह्ममाक्षत्राद्गोपायत्वित्याह
यथैनंब्रह्मक्षत्राद्गोपायेद्ब्रह्मणेस्वाहेतितदेनत्प्रीणातितदेनत्प्रीतंक्षत्राद्गोपाय
त्यथानूबंध्यायैसमिष्टयजुषामुपरिष्टात्क्षत्रंप्रपद्येक्षत्रंमाब्रह्मणोगोपायतुक्ष
त्रायस्वाहेतितत्तदितीदंक्षत्रंवाऽएषप्रपद्यतेयोराष्ट्रंप्रपद्यतेक्षत्रंहिराष्ट्रंतंक्षत्रंप्र
पन्नंब्रह्मनपरिजिनातिक्षत्रंमाब्रह्मणोगोपायत्वित्याहयथैनंक्षत्रंब्रह्मणोगो

ब्रा॰स॰४
॥२३॥

पायेक्षत्रायस्वाहेति नेदेनस्त्रीणाति नेदेनस्त्रीतं ब्रह्मणो गोपायति सैषेष्टापूर्त्तस्यै
वापरिज्यानिः क्षत्रियस्य यजमानस्य यदेतेऽआहुती न स्मादेतेऽएव होतव्ये ॥ २२ ॥
४ ॥ अथैंद्रो वै देवतया क्षत्रियो भवति त्रैष्टुभश्छंदसा पंचदशस्तोमेन सोमो राज्ये
न राजन्यो बंधुना स ह दीक्षमाणऽएव ब्राह्मणतामभ्युपैति यत्कृष्णाजिनमध्यू
हति यद्दीक्षितव्रतं चरति यदेनं ब्राह्मणाऽअभिसंगच्छंते तस्य ह दीक्षमाणस्यैंद्र
एवेंद्रियमादत्ते त्रिष्टुब्वीर्यं पंचदशस्तोमऽआयुः सोमो राज्यं पितरो यशस्कीर्त्तिम
न्यो वाऽअयमस्मद्भवति ब्रह्म वाऽअयं भवति ब्रह्म वाऽअयमुपावर्त्तत इति वदंतः

राम
॥२३॥

स पुरस्ताद्दीक्षायाऽआहुतिं हुत्वाहवनीयमुपतिष्ठेतैनैंद्राद्देवतायाऽएमि न त्रि
ष्टुभश्छंदसो न पंचदशात्स्तोमान्न सोमाद्राज्ञो न पित्र्याद्बंधोर्मा मऽइंद्रइंद्रियमादि
त मा त्रिष्टुब्वीर्यं मा पंचदशस्तोमऽआयुर्मा सोमो राज्यं मा पितरो यशस्कीर्त्तिं सहेंद्रि
येण वीर्येणायुषा राज्येन यशसा बंधुनाग्निं देवतामुपैमि गायत्रीं छंदस्त्रिवृतं स्तोमं
सोमं राजानं ब्रह्म प्रपद्ये ब्राह्मणो भवामीति तस्य ह नेंद्रइंद्रियमादत्ते न त्रिष्टुब्वीर्यं न
पंचदशस्तोमऽआयुर्न सोमो राज्यं न पितरो यशस्कीर्त्तिं यऽएवमेतामाहुतिं हुत्वा
हवनीयमुपस्थाय दीक्षते क्षत्रियः सन् ॥ २३ ॥ ५ ॥ अथाग्नेयो वै देवतया क्षत्रि

ब्रा॰सं॰४
॥२४॥

योदीक्षितो भवति गायत्रं छंदसां त्रिवृत्स्तोमेन ब्राह्मणो बंधुना सहोदवस्यन्नेवं क्षत्रि
यनामभ्युपैति तस्य होदवस्यतोग्निरेव तेजः आदत्ते गायत्री वीर्यं त्रिवृत्स्तोम आ
युर्ब्राह्मणा ब्रह्म यशः कीर्त्तिमन्यो वा अयमस्मद्भवति क्षत्रं वा अयं भवति क्षत्रं
वा अयमुपावर्त्तत इति वदंतः सोनूबंध्यायै समिष्टयजुषामुपरिष्टाद्धुत्वाहुति
माहवनीयमुपतिष्ठेत नाग्नेर्देवताया एमि न गायत्र्याश्छंदसो न त्रिवृतः स्तोमान्न
ब्रह्मणो बंधोर्मा मेग्निस्तेजः आदित मा गायत्री वीर्यं मा त्रिवृत्स्तोम आयुर्मो ब्राह्म
णा ब्रह्म यशः कीर्त्तिं सह तेजसा वीर्येणायुषा ब्रह्मणा यशसा कीर्त्यै द्रदेवतामुपै

रम्म
॥२४॥

मि त्रिष्टुभं छंदः पंचदशं स्तोमं सोमं राजानं क्षत्रं प्रपद्ये क्षत्रियो भवामि ॥ देवाः पितरः
पितरो देवा योस्मि स सन्यजे ॥ स्वं म इदमिष्टं स्वं पूर्त्तं स्वं श्रांतं स्वं हुतं ॥ तस्य मेयमग्नि
रुपद्रष्टायं वायुरुपश्रोतासावादित्योनुख्यातेदमहं य एवास्मि सोस्मीति तस्य हा
ग्निस्तेजः आदत्ते न गायत्री वीर्यं न त्रिवृत्स्तोम आयुर्न ब्राह्मणा ब्रह्म यशः कीर्त्तिं य ए
वमेतामाहुतिं हुत्वाहवनीयमुपस्थायोदवस्यति क्षत्रियः सन् ॥२४॥ ६ ॥ अथा
तो दीक्षाया आवेदनस्यैव तदाहुर्यद्ब्राह्मणस्य दीक्षितस्य ब्राह्मणो दीक्षिष्टेति दी
क्षामावेदयंति कथं क्षत्रियस्यावेदयेदिति यथैवैतद्ब्राह्मणस्य दीक्षितस्य ब्राह्मणो दीक्षि

न

ब्रा॰ स॰ ८
॥ २५ ॥

इति दीक्षामावेदयंत्येवमेवैतत्क्षत्रियस्यावेदयेत्पुरोहितस्यार्षेयेणेति तत्तदिती ३ ॥ नि
धाय वा एष स्वान्यायुधानि ब्रह्मण एवायुधैर्ब्रह्मणो रूपेण ब्रह्म भूत्वा यज्ञमुपाव
र्तीत तस्मात्तस्य पुरोहितस्यार्षेयेण दीक्षामावेदयेयुः पुरोहितस्यार्षेयेण प्रवरं प्र
वृणीरन् ॥ २५ ॥ ७ ॥ अथातो यजमानभागस्यैव तदाहुः प्राश्नीयात्क्षत्रियो यज
मानभागा ३ न्न ॥ न प्राश्नीया ३ त् इति ॥ यत्प्राश्नीयादहुताद्धुतं प्राश्य पापीयान्त्स्या
द्यन्न प्राश्नीयाद्यज्ञादात्मानमंतरियाद्यज्ञो वै यजमानभागः स ब्रह्मणे परिहृत्यः
पुरोहितायतनं वा एतत्क्षत्रियस्य यद्ब्रह्माऽर्द्धात्मो ह वा एष क्षत्रियस्य यत्पुरोहि

राम
॥ २९ ॥

तऽउपाह परोक्षेणेवं प्राशितरूपमाप्नोति नास्य प्रत्यक्षं भक्षितो भवति यज्ञऽउ ह वा ए
ष प्रत्यक्षं यद्ब्रह्मा ब्रह्मणि हि सर्वो यज्ञः प्रतिष्ठितो यज्ञे यजमानो यज्ञ एव तद्यज्ञम
प्यत्यर्जेति यथाप्स्वापो यथाग्नावग्निं तद्वै नातिरिच्यते नैतदेनं न हिनस्ति तस्मात्स ब्र
ह्मणे परिहृत्योग्नौ हैके जुह्वति प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह य
जमानेन स्वाहेति तत्तथा न कुर्याद्यजमानो वै यजमानभागो यजमानं ह सोऽग्नौ प्र
वृणक्ति य एनं तत्र ब्रूयाद्यजमानमग्नौ प्रावाक्षीः प्रास्याग्निः प्राणान्धक्ष्यति म
रिष्यति यजमान इति शश्वत्तथा स्यात्तस्मात्तस्याशां नेयादाशां नेयात् ॥ २६ ॥ ८ ॥

ब्रा॰ स॰ ५ इति सप्तमपंचिकायां चतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ विश्वंतरो ह सौषद्मनः श्यापर्णान्परिचक्षा
॥२६॥ णो विश्यापर्णं यज्ञमाजह्रे तद्धानुबुध्य श्यापर्णास्तं यज्ञमाजग्मुस्ते ह तदंतर्वेद्या
सांचक्रिरे तान्ह दृष्ट्वोवाच पापस्य वा इमे कर्मणः कर्तार आसतेऽपूतायै वाचोव
दिता यच्छ्यापर्णा इमानुत्थापयतेमे मेंतर्वेदिमासिषतेति तथेति तानुत्थापयां
चक्रुस्ते होत्थाप्यमाना रुरुविरे ते ह भूतवीरेभ्योऽसितमृगाः कश्यपानां सोमपी
थमभिजिग्युः पारिक्षितस्य जनमेजयस्य विकश्यपे यज्ञे तैस्ते तत्र वीरवंत आ राम
सुः कः स्वित्सोऽस्माकमस्ति वीरो य इमं सोमपीथमभिजेष्यतीत्ययमहमस्मि वो ॥२६॥

वीर इति होवाच रामो मार्गवेयो रामो हास मार्गवेयोऽनूचानः श्यापर्णीयस्तेषां हो
त्तिष्ठतामुवाचापि नु राजन्नित्थंविदं वेदेरुत्थापयंतीति यस्त्वं कथं वेत्थ ब्रह्मबंध
विति ॥ २ ॥ २ ॥ यत्रेंद्रं देवताः पर्यवृंजन्विश्वरूपं त्वाष्ट्रमभ्यमंस्त वृत्रमस्तृत य
तीन्सालावृकेभ्यः प्रादादरुर्मघानवधीद्बृहस्पतेः प्रत्यवधीदिति तत्रेंद्रः सोमपी
थेन व्यार्ध्यतेंद्रस्यानु व्यृद्धिं क्षत्रं सोमपीथेन व्यार्ध्यतापींद्रः सोमपीथेऽभवत्त्वाष्ट्र
स्यामुष्य सोमं तद्व्यृद्धमेवाद्यापि क्षत्रं सोमपीथेन स य एतं भक्षं विद्याद्यः क्षत्रस्य
सोमपीथेन व्यृद्धस्य येन क्षत्रं समृध्यते कथं तं वेदेरुत्थापयंतीति वेत्थ ब्राह्मण

ब्रा० स० ५
॥२७॥

यं तं भक्षाऽमु ॥ वेदहीति तं वै नो ब्राह्मण ब्रूहीति तस्मै वै ते राजन्निति होवाच ॥२८॥ त्रयाणां भक्षाणामेकमाहरिष्यंति सोमं वा दधि वापो वा स यदि सोमं ब्राह्मणानां स भक्षो ब्राह्मणांस्तेन भक्षेण जिन्विष्यसि ब्राह्मणकल्पस्ते प्रजायामाजनिष्यतेऽआदाय्यापाय्यावसायी यथाकामप्रयाप्यो यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति ब्राह्मणकल्पोऽस्य प्रजायामाजायत ईश्वरो हास्माद्द्वितीयो वा तृतीयो वा ब्राह्मणतामभ्युपैतोः स ब्रह्मबंधवेन जिज्यूषितोऽथ यदि दधि वैश्यानां स भक्षो वैश्यांस्तेन भक्षेण जिन्विष्यसि वैश्यकल्पस्ते प्रजायामाजनिष्यतेऽन्यस्य बलिकृदन्यस्या

राम
॥२७॥

द्यो यथाकामज्येयो यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति वैश्यकल्पोऽस्य प्रजायामाजायत ईश्वरो हास्माद्द्वितीयो वा तृतीयो वा वैश्यतामभ्युपैतोः स वैश्यतया जिज्यूषितोऽथ यद्यपः शूद्राणां स भक्षः शूद्रांस्तेन भक्षेण जिन्विष्यसि शूद्रकल्पस्ते प्रजायामाजनिष्यतेऽन्यस्य प्रेष्यः कामोत्थाप्यो यथाकामवध्यो यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति शूद्रकल्पोऽस्य प्रजायामाजायतेऽईश्वरो हास्माद्द्वितीयो वा तृतीयो वा शूद्रतामभ्युपैतोः स शूद्रतया जिज्यूषितः ॥२९॥ ३॥ एते वै ते त्रयो भक्षा राजन्निति होवाच येषामाशां नेयात्क्षत्रियो यजमानोऽथास्यैष स्वो भक्षो न्यग्रोधस्यावरोधाश्च फलानि चौदुं

बराण्याश्वत्थानि प्लाक्षाण्यभिषुणुयात्तानि भक्षयेत्सोऽस्य स्वो भक्षो यतो वाऽअधि
देवा यज्ञेनेष्ट्वा स्वर्गं लोकमायंस्तत्रैतांश्चमसान्न्युब्जंस्ते न्यग्रोधाऽअभवन्न्युब्जा
इति हाप्येनानेतर्ह्याचक्षते कुरुक्षेत्रे ते ह प्रथमजा न्यग्रोधानां तेभ्यो हान्येऽधिजा
तास्ते यन्न्यंचोरोहंस्तस्मान्न्यङ्रोहति न्यग्रोहो न्यग्रोहो वै नाम तं न्यग्रोहं संतं
न्यग्रोधऽइत्याचक्षते परोक्षेण परोक्षप्रियाऽइव हि देवाः ॥३॥ ४॥ तेषां यश्चमसा
नां रसोवाङैत्ते ऽवरोधाऽअभवन्नथ यऽऊर्ध्वस्तानि फलान्येष एवाव क्षत्रियः स्वा
द्भक्षान्नैति यो न्यग्रोधस्यावरोधांश्च फलानि च भक्षयत्युपाह परोक्षेणैव सोमम्

पीथमाप्नोति नास्य प्रत्यक्षं भक्षितो भवति परोक्षमिव ह वा एष सोमो राजा यन्न्यग्रो
धः परोक्षमिवैष ब्रह्मणो रूपमुपनिगच्छति यत्क्षत्रियः पुरोधयैव दीक्षयैव
प्रवरेणैव क्षत्रं वा एतद्वनस्पतीनां यन्न्यग्रोधः क्षत्रं राजन्यो नितत इव ही ह क्षत्रि
यो राष्ट्रे वसन्भवति प्रतिष्ठितऽइव नितत इव न्यग्रोधोऽवरोधैर्भूम्यां प्रतिष्ठितऽ
इव तद्यत्क्षत्रियो यजमानो न्यग्रोधस्यावरोधांश्च फलानि च भक्षयत्यात्मन्येव
तत्क्षत्रं वनस्पतीनां प्रतिष्ठापयति क्षत्रऽआत्मानं क्षत्रे ह वै सऽआत्मनि क्षत्रं वन
स्पतीनां प्रतिष्ठापयति न्यग्रोधऽइवावरोधैर्भूम्यां प्रतिराष्ट्रे तिष्ठत्युग्रं हास्य राष्ट्रम्

ब्रा॰ स॰ ५
॥२९॥

व्यथ्यंभवतियऽएवमेतंभक्षंभक्षयतिक्षत्रियोयजमानः॥ ३२॥ ५॥ अथयदौदुंबरा
ण्यूर्जोवाएषोन्नाद्याद्वनस्पतिरजायतयदुदुंबरोभौज्यंवाएतद्वनस्पतीनामूर्जमे
वास्मिंस्तदन्नाद्यंभौज्यंचवनस्पतीनांक्षत्रेदधात्यथयदाश्वत्थानितेजसोवाए
षवनस्पतिरजायतयदश्वत्थःसाम्राज्यंवाऽएतद्वनस्पतीनांतेजएवास्मिंस्तत्सा
म्राज्यंचवनस्पतीनांक्षत्रेदधात्यथयत्प्लाक्षाणियशसोवाएषवनस्पतिरजाय
तयत्प्लक्षःस्वाराज्यंचहवाएतद्वैराज्यंचवनस्पतीनांयशएवास्मिंस्तत्स्वाराज्यंवै
राज्यंचवनस्पतीनांक्षत्रेदधात्येतान्यस्यपुरस्तादुपक्लृप्तानिभवंत्यथसोमंराजा

राम
॥२९॥

नंक्रीणंतितिराज्ञएवावृतोपवसथात्प्रतिवेशेश्वरंत्यथौपवसथ्यमहरेतान्यध्वर्युःपु
रस्तादुपकल्पयेन्नाधिषवणंचर्माधिषवणेफलकेद्रोणकलशंदशापवित्रमद्रीन्पू
तभृतंचाधवनीयंचस्थालीमुदंचनंचमसंचतद्यदेतद्राजानंप्रातरभिषुण्वंतितदे
नानिद्वेधाविगृह्णीयादभ्यन्यानिसुनुयान्माध्यंदिनायान्यानिपरिशिंष्यात्॥
३३॥ ६॥ तद्यत्रैतांश्चमसानुन्नयेयुस्तदेतंयजमानचमसमुन्नयेत्तस्मिन्द्वेदर्भतरुण
केप्रास्तेस्यातांतयोर्वषट्कृतेऽन्यतःपरिधिपूर्वंप्रास्येद्दधिक्राव्णोऽअकारिषमित्येत
यर्चासस्वाहाकारयानुवषट्कृतेपरमादधिक्राःशवसापंचकृष्टीरितितद्यत्रैतांश्चम

ब्रा०स०५
॥३०॥

सानाद्दूरे युक्तदेतं यजमानचमसमाद्दूरेत्तान्यत्रो ऋत्विग्युक्तदेनमुपोह्य ऋत्विग्यात्तद्य
दिडांदोनोपक्षयेतं यदा चमसं भक्षयेदथैनमेतया भक्षयेद्यदत्र शिष्टं रसिनः सुत
स्य यदिंद्रोऽअपिबच्छचीभिः॥ इदं तदस्य मनसा शिवेन सोमं राजानमिह भक्षया
मीति शिवो ह वाऽअस्मा एष वानस्पत्यः शिवेन मनसा भक्षितो भवत्युग्रं ह्यस्य रा
ष्ट्रमव्यथ्यं भवति य एवमेतं भक्षं भक्षयति क्षत्रियो यजमानः शं न एधि हृदे पीतः
प्रणऽआयुर्जीवसे सोम तारीरित्यात्मनः प्रत्यभिमर्शोऽईश्वरो ह वा एषो प्रत्यभिमृ
ष्टो मनुष्यस्यायुः प्रत्यवहर्त्तोरनर्हन्मा भक्षयतीति तद्यदेतेनात्मानमभिमृश

राम
॥३०॥

६

त्यायुरेव तत्प्रतिरतेऽ आप्यायस्व समेतु ते सं ते पयांसि समु यंतु वाजा इति चमसमा
प्याययत्यभिरूपाभ्यां यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं॥ ३३॥ ७॥ तद्यत्रैतांश्चमसांत्साद
येयुस्तदेतं यजमानचमसं सादयेत्तान्यत्र प्रकंपयेयुस्तदेनमनुप्रकंपयेदथैन
माहृतं भक्षयेन्नाराशंसपीतस्य देव सोम ते मतिविद ऊमैः पितृभिर्भक्षितस्य
भक्षयामीति प्रातःसवने नाराशंसो भक्षऽ ऊर्वैरिति माध्यंदिने काव्यैरिति तृती
यसवन ऊमा वै पितरः प्रातःसवन ऊर्वा माध्यंदिने काव्यास्तृतीयसवने तदेतान्पि
तॄनेवामृतान्त्सवनभाजः करोति सर्वो देव सोम तऽ इति ह स्माह प्रियव्रतः सोमा

ब्रा॰ स॰ ५
॥३१॥

पीयः कश्च सवनभागित्यमृताद्वा अस्य पितरः सवनभाजो भवंत्युग्रं हास्य राष्ट्र
मव्यथ्यं भवति यऽएवमेतं भक्षं भक्षयति क्षत्रियो यजमानः समानऽआत्म
नः प्रत्यभिमर्शः समानमाप्यायनं चमसस्य प्रातःसवनस्येवावृता प्रातः
सवने चरेयुर्माध्यंदिनस्य माध्यंदिने तृतीयसवनस्य तृतीयसवने तमे
वमेतं भक्षं प्रोवाच रामो मार्गवेयो विश्वंतराय सौषद्मनाय तस्मिन्होवाच
प्रोक्ते सहस्रमु ह ब्राह्मण तुभ्यं दद्मः सश्यापर्णऽ उ मे यज्ञऽ इत्येतमु हैव
प्रोवाच तुरः कावषेयो जनमेजयाय पारिक्षितायैतमु हैव प्रोचतुः पर्वतना

राम
॥३१॥

रदौ सोमकाय साहदेव्याय सहदेवाय सार्ञ्जयाय बभ्रवे दैवावृधाय भीमाय
वैदर्भाय नग्नजिते गांधारायैतमु हैव प्रोवाचाग्निः सनश्रुतायारिंदमाय क्र
तुविदे जानकय एतमु हैव प्रोवाच वसिष्ठः सुदासे पैजवनाय ते ह ते सर्व एव म
हज्जग्मुरेतं भक्षं भक्षयित्वा सर्वे हैव महाराजाऽआसुरादित्य इव ह स्म श्रियां प्र
तिष्ठितास्तपंति सर्वाभ्यो दिग्भ्यो बलिमावहंतऽआदित्य इव ह वै श्रियां प्रतिष्ठित
स्तपति सर्वाभ्यो दिग्भ्यो बलिमावहत्युग्रं हास्य राष्ट्रमव्यथ्यं भवति यऽएवमेतं भ
क्षं भक्षयति क्षत्रियो यजमानो यजमानः ॥ ३४ ॥ इति सप्तमपंचिकायां पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥

ब्रा॰ल॰ ॥३२॥

अथातः पशोरेकम्॥ तद्दाकुर्यऽआहिताग्निरेकादश॥ द्विरिश्वंद्रः षट्॥ प्रजापति
र्यज्ञमष्टौ॥ विश्वंतरोष्टौ॥ अथातः पशोस्तद्दाकुर्वाचापत्नीकोथात इष्टापूर्तस्ते
षांयश्चमसानांचत्वारि॥ ॥तैलाद्रक्षेजलाद्रक्षेरक्षेच्छिथलबंधनात्॥ मूर्ख
हस्तेनदातव्यंएवंवदतिपुस्तकं॥ अदृष्टदोषान्मतिविभ्रमाद्वामदर्थहीनेलिखि
तंमया वा॥ तत्सर्वमार्यैः परिशोधनीयंकोपन्नकुर्यात्खलुलेखकस्य॥ श्री
राम्॥ श्रीवेदपुरुषायनमः॥ श्रीरामचंद्राभ्यांनमः॥ श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यांन
मः॥ श्रीउमामहेश्वराभ्यांनमः॥ श्रीसचीपुरंदराभ्यांनमः॥ इष्टदेवताभ्योनमः॥

राम ॥३२॥

ब्रा॰स॰५ ॥३३॥

यादृशंपुस्तकंदृष्ट्वा तादृशंलिखितंमया॥ यदिशुद्धमशुद्धंवामम दोषोनविद्यते॥१॥
यदक्षरपदभ्रष्टंमात्राहीनंतुव्यंजनं॥ तत्सर्वक्षम्यतांदेवनारायणनमोस्तुते॥
॥२॥ संवत्॥ १८५३॥ शके १७१८॥ प्रभवनामसंवत्सरे दक्षिणायनेग्री
ष्मऋतौज्येष्ठशुक्लपंचम्यांसमाप्तं॥ इदंपुस्तकंकरंबेळकरोपनामक
कल्लभट्टस्येदंपुस्तकं॥ गंगायमुनयोर्मध्येअन्तर्वेद्यां वाल्मीकाश्रमेवा
रुणीक्षेत्रे श्रीब्रह्मावर्त्ते लिखितंस्वार्थपरार्थंच॥ श्रीकाशीविश्वेश्वरा
यनमः॥ श्रीमणिकर्णिकायेनमः॥ श्रीलक्ष्मीनृसिंहार्पणमस्तु॥ श्री श्री॥

राम ॥३३॥

॥ इतिसप्तमपंचिकासमाप्तः॥

॥ अथअष्टमपंचिकाप्रारंभः॥

प्रा॰ अ॰ १ ॥२॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ अथातः स्तुतशस्त्रयोरेवैकाहिकं प्रातःसवनमै
काहिकं तृतीयसवनमेतेनैवैशांते क्लृप्ते प्रतिष्ठिते सवने यदैकाहिके शांत्यै क्लृप्त्यै प्र
तिष्ठित्या अप्रच्युत्या उक्तो माध्यंदिनः पवमानो यउभयसाम्नो बृहत्पृष्ठस्योभे हि
सामनी क्रियेते आ त्वा रथं यथोतय इदं वसो सुतमंध इति राथंतरी प्रतिपद्राथंत
रोनुचरः पवमानोक्थं वा एतद्यन्मरुत्वतीयं पवमाने वा अत्र रथंतरं कुर्वंति बृ
हत्पृष्ठं सवीवधतायै तदिदं रथंतरं स्तुतमाभ्यां प्रतिपदनुचराभ्यामनुशंस
त्यथो ब्रह्म वै रथंतरं क्षत्रं बृहद्ब्रह्म खलु वै क्षत्रात्पूर्वं ब्रह्म पुरस्तान्म उग्रं रा

राम ॥१॥

स्ता

ष्ट्रमव्यथ्यमसदित्यथान्वै रथंतरमन्नमेवास्मै तत्पुरस्तात्कल्पयत्यथेयं वै पृथिवी र
थंतरमियं खलु वै प्रतिष्ठा प्रतिष्ठामेवास्मै तत्पुरस्तात्कल्पयति समान इंद्रो नि ह
वो विभक्तः सो अत्रा मुद्यान्ब्राह्मणस्पत्य उभयसाम्नो रूपमुभे हि सामनी क्रियेते स
मान्यो धाय्या अविभक्ता अत्रामैकाहिको मरुत्वतीयः प्रगाथः ॥१॥ जनिष्ठा
उग्रः सहसे तुरायेति सूक्तमुग्रवत्सहस्वत्तत्क्षत्रस्य रूपं मंद्र ओजिष्ठ इत्योजस्व
त्तत्क्षत्रस्य रूपं बहुलाभिमान इत्यभिवदभिभूत्यै रूपं तदेकादशर्चं भवत्येका
दशाक्षरा वै त्रिष्टुप्त्रैष्टुभो वै राजन्य ओजो वा इंद्रियं वीर्यं त्रिष्टुबोजः क्षत्रं वीर्यं

ब्रा॰ अ॰
॥२॥

राजन्यस्तदेनमोजसा क्षत्रेण वीर्येण समर्द्धयति नानदं परिशीर्णं भवत्येतद्धैम रूपवतीयं समृद्धं
यज्ञं परिशीर्णं तस्योक्तं ब्राह्मणं त्वामिद्धि हवामह इति बृहत्पृष्ठं भवति क्षत्रं वै बृहत्क्षत्रेणैवैनं
क्षत्रं समर्द्धयत्यथो क्षत्रं वै बृहदात्मा यजमानस्य निष्केवल्यं तद्यद्बृहत्पृष्ठं भवति क्षत्रं
वै बृहत्क्षत्रेणैवैनं तत्समर्द्धयत्यथो ज्यैष्ठ्यं वै बृहज्ज्यैष्ठ्येनैवैनं तत्समर्द्धयत्यथो श्रैष्ठ्यं
वै बृहच्छ्रैष्ठ्येनैवैनं तत्समर्द्धयत्यभि त्वा शूर नोनुम इति रथंतरमनुरूपं कुर्वन्त्ययं
वै लोको रथंतरमसौ लोको बृहदस्य वै लोकस्यासौ लोकोऽनुरूपोऽमुष्य लोकस्यायं
लोकोऽनुरूपस्तद्यद्रथंतरमनुरूपं कुर्वन्त्युभावेवैतं लोकौ यजमानाय संभोगिनौ कु

राम
॥२॥

र्वन्त्यथो ब्रह्म वै रथंतरं क्षत्रं बृहद्ब्रह्मणि खलु वै क्षत्रं प्रतिष्ठितं क्षत्रे ब्रह्माथो साम्नः
एसैवै योनिनायैय छावानेति धाय्या तस्याऽउक्तं ब्राह्मणमुभयं शृणवच्च नऽइ
ति साम प्रगाथःऽउभयसाम्नो रूपमुभे हि सामनी क्रियेते ॥ त मुष्टुहियोऽअ
भिभूत्योजा इति सूक्तमभिवदभिभूत्यै रूपमषाळ्हमुग्रं सहमानमाभिरित्युग्र
वत्सहमानवत्तत्क्षत्रस्य रूपं तत्पंचदशं भवत्योजो वाऽइंद्रियं वीर्यं पंचदशऽओ
जः क्षत्रं वीर्यं राजन्यस्तदेनमोजसा क्षत्रेण वीर्येण समर्द्धयति भारद्वाजं भवति
भारद्वाजं वै बृहदार्षेयेण सलोमैष ह वा वक्षत्रियय यज्ञः समृद्धो यो बृहत्पृष्ठस्तस्मा

ब्रा॰ अ॰ १
॥ ३ ॥

यत्र क्व च क्षत्रियो यजेत बृहदेव तत्र पृष्ठं स्यात्तत्समृद्धं ॥ ३ ॥ ऐकाहिका होत्रा एता
वै शांताः क्लृप्ताः प्रतिष्ठिता होत्रा यदैकाहिकाः शांत्यै क्लृप्त्यै प्रतिष्ठित्या अप्रच्यु
त्यै नाः सर्वरूपा भवंति सर्वसमृद्धाः सर्वरूपतायै सर्वसमृध्यै सर्वरूपाभिर्होत्रा
भिः सर्वसमृद्धाभिः सर्वान्कामानवाप्नवामेति तस्माद्यत्र क्व चैकाहा असर्वस्तो
मा असर्वपृष्ठा ऐकाहिका एव तत्र होत्रास्स्युस्तत्समृद्धं मुक्थ्यः एवायं पंचद
शः स्यादित्याहुरोजो वा इंद्रियं वीर्यं पंचदश ओजः क्षत्रं वीर्यं राजन्यस्तदेनमो
जसा क्षत्रेण वीर्येण समर्द्धयति तस्य त्रिंशत्स्तुतशस्त्राणि भवंति त्रिंशदक्षरा वै

राम
॥ ३ ॥

विराड्विराळन्नाद्यं विराज्यैवैनं तदन्नाद्ये प्रतिष्ठापयति तस्मात्तदुक्थ्यः पंचदशः स्या
दित्याहुः ज्योतिष्टोम एवाग्निष्टोमः स्याद्ब्रह्म वै स्तोमानां त्रिवृत्क्षत्रं पंचदशो ब्रह्म ख
लु वै क्षत्रात्पूर्वं ब्रह्म पुरस्तान्म उग्रं राष्ट्रमव्यथ्यमसदिति विशः सप्तदशः शौद्रो व
र्ण एकविंशो विशं चैवास्मै तच्छौद्रं च वर्णमनुवर्त्मानौ कुर्वंत्यथो तेजो वै स्तोमानां त्रि
वृद्वीर्यं पंचदशः प्रजा तिः सप्तदशः प्रतिष्ठैकविंशस्तदेनं तेजसा वीर्येण प्रजात्या
प्रतिष्ठयां ततः समर्द्धयति तस्माज्ज्योतिष्टोमः स्यात्तस्य चतुर्विंशतिस्तुतशस्त्राणि
भवंति चतुर्विंशत्यर्द्धमासो वै संवत्सरः संवत्सरे कृत्स्नमन्नाद्यं कृत्स्न एवैनं तदन्ना

घेप्रतिष्ठापयतितस्माज्ज्योतिष्टोमऽएवाग्निःष्टोमःस्यादग्निःष्टोमःस्यात्॥४॥इत्यैतरे
यब्राह्मणेप्रथमोध्यायः॥१॥ अथातःपुनरभिषेकस्यैवसूयतेहवाऽअस्यक्षत्रं
योदीक्षतेक्षत्रियःसन्त्सयदावभृथादुदेत्यानूबंध्ययेष्ट्वोदवस्यत्यथैनमुदव
सानीयायांसंस्थितायांपुनरभिषिंचंतितस्यैतेपुरस्तादेवसंभाराऽउपकॢप्ताभवं
त्यौदुंबर्यासंदीतस्यैप्रादेशमात्राःपादाःस्युररत्निमात्राणिशीर्षण्यानूच्यानिमौं
जंविवयनंव्याघ्रचर्मास्तरणमौदुंबरश्चमसऽउदुंबरशाखातस्मिन्नेतस्मिंश्चम
सेष्टानयानिनिषुतानिभवंतिदधिमधुसर्पिरातपवर्ष्याऽआपःशष्पाणिचतोक्मा

निचस्फ्राहृत्वीतद्यैषादक्षिणास्फ्यवर्त्तनिर्वेदेर्भवतितत्रैतांप्राचीमासंदींप्रतिष्ठा
पयतितस्याऽअंतर्वेदिद्वौपादौभवतोबहिर्वेदिद्वावियंवैश्रीस्तस्याएतत्परिमि
तंरूपंयदंतर्वेद्यथैषभूमापरिमितोयोबहिर्वेदितद्यदस्याऽअंतर्वेदिद्वौपादौभ
वतोबहिर्वेदिद्वाऽउभयोःकामयोरुपाप्त्यैयश्चांतर्वेदियश्चबहिर्वेदि॥५॥२॥व्या
घ्रचर्मणास्तृणात्युत्तरलोम्नाप्राचीनग्रीवेणक्षत्रंवाएतदारण्यानांपशूनांय
द्व्याघ्रःक्षत्रंराजन्यःक्षत्रेणैवतत्क्षत्रंसमर्द्धयतितांपश्चात्प्राङुपविश्यांव्यङ्जानु
दक्षिणमभिमंत्रयतेऽउभाभ्यांपाणिभ्यामालभ्याग्निष्ट्वागायत्र्यासयुक्छंदसा

ब्रा॰ अ॰ २
॥५॥

रोहतु सविता त्रिवृता सोमोनुष्टुभा बृहस्पतिर्बृहत्या मित्रावरुणौ पङ्क्त्येंद्रस्त्रिष्टुभा
विश्वेदेवा जगत्या तानहमनु राज्याय साम्राज्याय भौज्याय स्वाराज्याय वैराज्याय
पारमेष्ठ्याय राज्याय माहाराज्यायाधिपत्याय स्वावश्याया तिष्ठायारोहामीत्येतां
तामासंदीमारोहेद्दक्षिणेनाग्रे जानुनाथ सव्येन तत्तदितीं ॥ चतुरुत्तरैर्वै देवा
श्छंदोभिः सयुग्भूत्वैतां श्रियमारोहन्यस्यामेत एतर्हि प्रतिष्ठिता अग्निर्गायत्र्या
सविता त्रिवृता सोमोनुष्टुभा बृहस्पतिर्बृहत्या मित्रावरुणौ पङ्क्त्येंद्रस्त्रिष्टुभा
विश्वेदेवा जगत्यास्ति एते अभ्यनूच्यंते अग्नेर्गायत्र्यभवत्सयुग्वेति कल्पतेह

राम
॥५॥

वा अस्मै योगक्षेम उत्तरोत्तरिणी ह श्रियमश्नुते श्नुते ह प्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यं
य एवमेता अनु देवता एतामासंदीमारोहति क्षत्रियः सन्नथैनमभिषेक्ष्यन्नपां
शांतिं वाचयति शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोप स्पृशत त्वचं मे ॥ सर्वां
अग्नींरप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो निधत्तेति नैतस्याभिषिषिचानस्याशांता
आपो वीर्यं निर्हणंनिति ॥ ६ ॥ ५ ॥ अथैनमुदुंबरशाखामंतर्धायाभिषिंचतीमा आ
पः शिवतमा इमाः सर्वस्य भेषजीः ॥ इमा राष्ट्रस्य वर्द्धनीरिमा राष्ट्रभृतोमृताः ॥ याभि
रिंद्रमभ्यषिंचत्प्रजापतिः सोमं राजानं वरुणं यमं मनुं ॥ ताभिरद्भिरभिषिंचामि त्वाम

ब्रा॰अ॰२ ॥६॥

ह्रं राज्ञां त्वमधिराजो भवेह ॥ महांतं त्वा महीनां सम्राजं चर्षणीनां देवी जनित्र्यजीजनद्भ
द्रा जनित्र्यजीजनद् देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्ते
जसा सूर्यस्य वर्चसेंद्रस्येंद्रियेणाभिषिंचामि ॥ बलाय श्रियै यशसेन्नाद्याय भूरि
ति यऽ इच्छेदिममेव प्रत्यन्नमद्यादित्यथ यऽ इच्छेद्द्विपुरुषं भूर्भुवऽ इत्यथ यऽ इच्छेत्त्रि
पुरुषं वाप्रतिमं वा भूर्भुवः स्वरिति तद्धैक आहुः सर्वाप्तिर्वा एषा यदेता व्याहृतयो इति
सर्वेण हास्यैव परस्मै कृतं भवतीति तिनमेतेनाभिषिंचेद्देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बा
हुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेंद्रस्येंद्रियेणाभिषिंचामि ॥ बला

राम ॥६॥

य श्रियै यशसेन्नाद्यायेति तद्ध पुनः परिचक्षते यदसर्वेण वाचोभिषिक्तो भवतीश्वरो
ह तु पुरायुषः प्रैतोरिति ह स्माह सत्यकामो जाबालो यमेनाभिर्व्याहृतिभिर्नाभि
षिंचंतीतीश्वरो ह सर्वमायुरेतोः सर्वमाप्नोद्विजयेनेत्यु ह स्माहोद्दालक आरुणि
र्यमेताभिर्व्याहृतिभिरभिषिंचंतीति तिनमेतेनैवाभिषिंचेद्देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्वि
नोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेंद्रस्येंद्रियेणाभिषिंचामि ॥
बलाय श्रियै यशसेन्नाद्याय भूर्भुवः स्वरित्यथैतानि ह वै क्षत्रियाद्दीजानाद्व्युत्क्रां
तानि भवंति ब्रह्म क्षत्रे ऊर्गन्नाद्यमपामोषधीनां रसो ब्रह्मवर्चसमिरा पुष्टिः प्रजा

ब्रा॰ अ॰ २
॥ १ ॥

तिः क्षत्ररूपं तदथो ऽअन्नस्य रसः ओषधीनां क्षत्रं प्रतिष्ठा तद्यद्देवासू पुरस्ताद्धाहु
ती जुहोति तदस्मिन्ब्रह्म क्षत्रे दधाति ॥ १ ॥ ३ ॥ अथ यदौदुंबर्यासंदी भवत्यौदुंब
रश्चमसः उदुंबरश्शाखौर्ग्वा ऽअन्नाद्यमुदुंबरः ऊर्जमेवास्मिंस्तदन्नाद्यं दधात्य
थ यद्दधि मधु घृतं भवत्यपां सः ओषधीनां रसोऽपामेवास्मिंस्तदोषधीनां रसं द
धात्यथ यदातपवर्ष्या ऽआपो भवंति तेजश्च ह वै ब्रह्मवर्चसं चातपवर्ष्याः आप
स्तेजः एवास्मिंस्तद्ब्रह्मवर्चसं च दधात्यथ यत्पुष्प्याणि वतोक्मानि च भवंती रा
येतत्पुष्ट्यै रूपमथो प्रजात्याः भूमामेवास्मिंस्तत्पुष्टिं दधात्यथो प्रजातिमथ य

राम
॥ १ ॥

सुरा भवति क्षत्ररूपं तदथो ऽअन्नस्य रसः क्षत्ररूपमेवास्मिंस्तद्दधात्यथो ऽअन्न
स्य रसमथ यद्दूर्वा भवति क्षत्रं वाऽएतदोषधीनां यद्दूर्वा क्षत्रं राजन्यो नितत ऽइव
ही ह क्षत्रियो राष्ट्रे वसन्भवति प्रतिष्ठित ऽइव नितते व ह दूर्वा वरोधै र्भूम्यां प्रतिष्ठिते
व तद्यद्दूर्वा भवत्योषधीनामेवास्मिंस्तत्क्षत्रं दधात्यथो प्रतिष्ठामेतानि ह वै यान्य
स्मादीजानाद्युक्रां तानि भवंति तान्येवास्मिंस्तद्दधाति तैरेवैनं तत्समर्द्धयत्यथासे
सुरां च संदस्तऽआदधाति स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोम धारया ॥ इंद्राय पात
वे सुत ऽइत्याधाय शांतिं वाचयति नाना हि वां देव हितं सदस्कृतं मा संसृक्षाथां परमे व्यो

ब्रा०अ०२
॥८॥

मनि॥ सुरात्वमसिशुष्मिणीसोमःएषराजामामेनंहिंसिष्टंस्वांयोनिमाविशंताविति
सोमपीथस्यचैषासुरापीथस्यचव्यावृत्तिःपीत्वायंरातिंमन्येततस्माएनांप्रयच्छे
न्मित्रंमित्रस्यरूपंमित्रःएवैनांतदंततःप्रतिष्ठापयतितथाहमित्रेप्रतितिष्ठतिप्र
तितिष्ठतियःएवंवेद॥८॥४॥अथौदुंबरंशाखामभिप्रत्यवरोहत्यूर्ग्वाऽअन्ना
द्यमुदुंबरःऊर्जमेवतदन्नाद्यमभिप्रत्यवरोहत्युपस्थएवासीनोभूमौपादौप्रतिष्ठा
प्यप्रत्यवरोहमाहप्रतितिष्ठामिद्यावापृथिव्योःप्रतितिष्ठामिप्राणापानयोःप्रति
तिष्ठाम्यहोरात्रयोःप्रतितिष्ठाम्यन्नपानयोःप्रतिब्रह्मन्प्रतिक्षत्रेप्रत्येषुत्रि

राम
॥८॥

षुलोकेषुतिष्ठामीत्यंततःसर्वेणात्मनाप्रतितिष्ठतिसर्वस्मिन्हवाएतस्मिन्प्रति
तिष्ठत्युत्तरोत्तरिणींहश्रियमश्नुतेश्नुतेहप्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यंयःएवमे
तेनपुनरभिषेकेणाभिषिक्तःक्षत्रियःप्रत्यवरोहत्यनेनप्रत्यवरोहेणप्रत्यवरु
ह्योपस्थंकृत्वाप्राङासीनोनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणःइतित्रिष्कृत्वो
ब्रह्मणेनमस्कृत्यवरंददामिजित्याऽअभिजित्यैविजित्यैसंजित्याऽइतिवाचंवि
सृजतेसयन्नमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणऽइतित्रिष्कृत्वोब्रह्मणेनम
स्करोतिब्रह्मणऽएवतत्क्षत्रंवशमेतितद्यत्रवैब्रह्मणःक्षत्रंवशमेतितद्राष्ट्रंस

मृद्धं तद्धीरवदाहास्मिन्वीरो जायते ये यद्वरं ददामि जित्याऽअभिजित्यै विजित्यै सं
जित्याऽइति वाचं विसृजत एतं देवा चो जितं य हृष्मीत्याहुर्यदेव वाचो जितानां॥ तन्म
ऽइदमनुकर्म संतिष्ठाताऽइति विसृज्य वाचमुपोत्थायाहवनीये समिधमभ्याद
धाति समिदसि सम्मिं स्वेंद्रियेण वीर्येण स्वाहेतींद्रियेणैव तद्वीर्येणात्मानमंत
तः समर्द्धयत्याधाय समिधं त्रीणि पदानि प्राङुदङ्ङभ्युत्क्रामति कॢप्तिरसि दि
शां मयि देवेभ्यः कल्पत॥ कल्पतां मे योगक्षेमोऽभयं मेऽस्त्वित्यपराजितां दिशमु
पतिष्ठते जितस्यैवा पुनः पराजयायतन्नदितीं॥ ९॥ ५॥ देवासुरा वाऽएषु लोके

षु संयेतिरेत ऽएतस्या प्राच्यां दिशि येतिरे तांस्ततो सुराऽअजयंस्ते दक्षिणस्यां दिशि येति
रे तांस्ततो सुराऽअजयंस्ते प्रतीच्यां दिशि येतिरे तांस्ततो सुराऽअजयंस्त उदीच्यां दिशि
येतिरे तांस्ततो सुराऽअजयंस्तऽएतस्मिन्नवांतरदेशे येतिरे यऽएष प्राङुदङ् ते हतो
जिग्युस्तं यदि क्षत्रियऽउपधावेत्सेनयोः समायत्योस्तथा मे कुरु यथाहमिमां सेनां ज
यानीति स यदि तथेति ब्रूयाद्वनस्पते वीड्वंगो हि भूयाऽइत्यस्य रथोपस्थमभिमृश्याथै
नं ब्रूयादातिष्ठस्वैतां ते दिशमभिमुखः संनद्धारथोभि प्रवर्त्तेतां सऽउदङ्ङुः स प्रत्यङ्
सदक्षिणा सप्राङ्- सोऽभ्यमित्रमित्यभीवर्त्तेन हविषेत्येवैनमावर्त्तयेद्रथेन मन्वीक्षे

ब्रा॰ अ॰ ३ ॥१०॥

तो प्रतिरथेन शासेन सौपर्णेनेति जयति ॥ तां सेनां यद्युवा ऽ एनमुपधावेत्संग्रा
मं संयतिष्यमाणस्तथा मे कुरु यथाहमिमं संग्रामं संजयानीत्येतस्यामेवैनं दि
शि यातयेज्जयति ॥ तं संग्रामं यद्युवा ऽ एनमुपधावेद्राष्ट्रादपरुध्यमानस्तथा मे कु
रु यथाहमिदं राष्ट्रं पुनरवगच्छानीत्येतामेवैनं दिशमुपनिष्क्रामयेत्तथा ह राष्ट्रं
पुनरवगच्छत्युपस्थायामित्राणां व्यपनुत्तिं ब्रुवन्नेतान्भ्येत्यप प्राच ऽ इंद्र विश्वाँ
ऽ अमित्रानिति सर्वतो ह्यस्मा ऽ अनमित्रमभयं भवत्युत्तरेणोत्तरिणी ह श्रियमश्नु
ते श्नुते ह प्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यं य ऽ एवमेतामामित्राणां व्यपनुत्तिं ब्रुवन्

राम ॥१०॥

गृहानभ्येत्येत्य गृहान्पश्चाद्गृह्यस्याग्नेरुपविष्टायान्वारब्धाय ऽ ऋत्विगंततः
कंसेन चतुर्गृहीतास्तिस्र ऽ आज्याहुतीरिंद्रः प्रपर्दं जुहोत्यनार्त्या ऽ अरिष्ट्या ऽ
अज्यान्या ऽ अभयाय ॥ १० ॥ पर्यू षु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्रा भूर्ब्रह्मप्रा
णममृतं प्रपद्येऽयमसौ शर्म वर्माभयं स्वस्तये ॥ सह प्रजया सह पशुभिर्णि
सक्षणिर्द्विषस्तरध्या ऽ ऋणया न ऽ ईयसे स्वाहा ॥ अनु हि त्वा सुतं सोम मदाम
सि महे सम भुवो ब्रह्मप्राणममृतं प्रपद्येऽयमसौ शर्म वर्माभयं स्वस्तये ॥ स
ह प्रजया सह पशुभिर्यराज्ये वाजाँ ऽ अभि पवमान प्र गाहसे स्वाहा ॥ अजीजनो

ब्रा·अ·२
॥२१॥

हिपवमानस्यैवविधारिभ्यस्वब्रह्मप्राणममृतंप्रपद्यतेयमसोश्मेवर्माभयंस्व
स्तये॥सहप्रजयासहपशुभिःकामगापर्ययोगोत्रीस्यारंहमाणःपुरंध्यास्वादि
त्यनात्तोहवाऽअरिष्टोजीतःसर्वतोगुप्तस्त्रय्यैविद्यायैरूपेणसर्वादिशोनुसंच
रत्यैंद्रेलोकेप्रतिष्ठितोयस्माऽएताःऋत्विगंततःकेसेनचतुर्गृहीतास्तिस्त्रऽ
आज्याहुतीरैंद्रीःप्रपदंजुहोत्यथांततःप्रजातिमाशास्तेगवामश्वानांपुरु
षाणामिहगावःप्रजायध्वमिहाश्वाऽइहपूरुषाः॥इहोसहस्त्रदक्षिणोवीरस्त्रा
तानिषीदत्वितिबहुर्हवैप्रजयापशुभिर्भवतियऽएवमेताअंततःप्रजातिमा

राम
॥२१॥

शास्तेगवामश्वानांपुरुषाणामेषहवावक्षत्रियोविहूष्टोयमेवंविदोयाजयंत्यथ
हतंव्येवकर्षंतेयथाहवाइदंनिषादावासेलगावापापकृतोवावित्तवंतंपुरुषमर
ण्यगृहीत्वाकर्त्तमन्वस्यवित्तमादायद्रवंत्येवमेवतऽऋत्विजोयजमानंकर्त्तमन्व
स्यवित्तमादायद्रवंतियमनेवंविदोयाजयंत्येतद्धस्मवैतद्विद्वानाहजनमेजयःपा
रिक्षितऽएवंविदंहिवैमामेवंविदोयाजयंतितस्मादहंजयाम्यभीत्वरींसेनांजयाम्य
भीत्वर्यासेनयानमादिव्यानमानुष्यऽइषवऽऋच्छंत्येष्यामिसर्वमायुःसर्वभूमिर्भ
विष्यामीतिनहवाऽएनंदिव्यानमानुष्यऽइषवऽऋच्छंत्येतिसर्वमायुःसर्वभूमि

ब्रा॰ अ॰ ८
॥१२५॥

र्भवति य एवं वेद विरोधा ज्ञयंति या ज्ञयंति ॥११॥७॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे द्वितीयोध्यायः ॥२॥
अथात ऐंद्रो महाभिषेकस्ते देवा अब्रुवन्त्सप्रजापतिका अयं वै देवानामोजिष्ठो
बलिष्ठः सहिष्ठः सत्तमः पारयिष्णुतम इममेवाभिषिंचामहा इति तथेति तद्वैत
दिंद्रमेव तस्मा एतामासंदीं समभरन्नृचं नाम तस्यै बृहच्च रथंतरं च पूर्वौ पादावकु
र्वन्वैरूपं च वैराजं चापरौ शाक्वररैवते शीर्षण्ये नौधसं च कालेयं चानूच्ये ऋचः प्राची
नातानानि सामानि तिरश्चीनवायानि यजूंष्यतीकाशान्यश आस्तरणं श्रियमुपब
र्हणं तस्यै सविता च बृहस्पतिश्च पूर्वौ पादावधारयतां वायुश्च पूषा चापरौ मित्राव

राम
॥१२५॥

रुणौ शीर्षण्ये अश्विनावनूच्ये स एतामासंदीमारोहद्वसवस्त्वा गायत्रेण छंदसा
त्रिवृता स्तोमेन रथंतरेण साम्नारोहंतु तानन्वारोहामि साम्राज्याय रुद्रास्त्वा त्रैष्टु
भेन छंदसा पंचदशेन स्तोमेन बृहता साम्नारोहंतु तानन्वारोहामि भौज्यायादि
त्यास्त्वा जागतेन छंदसा सप्तदशेन स्तोमेन वैरूपेण साम्नारोहंतु तानन्वारोहामि
स्वाराज्याय विश्वे त्वा देवा आनुष्टुभेन छंदसैकविंशेन स्तोमेन वैराजेन साम्नारो
हंतु तानन्वारोहामि वैराज्याय साध्याश्च त्वाप्त्याश्च देवाः पांक्तेन छंदसा त्रिणवेन
स्तोमेन शाक्वरेण साम्नारोहंतु तानन्वारोहामि राज्याय मरुतश्च त्वांगिरसश्च देवाः

ब्रा॰अ॰३
।।१३।।

अति छंदसा छंदसा त्रयस्त्रिंशेन स्तोमेन रैवतेन साम्नारोहंतु तानन्वारोहामि पारमे
ष्ठ्याय माहाराज्यायाधिपत्याय स्वावश्यायातिष्ठायारोहामीत्येतामासंदीमारोह
तेमे तस्यामासंद्यामासीनं विश्वेदेवा अब्रुवन्नवा अनभ्युत्क्रुष्ट इंद्रो वीर्यं कर्तु
मर्हत्यभ्येनमुत्क्रोशामेति तथेति तं विश्वेदेवा अभ्युदक्रोशन्निमं देवा अभ्युत्क्रो
शत सम्राजं साम्राज्यं भोजं भोजपितरं स्वराजं स्वाराज्यं विराजं वैराज्यं राजानं
राजपितरं परमेष्ठिनं पारमेष्ठ्यं क्षत्रमजनि क्षत्रियोजनि विश्वस्य भूतस्याधि
पतिरजनि विशामत्ताजनि पुरांभेत्ताजन्यसुराणां हंताजनि ब्रह्मणो गोप्ताजनि

राम
।।१३।।

धर्मस्य गोप्ताजनीति तमभ्युत्क्रुष्टं प्रजापतिरभिषेक्ष्यन्नेतयर्चाभ्यमंत्रयत ।।१।।
२।। निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा ।। साम्राज्याय भौज्याय स्वाराज्याय वैराज्या
य पारमेष्ठ्याय राज्याय माहाराज्यायाधिपत्याय स्वावश्यायातिष्ठाय सुक्रतुरि
ति तमेतस्यामासंद्यामासीनं प्रजापतिः पुरस्तात्तिष्ठन्प्रत्यङ्मुख औदुंबर्यार्द्र
याशाखया सपलाशया जातरूपमयेन च पवित्रेणांतर्द्धायाभ्यषिंचदिमा आपः
शिवतमा इत्येतेन तृचेन देवस्य त्वेति च यजुषा भूर्भुवः स्वरित्येताभिश्च व्याहृतिभिः
।।१३।।२।। अथैनं प्राच्यां दिशि वसवो देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेन

ब्रा·अ·८ न्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः साम्राज्याय तस्मादेतस्यां प्राच्यां दिशि ये
॥२८॥ के च प्राच्यानां राजानः साम्राज्यायैव तेऽभिषिच्यंते सम्राळित्येनानभिषिक्तानाचक्षत
एतामेव देवानां विहितिमन्वथैनं दक्षिणस्यां दिशि रुद्रा देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिर
भ्यषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिर्भौज्याय तस्मादेतस्यां दक्षिण
स्यां दिशि ये के च सत्वतां राजानो भौज्यायैव तेऽभिषिच्यंते भोजेत्येनानभिषिक्ताना चक्ष
तः एतामेव देवानां विहितिमन्वथैनं प्रतीच्यां दिश्यादित्या देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहो राम
भिरभ्यषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः स्वाराज्याय तस्मादेत ॥२८॥

स्यां प्रतीच्यां दिशि ये के च नीच्यानां राजानो येऽपाच्यानां स्वाराज्यायैव तेऽभिषिच्यंते स्वरा
ळित्येनानभिषिक्ताना चक्षतः एतामेव देवानां विहितिमन्वथैनमुदीच्यां दिशि विश्वे
देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृति
भिर्वैराज्याय तस्मादेतस्यामुदीच्यां दिशि ये के च परेण हिमवंतं जनपदा उत्तरकु
रव उत्तरमद्रा इति वैराज्यायैव तेऽभिषिच्यंते विराळित्येनानभिषिक्ताना चक्षतः ए
तामेव देवानां विहितिमन्वथैनमस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि साध्या
श्चाप्त्याश्च देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैता

ब्रा॰ अ॰ ३ भिश्च व्याहृतिभी राज्याय तस्मादस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि ये के च कुरु
॥१५॥ पंचालानां राजानः सवशोशीनराणां राज्यायैव तेभिषिच्यंते राजेत्येनानभिषिक्ता
नाचक्षत एतामेव देवानां विहितिमन्वथैनमूर्ध्वायां दिशि मरुतश्चांगिरसश्च देवाः
षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृति
भिः पारमेष्ठ्याय माहाराज्यायाधिपत्याय स्वावश्यायातिष्ठायेति स परमेष्ठी प्राजा
पत्यो भवत्सः एतेन महाभिषेकेणाभिषिक्त इंद्रः सर्वाजितीरजयत्सर्वांल्लोकान राम
विंदत्सर्वेषां देवानां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतामगच्छत्साम्राज्यं भौज्यं स्वाराज्यं वैरा ॥१९॥

ज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यं जित्वास्मिंल्लोके स्वयंभूः स्वराळमृतो मुष्मि
न्स्वर्गे लोके सर्वान्कामानाप्त्वामृतः समभवत्समभवत् ॥१४॥ ३॥ इत्यैतरेय ब्राह्म
णे तृतीयोध्यायः ॥ ३॥ स य इच्छेदेवंवित्क्षत्रियमयं सर्वा जितीर्जयेतायं सर्वांल्लोका
न्विंदेतायं सर्वेषां राज्ञां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतां गच्छेत साम्राज्यं भौज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं
पारमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यमयं समंतपर्यायी स्यात्सार्वभौमः सार्वायुषः
आंतादापरार्धात्पृथिव्यै समुद्रपर्यंताया एकराळिति तमेतेनैंद्रेण महाभिषेकेण क्ष
त्रियं शापयित्वाभिषिंचेद्यां च रात्रीमजायथा यां च प्रेतासि तदुभयमंतरेणेष्टापूर्तं

ब्रा॰ अ॰ ४ तंलोकंसुकृतमायुःप्रजांवृंजीयंयदिमेद्रुह्येरितिसयऽइच्छेदेवंवित्क्षत्रियोऽयंसर्वाजि
॥२६॥ तीर्जयेयमयंसर्वांल्लोकान्विंदेयमयंसर्वेषांराज्ञांश्रैष्ठ्यमतिष्ठांपरमतांगच्छेयंसाम्राज्यं
भौज्यंस्वाराज्यंवैराज्यंपारमेष्ठ्यंराज्यंमाहाराज्यमाधिपत्यमयंसमंतपर्यायीस्यांसार्व
भौमःसार्वायुषऽआंतादापरार्धात्पृथिव्यैसमुद्रपर्यंतायाऽएकराळितिसनविचि
कित्सेत्सब्रूयात्सहश्रद्धयायांचरात्रीमजायेऽहंयांचप्रेतास्मितदुभयमंतरेणेष्टापू
र्तंमेलोकंसुकृतमायुःप्रजांवृंजीथायदिमेद्रुह्येयमिति ॥१५॥१॥ अथततोब्रूया राम
च्चतुष्टयानिवानस्पत्यानिसंभरतनैयग्रोधान्यौदुंबराण्याश्वत्थानिप्लाक्षाणी ॥२६॥

तिक्षत्रंवाऽएतद्वनस्पतीनांयन्न्यग्रोधोयन्नैयग्रोधानिसंभरंतिक्षत्रमेवास्मिंस्तद्द
धातिभौज्यंवाऽएतद्वनस्पतीनांयदुदुंबरोयदौदुंबराणिसंभरंतिभौज्यमेवास्मिं
स्तद्दधातिसाम्राज्यंवाऽएतद्वनस्पतीनांयदश्वत्थोयदाश्वत्थानिसंभरंतिसाम्राज्य
मेवास्मिंस्तद्दधातिस्वाराज्यंचहवाऽएतद्वैराज्यंचवनस्पतीनांयत्प्लक्षोयत्प्लाक्षाणि
संभरंतिस्वाराज्यवैराज्येऽएवास्मिंस्तद्दधात्यथततोब्रूयाच्चतुष्टयान्यौषधानि
संभरततोक्मकृतानिव्रीहीणांमहाव्रीहीणांप्रियंगूनांयवानामितिक्षत्रंवाऽएत
दोषधीनांयद्व्रीहयोयद्व्रीहीणांतोक्मसंभरंतिक्षत्रमेवास्मिंस्तद्दधातिसाम्राज्यं

वा॰एतदोषधीनांयन्महाव्रीहयोयन्महाव्रीहीणांतोक्मसंभरंतिसाम्राज्यमेवास्मिंस्त
द्दधातिभौज्यंवा॰एतदोषधीनांयत्प्रियंगवोयत्प्रियंगूनांतोक्मसंभरंतिभौज्यमेवा
स्मिंस्तद्दधातिसैनान्यंवा॰एतदोषधीनांयद्यवायद्यवानांतोक्मसंभरंतिसैनान्यमे
वास्मिंस्तद्दधाति॥१६॥२॥अथास्मा॰औदुंबरीमासंदीसंभरंतितस्या॰उक्तंब्राह्म
णमौदुंबरश्चमसोवापात्रीवौदुंबरशाखावात्तानेतान्त्संभारान्त्संभृत्यौदुंबर्यांपात्र्यां
वाचमसेवासमावपेयुस्सँमोप्तेषुदधिमधुसर्पिरातपवर्ष्या॰आपोभ्यानीयप्रतिष्ठा
प्यैतामासंदीमभिमंत्रयेतबृहच्चरथंतरंचपूर्वौपादौभवतांवैरूपंचवैराजंचाप

स्तेषु

रौशाक्वररैवतेशीर्षण्येनौधसंचकालेयंचानूच्ये॰ऋचःप्राचीनातानाःसामानितिरश्ची
नवायायजूंष्यतीकाशायशः॰आस्तरणंश्रीरुपबर्हणंसविताचतेबृहस्पतिश्चपूर्वौपा
दौधारयतांवायुश्चपूषाचापरौमित्रावरुणौशीर्षण्ये॰अश्विनावनूच्ये॰इत्यथैनमेता
मासंदीमारोहयेद्वसवस्त्वागायत्रेणछंदसात्रिवृतास्तोमेनरथंतरेणसाम्नारोहंतुता
नन्वारोहसाम्राज्यायरुद्रास्त्वात्रैष्टुभेनछंदसापंचदशेनस्तोमेनबृहतासाम्नारोहंतु
तानन्वारोहभौज्यायादित्यास्त्वाजागतेनछंदसासप्तदशेनस्तोमेनवैरूपेणसाम्ना
रोहंतुतानन्वारोहस्वाराज्यायविश्वेत्वादेवा॰आनुष्टुभेनछंदसैकविंशेनस्तोमेनवै

ब्रा०अ०८ ॥१८॥

राज्ञेन साम्नारोहंतु तानन्वारोहे वैराज्याय मरुतश्चांगिरसश्च देवाः ऽतिछंदसा छंदसा
त्रयस्त्रिंशेन स्तोमेन रैवतेन साम्नारोहंतु तानन्वारोह पारमेष्ठ्याय साध्याश्च त्वाप्त्याश्च
देवाः पांक्तेन छंदसा त्रिणवेन स्तोमेन शाक्वरेण साम्नारोहंतु तानन्वारोह राज्याय मा
हाराज्यायाधिपत्याय स्वावश्यायातिष्ठायारोहेत्येतामासंदीमारोहयेत्तमेतस्यामा
संद्यामासीनं राजकर्तारो ब्रूयुर्न वा ऽअनभ्युत्क्रुष्टः क्षत्रियो वीर्यं कर्तुमर्हत्यभ्येन
मुत्क्रोशामेति तथेति तं राजकर्तारोऽभ्युत्क्रोशंतीमं जना ऽअभ्युत्क्रोशत संम्राजं साम्राज्यं
भोजं भोजपितरं स्वराजं स्वाराज्यं विराजं वैराज्यं परमेष्ठिनं पारमेष्ठ्यं राजानं राज

राम ॥१८॥

पितरं क्षत्रमजनि क्षत्रियो ऽजनि विश्वस्य भूतस्याधिपतिरजनि विशामत्ताजन्यमित्रा
णां हंताजनि ब्राह्मणानां गोप्ताजनि धर्मस्य गोप्ताजनीति तमभ्युत्क्रुष्टमेवं विद्भि
षेक्ष्यन्नेतयर्चाभिमंत्रयेत ॥ ७ ॥ ३ ॥ निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा ॥ साम्रा
ज्याय भौज्याय स्वाराज्याय वैराज्याय पारमेष्ठ्याय राज्याय माहाराज्यायाधिपत्या
य स्वावश्यायातिष्ठाय सुक्रतुरिति नमेतस्यामासंद्यामासीनमेवं वित्पुरस्तात्तिष्ठ
न्प्रत्यङ्मुखः ऽऔदुंबर्यार्द्रया शाखया सपलाशया जातरूपमयेन च पवित्रेणांत
र्द्धायाभिषिंचतीमा ऽआपः शिवतमा ऽइत्येतेन तृचेन देवस्य त्वेति च यजुषा भूर्भुवः

स्वरित्येताभिश्च व्याहृतिभिः॥१८॥४॥ प्राच्यां त्वा दिशि वसवो देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैर
होभिरभिषिंचंत्वेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः साम्राज्याय दक्षिण
स्यां त्वा दिशि रुद्रा देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेन च तृचेनैतेन च यजुषै
ताभिश्च व्याहृतिभिर्भौज्याय प्रतीच्यां त्वा दिश्यादित्या देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहो
भिरभिषिंचंत्वेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः स्वाराज्यायोदीच्यां त्वा
दिशि विश्वे देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैता
भिश्च व्याहृतिभिर्वैराज्यायोर्ध्वायां त्वा दिशि मरुतश्चांगिरसश्च देवाः षड्भिश्चैव पं

चविंशैरहोभिरभिषिंचंत्वेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः पारमेष्ठ्याया
स्यां त्वा ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि साध्याश्चाप्त्याश्च देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशै
रहोभिरभिषिंचंत्वेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभी राज्याय माहाराज्या
याधिपत्याय स्वावश्यायातिष्ठायेति स परमेष्ठी प्राजापत्यो भवति सः एतेनैंद्रे
ण महाभिषेकेणाभिषिक्तः क्षत्रियः सर्वा जितीर्जयति सर्वांल्लोकान्विंदति सर्वेषां
राज्ञां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतां गच्छति साम्राज्यं भौज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं
माहाराज्यमाधिपत्यं जित्वास्मिन्लोके स्वयंभूः स्वराळमृतो मुष्मिन्स्वर्गे लोके स

वीन्कामानाप्त्वामृतः संभवति य एवमेतेनैन्द्रेण महाभिषेकेण क्षत्रियं शापयित्वाभिषिंच
ति ॥१९॥५॥ इंद्रियं वा एतदस्मिँल्लोके यद्दधि यद्दध्नाभिषिंचतीन्द्रियमेवास्मिंस्तद्दधा
ति रसो वा एष ओषधिवनस्पतिषु यन्मधु यन्मध्वाभिषिंचति रसमेवास्मिंस्तद्द
धाति तेजो वा एतत्पशूनां यद्घृतं यद्घृतेनाभिषिंचति तेज एवास्मिंस्तद्दधात्यमृतं वा
एतदस्मिँल्लोके यदापो यदद्भिरभिषिंचत्यमृतत्वमेवास्मिंस्तद्दधाति सोऽभिषिक्तोऽभि
षेक्त्रे ब्राह्मणाय हिरण्यं दद्यात्सहस्रं दद्यात्क्षेत्रं चतुष्पाद्दद्यादथाप्याहुरसंख्या
तमेवापरिमितं दद्यादपरिमितो वै क्षत्रियोऽपरिमितस्यावरुध्या इत्यथास्मै सुराकं

संहस्त आदधाति स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोम धारया ॥ इंद्राय पातवे सुत इ
ति तां पिबेद्यदत्र शिष्टं रसिनः सुतस्य यदिंद्रो अपिबच्छचीभिः ॥ इदं तदस्य मन
सा शिवेन सोमं राजानमिह भक्षयामि ॥ अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीत
ये ॥ तृंपा व्यश्नुही मदमिति य एवं विद्वान्सोमपीथः सुरायां प्रविष्टः स हैवैनेनैन्द्रेण म
हाभिषेकेणाभिषिक्तस्य क्षत्रियस्य भक्षितो भवति न सुरा तां पीत्वाभिमंत्रयेता
पाम सोमं शन्नो भवेति तद्यथैवादः प्रियः पुत्रः पितरं प्रिया वा जाया पतिं सुखं
शिवमुपस्पृशत्याविस्रसः एवं ह वै तेनैन्द्रेण महाभिषेकेणाभिषिक्तस्य क्षत्रिय

ब्रा०अ०८ ॥२२॥

स्यं सुरा वा सोमो वान्यद्दानाय सुखं शिवमुपस्पृशत्यावित्स सः ॥ २८ ॥ एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण तुरः कावषेयो जनमेजयं पारिक्षितमभिषिषेच तस्मादु जनमेजयः पारिक्षितः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे तदेषाभि यज्ञगाथा गीयते ॥ आसंदीवति धान्यादं रुक्मिणं हरितस्रजं ॥ अश्वं बबंध सारंगं देवेभ्यो जनमेजयः इत्येतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण च्यवनो भार्गवः शार्यातं मानवमभिषिषेच तस्मादु शार्यातो मानवः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे देवानां हापि सत्रे गृहपतिरास तेन ह वा ऐंद्रेण

राम ॥२१॥

महाभिषेकेण सोमशुष्मा वाजरत्नायनः शतानीकं सात्राजितमभिषिषेच तस्मादु शतानीकः सात्राजितः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण पर्वतनारदावांबाष्ठ्यमभिषिषिचतुस्तस्मादांबाष्ठ्यः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण पर्वतनारदौ युधांश्रौष्टिं मौग्रसैन्यमभिषिषिचतुस्तस्मादु युधांश्रौष्टिरौग्रसैन्यः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण कश्यपो विश्वकर्माणं भौवनमभिषिषेच तस्मादु विश्व

ब्रा॰ अ॰ ८
॥२२॥

कर्माभौवनः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे ऽ भूमिर्ह जगा
विस्तु दाहरंतिनमा मर्त्यः कश्चन दातुमर्हति विश्वकर्मन्भौवन मांदिदासिथ ॥ नि
मंक्ष्येहं सलिलस्य मध्ये मोघस्त ऽ एष कश्यपायास संगर ऽ इत्येतेन ह वा ऽ ऐंद्रेण
महाभिषेकेण वसिष्ठः सुदासं पैजवनमभिषिषेच तस्मादु सुदाः पैजवनः समं
तं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे ऽ एतेन ह वा ऽ ऐंद्रेण महाभि
षेकेण संवर्त्त ऽ आंगिरसो मरुत्तमाविक्षितमभिषिषेच तस्मादु मरुत्त ऽ आ
विक्षितः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे तदप्येष श्लो

राम
॥२२॥

को ऽभिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्यावसन्गृहे ॥ आविक्षितस्य कामप्रेर्वि
श्वे देवाः सभासद ऽ इति ॥ २१ ॥ ७ ॥ एतेन ह वा ऽ ऐंद्रेण महाभिषेकेणोदमय ऽ
आत्रेयोंगमभिषिषेच तस्मादंगः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वे
न च मेध्येनेजे स होवाचालोपांगो दश नागसहस्राणि दश दासीसहस्राणि द
दामि ते ब्राह्मणोप मास्मिन्यज्ञे ह्वयस्वेति तदप्येते श्लोका ऽ अभिगीताः ॥ याभि
र्गोभिरुदमयं प्रियमेधा ऽ अयाजयन् ॥ द्वे द्वे सहस्रे बद्धानामात्रेयो मध्यतो
ऽददात् ॥ अष्टाशीतिं सहस्राणि श्वेतान्वैरोचनो हयान् ॥ प्रष्टीन्निश्चृत्य प्रायच्छ

ब्रा० अ० ८
॥२३॥

यजमाने पुरोहिते ॥ देशाद्देशात्समोह्लानां सर्वासामाढ्यदुहितॄणां ॥ दशाददा त्सहस्राण्यात्रेयो निष्ककंठ्यः ॥ दशनागसहस्राणि दत्वात्रेयोऽवचत्नुके ॥ श्रांतः पारिकुटान्प्रैप्सद्दानेनांगस्य ब्राह्मणः ॥ शतं तुभ्यं शतं तुभ्यमिति स्मैव प्रताम्यति ॥ सहस्रं तुभ्यमित्युक्त्वा प्राणान्त्स्म प्रतिपद्यत इति ॥ २२ ॥ ८ ॥ एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण दीर्घतमा मामतेयो भरतं दौष्यंतिमभिषिषेच तस्मादु भरतो दौष्यंतिः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वैरु च मेध्यैरीजे तदप्येते श्लोका अभिगीताः ॥ हिरण्येन परीवृतान्कृष्णाञ्छुक्लदतो मृगान् ॥ मष्णारे भ

राम
॥२३॥

रतोददाच्छतं बद्धानि सप्त च ॥ भरतस्यैष दौष्यंतेरग्निः साचीगुणे चितः ॥ यस्मिन्त्सहस्रं ब्राह्मणा बद्धशो गा विभेजिरे ॥ अष्टासप्ततिं भरतो दौष्यंतिर्यमुनामनु ॥ गंगायां वृत्रघ्ने बध्नात्पंच पंचाशतं हयान् ॥ त्रयस्त्रिंशच्छतं राजाश्वान्बध्वाय मेध्यान् ॥ दौष्यंतिरत्यगाद्राज्ञो मायां मायवत्तरः ॥ महाकर्म भरतस्य न पूर्वे नापरे जनाः ॥ दिवं मर्त्य इव हस्ताभ्यां नोदापुः पंच मानवा इत्येतं ह वा ऐंद्रं महाभिषेकं बृहदुक्थ ऋषिर्दुर्मुखाय पांचालाय प्रोवाच तस्मादु दुर्मुखः पांचालो राजा सन्विद्यया समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायैतं ह वा ऐंद्रं महाभिषेकं वासिष्ठः सात्य

ब्रा॰ अ॰ ८ ॥२५॥

ह्व्यात्यरातये ज्ञानंतपये प्रोवाच तस्माद्ध स्यरात्निर्ज्ञानंतपि र राजा सन्विद्यया समं
तं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयाय स होवाच वासिष्ठः सात्यहव्यो जैषीर्वै समंतं सर्वतः
पृथिवीं महन्मा गमयेति स होवाचात्यरातिर्जानंतपिर्यदा ब्राह्मणोत्तरकुरूंजयेय
मथ त्वमु हैव पृथिव्यै राजा स्याः सेनापतिरेव ते हं स्यामिति स होवाच वासिष्ठः सात्य
हव्यो देवक्षेत्रं वै तन्न वै तन्मर्त्यो जेतुमर्हत्यद्रुक्षो वै म आ तत इदं दद इति ततो हा
त्यरातिं ज्ञानंतपिमात्तवीर्यं निःशुक्रममित्रतपनः शुष्मिणः शैब्यो राजा जघान राम व्यौ
तस्मादेवंविदुषे ब्राह्मणायैवंचक्रुषे न क्षत्रियो द्रुह्येन्नेद्राष्ट्रादवपद्येयं नेद्वा मा ॥२४॥

प्राणो जहदिति जहदिति ॥ २३ ॥ ९ ॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे चतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ अथातः पु
रोधायाः एव न ह वा अपुरोहितस्य राज्ञो देवा अन्नमदंति तस्माद्राजा यक्ष्यमा
णो ब्राह्मणं पुरो दधीत देवा मेन्नमदन्नित्यग्नीन्वा एष स्वर्ग्यान्राजोद्धरते यत्पु
रोहितं तस्य पुरोहित एवाहवनीयो भवति जाया गार्हपत्यः पुत्रोन्वाहार्यपचनः
स यत्पुरोहिताय करोत्याहवनीय एव तज्जुहोत्यथ यज्जायायै करोति गार्हपत्य
एव तज्जुहोत्यथ यत्पुत्राय करोत्यन्वाहार्यपचन एव तज्जुहोति त एनं शांततनवो
भिहुता अभिप्रीताः स्वर्गं लोकमभिवहंति क्षत्रं च बलं च राष्ट्रं च विशं च त एवेन

मशांततनवोऽनभिद्रुताऽअनभिप्रीताः स्वर्गांल्लोकान्नुदंते क्षत्राच्च बलाच्च राष्ट्राच्च
विशश्चाग्निर्वाऽएषवैश्वानरः पंचमेनिर्यत्पुरोहितस्तस्य वाच्येवैकामेनिर्भवति
पादयोरेकात्वच्येका हृदयऽएकोपस्थऽएकाताभिर्ज्वलंतीभिर्दीप्यमानाभिरुपो
देति राजानं स यदाह क्व भगवोवात्सीस्तृणान्यस्माऽआहरतेति तेनास्यतांशम
यति यास्यवाचि मेनिर्भवत्यथ यदस्माऽउदकमानयंति पाद्यंतेनास्यतांशमयति
यास्य पादयोर्मेनिर्भवत्यथ यदेनमलंकुर्वंति तेनास्यतांशमयति यास्य त्वचिमे
निर्भवत्यथ यदेनं तर्पयंति तेनास्यतांशमयति यास्य हृदये मेनिर्भवत्यथ यदस्या

नारुद्धोवेश्मसुवंति तेनास्यतांशमयति यास्योपस्थे मेनिर्भवति सऽएनं शांततनु
रभिद्रुतोभिप्रीतः स्वर्गंलोकमभिवहति क्षत्रंच बलंच राष्ट्रंच विशंच सऽएवेनम
शांततनुरनभिद्रुतोनभिप्रीतः स्वर्गाल्लोकान्नुदते क्षत्राच्च बलाच्च राष्ट्राच्च विश
श्च ॥२४॥१॥ अग्निर्वाऽएषवैश्वानरः पंचमेनिर्यत्पुरोहितस्ताभी राजानं परि
गृह्यतिष्ठति समुद्रऽइव भूमिमग्निवमार्यस्य राष्ट्रं भवति नैनं पुरायुषः प्राणोज
हात्याजरसंजीवति सर्वमायुरेति न पुनर्म्रियते यस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणो राष्ट्रगोपः
पुरोहितः क्षत्रेण क्षत्रं जयति बलेन बलमश्नुते यस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणो राष्ट्र

ब्रा॰ अ॰ गोपः पुरोहितस्तस्मै विशः संजानते संमुखा एकमनसो य एवं विद्वान्ब्राह्म
॥२६॥ णो राष्ट्रगोपः पुरोहितः॥ २५॥ २॥ तदप्येतदृषिणोक्तं स इद्राजा प्रतिजन्यानि
विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येणेति सपत्ना वै द्विषन्तो भ्रातृव्या जन्यानि तानेव
तच्छुष्मेण वीर्येणाधितिष्ठति बृहस्पतिं यः सुभृतं बिभर्तीति बृहस्पतिर्वै
देवानां पुरोहितस्तमन्वन्ये मनुष्यराज्ञां पुरोहिता बृहस्पतिं यः सुभृतं
बिभर्तीति यदाह पुरोहितं यः सुभृतं बिभर्तीत्येव तदाह वल्गूयति वंदते पूर्वभा राम
जमित्यपचितिमेवास्मा एतदाह स इत्क्षेति सुधित ओकसि स्व इति गृहा ॥२६॥

वा ओकः स्वेष्वेव तद्गृहेषु सुहितो वसतीति तस्मा इळा पिन्वते विश्वदानीमित्यन्नं
वा इळान्नमेवास्मा एतदूर्जस्वच्छश्वद्भवतीति तस्मै विशः स्वयमेवा नमंत इति
राष्ट्राणि वै विशो राष्ट्राण्येवैनं तत्स्वयमुपनमंति यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एतीति पुरोहितमेवैतदाह अप्रतीतो जयति सं धनानीति राष्ट्राणि वै धनानि तान्य
प्रतीतो जयति प्रतिजन्यान्युत या सजन्येति सपत्ना वै द्विषन्तो भ्रातृव्या जन्या
नि तान प्रतीतो जयत्यवस्यवे यो वरिवः कृणोतीति यदाह वसीयसे यो वसीयः
करोतीत्येव तदाह ब्रह्मणे राजा तमवंति देवा इति पुरोहितमेवैनदभिवदति ॥२६॥

ब्रा॰ अ॰ ५
॥२६॥

३॥ यो ह वै त्रीन्पुरोहितांस्त्रीन्पुरोधातॄन्वेद स ब्राह्मणः पुरोहितः स वदेत पुरोधायाः
अग्निर्वाव पुरोहितः पृथिवी पुरोधाता वायुर्वाव पुरोहितोंऽतरिक्षं पुरोधातादित्यो
वाव पुरोहितो द्यौः पुरोधातैष ह वै पुरोहितो य एवं वेदाथ स तिरोहितो य एवं
न वेद तस्य राजा मित्रं भवति द्विषंतमपबाधते यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मणो राष्ट्रगोपः
पुरोहितः क्षत्रेण क्षत्रं जयति बलेन बलमश्नुते यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मणो राष्ट्रगोपः
पुरोहितस्तस्मै विशः संजानते संमुखा एकमनसो यस्यैवं विद्वान्ब्राह्मणो राष्ट्रगो
पः पुरोहितो भूर्भुवः स्वरोममोहमस्मि स त्वं स त्वमस्यमो हं द्यौरहं पृथिवी त्वं सा

राम
॥२७॥

माहमृक्त्वं तावेह संवहावहै॥ पुराण्यस्मान्महाभयात्॥ तनूरसि तन्वं मे पाहि॥ या
ऽओषधीः सोमराज्ञीर्बह्वीः शतविचक्षणाः॥ ता मह्यमस्मिन्नासनेऽच्छिद्रं शर्म य
च्छत॥ याऽओषधीः सोमराज्ञीर्विष्ठिताः पृथिवीमनु॥ ता मह्यमस्मिन्नासनेऽच्छि
द्रं शर्म यच्छत॥ अस्मिन्राष्ट्रे श्रियमावेशयाम्यतो देवीः प्रतिपश्याम्यापः॥ दक्षि
णं पादमवनेनिजेऽस्मिन्राष्ट्र इंद्रियं दधामि॥ सव्यं पादमवनेनिजेऽस्मिन्राष्ट्र इं
द्रियं वर्धयामि॥ पूर्वमन्यमपरमन्यं पादाववनेनिजे॥ देवा राष्ट्रस्य गुप्त्या अ
भयस्यावरुध्यै॥ आपः पादावनेजनीर्द्विषंतं निर्दहंतु मे॥ २७॥ ४॥ अथातो ब्र

ह्मणः परिमरो यो ह वै ब्रह्मणः परिमरं वेद पर्येनं द्विषंतो भ्रातृव्याः परिसपत्ना
म्रियंते ऽयं वै ब्रह्म यो ऽयं पवते तमेताः पंच देवताः परिम्रियंते विद्युद्वृष्टिश्चंद्र
माः आदित्यो ऽग्निर्विद्युद्वै विद्युत्य वृष्टिमनुप्रविशति सांतर्धीयते तान्न निर्जा
नंति यदा वै म्रियते ऽथांतर्धीयते ऽथैनं न निर्जानंति स ब्रूयाद्विद्युतो मरणे द्विषन्मे
म्रियतां सोंतर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानंति वृष्टिर्वै वृ
ष्ट्वा चंद्रमसमनुप्रविशति सांतर्धीयते तां न निर्जानंति यदा वै म्रियते ऽथांतर्धीयते
ऽथैनं न निर्जानंति स ब्रूयाद्वृष्टेर्मरणे द्विषन्मे म्रियतां सोंतर्धीयतां तं मा नि

र्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानंति चंद्रमा वा ऽअमावास्यायामादित्यमनुप्रवि
शति सोंतर्धीयते तं न निर्जानंति यदा वै म्रियते ऽथांतर्धीयते ऽथैनं न निर्जानंति स
ब्रूयाच्चंद्रमसो मरणे द्विषन्मे म्रियतां सोंतर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षि
प्रं हैवैनं न निर्जानंत्यादित्यो वा ऽअस्तं यन्नग्निमनुप्रविशति सोंतर्धीयते तं
न निर्जानंति यदा वै म्रियते ऽथांतर्धीयते ऽथैनं न निर्जानंति स ब्रूयादादित्यस्य म
रणे द्विषन्मे म्रियतां सोंतर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानंत्य
ग्निर्वा ऽउद्वान्वायुमनुप्रविशति सोंतर्धीयते तं न निर्जानंति यदा वै म्रियते

ब्रा॰ अ॰ ८
॥२९॥

थां तर्द्धीयते ऽथैनं न निर्जानंति स ब्रूयादग्ने र्मेरणे द्विषन्मे म्रियतां सोंतर्द्धीयतां मा
निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानंति तावाऽएता देवताः अतः एव पुनर्जा
यंते वायोरग्निर्जायते प्राणाद्धि बलान्मथ्यमानोधिजायते तं दृष्ट्वा ब्रूयादग्नि
र्जायतां मा मे द्विषंजन्यतःएव पराङ् प्रजिघ्यत्वित्यतो हैव पराङ् प्रजिघ्यत्यग्ने
र्वाऽआदित्यो जायते तं दृष्ट्वा ब्रूयादादित्यो जायतां मा मे द्विषंजन्यतः एव परा
ङ् प्रजिघ्यत्वित्यतो हैव पराङ् प्रजिघ्यत्यादित्याद्वै चंद्रमा जायते तं दृष्ट्वा ब्रूया
च्चंद्रमा जायतां मा मे द्विषंजन्यतः एव पराङ् प्रजिघ्यत्वित्यतो हैव पराङ् प्रजि

राम
॥२९॥

घ्यति चंद्रमसो वै वृष्टिर्जायते तां दृष्ट्वा ब्रूयाद्वृष्टिर्जायतां मा मे द्विषंजन्यतः एव पराङ्
प्रजिघ्यत्वित्यतो हैव पराङ् प्रजिघ्यति वृष्टेर्वै विद्युज्जायते तां दृष्ट्वा ब्रूयाद्विद्युज्जा
यतां मा मे द्विषंजन्यतःएव पराङ् प्रजिघ्यत्वित्यतो हैव पराङ् प्रजिघ्यति सः
एष ब्रह्मणः परिमरस्तमेतं ब्रह्मणः परिमरं मैत्रेयः कौषारवः सुत्वने कैरिश
ये भार्गायणाय राज्ञे प्रोवाच तं ह पंच राजानः परिमम्रुस्ततः सुत्वा महज्जगाम
तस्य व्रतं न द्विषतः पूर्वःउपविशेद्यदि तिष्ठंतं मन्येत तिष्ठेतैव न द्विषतः पूर्वः
संविशेद्यद्यासीनं मन्येतासीतैव न द्विषतः पूर्वः प्रस्वप्याद्यदि जाग्रतं मन्येत जा

ब्रा॰ अ॰ ५
॥३०॥

ग्रियादेवापि हय यस्याश्मम् ष्विद्विषन्भवति क्षिप्रंदैवेनं स्तृणुते स्तृणुते ॥ २८ ॥ ५ ॥
इत्यैतरेय ब्राह्मणेष्टमपंचिकायां पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ समाप्तमगमत् ॥ अथा
त स्तुत शस्त्रयोश्चत्वारि ॥ अथातः पुनरभिषेकः सप्त ॥ अथातऽऐंद्रेयः ॥ सयऽइच्छे
देवंविन्नव ॥ अथातः पुरोधायाः एवपंच ॥ ॥ तैलाद्रक्षेजलाद्रक्षेद्रक्षेच्छिथिलबंधना
त् ॥ मूर्खहस्तेनदातव्यं एवंवदति पुस्तकं ॥ १ ॥ अदृष्टदोषान्मतिविभ्रमाद्वायदर्थहीनं
लिखितंमयात्र ॥ तत्सर्वमार्यैः परिशोधनीयं कोपम्न कुर्यात्खलुलेखकस्य ॥ २
ब्रह्मदेव प्रसन्न ॥ श्रीराम ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ श्री गंगादेव्यैनमः ॥ ७२

स्व

राम
॥३०॥

॥ ब्रा॰ अ॰ ॥
॥३१॥

॥ वाल्मीककविराज्ञं ते यत्रदेशे प्रतिष्ठितः ॥ कुशीलवौरामचंद्रौ यत्र आविर्भ
वंतिव ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणंच सम्यक्यारंगतोतुयः ॥ विष्णुपदी समीपंतु पुस्तकं त
त्रलिख्यतं ॥ ॥ यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदिशुद्धमशुद्धंवा मम
दोषो नविद्यते ॥ लिखितं श्यवी डुवेकान कुलेनस्वार्थं परार्थं च जानीयात् ॥ श्रीः ॥
संवत् १८५३ शाके १७१८ प्रभवाब्दे चैत्रमासे कृष्णतृतीयां मंदवारे तद्दिने
दं पुस्तकं करंबेळकर इत्युपनामक बाळंभट्टात्मज कृष्णभट्टस्येदं पुस्तकं ॥
श्री आर्यादुर्गाप्रसन्न ॥ श्री विमलेश्वर प्रसन्न ॥ श्रीधूतपापेश्वरायनमः ॥ ७१ ॥

॥ राम ॥
॥३१॥

॥ इतिअष्टमपंचिकासमाप्तः हेरंब ॥

प्रश्न॰ १
१

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीआर्यादुर्गायैनमः॥ श्रीधूतपाप्रसन्न॥ हरिः ओम्॥ अ
ग्निमीळे पुरोहितं।

हरिःॐम्॥ युवोरनाकौ॥ आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनां॥ झोंतः॥ अद
भ्यस्तात्॥ आत्मनेपदेष्वनतः॥ शीङोरुट्॥ वेत्तेर्विभाषा॥ बहुलं छंदसि॥ आतो भिस
ऐस्॥ बहुलं छंदसि॥ नेदमदसोरकोः॥ टाङसिङसामिनात्स्याः॥ ङेर्यः॥ सर्वनाम्नः स्मै॥ ङ
सिङ्योः स्मात्स्मिनौ॥ पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा॥ जसः शी॥ औङ आपः॥ नपुंसकाच्च॥ जः
शसोः शिः॥ १ ॥ अष्टाभ्य औश्॥ षड्भ्यो लुक्॥ स्वमोर्नपुंसकात्॥ अतोम्॥ अड्
डतरादिभ्यः पंचभ्यः॥ नेतराच्छंदसि॥ युष्मदस्मद्भ्यां ङसोश्॥ ङे प्रथमयोरम्॥ शसो
न॥ भ्यसो भ्यम्॥ पंचम्या अत्॥ एकवचनस्य च॥ साम आकं॥ आत औ णलः॥
तुह्योस्तातङ्ङाशिष्यन्यतरस्यां॥ विदेः शतुर्वसुः॥ समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप्॥ क्त्वो
पि छंदसि॥ सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णाछेयाडाड्यायाजालः॥ अतो मश॥ २ ॥ लोपस्
त्त आत्मनेपदेषु॥ ध्वमो ध्वात्॥ यजध्वैनमिति च॥ तस्य तात्॥ तप्तनप्तनथनाः

सं॰ प्र॰

प्रातर्यावाणः सहस्कृत सोमपेयाय संत्य॥ इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिरासादया वसो॥ अ
र्वांचं दैव्यं जनमग्ने यक्ष्व सहूतिभिः॥ अयं सोमः सुदानवस्तं पात तिरोऽअह्न्यम्॥
॥ ३२ ॥ एषो उषाऽअपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः॥ स्तुषे वामश्विना बृहत्॥ या द
स्रा सिंधुमातरा मनोतरा रयीणां॥ धिया देवा वसुविदा॥ वच्यंते वां ककुहासो
जूर्णायामधि विष्टपि॥ यद्वां रथो विभिष्पतात्॥ हविषा जारोऽअपां पिपर्त्ति पपुरिनरा
॥ पिता कुटस्य चर्षणिः॥ आदारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा॥ पातं सोमस्य धृ
ष्णुया॥ ३३ ॥ या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः॥ तामस्मे रासा
थामिषम्॥ आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गंतवे॥ युंजाथामश्विना र
थम्॥ अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिंधूनां रथः॥ धिया युयुज्रऽइंदवः॥

दिवस्कण्वास इंदवो वसु सिंधूनां पदे ॥ स्वं वव्रिं कुह धित्सथः ॥ अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः ॥ व्यख्यज्जिह्वयासितः ॥ ३४ ॥ अभूदु पारमेतवे पंथा ऋतस्य साधुया ॥ अदर्शि विस्रुतिर्दिवः ॥ तत्तदिदश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति ॥ मदे सोमस्य पिप्रतोः ॥ वावसाना विवस्वति सोमस्य पीत्या गिरा ॥ मनुष्वच्छंभू आगतम् ॥ युवोरुषा अनु श्रियं परिज्मनोरुपाचरत् ॥ ऋता वनथो अक्तुभिः ॥ उभा पिबतमश्विनोभा नः शर्म यच्छतम् ॥ अविद्रियाभिरूतिभिः ॥ ३५ ॥ इति के ... संहितायां प्रथमाष्टके तृतीयोध्यायः ॥ एतावन ... पंचत्रिंशत् ॥

चानर्थान्प्रादुस्त उपेक्षितव्याः ॥ ३ ॥ अथ निपाता उच्चावचेष्वर्थेषु निपतंत्यप्युपमार्थेपि कर्मोपसंग्रहार्थेपि पदपूरणास्तेषामेते चत्वार उपमार्थे भवंती वेति भाषायां चान्वध्यायं चाग्निरिव इंद्र इवेति नेति प्रतिषेधार्थीयो भाषायामुभयमन्वध्यायं नेंद्रं देवममंसतेति प्रतिषेधार्थीयः पुरस्तादुपाचारस्तस्य यत्प्रतिषेधति दुर्मदासो न सुरायामित्युपमार्थीय उपरिष्टादुपाचारस्तस्य येनोपमिमीते चिदित्येषोनेककर्मा आचार्यश्चिदिदं ब्रूयादिति पूजायामाचार्यः कस्मादाचार्य आचारं ग्राहयत्याचिनोत्यर्थानाचिनोति बुद्धिमिति वा दधिचिदित्युपमार्थे कुल्माषांश्चिदाहरेत्यवकुत्सिते कुल्माषाः कुलेषु सीदंति नु इत्येषोनेककर्मेदं नु क

नि० पू०१
॥३॥

रिष्यतीतिहत्वपदेशे कथंनु करिष्यतीत्यनुष्टष्टे नन्वेतदकार्षीदिति चा
थाप्युपमार्थे भवति॥ वृक्षस्यनुते पुरुहूतवयाः॥ वृक्षस्येव ते पुरुहूतश
खावयाः शाखावेते बीतायनाभवंति शाखाः खशयाः शक्नोतेर्वीथयस्या
गमादर्थपृथक्त्वमहविज्ञायते नत्वौदेशिकमिवविग्रहेण पृथक्त्वात्सकर
मोपसंग्रहश्चेति समुच्चयार्थ उभाभ्यांसंप्रयुज्यते हं च त्वं च वृत्रहंनि
त्येतस्मिन्नेवार्थेदिवेभ्यश्च पितृभ्य एत्याकारो वेति विचारणार्थे हंता
हं पृथिवीमिमांन्निदधानीह वेह वेत्यथापिसमुच्चयार्थे भवति॥ ७॥
वायुर्वीत्वा मनुर्वीत्वेति॥ अहइति च हइति च विनिग्रहार्थीयौ पूर्वेण
संप्रयुज्यते अयमहेदं करोत्वयमिदमिदंह करिष्यतीदन्न करिष्यतीत्य

राम
॥३॥

नि० उ० ८
॥९४॥

यः॥ ७॥ १४॥ संवत् १८५९ शाके १७१६ क्रोधनसंवत्सरे दक्षि
णायने हेमंतऋतौ माघकृष्णद्वितीयां गुरुवारे तद्दिने समाप्तं॥
करंबेळकर इत्युपनामक बाळंभट्टात्मज कृष्णभट्टस्येदं पुस्तकं स्वा
र्थं परार्थं॥ श्रीगंगाभागीरथ्यै नमः॥ श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः॥
श्री आर्यादुर्गायै नमः॥ श्रीधूतपापेश्वराय नमः॥ श्रीराम॥
यदक्षरपदभ्रष्टं मात्राहीनं तु व्यंजनं॥ तत्सर्वं क्षम्यतां देव नारा
यण नमोस्तु ते॥ २॥ श्रीकृष्णजय कृष्णजय जय कृष्णाय नमः

राम
॥९४॥

॥श्री॥ इति नैरुक्ते उत्तरषट्के चतुर्दशोऽध्यायः समाप्तः॥

[OrderDescription]
,CREATED=21.08.19 15:31
,TRANSFERRED=2019/08/21 at 16:45:23
,PAGES=298
,TYPE=STD
,NAME=S0001521
,Book Name=M-708-ETREY BRAHAMAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF

FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF

FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF

FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF

FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF

FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF

FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF

FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF
,FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
,FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF

FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF
,FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF
,FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF
,FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF

FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,